

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ФОМЕНКО ОЛЕКСІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК [336.563.1:332.8]:364(477)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
СУБСИДУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ В
КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ
ДЕРЖАВИ

051 Економіка

(шифр і назва спеціальності)

Соціальні та поведінкові науки

(галузь знань)

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **О.О.Фоменко**

Науковий керівник – **Лопушняк Галина Степанівна**, доктор економічних наук, професор

КИЇВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Фоменко О.О. Субсидування житлово-комунальних послуг в контексті забезпечення соціальної стабільності держави. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» – Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Київ, 2026.

У дисертаційній роботі здійснено комплексне дослідження теоретико-методичних і прикладних засад субсидування житлово-комунальних послуг як інструменту забезпечення соціальної стабільності держави. Актуальність теми зумовлена тим, що житлово-комунальні послуги належать до базових послуг, без доступу до яких неможливе забезпечення прийнятних умов життєдіяльності домогосподарств. Їхня вартість безпосередньо впливає на структуру витрат населення, платоспроможність домогосподарств, рівень заборгованості за ЖКП, ризики енергетичної бідності та соціальної напруженості.

Сформульовані автором гіпотези безпосередньо корелюють з об'єктом і предметом дослідження та узгоджуються з висновками міжнародних експертів, провідних зарубіжних і вітчизняних учених, яким належать міждисциплінарні дослідження у сфері соціального захисту, житлової політики, енергетичної бідності, тарифного регулювання, державної соціальної політики та забезпечення соціальної стабільності. У процесі дослідження більшість висунутих гіпотез було підтверджено, а одна з них — уточнена з огляду на складність виявлених тарифно-дохідних взаємозв'язків.

Висхідна гіпотеза про те, що субсидування житлово-комунальних послуг є не лише інструментом адресної соціальної допомоги, а й механізмом підтримання соціальної стабільності держави, підтвердилася. Проведене дослідження засвідчило, що житлові субсидії пом'якшують наслідки тарифно-

дохідних дисбалансів, знижують ризики соціальної напруженості, підтримують платоспроможність домогосподарств і забезпечують доступ населення до базових житлово-комунальних послуг. Підтверджено, що стабілізаційна роль субсидій виявляється не лише в прямій матеріальній підтримці отримувачів, а й у здатності держави запобігати поглибленню соціальної депривації та зменшенню довіри до інститутів соціального захисту.

Друга гіпотеза, згідно з якою ефективність системи житлового субсидування не може оцінюватися лише за обсягом бюджетних видатків або кількістю отримувачів, також підтвердилася. Результати дослідження довели, що скорочення кількості отримувачів субсидій не є самодостатнім показником підвищення ефективності програми. Воно може свідчити як про уточнення права на допомогу, так і про ризики недоохоплення домогосподарств із реальною потребою. Тому оцінювання ефективності житлового субсидування має ґрунтуватися на поєднанні адресності, достатності підтримки, адміністративної доступності, адаптивності до кризових умов і фіскальної стійкості.

Третя гіпотеза щодо необхідності розгляду тарифної політики, політики доходів населення та системи житлових субсидій як взаємопов'язаних елементів єдиної соціально-економічної політики підтвердилася частково і потребувала уточнення. Аналіз показав, що між тарифами, доходами населення та потребою в субсидіях існує тісний зв'язок, однак він не є прямолінійним. Адміністративне стримування тарифів, нерівномірна динаміка доходів, регіональні відмінності у вартості послуг і різний рівень соціальної вразливості домогосподарств ускладнюють оцінювання цього зв'язку. Отже, не підтвердилося припущення про можливість пояснення потреби в субсидіях лише через механічне співвідношення темпів зростання тарифів і доходів. Натомість підтверджено, що ефективна тарифна політика має бути узгоджена з політикою доходів, соціальними нормативами, механізмами адресної підтримки та якістю житлово-комунальних послуг.

Четверта гіпотеза про необхідність переходу від переважно компенсаційної логіки житлового субсидування до адаптивно-адресної інтегрованої моделі підтвердилася. Обґрунтовано, що чинна система субсидування потребує посилення реєстрової взаємодії, регулярного моніторингу адресності й достатності підтримки, прогнозування бюджетної потреби, урахування регіональної диференціації, оперативного коригування параметрів програми та поєднання субсидійної підтримки із заходами енергоефективності. Такий підхід дає змогу перейти від компенсації витрат до управління соціальними ризиками у сфері житлово-комунальних послуг.

Для наукового вирішення окреслених гіпотез у дисертації проведено комплексний аналіз теоретичних підходів до розуміння субсидування житлово-комунальних послуг, місця житлових субсидій у системі соціального захисту населення, методичних засад оцінювання їх ефективності, міжнародного досвіду житлового субсидування, динаміки тарифів на житлово-комунальні послуги та доходів населення в Україні, сучасного стану бюджетного фінансування субсидійної програми, чисельності отримувачів субсидій, середнього розміру допомоги та рівня адресності її надання.

У роботі узагальнено наукові підходи до трактування субсидій як економічної категорії, бюджетного трансферту, форми державної соціальної допомоги та інструменту державного регулювання. Запропоновано розглядати субсидування житлово-комунальних послуг як інституційно організований механізм адресної бюджетної підтримки домогосподарств, спрямований на часткову компенсацію витрат на оплату ЖКП у разі перевищення таких витрат над фінансовою спроможністю домогосподарства, забезпечення доступу до базових житлово-комунальних послуг, зменшення соціальної вразливості та підтримання соціальної стабільності держави.

Уточнено зміст поняття соціальної стабільності держави в контексті житлово-комунального субсидування. Соціальна стабільність розглядається як стан суспільних відносин, за якого зберігається прийнятний рівень доступу населення до базових соціальних благ і послуг, підтримується спроможність

домогосподарств задовольняти першочергові потреби, а соціально-економічні потрясіння не призводять до порушення суспільної рівноваги, зростання депривації та втрати довіри до державних інститутів.

Систематизовано міжнародний досвід субсидування житлово-комунальних послуг і житлової підтримки населення. Встановлено, що зарубіжні практики відрізняються за рівнем централізації, способом визначення права на допомогу, формою її надання, зв'язком із доходами домогосподарств, житловими нормативами, вартістю послуг та політикою енергоефективності. Обґрунтовано, що для України неможливе механічне перенесення жодної із зарубіжних моделей, оскільки національна система функціонує в умовах одночасного поєднання тарифного, інфраструктурного, соціального та воєнного навантаження. Також виявлено, що українська модель житлового субсидування має спільні риси з міжнародними практиками, зокрема орієнтацію на дохід домогосподарства, склад сім'ї, соціальні нормативи та обсяг витрат на оплату житла і комунальних послуг. Водночас її особливістю є виразна соціально-стабілізаційна функція, оскільки вона спрямована не лише на підтримку малозабезпечених домогосподарств, а й на пом'якшення наслідків тарифних змін, воєнних ризиків, втрати доходів і зростання енергетичної вразливості населення.

Оцінювання адресності житлових субсидій дало змогу обґрунтувати, що адресність є багатовимірною характеристикою, яка охоплює не лише точність визначення отримувачів, а й достатність допомоги, адміністративну доступність, своєчасність перерахунку та здатність системи реагувати на зміну життєвих обставин домогосподарств. Доведено, що основним викликом є не тільки запобігання необґрунтованому отриманню субсидій, а й недопущення помилок виключення, коли домогосподарства з реальною потребою не отримують підтримки через складність процедур, неповноту реєстрових даних, недостатню поінформованість або нерівний доступ до каналів звернення.

Обґрунтовано доцільність використання інтегрального підходу до оцінювання ефективності системи житлового субсидування. Запропоновано

інтегральний показник, який поєднує адресність, достатність, адміністративну доступність, адаптивність і фінансову стійкість. Такий підхід дає змогу оцінювати житлове субсидування не лише як бюджетну програму, а як інструмент соціальної політики, що має забезпечувати баланс між соціальним захистом населення, раціональним використанням бюджетних ресурсів і підтриманням соціальної стабільності.

На основі проведеного дослідження запропоновано адаптивно-адресну інтегровану модель житлового субсидування, орієнтовану на реагування системи на зміну доходів, тарифів, складу домогосподарства, місця проживання, житлових умов, статусу внутрішнього переміщення або пошкодження житла. Її відмінність від переважно компенсаційного підходу полягає у регулярному моніторингу соціальних ризиків, оцінюванні достатності підтримки, виявленні недоохоплених груп і коригуванні параметрів програми відповідно до змін соціально-економічного середовища.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання запропонованих підходів для вдосконалення державної політики у сфері житлового субсидування, соціального захисту населення, тарифного регулювання та підвищення енергоефективності житла. Результати дослідження можуть бути використані органами державної влади, органами місцевого самоврядування, Пенсійним фондом України, надавачами житлово-комунальних послуг і дослідницькими установами під час розроблення рішень щодо підвищення адресності, достатності та адаптивності житлових субсидій, прогнозування бюджетної потреби та визначення регіональних пріоритетів фінансування.

Ключові слова: Субсидування, субсидії, житлові субсидії, житлово-комунальне господарство, житлово-комунальні послуги, тарифи, соціальна безпека, соціальна стабільність, тарифна політика, доходи населення, споживча поведінка, соціальний захист, соціальні ризики, енергоефективність, соціальне забезпечення.

ABSTRACT

Fomenko, O.O. Subsidizing housing and utility services in the context of ensuring the social stability of the state. – Qualifying research paper as a manuscript.

Doctoral dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the field of study 051 “Economics” – Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, 2026.

The dissertation presents a comprehensive study of the theoretical, methodological, and practical foundations of subsidizing housing and utility services as a tool for ensuring the social stability of the state. The relevance of the topic stems from the fact that housing and utility services are essential services, without access to which it is impossible to ensure acceptable living conditions for households. Their cost directly affects the structure of household expenditures, the purchasing power of households, the level of debt for housing and utility services, and the risks of energy poverty and social tension.

The hypotheses formulated by the author are directly related to the object and subject of the study and are consistent with the conclusions of international experts and leading foreign and domestic scholars who have conducted interdisciplinary research in the fields of social protection, housing policy, energy poverty, tariff regulation, state social policy, and the maintenance of social stability. In the course of the study, most of the proposed hypotheses were confirmed, and one of them was refined in light of the complexity of the identified tariff-income relationships.

The initial hypothesis that subsidies for housing and utility services are not only a tool for targeted social assistance but also a mechanism for maintaining the country's social stability has been confirmed. The study has shown that housing subsidies mitigate the effects of tariff-income imbalances, reduce the risks of social tension, support households' ability to pay, and ensure the population's access to basic housing and utility services. It has been confirmed that the stabilizing role of subsidies is manifested not only in direct financial support for recipients but also in

the state's ability to prevent the deepening of social deprivation and a decline in trust in social protection institutes.

The second hypothesis, according to which the effectiveness of the housing subsidy system cannot be assessed solely by the volume of budget expenditures or the number of recipients, was also confirmed. The study's results demonstrated that a reduction in the number of subsidy recipients is not, in and of itself, an indicator of increased program effectiveness. It may indicate either a refinement of eligibility criteria or the risk of excluding households with genuine needs. Therefore, the evaluation of the effectiveness of housing subsidies should be based on a combination of targeting, adequacy of support, administrative accessibility, adaptability to crisis conditions, and fiscal sustainability of social protection.

The third hypothesis regarding the need to consider tariff policy, household income policy, and the housing subsidy system as interrelated elements of a unified socioeconomic policy was partially confirmed and required further clarification. The analysis showed that there is a close relationship between tariffs, household incomes, and the need for subsidies, but it is not linear. Administrative tariff caps, uneven income trends, regional differences in the cost of services, and varying levels of household social vulnerability complicate the assessment of this relationship. Thus, the assumption that the need for subsidies can be explained solely by a mechanical correlation between the rates of growth in tariffs and incomes was not confirmed. Instead, it was confirmed that an effective tariff policy must be aligned with income policy, social standards, targeted support mechanisms, and the quality of housing and utility services.

The fourth hypothesis regarding the need to transition from a predominantly compensatory approach to housing subsidies to an adaptive, targeted, integrated model has been confirmed. It has been demonstrated that the current subsidy system requires enhanced coordination of registries, regular monitoring of the targeting and adequacy of support, forecasting of budgetary needs, consideration of regional differences, prompt adjustment of program parameters, and the combination of subsidy support with energy efficiency measures. This approach makes it possible to

shift from cost compensation to social risk management in the housing and utilities sector.

In order to scientifically address the hypotheses outlined in this dissertation, a comprehensive analysis was conducted of theoretical approaches to understanding the subsidization of housing and utility services; the role of housing subsidies in the social protection system; methodological frameworks for evaluating their effectiveness; international experience with housing subsidies; and trends in housing and utility service rates and household incomes in Ukraine, the current state of budgetary financing for the subsidy program, the number of subsidy recipients, the average amount of assistance, and the degree to which it is targeted.

The study summarizes scientific approaches to interpreting subsidies as an economic category, a budget transfer, a form of state social assistance, and an instrument of state regulation. It is proposed to view subsidies for housing and utility services as an institutionally organized mechanism for targeted budgetary support to households, aimed at partially offsetting the costs of housing and utility services when such costs exceed a household's financial capacity, ensuring access to basic housing and utility services, reducing social vulnerability, and maintaining the social stability of the state.

The concept of social stability of the state has been clarified in the context of housing and utility subsidies. Social stability is viewed as a state of social relations in which the population maintains an acceptable level of access to basic social benefits and services, households retain the ability to meet their primary needs, and socioeconomic shocks do not lead to a disruption of social equilibrium, increased deprivation, or a loss of trust in state institutes.

International experience in subsidizing housing and utility services and providing housing support to the population has been systematized. It has been established that foreign practices differ in terms of the level of centralization, the method of determining eligibility for assistance, the form in which it is provided, the link to household income, housing standards, the cost of services, and energy efficiency policies.

It has been substantiated that it is impossible for Ukraine to mechanically adopt any of the foreign models, since the national system operates under conditions where tariff, infrastructure, social, and military burdens are simultaneously combined. It has also been found that the Ukrainian model of housing subsidies shares common features with international practices, particularly its focus on household income, family composition, social standards, and the amount spent on housing and utility costs. At the same time, a distinctive feature of the model is its pronounced social stabilization function, as it is aimed not only at supporting low-income households but also at mitigating the effects of tariff changes, military risks, loss of income, and the growing energy vulnerability of the population.

An assessment of housing subsidy targeting made it possible to substantiate that targeting is a multidimensional characteristic that encompasses not only the accuracy of beneficiary identification but also the adequacy of assistance, administrative accessibility, the timeliness of recalculations, and the system's ability to respond to changes in households' living circumstances. It has been proven that the main challenge lies not only in preventing the unjustified receipt of subsidies but also in avoiding exclusion errors, where households with genuine needs fail to receive support due to the complexity of procedures, incomplete registry data, lack of awareness, or unequal access to application channels.

The feasibility of using an integrated approach to evaluating the effectiveness of the housing subsidy system has been demonstrated. An integrated indicator has been proposed that combines targeting, adequacy, administrative accessibility, adaptability, and fiscal sustainability. This approach makes it possible to evaluate housing subsidies not only as a budgetary program but also as a social policy tool designed to ensure a balance between social protection of the population, the rational use of budgetary resources, and the maintenance of social stability.

Based on the study, an adaptive, targeted, integrated model of housing subsidies has been proposed, designed to ensure the system responds to changes in income, utility rates, household composition, place of residence, housing conditions,

internally displaced status, or damage to housing. It differs from the predominantly compensatory approach in that it involves regular monitoring of social risks, assessing the adequacy of support, identifying underserved groups, and adjusting program parameters in line with changes in the socioeconomic environment.

The practical significance of the results obtained lies in the possibility of using the proposed approaches to improve public policy in the areas of housing subsidies, social protection, rate regulation, and improving the energy efficiency of housing. The results of the study can be used by government agencies, local governments, the Pension Fund of Ukraine, housing and utility service providers, and research institutions when developing decisions to improve the targeting, adequacy, and adaptability of housing subsidies, forecasting budgetary needs, and determining regional funding priorities.

Keywords: Subsidies, housing subsidies, housing and utilities sector, housing and utility services, tariffs, social security, social stability, tariff policy, household income, consumer behavior, social protection, social risks, energy efficiency, social provision.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

1. Lopushnyak G., Poliakova S., Kohatko Y., Ryabokon I., Fomenko O., Mylyanyk R. Consumer behaviour of Ukrainian households: factors, strategies, changes under the influence of war. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. № 1(60). P. 522–542. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4645> (2,07 д.а., особисто автору – 0,34 д.а.: обґрунтовано зв'язок між доходами домогосподарств, ціновим навантаженням, зміною споживчих стратегій в умовах війни та якістю життя. Розкрито значення дохідних і поведінкових чинників для оцінювання платоспроможності домогосподарств і визначення їхньої потреби в соціальній підтримці, зокрема у сфері оплати житлово-комунальних послуг. Отримані результати використано в дисертації для обґрунтування критеріїв адресності й достатності житлових субсидій).

У наукових фахових виданнях України

2. Лопушняк Г.С., Фоменко О.О. Субсидування житлово-комунальних послуг: теоретичні аспекти та зарубіжні практики. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. №5 (251). С. 43–55. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2022-1-251-43-55> (1,04 д.а., особисто автору – 0,52 д.а.: особистий внесок здобувача полягає в систематизації теоретичних підходів до сутності субсидії, обґрунтуванні актуальності субсидування житлово-комунальних послуг в Україні та визначенні можливостей використання зарубіжного досвіду для підвищення дієвості цієї форми соціального захисту. Автором також розкрито зв'язок між ефективністю субсидування та моделлю фінансування житлово-комунального господарства).

3. Фоменко О.О. Житлова субсидія як інструмент адресної фінансової допомоги населенню. *Економіка і регіони*. 2022. №4 (87). С. 77-85. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2785](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2785) (0,67 д.а.)
4. Фоменко О. Субсидування житлово-комунальних послуг населенню: теоретико-методичні аспекти. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3(50). С. 427–431. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-64> (0,51 д.а.)
5. Фоменко О. О. Субсидування житлово-комунальних послуг і соціальна стабільність держави: теоретико-проблемні аспекти. *Бізнес Інформ*. 2024. №7. С. 335–341. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-335-341> (0,57 д.а.)
6. Фоменко О. Моніторинг та оцінювання адресності надання житлових субсидій. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-37> (0,99 д.а.)
7. Фоменко О. О. Вектори модернізації технологій субсидування житлово-комунальних послуг населенню. *Трансформаційна економіка*. 2025. № 4(09). С. 83-90. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-9-13> (1,19 д.а.)
8. Фоменко О.О. Тарифна політика та житлові субсидії: пошук оптимального балансу між доступністю та соціальною стабільністю. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2026. №34. С. 267–292. DOI: <https://doi.org/10.33813/2224-1213.34.2026.23> (0,72 д.а.)

В інших наукових виданнях

9. Фоменко О.О. Субсидування житлово-комунальних послуг: огляд зарубіжних практик. *Соціоекономіка та менеджмент: стан, тенденції, управлінські рішення* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених у 2-х частинах. Частина 2, 11 травня 2022 р. Київ : КНЕУ, 2022. С. 220–223. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/browse/author?scope=239ab65f-9813-4085-88f4-399027d423e8&value=%D0%A4%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA>

[%D0%BE%20%D0%9E.%20%D0%9E.&bbm.return=1](#) (0,18 д.а.) (форма участі – заочна).

10. Фоменко О.О. Житлові субсидії як інструмент адресної допомоги населенню. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку соціально-трудоких відносин в умовах змін* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 вересня 2022 р. Полтава / за заг. ред. Т. А. Костишиної, Л. В. Степанової. Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 109–113. URL: <https://surl.li/abbubl> (0,19 д.а.) (форма участі – заочна).

11. Фоменко О.О. Субсидування житлово-комунальних послуг: сучасні виклики. *Теорія і практика розбудови екосистеми соціальної сфери в умовах повоєнного відродження України*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 квітня 2024 р. Київ : КНЕУ. 2024. С. 359–361. URL: https://www.bsu.ge/text_files/ge_file_16506_2.pdf (0,11 д.а.). (форма участі – очна).

12. Лопушняк Г.С., Фоменко О.О. Соціальна стабільність vs. тарифна лібералізація: дилеми субсидіарної політики в Україні воєнного часу. Політика рівних можливостей, різноманіття та інклюзії в контексті сталого розвитку: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Всесвітньому дню культурного різноманіття для діалогу та розвитку, 21 травня 2026 р. [Електронний ресурс] / ред. кол.: Кожура Л. О., Рижук Ю. М., Богданець А. В. К.: КНЕУ, 2026. С. 109–117. URL: <https://drive.google.com/file/d/1cAkrSyD53mJyB0ISwQmh6O-4dcnVbonR/view>.

(0,18 д.а., особисто автору – 0,9 д.а. (форма участі – заочна). Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні суперечності між необхідністю тарифної лібералізації та потребою збереження соціальної стабільності в Україні воєнного часу; визначенні ризиків посилення житлово-комунального навантаження на домогосподарства; уточненні ролі житлових субсидій як інструменту пом'якшення наслідків тарифних змін і підтримання платоспроможності населення.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СУБСИДУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ	29
1.1. Субсидування житлово-комунальних послуг та соціальна стабільність держави: теоретико-методологічний дискурс	29
1.2. Житлові субсидії в системі соціального захисту населення: сутнісні ознаки, класифікація та функціональне призначення	50
1.3. Методичні засади субсидування житлово-комунальних послуг населенню	69
Висновки до розділу 1	88
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СИСТЕМИ СУБСИДУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	91
2.1. Оцінювання узгодженості збалансованості тарифів на житлово-комунальні послуги і доходів населення	91
2.2. Стан і тенденції розвитку системи субсидування житлово-комунальних послуг в Україні в контексті міжнародного досвіду	115
2.3. Моніторинг та оцінювання адресності надання житлових субсидій	132
Висновки до розділу 2	155
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СУБСИДУВАННЯ ЖКП В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	159
3.1. Вектори модернізації технологій субсидування населення у сфері ЖКП	159
3.2. Удосконалення тарифної політики на ринку житлово-комунальних послуг та політики доходів населення: пошук оптимального співвідношення	175
3.3. Розроблення ефективної моделі надання житлових субсидій задля забезпечення соціальної стабільності	189

Висновки до розділу 3	206
ВИСНОВКИ	209
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	213
ДОДАТКИ	241

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

HUS – житлово-комунальні субсидії

ВПО – внутрішньо переміщені особи

ЄІССС - Єдина інформаційна система соціальної сфери

ЖКГ – житлово-комунальне господарство

ЖКП – житлово-комунальні послуги

КМУ – Кабінет Міністрів України

НКРЕКП – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг

ПФУ – Пенсійний фонд України

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Субсидування ЖКП є одним із ключових інструментів державної соціальної політики, спрямованим на забезпечення доступності базових житлово-комунальних послуг для населення, зниження надмірного фінансового навантаження на домогосподарства та підтримання соціальної стабільності держави. Його значення особливо зростає в умовах економічної нестабільності, інфляційного тиску, трансформації тарифної політики, зниження реальної платоспроможності населення, енергетичних викликів і наслідків повномасштабної війни.

ЖКП належать до базових благ, без яких неможливе забезпечення належної якості життя, соціальної безпеки та реалізації соціальних прав громадян. Водночас вартість таких послуг безпосередньо впливає на структуру споживчих витрат домогосподарств, рівень їхньої матеріальної вразливості, ризику заборгованості, масштаби енергетичної бідності та загальний рівень соціальної напруги в суспільстві. За цих умов житлові субсидії виконують не лише компенсаційну, а й стабілізаційну функцію, оскільки пом'якшують вплив різкого підвищення тарифів, підтримують платоспроможність населення та забезпечують мінімально прийнятний рівень доступу до ЖКП.

Актуальність дослідження посилюється тим, що українська система субсидування ЖКП функціонує в умовах одночасної дії кількох чинників: зростання вартості окремих ЖКП, регіональної диференціації тарифів, нерівномірної динаміки доходів населення, обмеженості бюджетних ресурсів, зміни адміністративної моделі призначення субсидій, цифровізації соціальної сфери, переміщення населення, пошкодження житла та енергетичної інфраструктури. Все це потребує переосмислення житлового субсидування не лише як інструменту соціальної допомоги, а як складової механізму забезпечення соціальної стабільності держави.

Проблематика субсидування житлово-комунальних послуг охоплює питання соціальної та економічної політики, соціального захисту, тарифного

регулювання, соціальної безпеки й енергоефективності. Вагомий внесок у дослідження цих питань зробили українські науковці О. І. Данилюк [4], Л. М. Ємельяненко [10; 11; 12], І. І. Кичко [24; 25; 26], В. В. Кирилюк [23; 34; 68; 69], А. М. Колот [27; 28], Г. С. Лопушняк [30; 31; 32; 34; 35; 158; 159], А. Ю. Огінська [43], В. М. Панасюк [46], О. М. Поплавська [47; 48; 49; 50; 51], І. О. Рябоконь [34; 68; 69], І. М. Федорович [46; 89; 90], Т. Ю. Хренова [102; 103; 104] та ін., у працях яких висвітлено теоретичні засади соціальної політики та соціального захисту, механізми субсидування житлово-комунальних послуг, питання тарифного регулювання, соціальної безпеки, енергоефективності та модернізації системи соціальної підтримки населення.

У зарубіжному науковому дискурсі важливими для дослідження житлового субсидування є праці J. Griggs і P. A. Kemp, у яких житлові допомоги розглядаються як інструмент підтримки доходів домогосподарств у різних моделях держави добробуту [141], K. Nelson, I. Borg, R. Nieuwenhuis, S. Alm, які аналізують політичні детермінанти житлових допомог у розвинених демократіях [166], а також R. Hick, M. Pomati, M. Stephens, які досліджують зв'язок між житловою доступністю та бідністю в європейських країнах [145]. Питання енергетичної бідності, енергетичної вразливості та справедливості у сфері доступу до енергетичних послуг розкрито у працях S. Bouzarovski, M. Cornelis, A. Prokip, N. Simcock Н. Thomson, [116; 117; 171181; 191; 192], а проблематика тарифної політики – у роботах О. Yurkevich [203].

Попри значний науковий доробок, недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного оцінювання ефективності субсидування ЖКП, а також модернізації житлових субсидій в умовах воєнних і повоєнних викликів, узгодження тарифної політики з політикою доходів населення та інтеграції субсидійної підтримки з політикою енергоефективності.

Це засвідчує практичну значущість розв'язання наукової проблеми, що полягає у поглибленні теоретико-методичних засад субсидування житлово-комунальних послуг як інструменту забезпечення соціальної стабільності держави, а також у формуванні прикладних рекомендацій щодо модернізації

системи житлових субсидій з урахуванням тарифної динаміки, рівня доходів населення, платоспроможності домогосподарств, енергетичної вразливості та соціальних ризиків воєнного і повоєнного періоду.

Потреба у комплексному аналізі взаємозв'язку між тарифною політикою, доходами населення, механізмами житлового субсидування та соціальною стабільністю держави визначила вибір теми, мети та завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах комплексних науково-дослідних робіт кафедри соціоекономіки та управління персоналом Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, що спрямовані на вирішення актуальних проблем у сфері субсидування ЖКП населенню.

Дисертаційна робота виконана згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи кафедри соціоекономіки та управління персоналом Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Тема дослідження є складовою науково-дослідної роботи «Соціально-трудова сфера в координатах нової економіки та глобальної соціоекономічної реальності: виклики, шляхи розвитку» (державний обліковий номер 0225U005263, термін виконання 01.2021 – 12.2025, науковий керівник: А.М. Колот, д.е.н., професор), що цілком забезпечує органічну інтеграцію дослідження у ширший інституційний контекст вивчення стійкості держави та забезпечення гідної якості життя населення в умовах кардинальних змін в економіці та під впливом воєнних дій.

У межах зазначеної наукової теми автором: обґрунтовано теоретико-методичні засади субсидування житлово-комунальних послуг як інструменту забезпечення соціальної стабільності держави, здійснено оцінювання чинної системи житлового субсидування в Україні та розроблено пропозиції щодо її модернізації.

Метою дослідження є поглиблення теоретико-методичних засад субсидування ЖКП та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо

вдосконалення системи житлового субсидування в контексті забезпечення соціальної стабільності держави. Досягнення мети обумовило необхідність вирішення таких завдань:

- узагальнити теоретичні засади субсидування ЖКП та визначити його зв'язок із соціальною стабільністю держави;
- визначити місце житлових субсидій у системі соціального захисту населення, розкрити їх сутнісні ознаки, функціональне призначення та роль у забезпеченні доступності ЖКП;
- обґрунтувати методичні засади субсидування ЖКП населенню та визначити критерії оцінювання ефективності житлового субсидування;
- оцінити тарифну політику на ринку ЖКП та її співвідношення з рівнем доходів населення;
- проаналізувати сучасний стан субсидування ЖКП в Україні в контексті міжнародного досвіду та з позицій адресності;
- визначити вектори модернізації технологій житлового субсидування населення;
- обґрунтувати напрями удосконалення тарифної політики на ринку ЖКП та політики доходів населення з метою пошуку їх оптимального співвідношення;
- розробити ефективну модель надання житлових субсидій, орієнтовану на забезпечення соціальної стабільності держави в умовах воєнного та повоєнного періоду.

Об'єктом дослідження є процес субсидування житлово-комунальних послуг населення.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні засади формування, оцінювання й удосконалення системи субсидування житлово-комунальних послуг у контексті забезпечення соціальної стабільності держави.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили комплексне вивчення субсидування житлово-комунальних послуг

як соціально-економічного та управлінського інструменту.

Методи аналізу і синтезу використано для узагальнення наукових підходів до розуміння житлових субсидій, соціального захисту, тарифної політики та соціальної стабільності. Метод наукової абстракції застосовано для уточнення сутності житлового субсидування та визначення його стабілізаційної ролі. Системний підхід дав змогу розглянути субсидування житлово-комунальних послуг як елемент ширшої системи соціального захисту, пов'язаний із тарифною політикою, політикою доходів населення, бюджетною політикою та політикою енергоефективності. Порівняльний метод використано для зіставлення наукових підходів до субсидування житлово-комунальних послуг, а також для аналізу динаміки тарифів, доходів населення і параметрів житлового субсидування. Статистичні методи застосовано для оцінювання змін у тарифах, доходах населення, кількості отримувачів субсидій, бюджетних видатках та середньому розмірі підтримки. Метод структурно-функціонального аналізу використано для визначення функцій житлових субсидій у системі соціального захисту населення. Методи економічного аналізу дали змогу оцінити співвідношення тарифної політики та доходів населення, а також виявити ризики посилення житлово-комунального навантаження на домогосподарства. Метод узагальнення застосовано для формулювання висновків щодо сучасного стану субсидування житлово-комунальних послуг в Україні. Метод моделювання використано для розроблення інтегрального підходу до оцінювання ефективності субсидування та адаптивно-адресної інтегрованої моделі надання житлових субсидій. Графічний і табличний методи застосовано для наочного представлення результатів аналізу.

Інформаційною базою дисертаційного дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України у сфері соціального захисту населення, ЖКП, тарифного регулювання та надання житлових субсидій; офіційні матеріали Кабінету Міністрів України, Міністерства соціальної політики України, Пенсійного фонду України, Державної служби статистики України, Державної

казначейської служби України, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг; статистичні дані щодо тарифів, доходів населення, отримувачів житлових субсидій і бюджетних видатків; наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених; аналітичні матеріали міжнародних організацій; результати власних розрахунків і узагальнень автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методичних засад субсидування житлово-комунальних послуг та обґрунтуванні практичних напрямів модернізації системи житлового субсидування як інструменту забезпечення соціальної стабільності держави.

Найбільш вагомі наукові результати, що визначають новизну дослідження, полягають у такому.

Вперше:

- запропоновано адаптивно-адресну інтегровану модель житлового субсидування, яка поєднує адресне визначення права на допомогу, оцінювання достатності підтримки, адміністративну доступність, регулярне оновлення даних про домогосподарства, регіональне коригування, прогнозування бюджетної потреби, моніторинг змін у платоспроможності та інтеграцію із заходами енергоефективності. Її наукова цінність полягає у переході від статичної компенсаційної логіки до адаптивного управління соціальними ризиками у сфері оплати житлово-комунальних послуг.

Удосконалено:

- концептуальні положення щодо розгляду субсидування ЖКП послуг як інструменту забезпечення соціальної стабільності держави, які на відміну від підходів, що зводять його переважно до механізму компенсації витрат домогосподарств, розкривають його стабілізаційне значення через підтримання платоспроможності населення, запобігання енергетичній бідності, зниження ризиків соціальної напруги, попередження накопичення заборгованості та пом'якшення наслідків тарифних, інфляційних, енергетичних і воєнних викликів;

- понятійно-категоріальний апарат теорії економіки в частині трактування житлових субсидій як адресного соціального трансферту, який, на відміну від поширеного розуміння субсидії лише як компенсаційного механізму зменшення витрат домогосподарств на оплату житлово-комунальних послуг, виконує соціально-захисну, стабілізаційну, перерозподільчу, превентивну та адаптаційну функції, що дозволяє розкрити його значення для підтримання платоспроможності населення, запобігання енергетичній бідності та забезпечення соціальної стабільності держави;

- інтегральний підхід до оцінювання ефективності системи субсидування ЖКП, який, на відміну від підходів, орієнтованих переважно на кількість отримувачів або обсяг бюджетних видатків, передбачає комплексне поєднання критеріїв адресності, достатності, адміністративної доступності, адаптивності та фінансової стійкості, що дає змогу оцінювати результативність субсидійної програми з урахуванням соціального ефекту, бюджетних обмежень та інституційної спроможності системи;

- методичні засади оцінювання адресності житлових субсидій шляхом доповнення традиційного підходу, орієнтованого переважно на виявлення помилок включення та запобігання необґрунтованому отриманню допомоги, оцінюванням ризиків помилок виключення, коли домогосподарства з реальною потребою залишаються поза системою підтримки через складність процедур, неповноту реєстрових даних, цифрові бар'єри або нерівний доступ до каналів звернення;

- підхід до узгодження тарифної політики, політики доходів населення та житлового субсидування, який, на відміну від розгляду цих складових як відносно автономних напрямів державної політики, передбачає їх аналіз як взаємопов'язаної системи, у межах якої тарифи формують обсяг житлово-комунальних витрат, доходи визначають платоспроможність домогосподарств, а субсидії виконують компенсаторну та стабілізаційну функції у разі розриву між вартістю послуг і можливістю їх оплати;

- організаційно-інституційний підхід до адміністрування житлових субсидій, який, на відміну від чинної заявницько-документальної моделі з переважно фрагментованим підтвердженням права на допомогу, передбачає перехід до реєстрово-превентивної моделі на основі автоматизованого обміну даними між державними інформаційними ресурсами, попереднього заповнення заяв і декларацій, скорочення строків розгляду звернень та зменшення адміністративного навантаження на заявників, із одночасним збереженням альтернативних каналів доступу для осіб із низькою цифровою спроможністю або обмеженим доступом до електронних сервісів;

- управлінський підхід до поетапного реформування тарифної та субсидійної політики у сфері ЖКП, який, на відміну від фрагментарного розгляду тарифної лібералізації, житлового субсидування, політики доходів населення та енергоефективності як окремих напрямів державної політики, передбачає їх синхронізацію в межах дорожньої карти реформування. Запропонована дорожня карта охоплює стабілізаційний, трансформаційний і цільовий етапи, для кожного з яких визначено часовий горизонт, інструменти тарифної політики, параметри субсидійного механізму, супутні заходи та очікуваний соціально-економічний ефект, що дає змогу узгодити економічну обґрунтованість тарифів із соціальною прийнятністю їх зміни та спроможністю домогосподарств оплачувати базові житлово-комунальні послуги.

Набуло подальшого розвитку:

- наукові положення щодо взаємозв'язку субсидування ЖКП і політики енергоефективності, які доповнено підходом до поєднання компенсаційної підтримки домогосподарств із заходами зниження енерговитратності житлового фонду. Зокрема, обґрунтовано доцільність виокремлення трьох рівнів такого взаємозв'язку: короткострокового, що передбачає компенсацію частини витрат домогосподарств на оплату житлово-комунальних послуг; середньострокового, орієнтованого на стимулювання раціонального споживання енергоресурсів; довгострокового, спрямованого на

зменшення енергетичної вразливості домогосподарств через модернізацію житла та скорочення майбутньої потреби у субсидійній підтримці;

- підходи до моніторингу та оцінювання результативності житлового субсидування, які доповнено системою показників, що дають змогу оцінювати не лише масштаби програми, а й її соціальну результативність. Зокрема, до таких показників віднесено кількість отримувачів житлових субсидій, середній розмір субсидії, частоту відмов, кількість повторних звернень, регіональні відмінності в охопленні підтримкою, ризики заборгованості, достатність субсидії для зменшення житлово-комунального навантаження та вплив програми на платоспроможність домогосподарств.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій для вдосконалення державної політики у сфері житлового субсидування, підвищення адресності та достатності підтримки, модернізації адміністративних процедур, удосконалення моніторингу ефективності субсидій, а також формування більш узгодженої тарифної, соціальної та енергоефективної політики.

Запропонований інтегральний підхід до оцінювання ефективності субсидування житлово-комунальних послуг може бути використаний органами державної влади для моніторингу результативності програми, виявлення ризиків недоохоплення вразливих домогосподарств, аналізу достатності підтримки та обґрунтування бюджетної потреби. Адаптивно-адресна інтегрована модель житлового субсидування може бути застосована під час модернізації механізмів призначення субсидій, переходу до реєстрового адміністрування, удосконалення критеріїв адресності та інтеграції житлових субсидій з іншими програмами соціальної підтримки.

Основні теоретичні положення та практичні розробки дисертаційного дослідження впроваджено: у діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) (довідка № 12672/20.3/8-23 від 14.06.2023 р.); Міністерства економіки, довкілля

та сільського господарства (довідка № 3021-06/57620-07 від 22.06.2026 р.), в освітній процес Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, зокрема: при викладанні навчальних дисциплін «Теорія соціальних ризиків і соціального захисту», «Менеджмент соціальної сфери», «Соціальна політика» (протокол №13 від 26.05.2026).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій представлено особистий авторський підхід щодо вирішення проблем у сфері субсидування ЖКП населенню. В опублікованих у співавторстві наукових працях використані тільки ті ідеї та розробки, які є результатом особистого наукового внеску здобувача та відображають основні положення дисертаційного дослідження.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи представлено та схвалено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Теорія і практика розбудови екосистеми соціальної сфери в умовах повоєнного відродження України» (17-18 квітня 2024 р. м. Київ: КНЕУ), «Актуальні проблеми та перспективи розвитку соціально-трудових відносин в умовах змін» (9–10 вересня 2022 р., м. Полтава: ПУЕТ), «Соціоекономіка та менеджмент: стан, тенденції, управлінські рішення» (11 травня 2022 р., м. Київ). За результатами апробації уточнено окремі положення дисертаційного дослідження щодо теоретичного узагальнення зарубіжних практик субсидування житлово-комунальних послуг, трактування житлових субсидій як інструменту адресної допомоги населенню, а також визначення сучасних викликів функціонування системи житлового субсидування в Україні. Отримані під час апробації результати були використані для поглиблення висновків щодо соціально-захисного призначення житлових субсидій, необхідності підвищення їх адресності та адаптації механізмів субсидування до умов соціально-економічної нестабільності й повоєнного відновлення.

Публікації. За результатами досліджень опубліковано самостійно і у співавторстві 12 наукових праць, з них: 1 стаття у міжнародному фаховому виданні, проіндексованому в наукометричних базах Scopus та Web of Science.,

7 статей у наукових фахових виданнях України, які входять до міжнародних наукометричних баз даних (7,76 д.а., з них 5,51 д.а. належать особисто автору), та 4 тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій (0,66 д.а., з них 0,57 д.а. належать особисто автору). Загальний обсяг публікацій складає 8,42 д.а., з яких 6,08 д.а. належать особисто автору. Одноосібно автором написано 9 наукових робіт.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів і висновків, списку використаних джерел. Основний текст дисертації розміщено на 189 сторінках. Дисертація містить 19 рисунків на 10 сторінках і 34 таблиці 23 на сторінках, 9 додатків. Список використаних джерел налічує 204 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СУБСИДУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

1.1. Субсидування житлово-комунальних послуг та соціальна стабільність держави: теоретико-методологічний дискурс

Доступність ЖКП для домогосподарств із низькими доходами залишається одним із найгостріших соціальних питань як в Україні, так і в світі. Зростання тарифів на енергоносії, інфляційний тиск та поглиблення нерівності доходів загрожують не лише матеріальному становищу окремих сімей, а й стійкості суспільного порядку загалом. У цьому контексті субсидування ЖКП традиційно розглядається як один із базових інструментів соціального захисту, покликаний пом'якшувати наслідки неефективного функціонування ринкових механізмів і забезпечувати мінімально прийнятний рівень життя для вразливих груп населення [151; 141]. Водночас саме теоретичне осмислення цього інструменту потребує систематизації.

В академічному дискурсі співіснують три великі групи підходів до субсидування ЖКП. Перша – неокласична (Haffner M. E. A., Boelhouwer P. J., Borbely D. та ін.) – акцентує увагу на питаннях економічної ефективності субсидій, ризиках деформації ринкових стимулів та проблемі «пастки бідності», коли соціальна допомога знижує мотивацію до працевлаштування [143; 115]. Друга – інституційна (Flambard V., Nelson K., Borg I., Nieuwenhuis R., Alm S.) – зосереджується на порівняльному аналізі моделей житлових допомог у різних типах держав добробуту та їхній інтеграції в систему соціального захисту [139; 166]. Третя – правозахисна (Dawkins C., Hick R., Romati M., Stephens M.) – розвиває ідею доступного житла як соціального права і ставить питання про справедливість розподілу суспільних ресурсів [127; 145].

Попри значний масив досліджень, ці підходи рідко аналізуються в межах єдиної концептуальної рамки. Більшість робіт зосереджуються на окремих аспектах: або на оцінці ефективності конкретних програм [161; 169], або на порівняльних аналізах житлових допомог між країнами [197; 178], або на перерозподільчих ефектах субсидій [154]. Водночас, стабілізаційна функція субсидій, яка полягає у їхній здатності підтримувати соціальну рівновагу в умовах економічної нестабільності, залишається недостатньо концептуалізованою. Ця прогалина стає особливо відчутною в умовах загострення соціально-економічних викликів і загроз та в умовах, коли зовнішні виклики множаться. Енергетична криза 2022 року продемонструвала, що навіть у розвинених економіках мільйони домогосподарств опинилися на межі енергетичної бідності, а уряди вдалися до масштабних програм субсидування як екстреного стабілізаційного заходу [180]. У країнах, що пережили або переживають збройні конфлікти, субсидування ЖКП набуває додаткового виміру — воно стає, перш за все, механізмом підтримки внутрішньо переміщених осіб та населення постраждалих територій [155; 202].

Для України ці питання мають цілком практичний характер. Повномасштабна війна спричинила безпрецедентне зростання внутрішньої міграції, руйнування житлової інфраструктури та посилення енергетичної вразливості домогосподарств [165]. Система житлових субсидій опинилася під подвійним тиском: з одного боку, різко зросла кількість осіб, які потребують підтримки, з іншого — бюджетні ресурси обмежуються воєнними витратами. За цих обставин теоретичне обґрунтування субсидування ЖКП як інструменту саме соціальної стабілізації, а не лише соціального захисту, набуває особливої актуальності. Відтак постає потреба у поглибленні та систематизації наявних теоретичних підходів до субсидування ЖКП крізь призму їхнього стабілізаційного потенціалу, визначенні місця житлових субсидій в архітектурі соціального захисту.

Зв'язок між житловою політикою та моделями держави добробуту досліджується щонайменше з 1990-х років, коли U. Torgersen запропонував

метафору житла як «хиткого стовпа» держави добробуту (*wobbly pillar of the welfare state*), підкресливши амбівалентне ставлення урядів до включення житлових програм у систему соціальних гарантій [194]. Подальший розвиток цього напрямку пов'язаний із порівняльними дослідженнями інституційних моделей житлового сектору. J. Kemeny [150] розрізнив унітарні та дуалістичні системи оренди, прив'язавши конфігурацію житлового ринку до ширших моделей добробуту. M. Stephens [185] продемонстрував, що ці системи зазнають глибоких трансформацій під впливом неоліберальних реформ і фінансіалізації житла, що змушує переосмислювати роль субсидій. R. Nick та M. Stephens [146] поглибили цей аналіз, показавши, що фінансіалізація житла створює нові форми стратифікації, які традиційні типології держав добробуту не здатні вловити.

Окреме русло теоретичного дискурсу сформувалося навколо стабілізаційних ефектів субсидій у кризових умовах. P. Simshauser [180] на прикладі австралійської енергетичної кризи 2022 року продемонстрував, що урядові інтервенції у вигляді субсидій на оплату енергоносіїв стали єдиним механізмом, який утримав мільйони домогосподарств від падіння в енергетичну бідність. T. Bril-Mascarenhas та A. E. Post [120] на прикладі Аргентини описали феномен «пастки політик» (*policy traps*), коли споживчі субсидії, запроваджені як тимчасовий антикризовий захід, інституціалізуються і стають елементом соціального контракту між державою та населенням. S. Tonelli, E. Harris та F. Deeg [193] з'ясували, що економічний шок пандемії COVID-19 посилив міжкласову солідарність і підтримку перерозподільчих програм, що теоретично обґрунтовує стабілізаційну роль субсидій як механізму збереження суспільної згоди.

Узагальнення зазначених підходів дає підстави розглядати субсидії не лише як інструмент компенсації частини витрат домогосподарств, а як важливий елемент системи підтримання соціальної стабільності держави. Їх стабілізаційний ефект виявляється у здатності пом'якшувати наслідки економічних шоків, знижувати ризики енергетичної бідності та житлової

депривації, пов'язаної із втратою домогосподарствами спроможності оплачувати ЖКП.

Соціальну стабільність держави в контексті дослідження доцільно визначати як такий стан суспільних відносин, за якого забезпечується прийнятний рівень доступу населення до базових соціальних благ і послуг, підтримується здатність домогосподарств задовольняти першочергові потреби, обмежуються ризики соціальної напруженості, депривації та втрати довіри до державних інститутів, а соціально-економічні шоки не призводять до деструктивного порушення суспільної рівноваги.

Виходячи з вище наведеного, під соціальною стабільністю держави в контексті цього дослідження пропонуємо розуміти стан суспільних відносин, за якого забезпечується прийнятний рівень доступу населення до базових соціальних благ і послуг, зберігається спроможність домогосподарств задовольняти першочергові потреби, а ризики соціальної напруженості, депривації та втрати довіри до державних інститутів не набувають масштабів, здатних порушити суспільну рівновагу. У такому розумінні соціальна стабільність відображає здатність держави пом'якшувати наслідки соціально-економічних потрясінь і підтримувати базові умови життєдіяльності населення.

Також соціальна стабільність держави значною мірою залежить від результативності соціальної політики, орієнтованої на забезпечення базових соціальних потреб населення, зокрема у сферах зайнятості, освіти, охорони здоров'я, житлового забезпечення та доступу до необхідних засобів існування. Соціальна політика, будучи одним із головних напрямів реалізації соціальної функції держави, охоплює комплекс інституційних механізмів, спрямованих на гарантування соціальних прав, зменшення нерівності та підтримку вразливих груп населення. Адже «основою такої держави є зростання її відповідальності за добробут, розвиток і безпеку громадян» [30, с.8].

Відповідно, житлові субсидії доцільно розглядати не як ізольований механізм соціальної допомоги, а як складову ширшої системи соціального захисту та інституційний інструмент забезпечення соціальної безпеки й

соціальної стабільності. Вони поєднують адресну підтримку домогосподарств із макросоціальним завданням підтримання суспільної рівноваги, виконуючи не лише компенсаційну функцію, пов'язану зі зменшенням фінансового навантаження на населення, а й превентивну та стабілізаційну функції. У цьому контексті ефективність субсидування ЖКП визначається не лише обсягом бюджетного фінансування чи кількістю отримувачів допомоги, а передусім здатністю системи забезпечувати адресність, своєчасність, соціальну справедливість і фінансову спроможність домогосподарств виконувати базові житлово-комунальні зобов'язання, запобігаючи поглибленню соціальної вразливості, депривації та зниженню довіри до державних інститутів у періоди економічної нестабільності.

K. Nelson, I. Borg, R. Nieuwenhuis та S. Alm [166] провели систематичний кількісний аналіз політичних детермінант житлових допомог у порівняльній перспективі. Автори встановили, що щедрість житлових допомог залежить від сили лівих партій, але цей зв'язок залежить від ширшого інституційного контексту — частки орендного житла та ступеня фрагментації партійної системи. J. Schnabel та A. Souris [178] розширили цю лінію аналізу, дослідивши розподіл повноважень у житловій політиці федеративних держав (Австралія, Австрія, Канада, Німеччина). Вони показали, що рівень децентралізації суттєво впливає на конфігурацію інструментів державної підтримки.

Порівняльний аналіз моделей житлових допомог здійснив Р. А. Kemp [151], який запропонував класифікацію за критерієм співвідношення між попитовими (demand-side) та пропозиційними (supply-side) субсидіями. G. Verbist та M. M. Grabka [197] оцінили перерозподільчі ефекти натуральних житлових допомог у європейських країнах, продемонструвавши їхній значний, хоча й неоднорідний, вплив на зниження бідності. R. Hick, M. Pomati та M. Stephens [145] зафіксували погіршення становища ринкових орендарів у Європі і пов'язали це з недостатнім охопленням житловими допомогамі саме цього сегменту, що ставить під сумнів здатність наявних систем виконувати стабілізаційну функцію.

В українському контексті S. Naumenkova, I. Tishchenko, V. Mishchenko та S. Mishchenko [165] дослідили проблему енергетичної бідності та запропонували переосмислення підходів до її подолання через підвищення енергоефективності. I. Khlobystov та L. Horoshkova [148] проаналізували нерівність у розподілі доходів як загрозу сталому розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні, акцентувавши увагу на просторовому вимірі соціальної вразливості. S. Iryna, O. Kubatko, T. Kurbatova, L. Melnyk, Y. Kovalenko та A. I. Yousef Ali [183] оцінили вплив субсидій на соціальну рівність та розвиток енергоефективності в Україні, виявивши суперечливі ефекти: субсидії пом'якшують нерівність у короткостроковій перспективі, але гальмують структурні зміни.

Окремий напрям становлять дослідження впливу субсидій на поведінку домогосподарств та ринкові спотворення. V. Flambard [139] на прикладі Франції з'ясувала, що житлові допомоги покривають дедалі меншу частку фактичних житлових витрат, що підриває їхню стабілізаційну функцію. M. Haffner та P. J. Boelhouwer [143] сформулювали аналітичну рамку для оцінки компромісу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю житлових допомог. T. Elston, G. Bel та H. Wang [131] виявили, що міжмуніципальна кооперація у наданні житлових допомог підвищує ефективність програм, пропонуючи інституційне вирішення проблеми адміністративної фрагментації.

Найменш розробленим залишається теоретичне осмислення субсидування ЖКП у контексті збройних конфліктів. J. Lind та R. Sabates-Wheeler [155] систематизували підходи до соціального захисту в умовах конфліктів та вимушеного переміщення, наголосивши, що стандартні моделі адресності виявляються нефункціональними за умов масової мобільності населення. O. M. Yaroshenko, O. O. Konopeltseva, I. A. Vetukhova, T. V. Koliesnik та M. M. Klemparskyi [202] дослідили правові проблеми соціального захисту внутрішньо переміщених осіб та зафіксували розрив між змістом нормативно-правових актів і практикою їх реалізації. S. Lukin, A. Meliakov та A. Sadauskis

[160] проаналізували соціальний розвиток територіальних громад в Україні в умовах воєнного стану, визначивши субсидування як один із механізмів підтримки життєздатності громад.

Водночас, згідно результатів дослідження, проведеного О. Поплавською, соціальні гарантії, які надає держава, недостатні для соціальної підтримки домогосподарств: адже розрив між часткою населення, чії середньодушові еквівалентні сукупні витрати є нижчі за фактичний прожитковий мінімум, тобто ця категорія людей постійно економить, та часткою домогосподарств, що відзначають труднощі з матеріальними ресурсами для забезпечення первинних потреб (харчування), свідчить про використання раніше накопичених ресурсів, викривлення структури доходів та витрат домогосподарств і перехід населення у тіньовий сектор економіки [48]. Це підтверджує наявність проблемних аспектів у сфері субсидування житлово-комунальних послуг в Україні.

Проведений огляд дає змогу зафіксувати кілька суттєвих прогалин у наявному масиві досліджень. Перша стосується фрагментованості теоретичного поля. Економічні, інституційні та правозахисні підходи до аналізу субсидування житлово-комунальних послуг здебільшого розвиваються паралельно і лише частково перетинаються між собою. У дослідженнях ефективності субсидій не завжди враховується інституційна архітектура держави добробуту, тоді як порівняльні праці про житлові режими нерідко залишають поза увагою методичні питання розрахунку, адресності та достатності допомоги. Унаслідок цього бракує інтегрованої концептуальної рамки, яка б поєднувала економічні, інституційні й соціально-правові виміри субсидування та дозволяла повніше пояснити його вплив на соціальну стабільність.

Друга прогалина пов'язана з недостатньою концептуалізацією стабілізаційної функції субсидій. У науковій літературі автори акцентують увагу на захисній ролі житлових допомог — зниженні бідності, забезпеченні доступності послуг, компенсації витрат. Але субсидування виконує й іншу, менш досліджену функцію: воно підтримує передбачуваність побутових умов

для домогосподарств, знижує ризик примусових переміщень, зменшує соціальну напругу та сприяє збереженню довіри до державних інститутів. Ця стабілізаційна роль лишається радше імпліцитним припущенням, ніж предметом окремого теоретичного обґрунтування.

Третя прогалина — обмеженість досліджень субсидування ЖКП в умовах збройних конфліктів. Більшість існуючих робіт аналізують системи субсидування в мирний час, за відносно стабільних інституційних умов. Досвід країн, які ведуть повномасштабні бойові дії на власній території, практично не представлений у теоретичних узагальненнях. Україна в цьому сенсі є унікальним випадком: масштабна система житлових субсидій функціонує одночасно з руйнуванням житлового фонду, внутрішнім переміщенням мільйонів осіб, різким обмеженням бюджетних ресурсів та необхідністю оперативної адаптації нормативної бази. Жоден із розглянутих теоретичних підходів не враховує цієї сукупності обставин.

Четверта прогалина має методичний характер. Існуючі методики оцінки адресності та ефективності субсидій розроблені для умов, де інформація про доходи домогосподарств є доступною, а адміністративні системи — функціональними. В умовах воєнного стану ці передумови порушуються: частина домогосподарств втрачає документи, змінює місце проживання, отримує доходи з нових або неформальних джерел. Методичний інструментарій, адаптований до таких умов, залишається нерозробленим і фрагментарним.

Виявлені прогалини засвідчують потребу в переході від вузького інструментального розуміння житлових субсидій до ширшого концептуального бачення їхньої ролі в системі соціального захисту, тарифної політики та забезпечення соціальної стабільності.

У цьому контексті субсидування ЖКП не є однорідним об'єктом теоретичного аналізу. Залежно від наукового підходу та нормативних установок дослідники висвітлюють різні аспекти цього інструменту, часто не враховуючи здобутки суміжних напрямів. Для побудови цілісної

концептуальної рамки доцільно виокремити чотири підходи, три з яких уже усталені в літературі, а четвертий — стабілізаційний — пропонується нами як інтегративна альтернатива (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Систематизація теоретичних підходів до субсидування ЖКП

Критерій порівняння	Неокласичний підхід	Інституційний підхід	Правозахисний підхід	Стабілізаційний підхід (авторський)
Основне питання	Чи ефективно субсидії розподіляють ресурси?	Як інституційний контекст визначає модель субсидування?	Чи забезпечено право на доступне житло?	Чи підтримують субсидії соціальну рівновагу в умовах шоків?
Теоретична база	Економіка добробуту, теорія суспільного вибору	Порівняльний аналіз держав добробуту (Esping-Andersen, Kemeny)	Міжнародне право прав людини, концепція соціального громадянства	Теорія соціальної стійкості, теорія суспільного договору
Ставлення до субсидій	Інструмент корекції ринкових провалів; ризик деформації стимулів	Елемент архітектури соціального захисту; залежний від типу режиму	Обов'язок держави; реалізація соціального права	Механізм підтримки передбачуваності та довіри до інституцій
Критерій дієвості	Економічна ефективність, мінімізація втрат добробуту	Відповідність інституційній логіці режиму добробуту	Універсальність охоплення, зниження нерівності	Збереження соціальної згоди та запобігання ескалації кризи
Основні представники	Haffner & Boelhouwer (2006), Borbely (2022), Shroder (2012)	Kemp (2007), Nelson et al. (2023), Stephens (2020)	Dawkins (2021), Hick et al. (2025), Stone (2006)	Simshauser (2023), Bril-Mascarenhas & Post (2015), Tonelli et al. (2024)
Обмеження	Ігнорує соціальний та політичний контекст	Слабко враховує кризові та конфліктні умови	Недостатня операціоналізація для оцінки ефективності	Потребує емпіричної верифікації; обмежена кількість досліджень
Стабілізаційний потенціал	Імпліцитний: через підтримку споживчого попиту	Частковий: через інтеграцію в систему соцзахисту	Декларативний: через визнання права	Експліцитний: підтримка рівноваги як самостійна функція

Джерело: систематизовано автором на основі [143;115;186;166;151;145; 187;127; 120; 180; 193]

Неокласичний підхід трактує житлові субсидії передусім як втручання у ринковий механізм ціноутворення. Центральне питання тут — чи призводить

субсидування до ефективнішого розподілу ресурсів, чи, навпаки, спотворює поведінку економічних агентів. М. Haffner та Р. Boelhouwer [143] сформулювали аналітичну рамку для оцінки компромісу між ефективністю та справедливістю житлових допомог, дійшовши висновку, що попитові субсидії (demand-side) менше спотворюють ринок, ніж пропозиційні (supply-side), але водночас слабше контролюють якість житла.

D. Borbely [115] підтвердив цю логіку на британському матеріалі: скорочення житлових допомог стимулювало пошук роботи серед частини отримувачів, але одночасно поглибило матеріальні позбавлення, тобто ефективність у вузькому сенсі досягалася ціною зростання вразливості. V. Flambard [139] зафіксувала, що у Франції житлові допомоги покривають дедалі меншу частку реальних витрат на житло: за період 2000–2016 років розрив між субсидією та фактичною вартістю оренди зріс на 23%, що ставить під сумнів здатність інструменту виконувати навіть базову захисну функцію.

Обмеженість неокласичного підходу виявляється у його відстороненості від інституційного контексту. Ефективність одного й того ж інструменту радикально відрізняється залежно від моделі ринку оренди, податкової системи та ступеня регулювання цін. Це визнають і самі прихильники підходу, проте систематичного врахування цих чинників у рамках неокласичної парадигми не відбулося.

Інституційний підхід долає цю обмеженість, вбудовуючи житлове субсидування в ширший контекст моделей держави добробуту. Відправною точкою стала типологія G. Esping-Andersen [136], яку J. Kemeny [150] адаптував до житлової сфери, розрізнивши унітарні та дуалістичні системи оренди. У дуалістичних системах (характерних для ліберальних режимів) соціальне житло існує як окремий сегмент для бідних, тоді як в унітарних (скандинавський тип) воно інтегроване в загальний ринок оренди. M. Stephens [185] показав, що обидва типи зазнають конвергенції: в Німеччині та Швеції, які вважалися зразками унітарної моделі, зросла бідність і посилилася сегментація ринку, наближаючи їх до британського патерну.

J. Schnabel та A. Souris [178] поглибили інституційний аналіз, дослідивши розподіл повноважень у житловій політиці Австралії, Австрії, Канади та Німеччини. Автори виявили, що у федеративних державах децентралізація житлової політики може як підвищувати адаптивність субсидій до локальних потреб, так і посилювати нерівність між регіонами — залежно від механізмів фіскального вирівнювання.

Сильна сторона інституційного підходу — здатність пояснити, чому однакові за дизайном програми дають різні результати в різних країнах. Слабка — обмежена увага до кризових та конфліктних ситуацій, коли інституційні рамки самі піддаються трансформації.

Правозахисний підхід зміщує фокус з ефективності та інституцій на нормативне підґрунтя субсидування. С. Dawkins [127] обґрунтував концепцію «житлової справедливості» (housing justice), яка виходить за межі доступності у вузькому сенсі й охоплює питання просторової сегрегації, примусових переміщень та участі мешканців у прийнятті рішень. R. Nick, M. Romati та M. Stephens [145] емпірично підтвердили, що становище ринкових орендарів у Європі погіршилося протягом 2010-х років: ризик надмірного житлового навантаження для цієї групи зріс навіть у країнах із розвиненими системами допомог. За даними Eurostat [137], у 2024 році 8,2% населення ЄС витратило на житло понад 40% наявного доходу, причому в Греції цей показник сягнув 28,9% (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Індикатори житлової вразливості в країнах ЄС, 2024 р.

Показник	ЄС-27 (середнє)	Мінімум	Максимум
1	2	3	4
Частка витрат на житло у доході домогосподарств, %	19	—	—
Надмірне житлове навантаження (>40% доходу), % населення	8,2	2,4 (Кіпр)	28,9 (Греція)
Неспроможність опалювати житло, % населення	9,2	2,7 (Фінляндія)	19,0 (Болгарія, Греція)

Продовження табл. 1.2

1	2	3	4
Дискримінація при пошуку житла, % населення	5,8	0,4 (Хорватія)	9,0 (Іспанія)
Дискримінація серед AROPE, % населення	10,1	—	—
Частка власників житла, % населення	68	47 (Німеччина)	94 (Румунія)
Перенаселеність житла, % населення	16,8	2,2 (Кіпр)	40,9 (Латвія)
Проблеми з якістю житла (вологість, протікання), %	15,5	—	31,6 (Кіпр)

Джерело: складено на основі Eurostat (2025), OECD Affordable Housing Database (2024)

Водночас 9,2% населення ЄС не могли забезпечити адекватне опалення свого житла, що свідчить про системний характер проблеми, не розв'язаної наявними програмами. Житлові витрати залишаються найбільшою статтею споживчого кошика домогосподарств у країнах ОЕСР: у 2024 році вони становили в середньому 25,1% кінцевих споживчих витрат, а у Фінляндії, Швеції та Данії перевищували 27% (рис. 1.1) [167]. Ця пропорція зберігається попри десятиліття дії різних моделей субсидування, що ставить під сумнів їхню здатність структурно вирішити проблему доступності.

Правозахисний підхід має очевидну нормативну силу, але стикається з труднощами операціоналізації. Визнання права на доступне житло не дає відповіді на питання про оптимальний дизайн субсидії, її розмір чи механізм адресності. Декларативність залишається вразливим місцем цієї парадигми.

Стабілізаційний підхід, який пропонується в цьому дослідженні, не заперечує жодного з попередніх, а інтегрує їхні здобутки навколо іншого центрального питання: чи здатні субсидії підтримувати соціальну рівновагу в умовах зовнішніх викликів? Ця функція відрізняється від захисної (зниження бідності) та від правозахисної (забезпечення права): стабілізація передбачає підтримку передбачуваності побутових умов, зниження ризику примусових переміщень, збереження довіри до державних інституцій та запобігання ескалації соціальної напруги.

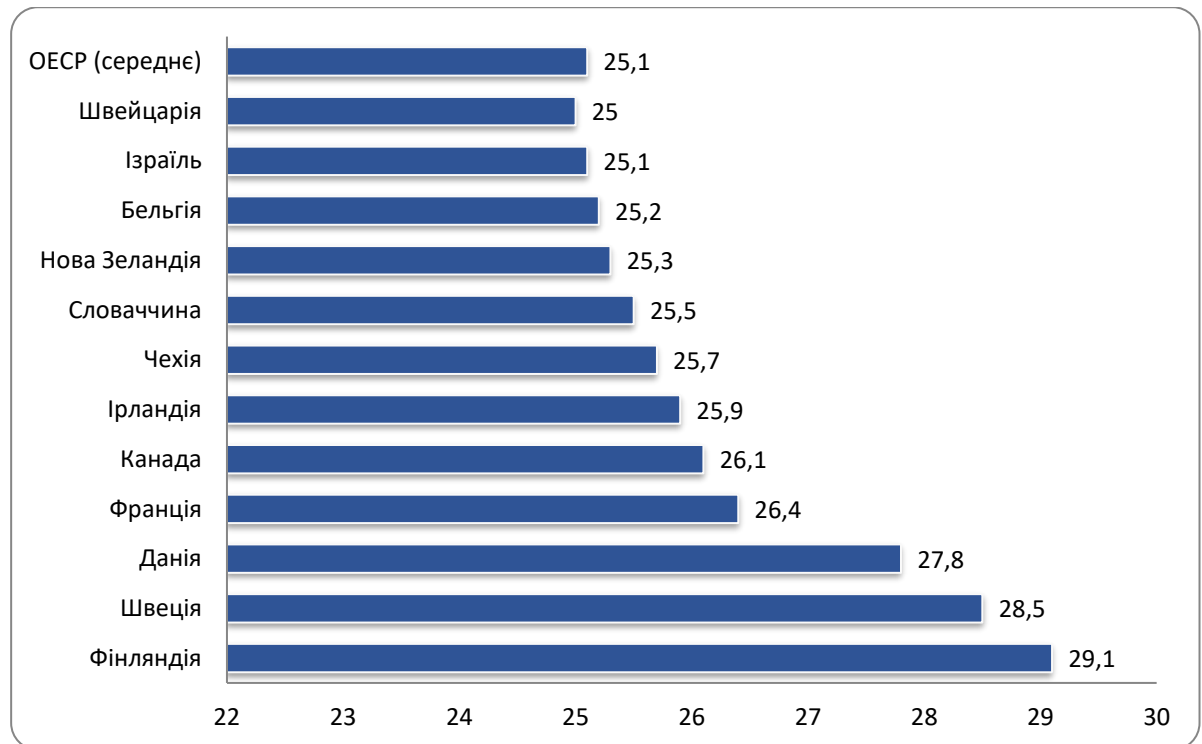

Рисунок 1.1. Частка витрат на житло у споживчих витратах домогосподарств, окремі країни ОЕСР, 2024 р., %

Джерело: складено на основі OECD Affordable Housing Database (2024)

Емпіричні підстави для виокремлення стабілізаційної функції надають кілька ліній досліджень. Р. Simshauser [180], досліджуючи енергетичну кризу 2022 року в Австралії продемонстрував, що урядові субсидії на оплату енергоносіїв були єдиним механізмом, який утримав мільйони домогосподарств від падіння в енергетичну бідність; без них частка енергетично бідних домогосподарств зросла б із 7% до 19%. Т. Bril-Mascarenhas та А. Е. Post [120] описали, як в Аргентині після кризи 2001–2002 років споживчі субсидії, запроваджені як тимчасовий захід, перетворилися на елемент неформального соціального контракту між державою та населенням. Спроби їх скасувати щоразу наштовхувалися на масовий спротив, що засвідчує саме стабілізаційну, а не лише захисну роль цих програм. S. Tonelli, E. Harris та F. Deeg [193] виявили, що економічний шок пандемії COVID-19 посилив підтримку перерозподільчих програм серед усіх дохідних груп, включно із заможними, — феномен міжкласової солідарності, який має сенс саме в

стабілізаційній логіці: суспільство «інвестує» в субсидії як у механізм самозбереження.

К. Komives, J. Halpern, V. Foster, Q. Wodon та R. Abdullah [154] запропонували розглядати комунальні субсидії як соціальні трансфери й оцінювати їхню адресність за критерієм, наскільки точно вони досягають найбільшого квінтилію. Їхній аналіз 12 країн показав, що ефективність адресності залежить не стільки від дизайну самої субсидії, скільки від охоплення послугою: в країнах, де значна частина населення не підключена до централізованих мереж, субсидії за визначенням не можуть виконувати ні захисної, ні стабілізаційної функції.

Т. Elston, G. Bel та Н. Wang [131] додали інституційний вимір до стабілізаційної рамки, продемонструвавши, що міжмуніципальна кооперація у наданні житлових допомог в Англії підвищує ефективність програм завдяки економії масштабу та зниженню адміністративної фрагментації. Це вказує на те, що стабілізаційний потенціал субсидій реалізується не автоматично, а залежить від організаційної спроможності системи.

Запропонована систематизація (див. табл.1.1) дає змогу побачити, що стабілізаційна функція присутня – явно або приховано – в кожному з трьох традиційних підходів, але жоден із них не робить її предметом окремого аналізу. Неокласичний підхід імпліцитно визнає стабілізацію через підтримку споживчого попиту; інституційний – через інтеграцію субсидій у систему соціального захисту; правозахисний – через визнання права, яке за своєю природою спрямоване на підтримку стабільного становища індивіда. Виокремлення стабілізаційного підходу як самостійного дає змогу сформулювати чіткий критерій оцінки субсидій – їхню здатність підтримувати соціальну рівновагу – та інтегрувати здобутки решти парадигм навколо цього критерію.

У межах такого підходу політика субсидування ЖКП має розглядатися не лише як механізм часткової компенсації витрат домогосподарств, а як інструмент підтримання доступності базових послуг, запобігання поглибленню

соціальної вразливості та зменшення ризиків соціальної напруженості. Її основними цілями є забезпечення доступу соціально вразливих груп населення до житлово-комунальних послуг для соціально вразливих груп населення, підтримка соціальної справедливості пом'якшення тарифного навантаження на домогосподарства та недопущення погіршення їхнього життєвого рівня внаслідок зростання обов'язкових платежів.

Особливої актуальності питання субсидування набуло в періоди суттєвого зростання вартості ЖКП. Підвищення тарифів на водопостачання, опалення, електропостачання та інші послуги посилює навантаження на домогосподарства, передусім, на малозабезпечені сім'ї, пенсіонерів, осіб з нестабільними доходами та інші вразливі групи. У період воєнного стану ця проблема набула додаткової гостроти через руйнування та пошкодження енергетичної і комунальної інфраструктури, необхідність відновлення підстанцій, гідроелектростанцій та інших об'єктів критичної інфраструктури. Відповідно, потреба у фінансовому покритті витрат на ЖКП для домогосподарств із низькою платоспроможністю об'єктивно зростає.

Водночас підвищення тарифів не завжди супроводжується належним поліпшенням якості ЖКП. У багатьох територіальних громадах зберігаються проблеми з якістю водопостачання, зношеністю трубопроводів, несвоєчасним або нестабільним теплопостачанням, тривалими відключеннями електроенергії, а також із застарілістю очисних споруд та іншої комунальної інфраструктури. Значна частина цих проблем пов'язана з тривалим недофінансуванням ЖКГ, високим рівнем зношеності основних фондів, недостатніми обсягами модернізації та додатковими руйнуваннями, спричиненими воєнними діями. У результаті домогосподарства нерідко опиняються у ситуації, коли вартість послуг зростає швидше, ніж їхня якість та надійність.

За таких умов житлові субсидії набувають не лише соціально-захисного, а й стабілізаційного значення. Вони частково компенсують розрив між вартістю ЖКП і реальною платоспроможністю домогосподарств, даючи змогу зменшити

ризика накопичення заборгованості, погіршення житлових умов та соціального невдоволення. При цьому важливо врахувати, що обов'язок населення своєчасно й у повному обсязі оплачувати спожиті послуги зберігається навіть за умов неналежної якості їх надання, що додатково посилює потребу в дієвому механізмі державної підтримки.

Отже, субсидування ЖКП доцільно розглядати як багаторівневий інструмент впливу на соціальну стабільність держави. Його значення не обмежується прямою матеріальною підтримкою окремих домогосподарств, а охоплює ширший спектр соціально-економічних ефектів. Зокрема, зменшення нерівності у доступі до базових послуг, пом'якшення тарифного навантаження, підтримання платоспроможності населення, запобігання соціальній напруженості та зміцнення довіри до державної соціальної політики.

Окремого теоретичного уточнення потребує зв'язок субсидування ЖКП із тарифною політикою. У науковому та управлінському дискурсі це питання має дискусійний характер. З одного боку, економічно обґрунтовані тарифи розглядаються як передумова фінансової стійкості підприємств ЖКГ, належного утримання інфраструктури, модернізації мереж і підвищення якості послуг. Тривале адміністративне стримування тарифів може створювати приховані дефіцити, посилювати зношеність інфраструктури та переносити частину фінансового навантаження на державний або місцеві бюджети.

З іншого боку, тарифна політика не може оцінюватися лише з позицій покриття витрат надавачів послуг. Для населення тарифи на ЖКП є елементом обов'язкових витрат, які безпосередньо впливають на рівень добробуту, структуру споживання, платіжну дисципліну та ризики енергетичної бідності. Так за результатами опитування, проведеного групою науковців, «рівень задоволеності процедурою отримання субсидій виявився дещо вищим, ніж задоволеність тарифною політикою» [68], що підтверджує необхідність її удосконалення. Якщо підвищення тарифів відбувається швидше, ніж зростання доходів населення, воно може посилювати житлово-комунальне навантаження, збільшувати заборгованість домогосподарств і формувати додаткові ризики

соціальної напруженості. Отже, соціальна прийнятність тарифних рішень визначається не лише їх економічною обґрунтованістю, а й тим, чи зберігають домогосподарства після оплати ЖКП достатній ресурс для задоволення інших базових потреб.

У цьому контексті житлові субсидії виконують роль компенсаторного механізму між економічною логікою тарифоутворення та соціальною спроможністю домогосподарств оплачувати базові послуги. Водночас субсидування не повинно підміняти собою ані обґрунтовану тарифну політику, ані політику доходів населення, ані модернізацію житлово-комунальної інфраструктури. Його стабілізаційний потенціал реалізується лише тоді, коли тарифи, доходи населення, соціальні нормативи, механізми адресної підтримки та якість послуг розглядаються як взаємопов'язані елементи єдиної політики забезпечення доступності ЖКП.

Виходячи з вище наведеного, виділено декілька взаємопов'язаних напрямів впливу субсидування житлово-комунальних послуг на соціальну стабільність держави.

1. *Забезпечення доступності ЖКП для населення.* Першочергове призначення житлових субсидій полягає у зниженні фінансового навантаження на домогосподарства, для яких оплата ЖКП становить надмірну частку сукупного доходу. Це забезпечує доступ до таких базових послуг як водо-, тепло-, газо-, електропостачання та утримання житла, без яких неможливе забезпечення мінімально прийнятних умов життєдіяльності. У цьому контексті субсидії запобігають обмеженню доступу вразливих груп населення до життєво необхідних послуг, підтримуючи мінімально прийнятний рівень житлових умов. Саме тому забезпечення доступності ЖКП через механізм субсидування слід розглядати як важливу передумову соціальної рівності, зниження ризиків соціального виключення та підтримання соціальної стабільності держави.

2. *Зменшення соціальної нерівності та підтримка соціальної справедливості.* Житлові субсидії є одним із основних інструментів перерозподілу суспільних ресурсів на користь домогосподарств, для яких

оплата ЖКП перевищує їх фактичну платоспроможність. Завдяки цьому держава частково пом'якшує нерівність у фінансових можливостях різних соціальних груп і підтримує доступ населення до базових послуг. Водночас справедливість застосування цього інструменту залежить від його адресності, прозорості та доступності для тих, хто справді потребує державної підтримки. Надмірна складність процедур або недостатнє врахування реального становища домогосподарств можуть призводити до того, що частина вразливих осіб залишається поза системою допомоги, знижуючи таким чином соціальний та стабілізаційний ефект.

3. Збереження життєвого рівня домогосподарств у кризових умовах.

Субсидії відіграють важливу роль у підтриманні життєвого рівня населення у періоди економічних криз, тарифних шоків, інфляційного зростання та воєнної нестабільності. У таких умовах навіть незначне підвищення вартості ЖКП може істотно погіршити фінансовий стан домогосподарств із низькими або нестабільними доходами. Завдяки субсидіям частина витрат на оплату ЖКП переноситься з домогосподарства на державу, що дає змогу зберегти певний рівень споживання інших необхідних благ – продуктів харчування, ліків, освітніх, транспортних та медичних послуг. Отже, субсидії запобігають різкому погіршенню добробуту населення та зниження ризиків поглиблення бідності.

4. Запобігання соціальній напруженості та зміцнення соціальної згуртованості.

Суттєве зростання тарифів на ЖКП без належних компенсаційних механізмів може стати чинником посилення соціального невдоволення, недовіри до державної політики та зростання конфліктності у суспільстві. У цьому контексті субсидії відіграють стабілізаційну функцію, оскільки пом'якшують наслідки тарифної політики для найбільш уразливих категорій населення.

Наявність дієвої системи субсидування демонструє, що держава визнає соціальні ризики, пов'язані зі зростанням вартості базових послуг, і бере на себе частину відповідальності за їх пом'якшення. Це сприяє збереженню соціальної

згуртованості, підтримує відчуття захищеності громадян і знижує ризики суспільної дестабілізації.

5. *Підтримання платіжної дисципліни та фінансової стабільності підприємств ЖКГ.* Житлові субсидії впливають не лише на добробут домогосподарств, а й на фінансовий стан підприємств ЖКГ. Надання субсидій підвищує здатність населення своєчасно оплачувати спожиті послуги, що, своєю чергою, забезпечує стабільніші надходження для підприємств комунальної інфраструктури. Цей аспект особливо важливий в умовах високої зношеності основних фондів ЖКГ, потреби в ремонті, модернізації та відновленні об'єктів критичної інфраструктури. Зниження рівня заборгованості сприяє фінансовій стійкості підприємств, зменшує ризики перебоїв у наданні послуг і підтримує функціонування житлово-комунальної системи як важливої складової соціальної інфраструктури держави.

6. *Забезпечення економічної стабільності та підтримка споживчого попиту.* На макроекономічному рівні субсидування ЖКП може мати стабілізаційний ефект через підтримання платоспроможності домогосподарств. Зменшення витрат на оплату ЖКП збільшує частку доходу, яка може бути спрямована на задоволення інших поточних потреб. Це сприяє підтриманню внутрішнього споживчого попиту, що є важливим для функціонування економіки, особливо в умовах кризових спадів. Окрім цього, субсидування, за умови застосування дієвого порядку його реалізації, стимулює залучення інвестицій в енергоефективні технології та модернізацію інфраструктури ЖКГ, що своєю чергою знижує споживання енергії та витрати на комунальні послуги в довгостроковій перспективі. Водночас економічна ефективність субсидій значною мірою залежить від якості адміністрування. Надмірне розширення кола отримувачів, слабкий контроль за цільовим використанням бюджетних коштів або недосконалі критерії визначення потреби можуть посилювати навантаження на державний бюджет. Тому економічна доцільність субсидування має оцінюватися через баланс між соціальним ефектом, бюджетною спроможністю держави та адресністю допомоги.

7. Стимулювання енергоефективності та екологічної стійкості.

Окремим напрямом впливу субсидування ЖКП є його зв'язок із політикою енергоефективності. За умови належного поєднання субсидій із програмами енергомодернізації житла державна підтримка може не лише компенсувати витрати домогосподарств, а й стимулювати скорочення споживання енергоресурсів у довгостроковій перспективі. До таких заходів можна віднести утеплення будівель, заміну вікон і дверей на енергоефективні, модернізацію систем опалення, використання альтернативних джерел енергії, впровадження технологій водозбереження та модернізацію внутрішньобудинкових мереж. У цьому контексті доцільним є поєднання житлових субсидій із програмами співфінансування енергоефективних заходів, зокрема для ОСББ і домогосподарств, які не мають достатніх власних ресурсів для участі в таких проєктах. Проте екологічний ефект субсидування не є автоматичним. Якщо субсидії лише знижують фактичну вартість споживання енергії для домогосподарств, але супроводжуються стимулами до ощадного використання ресурсів, вони можуть послаблювати мотивацію до енергозбереження. Саме тому важливим є поєднання соціального захисту з енергоефективною модернізацією, інформаційною підтримкою населення та моніторингом фактичного споживання енергоресурсів.

8. Підвищення прозорості, відкритості та довіри до державної соціальної політики. Ефективність субсидування значною мірою залежить від того, наскільки зрозумілими, прозорими й доступними є правила його призначення. Якщо громадяни розуміють критерії отримання допомоги, мають доступ до інформації та можуть скористатися зручними каналами подання заяв, це знижує адміністративні бар'єри адміністративні бар'єри й підвищує довіру до системи соціального захисту. У цьому контексті важливе значення має цифровізація процедур призначення субсидій, можливість подання заяв через електронні сервіси, спрощення документообігу та належне інформування населення про право на державну допомогу. Водночас, цифровізація має доповнюватися збереженням альтернативних каналів звернення, оскільки

частина вразливих груп населення – зокрема, люди старшого віку, особи з інвалідністю, мешканці сільських територій або громадяни з обмеженим доступом до інтернету – можуть мати труднощі з використанням електронних сервісів.

Прозора й доступна система субсидування підвищує не лише ефективність соціальної підтримки, а й легітимність державної політики. Вона формує у громадян відчуття передбачуваності, справедливості та відповідальності держави за виконання мінімальних державних стандартів.

9. Інституційне зміцнення системи соціального захисту. Житлові субсидії не є ізольованим видом допомоги, а частиною ширшої системи соціального захисту населення. Їх ефективність від узгодженості з іншими соціальними програмами, якістю інформаційного обміну між державними реєстрами, спроможністю органів соціального захисту оперативно реагувати на зміни у доходах, складі домогосподарства, місці проживання чи соціальному статусі отримувачів.

В умовах воєнного стану цей напрям набуває особливого значення, оскільки частина домогосподарства стикається з втратою документів, переміщенням, нестабільністю доходів або зміною джерел існування. Тому інституційна спроможність системи субсидування має оцінюватися не лише за формальними процедурами призначення допомоги, а й за її здатністю залишатися доступною, гнучкою та чутливою до кризових обставин.

Отже, вплив субсидування ЖКП на соціальну стабільність держави має комплексний характер. Він охоплює соціальний, економічний, інституційний, екологічний та довірчо-комунікаційний виміри. Субсидії сприяють забезпеченню доступності базових послуг, зменшенню соціальної нерівності, підтриманню життєвого рівня домогосподарств, стабілізації платіжної дисципліни, зниженню соціальної напруженості та зміцненню довіри до державної соціальної політики.

«Для забезпечення ефективності субсидування необхідно постійно здійснювати моніторинг та оцінювати результати програм, вносити необхідні

корективи на основі зворотного зв'язку від громадян та експертів. Це дозволить підвищити ефективність використання бюджетних коштів та забезпечити максимальну користь для населення» [94]. Лише комплексний підхід до вирішення цих проблем дозволить досягти поставлених цілей та забезпечити належний рівень соціального захисту громадян.

1.2. Житлові субсидії в системі соціального захисту населення: сутнісні ознаки, класифікація та функціональне призначення

Житлові субсидії посідають особливе місце в системі соціального захисту населення, оскільки поєднують ознаки адресної допомоги, бюджетного трансферу та інструменту забезпечення доступності базових ЖКП. Їх значення, як вже зазначалося у п.1.1., визначається не лише здатністю частково компенсувати витрати домогосподарств на оплату ЖКП, а й роллю у підтриманні мінімально прийнятних умов життєдіяльності, зменшенні соціальної вразливості та пом'якшенні наслідків тарифного навантаження для населення. У цьому контексті житлові субсидії потребують розгляду як багатофункціональний інструмент соціального захисту, сутність якого розкривається через його адресність, цільове призначення, компенсаційний характер і зв'язок із державною політикою забезпечення соціальних гарантій.

У контексті інституційного підходу соціальний захист доцільно розглядати як систему норм, гарантій, механізмів та інструментів, спрямованих на соціальних прав людини, підтримку населення у випадку настання соціальних ризиків і створення умов для гідного рівня життя. В. Панасюк та І. Федорович розглядають систему соціального захисту як сукупність трьох компонентів: бюджетні допомоги, соціальне забезпечення та соціальне страхування [46]. Дана позиція видається дещо спрощеною, оскільки фактично ототожнює окремі складові різних рівнів соціального захисту та не повною мірою відображає ієрархічні зв'язки між ними. Зокрема, соціальне страхування

часто розглядається як елемент системи соціального забезпечення, а тому їх виокремлення в один ряд як самостійних компонентів може викликати дискусії щодо логіки такої класифікації.

Г. Лопушняк у колективній монографії [31, с.103-104], соціальний захист подає як систему, що охоплює соціальне забезпечення та державні гарантії забезпечення соціальних прав. Своєю чергою соціальне забезпечення включає соціальне страхування та систему бюджетної і небюджетної підтримки соціальних проєктів, програм та послуг [33, с.113]. З таким підходом погоджуємося, оскільки він більш чітко відображає структурну підпорядкованість окремих елементів системи соціального захисту та дозволяє комплексно охарактеризувати її зміст і механізми реалізації.

Серед інструментів соціального захисту Г. Лопушняк виокремлює соціальні допомоги, соціальні послуги, соціальні пільги, соціальні стандарти та гарантії, соціальні норми і нормативи, індексацію доходів, страхові виплати, пенсії та субсидії [31, с.104]. Такий підхід є методологічно значущим для цього дослідження, оскільки дає змогу розглядати житлові субсидії не як ізольований вид державної допомоги, а як один із інструментів ширшої інституційної системи соціального захисту населення.

З позицій економічної теорії «субсидування ЖКП сприяє зменшенню нерівності у доступі до базових благ, оскільки послаблює фінансові бар'єри для домогосподарств з низькими доходами або нестабільними доходами» [94, с.337]. У цьому сенсі субсидії виконують перерозподільчу та компенсаційну функції, забезпечуючи мінімально прийнятний рівень споживання ЖКП для тих груп населення, які не можуть самостійно покривати їхню повну вартість. Водночас, ця політика не позбавлена потенційних ризиків, зокрема можливого зниження стимулів до ощадливого використання ресурсів, послаблення платіжної дисципліни або формування тривалої залежності частини домогосподарств від державної підтримки. Саме тому ефективність субсидування має оцінюватися не лише за обсягом наданої допомоги, а й за її адресністю, прозорістю, соціальною справедливістю та здатністю

підтримувати баланс між захистом населення і раціональним використанням бюджетних ресурсів.

Через неможливість частини населення вчасно і в повному обсязі оплачувати ЖКП низка країн використовує субсидування як інструмент державного регулювання. Його застосовують і в інших сферах функціонування національних економік для підтримання соціальної стабільності у суспільстві, проте саме сфера ЖКП залишається однією з найбільш соціально чутливих, оскільки пов'язана з базовими умовами життєдіяльності домогосподарств.

У науковій літературі поняття «субсидія» трактується неоднозначно. Дослідники розглядають її як економічну категорію, форму фінансової допомоги, бюджетний трансферт, інструмент державного регулювання, форму підтримки доходів або спосіб часткової компенсації витрат окремих економічних суб'єктів. Зокрема, Т. Хренова пропонує розглядати субсидії з різних точок зору, а саме: «як певної економічної категорії; як відповідної фінансової допомоги, що надається державою; з точки зору виду недобросовісних методів торгівлі; як форми державного втручання; з точки зору їх розуміння як бюджетних трансфертів; як пільги, за якої держава виплачує за людину частину грошей, які вона повинна сплачувати за проживання у квартирі, будинку, гуртожитку за житлово-комунальні послуги тощо» [104, с.78]. Такий підхід є цінним тим, що демонструє багатовимірність поняття «субсидія», однак потребує уточнення, оскільки окремі ознаки частково перетинаються між собою. Наприклад, фінансова допомога, бюджетні трансферти і пільги можуть одночасно бути формами державного втручання або державного регулювання. Тому для цілей цього дослідження важливо не лише перелічити можливі трактування субсидії, а й визначити її змістову природу як економічної категорії та інструменту соціального захисту.

Зважаючи на те, що субсидії відображають об'єктивно існуючі економічні зв'язки і відносини, які виникають у процесі перерозподілу ВВП з метою підтримки окремих організацій, громадян або домогосподарств, їх доцільно розглядати як економічну категорію, акцентуючи увагу на змісті та

формі. За змістом субсидія виражає відносини перерозподілу ресурсів на користь тих суб'єктів, які потребують державної підтримки. За формою вона може бути готівковою, безготівковою або набувати вигляду певних фінансово-економічних відносин між державою, підприємствами, домогосподарствами та іншими суб'єктами.

«Теоретичне вираження змісту субсидій полягає у наданні, як правило державою, певної безповоротної допомоги окремим підприємствам чи населенню для відшкодування витрат на ті чи інші послуги, зокрема, житлово-комунальні» [36, с.45]. У цьому контексті субсидія виступає не просто фінансовою виплатою, а механізмом перерозподілу частини суспільних ресурсів, спрямованим на підтримку тих суб'єктів, які не можуть самостійно забезпечити необхідний рівень споживання певних благ або послуг.

Більшою мірою сутності зазначеного поняття відповідає підхід науковців, які трактують субсидії як широко використовуваний інструмент бюджетного процесу, що застосовується для взаємодії між бюджетами різного рівня, між бюджетом і позабюджетними фондами, а також між бюджетами та юридичними і фізичними особами. У такому розумінні субсидія постає як форма фінансових відносин між державою та економічними суб'єктами. Цей підхід є продуктивним, оскільки дозволяє розглядати субсидії не лише як соціальну виплату, а як елемент бюджетного механізму державної політики.

Вдалим для розуміння регуляторної природи субсидій є підхід Н. Легейди, яка розглядає субсидію як «форму державного втручання, в результаті якого ціна товару для споживача стає нижчою за ринкову ціну, або вищою для виробників, або що приводить до зниження витрат і для споживачів, і для виробників завдяки прямій чи непрямій підтримці підприємств» [29, с. 28–30]. У цьому визначенні акцент зроблено на здатності субсидії впливати на ціну, витрати на поведінку економічних агентів. Для сфери ЖКП такий підхід є особливо значущим, оскільки субсидія фактично зменшує фінансове навантаження на споживача, не обов'язково змінюючи економічно обґрунтовану вартість самої послуги.

О. Шинкарюк та О. Кушлак зазначають, що «за допомогою поняття «субсидії» у бюджетній сфері трансформується та конкретизується поняття «трансфертні платежі» [107, с. 144]. Водночас таке трактування потребує певного уточнення. Трансфертні платежі не трансформуються у субсидії, оскільки вони є одним із різновидів таких платежів. Крім того, бюджетні трансфери у світовій практиці мають різні форми – дотації, субвенції, субсидії та інші види міжбюджетної або цільової підтримки, для розподілу яких застосовуються специфічні методи, критерії та умови. Тому визначення субсидії лише через трансфертні платежі звужує її зміст і не повною мірою відображає її соціально-економічне призначення.

Продовжуючи власну думку щодо субсидій, науковці зазначають: «У кожній країні є своя специфіка їх надання, проте всі їх різноманітні види можна об'єднати у дві основні групи: безумовні (або загальні) та умовні (або спеціальні) [107, с. 144]. Така класифікація є корисною для загального розуміння субсидій, однак потребує подальшої конкретизації, оскільки автори не деталізують, які саме види субсидій доцільно відносити до безумовних, а які – до умовних. Для житлових субсидій це має принципове значення, адже вони, як правило, є умовними, адресними та цільовими. Їх надання залежить від доходу, складу домогосподарства, житлових умов, нормативів споживання та інших критеріїв.

Цікавим щодо розуміння поняття «субсидії» є підхід, закріплений в Угоді про субсидії та компенсаційні заходи, де визначено основні форми субсидій. Зокрема, субсидією вважається:

- «а) фінансове сприяння, що надається на території держави-члена СОТ урядом або державним органом, зокрема, коли уряд практикує пряме переведення грошових коштів (наприклад дотацій, позик або вливань капіталу), потенційну пряму передачу грошових коштів або зобов'язань (наприклад, гарантій за позиками); коли уряд відмовляється від доходів, що йому належать, або не стягує їх (наприклад, такі фіскальні стимулюючі заходи, як податкові кредити);

- б) ситуація, коли уряд надає товари та послуги, крім загальної інфраструктури, або закуповує товари чи послуги; в) ситуація, коли уряд здійснює платежі в рамках певного механізму фінансування, або доручає, або наказує приватній установі виконувати одну чи більше функцій, які б за звичайних умов виконувалися урядом, причому практика їх застосування такою установою фактично не відрізняється від практики, яку здебільшого здійснював би уряд;

- г) підтримка доходів чи цін у будь-якій формі у розумінні ст. XVI ГАТТ, а також вигода, що надається таким чином» [76, с. 156].

Ці визначення розкривають не лише соціальний, а й економіко-правовий зміст субсидії як різновиду державної підтримки, що може реалізовуватися через різні фінансові й регуляторні механізми.

Отже, аналіз наукових і нормативних підходів дає підстави розмежовувати поняття «субсидія», «субсидування» та «житлова субсидія». Субсидія є формою безповоротної державної підтримки, що має цільове призначення та спрямовується на зменшення фінансового навантаження на визначених отримувачів. Субсидування є ширшим поняттям і охоплює механізм, умови, порядок, джерела фінансування, критерії призначення, адміністрування та контроль за наданням такої підтримки. Житлова субсидія є різновидом адресної соціальної допомоги домогосподарствам, спрямованої на забезпечення їхньої спроможності оплачувати житлово-комунальні послуги та по'язані з утриманням житла витрати.

В Україні найбільш поширеним видом субсидій у системі соціального захисту населення є житлові субсидії. У нормативно-правовому полі під житловою субсидією розуміють «безповоротну адресну державну соціальну допомогу вразливим споживачам житлово-комунальних послуг - мешканцям домогосподарств, що проживають в житлових приміщеннях (будинках) і не можуть самотужки платити за житлово-комунальні послуги, оплачувати витрати на управління багатоквартирним будинком, витрати на комунальні послуги, витрати на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного

побутового палива в такому будинку» [64]. Це визначення акцентує на адресності, безповоротності, цільовому характері допомоги та її спрямуванні саме на домогосподарства, які мають обмежену платоспроможність.

Підходи науковців щодо розуміння сутності поняття «житлові субсидії» загалом є подібними до законодавчо встановленого визначення, однак відрізняються окремими змістовими акцентами. Зокрема, житлові субсидії розглядають як «пільгу, за якої держава виплачує за людину частину грошей, які вона повинна сплачувати за проживання у квартирі, будинку, гуртожитку за житлово-комунальні послуги» [22, с. 181]. Таке визначення є простим і зрозумілим, але воно дещо звужує сутність житлової субсидії, оскільки фактично ототожнює її з пільгою і не повною мірою враховує адресність, домогосподарський принцип призначення та залежність допомоги від доходів і витрат.

Шинкарук О.В, Кушлак О.І. трактують житлові субсидії як «соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям, яка стала першою соціальною програмою ринкового типу і забезпечила адресну підтримку найменш захищених сімей і громадян в умовах поступового підвищення частки покриття населенням собівартості житлово-комунальних послуг і енергоносіїв» [38, с. 179]. Цей підхід є більш змістовним, оскільки пов'язує житлові субсидії з ринковою трансформацією житлово-комунальної сфери, зростанням тарифного навантаження та потребою адресної підтримки населення. Його перевагою є акцент на історичному й соціально-економічному контексті становлення програми житлових субсидій в Україні.

Ще один підхід трактує житлові субсидії як «адресну, систематичну соціальну допомогу особам, які з тих чи інших причин не можуть забезпечити себе самостійно, фінансування якої здійснюється за рахунок Державного бюджету України та є безповотною формою допомоги, яка надається виключно на передбачені спеціальними правовими актами цілі (на оплату житлово-комунальних послуг) у чітко встановленому порядку її надання та метою якої є здійснення соціальної підтримки, гідного рівня життя осіб»

[104, с. 82]. Це визначення є найбільш наближеним до комплексного розуміння житлової субсидії, оскільки враховує адресність, систематичність, бюджетне фінансування, безповоротність, цільове призначення та соціальну мету допомоги. Водночас його доцільно доповнити акцентом на домогосподарстві як основній одиниці призначення субсидії, а також на стабілізаційному ефекті цього інструменту в умовах тарифних, економічних і воєнних шоків.

Узагальнення наведених підходів дає змогу сформулювати авторське визначення житлових субсидій. Запропоновано під житловими субсидіями розуміти безповоротну адресну державну соціальну допомогу домогосподарствам, спрямовану на часткову компенсацію витрат на оплату ЖКП, управління та утримання житла, а також придбання окремих видів побутового палива, з метою забезпечення доступності базових житлово-комунальних послуг, запобігання поглибленню бідності та підтримання соціальної стабільності держави.

Таке визначення дає змогу виокремити кілька сутнісних ознак житлової субсидії: адресність, безповоротність, цільовий характер, домогосподарський принцип призначення, компенсаційність, нормативність і соціально-захисна спрямованість (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Сутнісні ознаки житлових субсидій

Ознака	Зміст
1	2
Адресність	Допомога надається домогосподарствам, які відповідають установленим критеріям потреби
Безповоротність	Отримувач не повертає суму допомоги державі
Цільовий характер	Допомога спрямовується на оплату житлово-комунальних послуг, управління житлом або придбання палива
Нормативність	Розмір допомоги визначається з урахуванням соціальних норм житла і нормативів споживання послуг
Домогосподарський характер призначення	Враховується сукупний дохід, склад домогосподарства та житлові умови

Продовження табл. 1.3

1	2
Компенсаційність	Держава покриває частину витрат, що перевищує фактичну платоспроможність домогосподарства
Соціально-захисна спрямованість	Субсидія підтримує доступ до базових ЖКП

**складено автором на основі проведеного дослідження*

Стабілізаційний ефект не є самостійною первинною ознакою житлової субсидії, а формується як результат її належного функціонування – за умови адресності, своєчасності, прозорості та здатності реально підтримувати домогосподарства, для яких оплата ЖКП перевищує фактичну платоспроможність. Він проявляється у зниженні ризиків соціальної напруженості, поглиблення бідності та втрати домогосподарствами житлово-комунальної спроможності.

У системі соціального захисту населення житлові субсидії посідають особливе місце, оскільки поєднують ознаки, наведені у табл.1.3. На відміну від універсальних соціальних виплат, вони мають чітко цільовий характер і спрямовуються не на загальне підвищення доходів, а на компенсацію конкретного виду витрат – витрат домогосподарств на оплату ЖКП, управління багатоквартирним будинком, утримання житла або придбання окремих видів побутового палива.

Специфіка житлових субсидій полягає у тому, що їхнім отримувачем фактично виступає домогосподарство як соціально-економічна одиниця. Саме тому під час призначення субсидії враховуються не лише індивідуальні характеристики окремої особи, а й сукупний дохід, склад домогосподарства, житлові умови, соціальні нормативи споживання, майнові критерії та інші обставини, що визначають реальну платоспроможність сім'ї [64]. Такий підхід дозволяє відмежувати житлові субсидії від житлових пільг. Якщо пільги переважно по'язані зі спеціальним правовим або соціальним статусом особи, то субсидії залежні від доходу особи та мають адресний і компенсаційний характер.

Функціональне призначення житлових субсидій не обмежується компенсацією частини витрат домогосподарств на оплату ЖКП. У системі соціального захисту вони виконують кілька взаємопов'язаних функцій:

- соціально-захисну (через підтримку домогосподарств, які не можуть самотійно покривати повну вартість ЖКП);
- перерозподільчу (через спрямування бюджетних ресурсів на користь груп із нижчою платоспроможністю);
- компенсаційну (через часткове відшкодування витрат, що перевищують фінансові можливості домогосподарства);
- регуляторну (через вплив на платіжну дисципліну, споживчу поведінку та взаємодію населення з підприємствами житлово-комунального господарства);
- стабілізаційну. Вона є похідною від зазначених вище функцій і проявляється у пом'якшенні соціальних наслідків тарифного навантаження, зниженні ризиків поглиблення бідності та підтримці мінімально необхідного рівня доступу населення до базових ЖКП. Така логіка узгоджується з висновками ОЕСР про те, що прямі трансферти або енергетичні ваучери можуть підтримувати домогосподарства з низькими доходами, забезпечуючи їм можливість оплачувати базові енергетичні послуги [168].

Практика надання житловий субсидій в Україні є доволі тривалою. Програму житлових субсидій було започатковано у 1995 році як механізм підтримки вразливих верств населення в оплаті ЖКП та енергоносіїв. Упродовж наступних десятиліть ця програма неодноразово трансформувалася під впливом змін у тарифній політиці, доходах населення, бюджетних можливостях держави та підходах до адміністрування соціальної допомоги. Її значення особливо посилювалося в умовах підвищення тарифів, інфляційного тиску, економічних криз, а згодом – воєнного стану та масштабного пошкодження енергетичної і комунальної інфраструктури.

Основні види житлових субсидій в Україні представлені на рис.1.2. Така класифікація відображає цільовий характер допомоги та її привязку до конкретних видів житлово-комунальних витрат. Детальніше про види субсидій у додатку А.

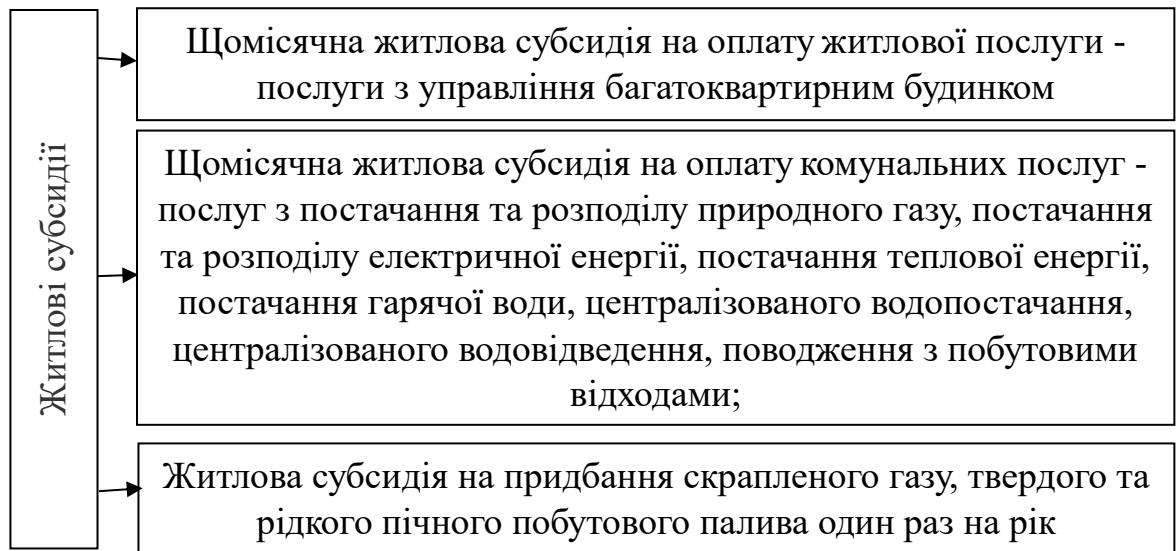

Рисунок 1.2. Види житлових субсидій в Україні

Джерело: побудовано на основі [64]

Як і в інших країнах, в Україні для отримання такого виду допомоги необхідно відповідати певним вимогам. До них належать обмеження щодо: площі житлового приміщення (не більше 130 кв.м. для квартир і 230 для індивідуальних будинків (виняток – житлові приміщення дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей, багатодітних сімей тощо)); майнового стану; наявності транспортних засобів (зокрема, заявник не має мати у власності транспортного засобу, що підлягає державній реєстрації, з року випуску якого минуло менше п'яти років (крім мопеда і причепа); значних одноразових витрат (відсутність у будь-кого із складу домогосподарства або із членів сім'ї особи із складу домогосподарства: витрат на суму понад 50 тисяч одноразово протягом 12 місяців перед місяцем звернення за призначенням житлової субсидії); депозитів (їх загальна сума не повинна перевищувати 100 тис. гривень); заборгованості за виконавчими провадженнями про стягнення аліментів (не більше трьох місяців) та інших обставин, які можуть свідчити про вищу

платоспроможність домогосподарства [64]. Такі обмеження мають запобігати нецільовому або необґрунтованому отриманню допомоги. Водночас, вони потребують постійного перегляду, оскільки надмірна формалізації критеріїв може призводити до виключення з системи підтримки тих домогосподарств, які фактично перебувають у складному матеріальному становищі, але не відповідають окремим формальним вимогам. Також варто зазначити що розмір житлової субсидії в Україні не може перевищувати 15% сукупного доходу усіх членів домогосподарства.

Узагальнюючи наявні теоретичні підходи [1; 104; 102], погоджуємось, що доцільно умови призначення житлових субсидій поділити на основні та додаткові. Основні умови включають: дохід, майновий стан та зайнятість особи. Додаткові умови можуть бути такими: реєстрація особи на відповідній житловій площі; наявність договору оренди житла у особи, яка орендує житло; відсутність заборгованості за житлово-комунальні послуги; у деяких випадках – статус ВПО (коли субсидія призначається на домогосподарство, в якому особа фактично проживає, але не має відповідного договору оренди); обов'язок сплати обов'язкового платежу, нарахованого домогосподарству; відсутність відомостей про особу в Єдиному державному реєстрі боржників щодо заборгованості по сплаті аліментів тощо [1; 102]. Узагальнену схему концептуальних засад житлових субсидій подано на рис. 1.3.

У світовій практиці інструменти підтримки житла та житлово-комунальних послуг мають різні назви. В Україні, як вже зазначалося вище, використовується поняття «житлові субсидії» та «житлові пільги»; у Фінляндії – допомога на житло; у Франції – субсидії на оренду житла, «неоплачені рахунки» (електрика, газ, вода); у Німеччині – система Wohngeld, в Угорщині – соціальна допомога на утримання житла, у Польщі – «житлова допомога»; у Литві – спеціальні субсидії та інші форми підтримки. Попри термінологічні відмінності, зміст цих інструментів є подібним: держава бере участь у компенсації витрат домогосподарств на житло або ЖКП тоді, коли такі витрати перевищують їхню реальну спроможність.

Рисунок 1.3. Концептуальні засади житлових субсидій

Джерело: сформовано автором на основі [1;37; 44; 76; 101;102; 6; 20; 66; 88; 162]

Детальний огляд субсидування ЖКП у різних країнах дає підстави для висновку, що в усіх випадках під час вирішення питання про надання житлової субсидії чи допомоги обов'язково враховується дохід отримувача соціального трансферту. Це незалежно від конкретної національної моделі.

У Франції навіть назва допомоги («Несплачені рахунки: електрика, газ, тепло, вода») свідчить про її спрямування на домогосподарства, які не мають достатніх ресурсів для оплати ЖКП. Крім того у цій країні існує субсидія на оренду житла, що надається у випадку неспроможності оплачувати відповідні платежі. Її розмір «залежить від вартості оренди, площі і типу житла, кількості мешканців, віку, сімейного стану, доходів тощо. Як правило, кошти переводяться безпосередньо власнику житла, а різницю людина доплачує самотійно» [81]. Такий підхід є цікавим для України, особливо в контексті внутрішньо переміщеного населення та зростання потреби в орендному житлі.

Окремої уваги заслуговує досвід Франції щодо системи авансових платежів, згідно з якою кожен домовласник індивідуально розраховує ліміт, який він здатен оплачувати щорічно. «Якщо споживачеві вдається заощадити і не вичерпати ліміт, держава повертає покупцеві переплачені їм кошти за більш високим курсом» [81]. Так держава стимулює населення до енергозбереження та економії споживання ресурсів. «Подібні підходи зможуть значно допомогти Україні та іншим країнам в умовах нестачі ресурсів та їх подорожчання. Також важливо запровадити систему гнучкого субсидування, яка максимально враховуватиме індивідуальні умови утримання житла домовласником» [98].

Також цікавим є французький досвід енергетичного чека Le Cheque Energie, запровадженого у 2018 р. Він надається для часткової компенсації витрат на будь-який вид енергії, що використовується домогосподарством для власних потреб. Його автоматично отримують усі домогосподарства з доходами нижче визначеного рівня, а розмір допомоги залежить від рівня доходів сім'ї та складу домогосподарства. Важливо, що «домогосподарства можуть використати енергетичний чек як для оплати платіжки за енергоносії (газ або ж електрична енергія, паливо, LPG, деревина тощо), так і для оплати

ремонтних робіт з енергоефективності» [106]. Для України такий дослід є цінним з огляду на необхідність поєднання соціальної підтримки з енергомодернізацією житла.

В Угорщині соціальна допомога на утримання житла виплачується лише за умови, що: «домогосподарство проживає в житлі, площа яких не перевищує встановлену мінімальну площу; домогосподарство не одержує дохід від цього житла; витрати на утримання житла більші 20% сукупного місячного доходу домогосподарства, а місячний середньодушовий дохід не перевищує 150% мінімальної пенсії за віком» [144].

У Німеччині, де значна частина населення проживає в орендованому житлі, субсидування здебільшого стосується орендних платежів (плата за оренду; іноді – плата за комунальні послуги, якщо вони включені в орендну плату). Допомога надається за системою Wohngeld і передбачає відповідну доплату, яка ніколи не покриває всієї вартості оренди. Право на її отримання мають лише ті мешканці, в структурі доходу яких немає інших видів державної підтримки [81]. Розмір допомоги залежить від кількості осіб у сім'ї, сукупного місячного доходу, вартості оренди та середньої вартості оренди житла в регіоні. Також в країні існує норма, яка передбачає, що для однієї людини житлова площа не повинна перевищувати 40 м², для двох – 60 м² [81]. Для України цей досвід є корисним у частині розвитку механізмів підтримки орендованого житла, внутрішньої мобільності населення та забезпечення житлом ВПО.

У Литві малозабезпеченим верствам населення надається допомога на оплату опалення і гарячої води. Її розмір розраховується з урахуванням законодавчо встановлених нормативів площі житла (38 м² на першого члена сім'ї і 12 м² на кожного наступного) і не може перевищувати 20% доходів домогосподарства [106]. Такий підхід демонструє важливість нормативного обмеження допомоги, що дає змогу поєднувати соціальну підтримку з бюджетною відповідальністю.

В Латвії система субсидування ЖКП має децентралізований характер. Розмір і умови видачі субсидій залежать від місця проживання та рішень

органів місцевого самоврядування. Житлові субсидії нараховуються після оплати ЖКП, що знижує ризик виникнення заборгованості у домогосподарств, які претендують на отримання такого виду допомоги. Претендувати на субсидію можна у випадку, якщо після оплати рахунків за квартиру у платника залишається сума менша за гарантований мінімальний дохід [81]. Латвійський досвід є корисним з погляду децентралізації прийняття рішень і врахування місцевих особливостей тарифного навантаження.

У Польщі житлова підтримка домогосподарств із низькими доходами реалізується через механізм житлового додатку (*dodatek mieszkaniowy*), порядок призначення якого визначено Законом від 21 червня 2001 р. про житлові додатки. Право на отримання такої допомоги залежить від доходу домогосподарства, витрат, пов'язаних із користуванням житлом, кількості осіб у домогосподарстві та нормативної площі житла. Нормативна площа становить 35 м² для однієї особи, 40 м² — для двох, 45 м² — для трьох, 55 м² — для чотирьох осіб, із подальшим збільшенням залежно від кількості мешканців [195]. Призначений житловий додаток, як правило, не виплачується безпосередньо отримувачу, а перераховується управителю будинку або іншій особі, уповноваженій отримувати платежі за житло. Окремим інструментом підтримки вразливих споживачів електроенергії є енергетичний додаток, право на який пов'язане з правом на житловий додаток.

Також варто відмітити, що польська система має низку спільних рис з українською. Зокрема, залежність від доходу, норм житла, кількості мешканців та окремих соціальних характеристик домогосподарства [64, 60, 62].

Особливості житлового субсидування в Естонії зумовлені тим, що органами управління житлово-комунальним господарством значною мірою здійснюється квартирними товариствами, об'єднаними у відповідний союз. Саме вони обслуговують будинки і прибудинкові території. Тому субсидії здебільшого надаються централізовано квартирним товариствам в рамках різних програм, наприклад «Фасади – в порядок». Водночас, існує і персоналізована допомога по бідності, яка виплачується малозабезпеченим

верствам населення і розраховується як різниця між загальним доходом, зменшеним на суму витрат на товари першої необхідності і житлово-комунальні послуги, та встановленим розміром гарантованого загального доходу. «Така система субсидування житлових товариств, на нашу думку, дає можливість вирішити в житлово-комунальному господарстві проблеми загальнодержавного значення. А у поєднанні з децентралізацією прийняття рішень про розмір субсидій дасть можливість зменшити бідність у певній місцевості» [36].

«У Великій Британії одна з найпопулярніших моделей субсидування передбачає, що субсидіанту дають 800 фунтів на опалювальний сезон» [45], не контролюючи куди саме він витрачає отримані кошти. Такий підхід може стимулювати отримувача до зменшення витрат на комунальні послуги, оскільки заощаджені кошти можуть бути використані на інші потреби. Водночас, для українських умов повне перенесення такого підходу потребує обережності. За низького рівня доходів і високої енергетичної вразливості домогосподарств важливо забезпечити цільове використання допомоги та мінімізувати ризик накопичення заборгованості.

Узагальнення зарубіжних практик дозволяє виділити кілька моделей житлового субсидування: дохідноорієнтована, витратно-нормативну, орендно-компенсаційну, енергоефективну, децентралізовану, чекову або ваучерну (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Зарубіжні моделі житлового субсидування

Модель	Зміст	Потенційна цінність для України
1	2	3
Дохідноорієнтована	Допомога визначається залежно від доходу домогосподарства	Посилення адресності та справедливості підтримки
Витратно-нормативна	Враховуються нормативи площі, споживання та допустима частка у доході	Обмеження надмірного бюджетного навантаження

Продовження табл.1.4

1	2	3
Орендно-компенсаційна	Підтримка спрямовується на компенсацію частини орендних платежів	Актуальна для ВПО та розвитку внутрішньої мобільності
Енергоефективна	Допомога поєднується з модернізацією житла та скороченням енергоспоживання	Зменшення довгострокової потреби в субсидіях
Децентралізована	Місцеві органи влади беруть участь у визначенні умов підтримки	Урахування регіональних. тарифних і житлових відмінностей
Чекова або ваучерна	Допомога видається у вигляді енергетичного чека чи цільового платежу	Спрощення адміністрування і підвищення гнучкості підтримки

*складено автором на основі узагальнення зарубіжного досвіду

Для України особливо цінними є ті зарубіжні моделі, які поєднують адресність соціальної допомоги з енергоефективністю, цифровізацією процедур і гнучкістю реагування на індивідуальні характеристики домогосподарств. Водночас, перенесення зарубіжних моделей в українську практику без врахування української специфіки є недоцільним. Система житлових субсидій має враховувати особливості національної тарифної політики, структуру доходів населення, масштаби тіньових або нестабільних доходів, стан житлово-комунальної інфраструктури, регіональні відмінності у вартості послуг, а також наслідки воєнної агресії росії проти України.

Ефективність житлового субсидування залежить не лише від обраної системи, факторів та умов надання допомоги, але й від способів фінансування та управління ЖКГ. Якщо управління ЖКГ здійснюється ефективно, це може позитивно впливати на якість послуг, обґрунтованість тарифів і потребу населення в субсидіях. Водночас, досвід окремих країн засвідчує, що залучення приватного бізнесу до надання ЖКП не завжди гарантує зниження витрат або підвищення якості. Наприклад, у КНР використовується система концесій як форма державно-приватного партнерства. Проте така форма не завжди є взаємовигідною, оскільки може супроводжуватися зростанням трансакційних

витрат, що зрештою призводить до підвищення цін та зниження ефективності роботи підприємства.

Показовим є приклад концесійної угоди між урядом Аргентини та компанією Augas Argentinas, яка з травня 1993 р. до вересня 2005 р. забезпечувала послугами водопостачання та водовідведення 10 млн мешканців м. Буенос-Айрес. Вже через вісім місяців після початку роботи оператор вимагав позачергового перегляду тарифів через непередбачені операційні витрати. Унаслідок кількох переглядів тарифів середній платіж домогосподарств збільшився з 14,56 до 27,40 песо, чи на 88,2%, тоді як загальне зростання споживчих цін становила 7,3%. У вересні 2005 р. концесійний договір було розірвано, а місце приватного оператора зайняла державна компанія AYSA [177]. Цей приклад засвідчує, що зміна форми власності або залучення приватного оператора саме по собі не гарантує підвищення ефективності функціонування системи ЖКГ.

У цьому контексті слушними є висновки Д. Уілнера, Д. Паркера та Д. Саала, які довели, що зміна власності не обов'язково веде до покращення виробничих показників [199, 175, 176]. Отже, для житлово-комунальної сфери важливим є не стільки формальне питання власності, скільки якість управління, прозорість тарифоутворення, інвестиційна спроможність підприємств, стан інфраструктури та ефективність контролю за якістю послуг.

Водночас, реформування ЖКГ потребує залучення різних джерел фінансування, зокрема коштів міжнародних фінансових інституцій. Найбільш активно такі інституції беруть участь у фінансуванні сфери водопостачання та водовідведення. Серед них: ОЕСР, Світовий банк, Європейський банк, ЄБРР, ООН. Для системи житлових субсидій це має опосередковане значення, але воно є важливим. Модернізація інфраструктури, зменшення витрат ресурсів і підвищення енергоефективності можуть у довгостроковій перспективі знижувати тарифне навантаження на домогосподарства і, відповідно, потребу в бюджетному фінансуванні субсидій.

Отже, житлові субсидії в системі соціального захисту населення доцільно розглядати як адресний інструмент державної соціальної політики, спрямований на підтримку платоспроможності домогосподарств, забезпечення доступності базових житлово-комунальних послуг і зниження ризиків соціальної вразливості. Їх сутнісні ознаки, класифікаційні характеристики та функціональне призначення засвідчують, що субсидування ЖКП виконує не лише компенсаційну, а й превентивну та стабілізаційну роль. У цьому контексті наукове обґрунтування напрямів удосконалення системи житлових субсидій є важливою передумовою підвищення ефективності соціального захисту, зміцнення фінансової спроможності домогосподарств і зниження ризиків соціальної нестабільності в Україні.

1.3. Методичні засади субсидування житлово-комунальних послуг населенню

Субсидування ЖКП посідає важливе місце в системі державної соціальної політики, оскільки безпосередньо пов'язане із забезпеченням платоспроможності домогосподарств, підтриманням доступу населення до базових житлово-комунальних послуг і запобіганням поглибленню енергетичної бідності. В умовах зростання тарифного навантаження та нестабільності доходів житлова субсидія виконує не лише компенсаційну, а й соціально-стабілізаційну функцію, зменшуючи ризики накопичення заборгованості, посилення соціальної напруженості та втрати домогосподарствами спроможності оплачувати необхідний мінімум послуг.

Житлова субсидія відрізняється від пільг передусім способом визначення права на її отримання. Якщо пільги здебільшого мають статусний характер і надаються особам, які належать до визначених законом категорій, то субсидія є адресним видом державної підтримки, так як її призначення залежить від

доходу домогосподарства, його складу, майнового стану та співвідношення між платоспроможністю сім'ї і вартістю ЖКП. Саме адресний характер субсидії дає змогу розглядати її як інструмент перерозподілу бюджетних ресурсів на користь тих домогосподарств, для яких витрати на оплату житла і комунальних послуг є доволі високими порівняно з рівнем доходів.

Методичні засади субсидування ЖКП населенню охоплюють систему принципів, правил, критеріїв і розрахункових процедур, за допомогою яких визначаються право домогосподарства на отримання субсидії, її розмір, порядок призначення, перегляду та припинення. Правову основу відповідної методики становлять Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 № 848, якою затверджено порядок призначення житлових субсидій, а також постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 409, що встановлює соціальні норми житла та соціальні нормативи житлово-комунального обслуговування [64; 59; 57]. Основні нормативно-правові акти, що регулюють систему житлових субсидій представлено у додатку Б а соціальні нормативи – у додатку В.

У методичному плані житлова субсидія поєднує кілька взаємопов'язаних елементів. Передусім ідеться про оцінювання доходу домогосподарства, оскільки саме дохід визначає його здатність самостійно оплачувати ЖКП. Другий елемент пов'язаний із соціальними нормами і нормативами, у межах яких держава бере участь у компенсації витрат. Третій стосується адміністративної процедури: подання документів, перевірки інформації, призначення допомоги, її перерахунку та контролю за правомірністю отримання.

Основна логіка розрахунку житлової субсидії полягає у визначенні різниці між вартістю житлово-комунальних послуг у межах соціальних норм і нормативів та обов'язковим платежем домогосподарства. У формалізованому вигляді це можна подати так:

$$S_i = C_i^{\text{norm}} - P_i^{\text{obp}}, \quad (1.1)$$

де S_i – розмір житлової субсидії для i -го домогосподарства;

C_i^{norm} – вартість ЖКП у межах соціальних норм і нормативів;

P_i^{obp} – обов’язковий платіж домогосподарства за ЖКП.

Обов’язковий платіж залежить від середньомісячного сукупного доходу домогосподарства та частки доходу, яку воно має спрямовувати на оплату житлово-комунальних послуг:

$$P_i^{\text{obp}} = Y_i \times r_i, \quad (1.2)$$

де Y_i — середньомісячний сукупний дохід i -го домогосподарства;

r_i — обов’язкова частка платежу за житлово-комунальні послуги.

Визначення обов’язкової частки платежу ґрунтується на доході в розрахунку на одну особу. Чим нижчим є дохід домогосподарства, тим меншою має бути його участь в оплаті послуг і тим більшою потреба в державній підтримці. Така логіка відповідає принципу адресності, оскільки бюджетні кошти спрямовуються не всім споживачам житлово-комунальних послуг, а тим, для кого відповідні витрати перевищують прийнятний рівень фінансового навантаження [108; 109].

Процедура призначення субсидії передбачає кілька послідовних дій. Спочатку встановлюється склад домогосподарства, після чого визначається його середньомісячний сукупний дохід. Далі враховується майновий стан, соціальна норма житла, нормативи споживання послуг і розмір обов’язкового платежу. На цій основі обчислюється сума субсидії (табл. 1.5). Якщо змінюються тарифи, доходи, склад домогосподарства або інші істотні обставини, розмір допомоги підлягає перерахунку. Такий порядок дає змогу поєднати адресність підтримки з контролем за використанням бюджетних ресурсів.

Особливе значення у методиці субсидування мають соціальні норми житла та соціальні нормативи житлово-комунального обслуговування. Вони визначають той обсяг послуг, у межах якого держава бере участь у фінансуванні витрат домогосподарств.

Таблиця 1.5

Алгоритм визначення права та розміру житлової субсидії

Етап	Зміст процедури	Функціональне призначення етапу
1	Уточнення складу домогосподарства	Формування бази для подальшого розрахунку доходу, соціальної норми житла та нормативів споживання
2	Розрахунок середньомісячного сукупного доходу	Оцінювання фінансової спроможності домогосподарства самостійно оплачувати житлово-комунальні послуги
3	Аналіз майнового стану	Виявлення обставин, що можуть впливати на право отримання субсидії
4	Застосування соціальної норми житла та нормативів споживання	Визначення обсягу житлово-комунальних послуг, у межах якого можлива державна підтримка
5	Обчислення обов'язкового платежу	Встановлення частини витрат, яку домогосподарство має сплачувати самостійно
6	Визначення суми субсидії	Розрахунок різниці між нормативною вартістю послуг і обов'язковим платежем
7	Перерахунок субсидії	Урахування змін у тарифах, доходах, складі домогосподарства або інших істотних обставинах
8	Контроль правомірності призначення та отримання субсидії	Перевірка відповідності наданої підтримки встановленим умовам і запобігання необґрунтованим виплатам

*складено автором на основі [64]

Отже, соціальні нормативи виконують подвійну функцію: з одного боку, вони окреслюють соціально прийнятний мінімум споживання житлово-комунальних послуг, з іншого — обмежують бюджетне навантаження, оскільки компенсація надається не на будь-який фактичний обсяг споживання, а лише в межах установлених нормативів [57].

Водночас саме нормативний компонент є однією з найбільш дискусійних складових чинної методики. Наявні соціальні нормативи формувалися переважно для умов мирного часу і не повною мірою враховують ті зміни, які відбулися внаслідок повномасштабної війни. Йдеться, зокрема, про пошкодження житлового фонду, вимушене переміщення населення, нерівномірний доступ до енергоресурсів, аварійні відключення, потребу у використанні альтернативних джерел енергії та значну регіональну

диференціацію ризиків. За таких умов методична проблема полягає не лише у правильності формули розрахунку субсидії, а й у відповідності соціальних нормативів реальним умовам життєзабезпечення домогосподарств.

Також житлові субсидії доцільно розглядати як один із важливих інструментів запобігання енергетичній бідності. У європейській практиці енергетична бідність пов'язується із ситуацією, коли домогосподарство не має змоги забезпечити належний рівень енергоспоживання без шкоди для добробуту, здоров'я або інших базових потреб його членів. Основними чинниками такого стану є: низькі доходи; висока частка енергетичних витрат у бюджеті домогосподарства та низька енергоефективність житла [134]. Для України ця проблематика є особливо актуальною, оскільки тарифне навантаження поєднується з нестабільністю доходів, високою енергоємністю житлового фонду та наслідками воєнних руйнувань.

Огляд наукових праць та практичних коментарів і рекомендацій дозволив виокремити кілька основних підходів до субсидування ЖКП населенню. Серед них:

- цінове (тарифне) субсидування;
- адресне субсидування;
- нормативно-споживчий підхід;
- категоріальне субсидування;
- грошове субсидування або монетизація допомоги;
- підхід забезпечення енергетичної та житлово-комунальної доступності.

Цінове (тарифне) субсидування передбачає, що держава за допомогою прямих або опосередкованих важелів впливу утримує тарифи на ЖКП на рівні, нижчому від економічно обгрунтованого рівня. Такий підхід сприяє зменшенню фінансового навантаження на все населення і тому є привабливим у короткостроковому періоді. Його слабка сторона – низька адресність. Фактично вигоду отримують не лише малозабезпечені, а й домогосподарства з середнім та високим достатком. Окрім того, утримання тарифів на рівні,

нижчому від економічно обгрунтованого, чинить фіскальний тиск на бюджет, негативно впливає на фінансовий стан надавачів комунальних послуг, знижує стимули до енергозбереження та ускладнює модернізацію інфраструктури. Зважаючи на це, міжнародні фінансові інституції широкі енергетичні субсидії вважають менш ефективним інструментом порівняно з адресними грошовими трансфертами для вразливих груп населення. Зокрема, МВФ наголошує, що «цільові грошові або квазігрошові трансферти є пріоритетним способом захисту малозабезпечених домогосподарств під час реформування енергетичних субсидій» [157].

Наявність тарифного субсидування як окремого методичного підходу підтверджується дослідженням К. Комівес, В. Фостер, Дж. Галперн і К. Водон [153], у якому субсидії споживачам комунальних послуг розглянуто через механізми тарифоутворення у сферах водопостачання та електроенергетики. Автори доводять, що такі субсидії можуть забезпечувати короткострокову доступність послуг, однак часто характеризуються низькою адресністю, оскільки вигоди від них отримують не лише бідні домогосподарства.

Тарифне субсидування у сфері комунальних послуг часто обгрунтовується потребою захисту споживачів від різкого зростання витрат. Водночас Б. Клементс, Д. Коуді, С. Фабріціо, С. Гупта, Т. Аллейн і К. Сдралевич доводять, що «такі субсидії, попри соціальну спрямованість, здатні посилювати фіскальні дисбаланси, обмежувати простір для пріоритетних соціальних видатків і знижувати інвестиційну привабливість енергетичного сектору» [113].

Методичне розуміння тарифного субсидування як утримання споживчих цін нижче економічно обгрунтованого рівня узгоджується з підходом Д. Коуді, І. Паррі, Л. Сірс і Б. Шанг, які трактують «енергетичні субсидії як ситуацію, за якої ціни для споживачів не покривають витрат постачання та пов'язаних із ним суспільних витрат» [126].

В українському науковому дискурсі ризики занижених тарифів у сфері ЖКГ розглянуто у праці М. В. Фігурки. Авторка звертає увагу на те, що

«занадто низький рівень тарифів на комунальні послуги може мати негативні наслідки для галузі, зокрема поглиблювати проблему зношеності теплових і водопровідних мереж, а також іншої інфраструктури ЖКГ»[91].

Методичну основу адресного субсидування домогосподарств становить підхід, за якого соціальна допомога надається на основі оцінювання потреби, доходу, складу домогосподарства та інших критеріїв вразливості, наприклад, встановленої межі платоспроможності (в Україні ця межа встановлена на рівні не більше 15% сукупного доходу). Цей підхід є методично складнішим, але раціональнішим за вище описаний. Він дозволяє спрямувати державну підтримку тим домогосподарствам, які реально її потребують і для яких витрати на оплату ЖКП є доволі високими порівняно із їхніми доходами.

Адресний підхід до субсидування житлово-комунальних послуг підтверджується дослідженням А. Альберіні та Н. Умапаті, які на прикладі України доводять, що «державна допомога на оплату ЖКП може істотно знижувати ризики паливної бідності та пом'якшувати вплив тарифного навантаження на домогосподарства» [111].

К. Мідеуш розглядає українську програму житлових субсидій крізь призму таргетування та охоплення, що дає підстави трактувати житлову субсидію не як загальне здешевлення послуг, а як адресний інструмент підтримки домогосподарств, які мають підвищене тарифне навантаження [162]

У своїй праці [96] автор дисертації також підкреслює, що призначення житлової субсидії полягає у спрямуванні державної підтримки саме тим домогосподарствам, які мають об'єктивну потребу в допомозі на оплату житлово-комунальних послуг. Подальший розвиток адресного підходу простежується у іншій праці [92], присвяченій моніторингу та оцінюванню адресності житлових субсидій.

Методичну значущість адресного підходу підтверджує і Л. Черенько, яка доводить, що «в умовах війни та післявоєнного відновлення посилюється потреба у спрямуванні обмежених ресурсів соціальної підтримки на найбільш вразливі групи населення» [121]. Такий підхід є релевантним і для житлових

субсидій, оскільки їх ефективність визначається не лише обсягом бюджетних видатків, а й охопленістю домогосподарств з реальною потребою в такій допомозі.

Нормативно-споживчий підхід до субсидування ЖКП передбачає розрахунок розміру субсидії в межах встановлених соціальних норм житла та нормативів на споживання ЖКП. В Україні відповідні соціальні стандарти у сфері ЖКП встановлені Постановою КМУ № 409 [57]. Його призначення полягає у поєднанні соціального захисту з певними обмеженнями споживання. Тобто домогосподарство отримує допомогу в межах соціально обґрунтованих норм та нормативів, але наднормативне споживання має оплачувати самостійно. Такий підхід дозволяє обмежити надмірне споживання енергоресурсів і не перекладає на бюджет витрати, які не пов'язані з базовими життєвими потребами.

Теоретичне підґрунтя для нормативно-споживчого підходу до субсидування ЖКП було розглянуто у працях, присвячених базовому обсягу споживання комунальних послуг, диференціації тарифів за обсягами споживання та оцінюванню доступності послуг для домогосподарств. Так, А. Фуенте, Дж. Гакії Гатуа, М. Ікіара, Дж. Кабубо-Маріара, М. Мваура і Д. Віттінгтон у своєму дослідженні аналізують субсидії, що надаються через зростання тарифів на воду. Вони зазначають, що «нижча ціна поширюється лише на нормативний обсяг споживання. Понаднормове споживання оплачується за вищими ставками» [140]. Подібну логіку у сфері електроенергетики розглядають К. Янда і С. Турдалієв [149], які досліджують модель тарифів, побудовану навколо встановленої соціальної норми споживання. У цих працях спільною є ідея розмежування базового та понаднормового споживання. Держава в особі регулятора підтримує лише соціально необхідний обсяг послуг, тоді як надмірне споживання не компенсується в такому самому обсязі.

Категоріально-статусний підхід до субсидування передбачає надання пільг окремим соціальним групам. Він ґрунтується на приналежності особи до

певної категорії, якій держава гарантує спеціальну підтримку (УБД, жертви нацистських переслідувань, діти війни та ін.). Цей підхід є важливим з погляду визнання заслуг або підтримки осіб із підвищеними соціальними ризиками. Проте у сфері ЖКП він має певні методичні обмеження, оскільки категоріальний статус не завжди збігається з реальною потребою у підтримці. Тому у сучасних системах соціального захисту категоріальні пільги дедалі частіше поєднуються з перевіркою доходів або трансформуються у грошові форми підтримки.

Наявність категоріально-статусного підходу до субсидування ЖКП підтверджується низкою досліджень, які присвячені розгляду проблематики надання соціальної підтримки окремим верствам населення. Так, М. Грош, Ф. Лейте, М. Вай-Пої та Е. Теслюк розглядають категоріальне таргетування як один із способів визначення отримувачів соціальної допомоги, що може застосовуватися поряд із перевіркою доходів та іншими механізмами оцінювання нужденності [142]. Л. Черенько підкреслює, що однією з хронічних проблем системи соціальної підтримки в Україні була недостатня спрямованість програм на найбільш вразливі верстви населення [121]. Це дає підстави стверджувати, що категоріальні пільги, зокрема у сфері оплати житлово-комунальних послуг, мають соціальне і компенсаційне значення, але не завжди забезпечують належний рівень адресності. У правових дослідженнях [74] соціальна пільга трактується як законодавчо встановлене полегшення умов соціального існування особи, що підтверджує компенсаційну й статусну природу категоріальної підтримки.

Сутність грошового субсидування або монетизації допомоги полягає у наданні домогосподарству підтримки у грошовій формі. У міжнародній практиці грошові трансферти розглядаються як найбільш прозорий і гнучкий інструмент субсидування. Вони розширюють можливості одержувача самостійно визначати пріоритети у використанні отриманої підтримки, а для держави створюють умови для прозорішого обліку фактичної бюджетної вартості програми. Світовий банк у контексті реформування енергетичних

субсидій зазначає, що існують «кращі альтернативи широким ціновим субсидіям» [201], серед яких особливе місце посідають грошові трансфери, що «довели свою високу ефективність у пом'якшенні наслідків реформ» [201]. Це дає підстави розглядати монетизацію допомоги як прозоріший і більш адресний механізм підтримки бідних та вразливих домогосподарств в умовах тарифних змін.

Окремої уваги заслуговує підхід забезпечення енергетичної та житлово-комунальної доступності (підхід за критерієм енергетичної бідності), який все дедалі частіше використовується для обґрунтування політики підтримки домогосподарств у сфері ЖКП. Під енергетичною бідністю розуміємо відсутність у домогосподарства доступу до необхідних енергетичних послуг, що забезпечують базовий рівень життя і здоров'я (гарячу воду, електро-, тепло- та газопостачання). Її чинниками є недостатній дохід, висока частка енергетичних витрат та низька енергоефективність житла [134]. За такого підходу об'єктом уваги стає не лише факт неспроможності оплатити рахунки, а й якість житла, енергетична ефективність, ризик вимушеного скорочення споживання та вплив комунальних витрат на добробут домогосподарства.

Доцільність даного підходу обґрунтовували у своїх дослідженнях як зарубіжні, так і українські вчені. Однією з перших енергетичну бідність із неспроможністю домогосподарства підтримувати належний рівень тепла в житлі за прийнятну частку доходу пов'язала Б. Бордман [114]. Дж. Гіллс розвинув цю логіку через підхід «низькі доходи — високі витрати» (Low Income High Costs), за яким «енергетична вразливість формується внаслідок поєднання низьких доходів і високих необхідних витрат на енергію» [147].

У сучасних дослідженнях О. Щигель, А. Гарбіанкова та М. Мансо розглядають енергетичну бідність як багатовимірне явище. Автори зазначають, що запропонована ними аналітична рамка «комплексно охоплює енергетичну бідність через сім критичних вимірів: політику, економіку, здоров'я, інфраструктуру, соціальну сферу, енергетичний трансфер, а також клімат і довкілля» [190].

У європейському дискурсі цей підхід закріплено через розуміння енергетичної бідності як браку доступу до необхідних енергетичних послуг, що забезпечують базовий рівень життя і здоров'я [133].

Для України цей підхід є особливо значущим. В умовах війни традиційна методика, згідно якої житлові субсидії виконують функцію соціального амортизатора підвищення тарифів на ЖКП, потребує більшої адаптивності. Через руйнування житлової та енергетичної інфраструктури, масових потоків внутрішнього переміщення населення, втрати доходів і зростання регіональної нерівності в частині доступності ЖКП виникає необхідність уточнення даних про склад домогосподарства та їх дохід, про житлові втрати, особливості проживання ВПО, фактичної доступності послуг, а також врахування ризиків накопичення заборгованості за ЖКП.

Узагальнення основних методичних підходів до субсидування житлово-комунальних послуг подано в таблиці 1.6.

Таблиця 1.6

**Методичні підходи до субсидування житлово-комунальних послуг
населенню**

Методичний підхід	Сутність підходу	Переваги	Обмеження
1	2	3	4
Тарифне субсидування	Зниження або стримування тарифів для всіх споживачів	Простота сприйняття населенням; швидкий соціальний ефект	Низька адресність; високий фіскальний тиск; слабкі стимули до енергозбереження
Адресне субсидування	Надання допомоги домогосподарствам з урахуванням доходів і нормативних витрат	Вища соціальна справедливість; раціональніше використання бюджетних коштів	Потреба в якісних реєстрах, верифікації та адмініструванні
Нормативно-споживчий підхід	Розрахунок субсидії в межах соціальних норм житла і нормативів споживання послуг	Обмеження компенсації надмірного споживання; стимулювання ощадності	Ризик невідповідності нормативів фактичним потребам окремих домогосподарств
Категоріально-статусний підхід до субсидування	Надання пільг окремим соціальним групам	Соціальне визнання особливого статусу; простота ідентифікації категорій	Не завжди враховує реальну нужденність; можливі помилки включення

Продовження табл.1.6

1	2	3	4
Грошове субсидування (монетизація)	Надання допомоги у формі грошового трансферту	Прозорість; автономія отримувача; кращий облік бюджетної вартості програми	Потреба в платіжній дисципліні, фінансовій доступності та ефективному контролі
Підхід «енергетичної бідності»	Оцінювання не лише платоспроможності, а й доступу до базових енергетичних послуг та якості житла	Комплексне бачення проблеми; зв'язок із політикою енергоефективності	Складність вимірювання; потреба в міжвідомчій координації

Примітка: складено автором на основі узагальнень вчених, поданих вище

З позицій соціальної стабільності найбільш прийнятною є не ізольована, а комбінована модель субсидування, у якій адресна грошова підтримка поєднується з обґрунтованими соціальними нормативами, захистом вразливих споживачів, підвищенням енергоефективності житла та розвитком цифрового адміністрування. За своїм змістом така модель узгоджується із сучасним розумінням соціального захисту як системи, що не обмежується поточним пом'якшенням фінансового навантаження на домогосподарства, а спрямована також на зниження їхньої вразливості до енергетичних, тарифних і дохідних ризиків. На користь цього свідчить і позиція Баз даних ОЕСР щодо доступності житла (OECD Affordable Housing Database), де зазначено, що «використання кількох показників якості та доступності житла може допомогти політикам оцінити, як виклики різняться за типами домогосподарств і регіонами, а також визначити ті виміри доступності, які є найбільш релевантними в національному контексті» [167].

З огляду на це, субсидування ЖКП не може розглядатися лише як технічна процедура визначення розміру допомоги. Його методична конструкція має охоплювати весь цикл формування підтримки: від ідентифікації домогосподарств, які потребують допомоги, до визначення нормативного обсягу послуг, форми надання субсидії, механізмів адміністрування та оцінювання результативності. Саме тому методичні засади субсидування житлово-комунальних послуг доцільно розглядати не як суто

процедурний алгоритм призначення допомоги, а як систему взаємопов'язаних елементів, що визначають адресність, обсяг, форму, порядок адміністрування та результативність державної підтримки домогосподарств.

До базових елементів методичного забезпечення субсидування належить, передусім, визначення цільової групи отримувачів. У методичному вимірі цей елемент безпосередньо пов'язаний з адресністю субсидування. Необхідно встановити: 1) які домогосподарства мають право на підтримку; 2) за якими критеріями це право підтверджується 3) наскільки точно система здатна виявити тих, хто справді її потребує. Для цього зазвичай використовують перевірку доходів, оцінювання майнового стану, урахування складу домогосподарства, соціального статусу його членів, а також обставин, що впливають на платоспроможність, зокрема зайнятості, втрати роботи чи істотного зменшення доходів. Саме адресність значною мірою визначає ефективність субсидування: включення до програми домогосподарств без реальної потреби знижує раціональність використання бюджетних коштів, тоді як неврахування тих, хто потребує підтримки, посилює соціальну несправедливість і ризики бідності.

Не менш важливим є оцінювання доходу домогосподарства. У практиці соціальної допомоги використовують різні способи оцінювання доходів домогосподарства: декларування, перевірку даних через адміністративні реєстри, непряме оцінювання матеріального стану, а також поєднання доходного й майнового критеріїв. Для системи житлових субсидій важливо, щоб така оцінка не зводилася до формальної фіксації доходу за певний період, а враховувала максимум змін в життєвій ситуації домогосподарства (втрату роботи, зменшення заробітку, вихід на пенсію, переміщення, появу додаткових утриманців або інші обставини, що впливають на платоспроможність). Якщо інформація про доходи оновлюється повільно або за надто складною процедурою, програма втрачає гнучкість і може не охопити тих, хто вже потребує підтримки. Водночас надмірне спрощення перевірки підвищує ризик необґрунтованого призначення допомоги.

Ще одним елементом методичного забезпечення субсидування є встановлення соціальних норм і нормативів споживання. Відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії», державні соціальні стандарти слугують основою для визначення соціальних норм і нормативів, а також для формування соціальних гарантій [59]. У сфері житлово-комунальних послуг це передбачає визначення мінімально необхідного й соціально прийнятного обсягу житла та послуг, у межах якого домогосподарство може претендувати на державну підтримку. Такий підхід дає змогу відмежувати базові життєві потреби від наднормативного споживання, компенсація якого не повинна повністю покладатися на бюджет.

Методична рамка розрахунку субсидій ґрунтується на соціальних нормативах, встановлених Постановою КМУ №409 від 2014 року [57]. Ці нормативи — 4,0 куб. м газу на 1 кв. м опалювальної площі, 190 кВт·год електроенергії на місяць — розроблялися для мирних умов і не враховують ситуацій, коли частина житлового фонду зазнала пошкоджень, а енергоспоживання змінилося через руйнування інфраструктури. За даними Міністерства розвитку громад та територій, близько 15% житлового фонду в прифронтових регіонах зазнало часткових пошкоджень, що збільшує фактичні витрати населення на опалення [21].

Важливе місце в методиці субсидування посідає визначення обов'язкового платежу домогосподарства. За своїм змістом цей показник відображає межу платоспроможності сім'ї щодо оплати житлово-комунальних послуг. Його розрахунок має враховувати відмінності в доходах домогосподарств і водночас залишатися зрозумілим для отримувачів допомоги. Завищена обов'язкова частка платежу послаблює захисну функцію субсидії, тоді як надмірно низька може збільшувати бюджетне навантаження і знижувати зацікавленість споживачів у раціональному використанні послуг. Тому визначення обов'язкового платежу має ґрунтуватися на поєднанні соціальної справедливості, фінансової спроможності держави та стимулів до ощадливого споживання.

Не менш значущим є вибір форми надання субсидії. Вона може здійснюватися:

- у безготівковій або готівковій формі;
- через пряму виплату домогосподарству чи шляхом компенсації надавачу послуг.

Кожен із цих варіантів має власні переваги й обмеження. Безготівковий механізм спрощує контроль за цільовим спрямуванням коштів, проте може зменшувати для отримувача видимість реальної вартості державної підтримки. Грошова форма, навпаки, робить допомогу більш прозорою і посилює самостійність домогосподарства у розпорядженні отриманими коштами, але потребує належної платіжної дисципліни та якісного адміністрування. Відтак вибір форми субсидування має враховувати стан фінансової інфраструктури, розвиток цифрових сервісів, доступ населення до банківських установ, рівень платіжної культури та довіру до державних інституцій.

Окремим елементом методичного забезпечення є верифікація та адміністрування субсидій. Результативність програми житлового субсидування значною мірою залежить від якості інформаційної взаємодії між органами соціального захисту, Пенсійним фондом України, податковими органами, реєстрами майнових прав, надавачами ЖКП та іншими суб'єктами. Верифікація має забезпечувати правомірність призначення допомоги, запобігати дублюванню виплат і виявляти недостовірні відомості. Водночас вона не повинна перетворюватися на надмірний адміністративний бар'єр для домогосподарств, які справді потребують підтримки. У цьому контексті особливого значення набувають цифровізація процедур, автоматизований обмін даними, можливість дистанційного подання документів і зрозуміла комунікація з громадянами. Це важливо також у контексті подолання корупції.

Завершальним елементом є оцінювання результативності програми субсидування. Формальні показники (кількість отримувачів, обсяг бюджетних видатків, що спрямовані на цю програму, середній розмір субсидії) дають лише загальне уявлення про масштаб програми. На їх основі не можна повною мірою

оцінити, чи дійсно субсидія зменшує ризики бідності, виникнення заборгованості за ЖКП, енергетичної депривації та соціальної напруженості. Тому оцінювання має спиратися ширшу систему критеріїв, серед яких адресність, достатність, доступність, фінансова стійкість, прозорість, адаптивність до криз, стимулювальний ефект і вплив на платіжну дисципліну домогосподарств.

Питання адресності субсидій (targeting) залишається центральним у методичній дискусії. К. Комівес, Дж. Галперн, В. Фостер, К. Водон та Р. Абдулла [153] запропонували емпіричну рамку для оцінки адресності комунальних субсидій як соціальних трансфертів, встановивши, що ефективність адресності залежить від дизайну тарифної політики та охоплення послугами. Р. Струйк та А. Колодезнікова [189] розробили підхід до адресного субсидування в умовах, коли інформація про доходи домогосподарств є неповною — ситуація, релевантна для пострадянських країн, зокрема й України.

Порівняльну оцінку ефективності різних інструментів субсидування у Чехії здійснили М. Люкс та П. Сунєга [161], дійшовши висновку, що адресні житлові допомоги перевершують за ефективністю універсальні схеми, але потребують розвиненої інфраструктури верифікації доходів. Р. Онг ВіфорДж, Г. Поусон, Р. Сінгх та К. Мартін [169] проаналізували австралійську програму Commonwealth Rent Assistance і запропонували багатосторонній підхід, що одночасно покращує адекватність та цільову спрямованість допомоги. Д. Борбелі [115] дослідив вплив скорочення житлових субсидій на ринок праці у Великобританії, підтвердивши наявність стимулюючого ефекту, який, проте, супроводжується зростанням матеріальних позбавлень серед отримувачів. Х. М. Рая та Х. Торрес-Пруньйонеса [172] наголосили на значенні адміністративних даних для оцінки інцидентності програм житлових допомог, запропонувавши методологію, що дає змогу відстежувати реальний розподіл субсидій між дохідними групами.

Ефективність субсидування ЖКП варто оцінювати не лише за обсягом

бюджетних видатків чи кількістю отримувачів, оскільки ці показники характеризують масштаб програми, але не дають відповіді на питання – наскільки ця допомога доходить до домогосподарств, які її потребують, і чи справді вона зменшує для них фінансове навантаження. Тому оцінювання має враховувати кілька взаємопов’язаних параметрів: адресність підтримки, її достатність, рівень охоплення потенційних отримувачів, доступність процедур, здатність системи реагувати на зміну соціально-економічних умов, а також відповідність програми бюджетним можливостям держави (табл.1.7). Для цього доцільно спиратися на чинний порядок призначення субсидій, соціальні нормативи житлово-комунального обслуговування, підходи до аналізу соціальної допомоги та дослідження енергетичної бідності [59; 57; 53; 54; 56; 173].

Таблиця 1.7

Критерії та показники оцінювання результативності субсидування ЖКП

Критерії оцінювання	Аналітичний фокус (Що враховується?)	Показники для аналізу
1	2	3
Адресність	Чи отримують допомогу домогосподарства з реальною потребою в підтримці	частка витрат на ЖКП у доходах домогосподарства до і після отримання субсидії; середній розмір субсидії; залишковий платіж домогосподарства
Охоплення	Наскільки програма охоплює потенційних отримувачів	тривалість розгляду заяв; частка автоматичних призначень і перерахунків; кількість документів, які має подати заявник; доступність паперових і цифрових каналів звернення
Достатність	Наскільки субсидія зменшує навантаження витрат на ЖКП	наявність окремих правил для ВПО, домогосподарств із пошкодженим житлом, мешканців прифронтових територій; швидкість перерахунку у разі зміни доходів, тарифів або складу сім’ї
Адміністративна доступність	Наскільки зрозумілою і посильною є процедура оформлення	обсяг бюджетних видатків на субсидії; частка субсидій у видатках на соціальний захист; динаміка фінансування програми; співвідношення між обсягом підтримки та кількістю отримувачів

Продовження табл.1.7

1	2	3
Адаптивність	Як система враховує зміну умов життя домогосподарств	наявність окремих правил для ВПО, домогосподарств із пошкодженим житлом, мешканців прифронтових територій; швидкість перерахунку у разі зміни доходів, тарифів або складу сім'ї
Фіскальна стійкість	Чи відповідають видатки на субсидії можливостям бюджету	обсяг бюджетних видатків на субсидії; частка субсидій у видатках на соціальний захист; динаміка фінансування програми; співвідношення між обсягом підтримки та кількістю отримувачів

Джерело: складено автором на основі власних досліджень

З урахуванням зазначених критеріїв інтегральну оцінку ефективності субсидування житлово-комунальних послуг можна подати у вигляді такої інтегральної моделі:

$$E_s = w_1 A + w_2 D + w_3 A_{\text{acc}} + w_4 A_d + w_5 F, \quad (1.3)$$

де E_s — інтегральний показник ефективності системи субсидування;

A — адресність субсидування;

D — достатність субсидійної підтримки;

A_{acc} — адміністративна доступність;

A_d — адаптивність системи до кризових умов;

F — фіскальна стійкість;

w_1, w_2, w_3, w_4, w_5 — вагові коефіцієнти відповідних компонентів.

За такого підходу адресність характеризує точність спрямування допомоги, достатність — її вплив на реальне тарифне навантаження домогосподарств, а фіскальна стійкість — можливість зберігати програму без надмірного тиску на державні фінанси.

Розподіл вагових коефіцієнтів пропонуємо здійснити з урахуванням змістової значущості кожного критерію для оцінювання результативності субсидування ЖКП в умовах воєнного стану. Найвищу вагу надано адресності

— 0,30, оскільки цей критерій характеризує точність спрямування бюджетної підтримки домогосподарствам, які мають реальну потребу в допомозі. За умов обмеженості фінансових ресурсів саме адресність визначає, наскільки механізм субсидування відповідає своєму соціально-захисному призначенню. Проте важливим є як факт отримання допомоги так і те, наскільки її розмір впливає на реальну платоспроможність домогосподарства після оплати ЖКП. Тому критерій достатності також є доволі вагомим і його вага пропонується на рівні 0,25.

В умовах воєнного стану система житового субсидування повинна враховувати наявні потоки внутрішнього переміщення населення, пошкодження житла, втрату чи різке зменшення доходів, а також регіональні відмінності у доступі до ЖКП. Все це характеризує показник адаптивності, вага якого у період війни пропонується на рівні 0,20. Разом з тим, реальну можливість домогосподарства скористатися правом на субсидію, в тому числі і в умовах цифрової нерівності чи обмеженого доступу до сервісів відображає адміністративна доступність. Її вага дещо менша за вагу показника адаптивності і пропонується на рівні 0,15.

Ще одним критерієм ефективності субсидування є фіскальна стійкість. Цей критерій у межах даного дослідження розглядається не як домінантний, а як обмежувальний параметр. Зазначене зумовлено тим, що основне призначення житлових субсидій – соціальний захист домогосподарств від надмірного навантаження через оплату витрат на ЖКП. Водночас, фіскальна стійкість визначає умови довготривалого збереження цього інструменту. Тому вага цього критерію є найнижчою і пропонується на рівні 0,10.

Застосування пропонованої методики дозволить перейти від оцінювання окремих параметрів житлового субсидування до цілісного аналізу його результативності. Її перевага полягає у поєднанні кількох вимірів оцінювання:

- соціальної спрямованості програми;
- впливу субсидії на платоспроможність домогосподарств;
- доступності адміністративних процедур;

- здатності системи реагувати на кризові зміни;
- врахування бюджетних обмежень держави.

У такому форматі оцінювання не обмежується фіксацією обсягу видатків чи кількості отримувачів допомоги, а дає змогу визначити, наскільки житлові субсидії виконують своє основне призначення — зменшують надмірне житлово-комунальне навантаження для домогосподарств, які потребують державної підтримки.

Інтегральний показник може бути використаний для порівняння результативності субсидування в динаміці, у регіональному розрізі або за окремими групами домогосподарств. Його застосування дає змогу виявляти ситуації, коли формальне охоплення програмою є достатнім, однак розмір допомоги не забезпечує відчутного зниження тарифного навантаження. Можлива й протилежна ситуація, коли розмір підтримки є відносно прийнятним, але доступ до неї ускладнюється адміністративними, цифровими чи інформаційними бар'єрами. В умовах воєнного стану така оцінка набуває особливого значення через швидку зміну соціально-економічного становища домогосподарств. Адже стандартні процедури призначення допомоги не завжди вчасно враховують нові ризики.

Висновки до розділу 1

У першому розділі узагальнено теоретико-методичні засади субсидування житлово-комунальних послуг як інструменту забезпечення соціальної стабільності держави. Встановлено, що житлові субсидії не можуть розглядатися лише як компенсаційний механізм часткового відшкодування витрат домогосподарств на оплату житлово-комунальних послуг. Їх зміст є ширшим, оскільки вони виконують соціально-захисну, стабілізаційну, перерозподільчу, превентивну та адаптаційну функції. У цьому контексті субсидування житлово-комунальних послуг постає як складова державної

соціальної політики, спрямована на підтримання платоспроможності домогосподарств, запобігання енергетичній бідності, зниження соціальної напруги та забезпечення мінімально прийняттого рівня доступу населення до базових житлово-комунальних послуг.

Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану, інфляційного тиску, руйнування житлової та енергетичної інфраструктури, внутрішнього переміщення населення й нестабільності доходів житлові субсидії набувають особливого значення як інструмент соціальної стабілізації. Їх роль полягає не лише у зменшенні фінансового навантаження на окремі домогосподарства, а й у підтриманні суспільної рівноваги через збереження доступності життєво необхідних послуг.

Систематизовано основні наукові підходи до розуміння субсидування ЖКП. Неокласичний підхід акцентує увагу на проблемі економічної ефективності, ризиках викривлення ринкових стимулів і можливому формуванні залежності від соціальної допомоги. Інституційний підхід розглядає житлові субсидії як елемент моделі держави добробуту та частину ширшої архітектури соціального захисту. Правозахисний підхід виходить із розуміння доступу до житла та житлово-комунальних послуг як складової соціальних прав людини. Доведено, що для цілей цього дослідження найбільш продуктивним є інтегральне поєднання зазначених підходів, яке дозволяє врахувати економічну, соціальну, інституційну та стабілізаційну природу житлових субсидій.

Уточнено місце житлових субсидій у системі соціального захисту населення. Визначено, що вони належать до адресних соціальних трансфертів, орієнтованих на домогосподарства, для яких витрати на оплату житлово-комунальних послуг перевищують соціально прийнятний рівень фінансового навантаження. На відміну від універсальних цінових пільг або загального стримування тарифів, житлові субсидії мають бути спрямовані на домогосподарства з реальною потребою у підтримці, що зумовлює особливу значущість критеріїв адресності, достатності та адміністративної доступності.

Розкрито функціональне призначення житлових субсидій у контексті забезпечення соціальної стабільності. Їх соціально-захисна функція полягає у підтримці вразливих домогосподарств; стабілізаційна — у зниженні ризиків соціальної напруги через тарифні шоки; перерозподільча — у спрямуванні бюджетних ресурсів на користь домогосподарств із нижчою платоспроможністю; превентивна — у запобіганні накопиченню заборгованості за житлово-комунальні послуги; адаптаційна — у здатності системи реагувати на зміну доходів, складу домогосподарства, місця проживання, тарифів і соціального статусу отримувачів.

Удосконалено методичний підхід до оцінювання ефективності субсидування житлово-комунальних послуг. Доведено, що оцінка результативності такої системи не може обмежуватися кількістю отримувачів або обсягом бюджетних видатків. Запропоновано оцінювати її через сукупність взаємопов'язаних критеріїв: адресність, достатність, адміністративну доступність, адаптивність і фінансову стійкість. Такий підхід дозволяє поєднати соціальну спрямованість програми з вимогами бюджетної збалансованості та інституційної спроможності держави.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [35; 94; 95; 96; 98].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СИСТЕМИ СУБСИДУВАННЯ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінювання узгодженості збалансованості тарифів на житлово-комунальні послуги і доходів населення

Формування ефективної тарифної політики у сфері житлово-комунальних послуг (ЖКП) є одним із ключових викликів соціально-економічного розвитку України, особливо під час воєнного стану. В умовах структурних реформ, енергетичної трансформації та зростаючих інфляційних ризиків питання формування економічно обґрунтованих і соціально прийнятних тарифів набуває особливої актуальності. З одного боку, збереження та модернізація енергетичної інфраструктури потребує чималих інвестицій, а з іншого – зростання тарифів часто супроводжується поглибленням соціальної нерівності, що обумовлено низьким рівнем доходів значної частини населення.

Формування тарифів на ЖКП в Україні відбувається законодавчо визначеними [61; 39] інститутами, де ключову роль відіграють Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), та органи місцевого самоврядування.

Місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування самостійно приймають рішення щодо тарифної політики на підпорядкованих ним територіях, але за основу, звичайно мають собівартість, що складається з витрат, пов'язаних з обслуговуванням основних фондів, управлінням технологічними процесами виробництва, реалізацією послуг, використанням матеріальних, паливно-енергетичних, трудових та інших видів ресурсів [40]. В умовах військового часу, цей процес набуває додаткової складності через збільшення витрат на відновлення та модернізацію енергетичної інфраструктури.

Також значну роль у формуванні та реалізації тарифної політики у сфері ЖКП відіграють тенденції у сфері доходів населення, оскільки їх збільшення чи зменшення суттєво впливає на рівень платоспроможності населення і може призвести до заморожування тарифів та перегляду критеріїв надання субсидій. Тарифи на електроенергію для населення України за період 2016-2024 років демонструють стійку тенденцію до зростання (табл. 2.1) перш за все через дію з 2016-го до 2020 р. в Україні складної системи тарифікації з прогресивною шкалою. Базовий тариф становив з березня 2016-го до серпня 2016 р. 57 коп/кВт·год за перші 100 кВт·год споживання, з вересня 2016-го до лютого 2017 року – 71,4 коп/кВт·год, а з березня 2017 до кінця 2020 р. зріс до 90 коп/кВт·год.

Таблиця 2.1

Динаміка тарифів на електроенергію для населення України
(2016-2024 рр.)

Період	Базовий тариф (коп/кВт·год)	Примітки
1.03.2016 - 31.08.2016	$57 \leq 100 \text{ кВт·год}$ $100 \text{ кВт·год} < 99 \leq 600 \text{ кВт·год}$ $600 \text{ кВт·год} < 156$	За перші 100 кВт·год, прогресивна шкала
1.09.2016 - 28.02.2017	71,4	За перші 100 кВт·год, прогресивна шкала
1.03.2017 - 31.12.2020	90	За перші 100 кВт·год, прогресивна шкала
1.01.2021 - 31.05.2023	168	Єдиний тариф для всіх категорій
1.06.2023 - 31.05.2024	264	Єдиний тариф для всіх категорій
з 1.06.2024	432	Загальний тариф, з пільгами для електроопалення

Примітка: Для будинків з електроопаленням з 1.06.2024 діє пільговий тариф 264 коп/кВт·год за споживання до 2000 кВт·год на місяць у період з жовтня по квітень.

Джерело: Побудовано на основі офіційно встановлених тарифів [86]

Починаючи з січня 2021 року було впроваджено єдиний тариф у розмірі 168 коп/кВт·год для всіх категорій споживачів, що призвело до суттєвого зростання витрат домогосподарств на оплату електроенергії.

Стійка тенденція до зростання зазначеного тарифу продовжилася і в 2023, і в 2024 роках. Зокрема з 1 червня 2023 року тариф зріс до 2,64 грн/кВт·год, а з червня 2024 року – до 4,32 грн/кВт·год для більшості споживачів. При цьому

для будинків з електроопаленням у зимовий період (з жовтня по квітень) зберігається пільговий тариф 2,64 грн/кВт·год за споживання до 2000 кВт·год на місяць. Загалом за аналізований період базовий тариф зріс приблизно у 7,6 рази, що істотно вплинуло на структуру витрат домогосподарств, особливо тих, які використовують електроенергію не лише для побутових потреб, а й для опалення.

З погляду житлового субсидування важливо, що електроенергія є універсальною послугою, споживання якої притаманне майже всім домогосподарствам. Тому її подорожчання має вагомий вплив на соціальне самопочуття всіх верств населення. Для домогосподарств з електроопаленням тарифні зміни мають ще вищу значущість, адже в опалювальний сезон обсяг споживання електроенергії суттєво зростає. Це посилює роль соціальних нормативів споживання та потребу в достатньому розмірі субсидійної підтримки.

Подібні тенденції до ринкової трансформації та пошуку балансу між економічною ефективністю та соціальною справедливістю спостерігаються не лише в електроенергетичному секторі, але й в інших сферах комунальних послуг. Особливо показовим у цьому контексті є аналіз динаміки тарифів на газ для населення України, яка демонструє залежність від реформування газового ринку країни протягом останнього десятиліття.

На початку періоду застосовувалась складна система з диференційованими тарифами залежно від обсягів споживання. З 2016 року відбувся перехід до єдиного тарифу для всіх категорій споживачів, що спростило систему ціноутворення. Введення з 2020 року окремої плати за доставку газу, яка до цього часу містилася у загальному тарифі, також слід віднести до важливих змін у тарифній політиці на ЖКП. Це змінило структуру платежу для домогосподарств і зумовило додаткову регіональну диференціацію тарифів, коли ціни почали відрізнятися залежно від регіону та постачальника, якого споживачі отримали змогу обирати самостійно.

У 2021 р. запровадження річних тарифних пакетів сприяло певній

стабілізації цінових очікувань споживачів. Після початку повномасштабної російсько-української війни тарифи на природний газ для населення загалом стабілізувалися, а діапазон цін у більшості постачальників звужився. У 2023–2024 рр. середній сумарний тариф на газ із доставкою становив близько 9,84 грн/м³. Водночас регіональні відмінності у тарифах зберігалися насамперед через різну вартість доставки газу. Динаміка тарифів на газ для населення подана у таблицях 2.2 та 2.3 та додатку Г.

Таблиця 2.2

Динаміка тарифів на газ для населення України (2015-2025 рр.)

Період	Базовий тариф (грн/м³, з ПДВ)	Примітки
04.2015 - 04.2016	7,19	Диференційовані тарифи залежно від обсягів споживання
05.2016 - 03.2017	6,88	Єдиний тариф для всіх категорій
04.2017 - 10.2018	6,96	Єдиний тариф
11.2018 - 04.2019	8,55	Суттєве підвищення
05.2019 - 06.2019	7,20 – 8,42	Початок періоду зниження тарифів та диференціації за постачальниками
07.2019 - 12.2019	5,62 – 7,09	Щомісячне коливання тарифів
01.2020 - 03.2020	3,84 - 5,77 0,336 — 2,388*	Щомісячне коливання тарифів
04.2020 – 07.04.2020	2,78 – 2,97 0,336 – 2,388*	Щомісячне коливання тарифів та їх зниження
08.2020 – 10.2020	2,67 – 6,85 0,336 – 3,276*	Початок періоду підвищення тарифів та їх щомісячнен коливання
11.2020 - 01.2021	5,95 – 10,80 0,336 – 3,276*	Суттєве підвищення та продовження періоду щомісячного коливання тарифів
02.2021 - 04.2021	6,7 – 8,3 0,372 – 2,148*	Продовження періоду щомісячного коливання тарифів
05.2021 – 04.2022	7,96 – 13,50 0,372 – 2,148*	Стабілізація тарифів
05.2022 – 07.2022	7,96 – 40,00 0,384 – 2,952*	Різке підвищення тарифів на окремі території
08.2022 – 12.2025	7,96 – 9,99 0,384 – 2,952*	Стабілізація тарифів, зменшення кількості постачальників

Джерело: Побудовано на основі офіційно встановлених тарифів [84]

*тариф за транспортування газу

Найбільш помітне підвищення тарифів відбулося в листопаді 2018 року, коли ціна зросла до 8,55 грн/м³. Після цього спостерігався період зниження та коливання тарифів у 2019-2020 роках.

Таблиця 2.3

Тарифи на газопостачання для населення у 2016-2024 рр

(тариф середньозважений за періодами, грн. за 1 м³, з ПДВ)

Області	2016	2017	2018	2019	2020			2021			2022			2023-2024		
					Тариф на газ	Доставка	Сумарний	Тариф на газ	Доставка	Сумарний	Тариф на газ	Доставка	Сумарний	Тариф на газ	Доставка	Сумарний
Вінницька	6,982	6,938	7,223	7,541	4,994	1,830	6,824	8,281	2,082	10,363	15,744	2,404	10,505	8,02	2,404	10,422
Волинська	6,982	6,938	7,223	8,549	5,094	1,134	6,228	7,622	1,884	9,506	12,204	1,884	9,864	7,96	1,884	9,844
Дніпропетровська	6,982	6,938	7,223	7,336	5,181	0,810	5,991	8,013	1,044	9,057	23,229	1,076	9,458	7,97	1,076	9,043
Донецька	6,982	6,938	7,223	7,415	4,953	1,032	5,985	8,310	1,53	9,840	20,427	1,578	10,310	8,46	1,578	10,038
Житомирська	6,982	6,938	7,223	7,363	5,175	1,074	6,249	9,305	2,058	11,363	15,22	2,112	10,082	7,96	2,112	10,072
Закарпатська	6,982	6,938	7,223	7,547	5,169	1,308	6,477	7,647	2,136	9,783	26,520	2,388	10,370	7,96	2,388	10,348
Запорізька	6,982	6,938	7,223	7,417	4,948	1,068	6,016	8,041	1,626	9,667	23,283	1,656	9,611	7,97	1,656	9,624
Івано-Франківська	6,982	6,938	7,223	7,531	5,035	1,299	6,334	8,626	2,148	10,774	12,950	2,31	10,292	7,96	2,31	10,270
Київська	6,982	6,938	7,223	7,289	4,772	0,645	5,417	8,545	1,056	9,601	14,866	1,086	11,229	7,98	1,086	9,066
Кіровоградська	6,982	6,938	7,223	7,468	4,772	1,032	6,033	7,798	1,92	9,718	25,212	1,788	9,748	8,60	1,788	10,386
Луганська	6,982	6,938	7,223	7,555	5,001	1,062	3,364	7,734	1,86	9,594	14,508	1,884	10,187	7,96	1,884	9,844
Львівська	6,982	6,938	7,223	7,435	2,302	1,838	7,031	7,877	1,692	9,569	22,956	2,1	10,265	7,96	2,1	10,060
Миколаївська	6,982	6,938	7,223	7,562	5,193	1,386	6,540	7,657	2,148	9,805	17,532	2,388	10,358	8,2	2,388	10,588
Одеська	6,982	6,938	7,223	7,273	5,154	0,864	5,763	8,463	1,008	9,471	17,916	1,308	9,888	7,96	1,308	9,268
Полтавська	6,982	6,938	7,223	7,405	4,899	1,028	6,206	8,904	1,686	10,590	15,396	1,86	10,542	7,96	1,86	9,820
Рівненська	6,982	6,938	7,223	7,558	5,178	1,218	6,265	7,816	2,016	9,832	16,680	1,848	9,818	7,99	1,848	9,838
Сумська	6,982	6,938	7,223	7,410	5,047	0,972	5,924	7,214	1,536	8,750	13,320	1,608	9,578	7,96	1,608	9,568
Тернопільська	6,982	6,938	7,223	7,434	4,952	0,816	7,369	8,294	1,588	9,882	17,580	1,564	9,531	7,96	1,564	9,524
Харківська	6,982	6,938	7,223	7,374	6,553	0,828	5,992	7,657	1,284	8,941	16,032	1,452	9,422	7,96	1,452	9,412
Херсонська	6,982	6,938	7,223	7,458	5,164	1,056	5,944	10,354	2,016	12,370	15,78	1,944	10,577	7,96	1,944	9,904
Хмельницька	6,982	6,938	7,223	7,399	4,888	0,876	5,991	8,721	1,65	10,371	20,616	1,566	9,904	7,96	1,566	9,526
Черкаська	6,982	6,938	7,223	7,328	5,115	0,822	5,954	7,590	1,392	8,982	24,006	1,512	9,449	7,96	1,512	9,472
Чернівецька	6,982	6,938	7,223	7,556	5,132	1,350	6,497	8,507	2,136	10,643	17,916	2,388	10,358	7,96	2,388	10,348
Чернігівська	6,982	6,938	7,223	7,480	5,147	1,098	6,182	7,733	1,944	9,677	15,564	2,112	10,082	7,96	2,112	10,072
Середня по Україні	6,982	6,938	7,223	7,487	5,084	1,102	6,089	8,173	1,727	9,900	18,144	1,826	10,040	8,018	1,826	9,844

Джерело: побудовано на основі [85]

З листопада 2020 р. знову відбулося суттєве підвищення тарифу, а вже з 2021 року тарифи стабілізувалися на рівні близько 7,96 грн/м³ для більшості постачальників (без урахування тарифу за транспортування газу). Водночас, у період з травня 2021 р. по серпень 2022 р. для окремих постачальників було встановлено значно вищий тариф (травень-грудень 2021 р. – 13,500 грн/м³; у 2022 р: січні-квітні.- 11,99 грн/м³; травні.– 29,95 грн/м³; червні -серпні – 40,00 грн/м³). Далі тарифи на газ для населення у всіх постачальників коливалися в межах 7,96 – 9,99 грн/м³ (без урахування тарифу за транспортування газу). Така диференціація цін свідчить про відсутність реальних підстав для зміни тарифів, а на нашу думку, пояснюється намаганням підприємств отримати необґрунтований прибуток і навіть надприбуток. Вартість транспортування газу за аналізований період коливалася в межах 0,336 – 3,276 грн/м³ з урахуванням ПДВ.

Загалом ціни на природний газ для населення під час війни стабілізувалися і стали менш диференційованими в регіональному розрізі (рис.2.1).

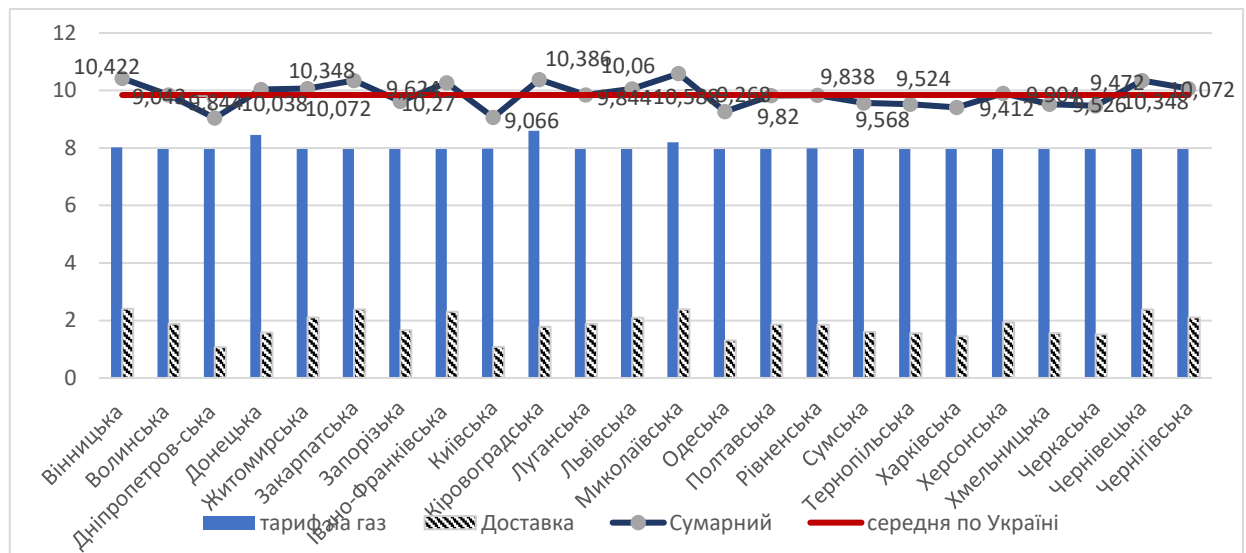

Рисунок 2.1. Тарифи на природний газ для населення та його доставку (з ПДВ), грн/м³ у 2023-2024 рр.

Джерело: побудовано на основі даних, представлених у додатку Г та Д

Це пояснюється тим, що діяльність постачальника природного газу не обмежується межами конкретної області, будь-який постачальник може здійснювати транспортування газу по всій території України, що сприяє розвитку добросовісної конкуренції на газовому ринку. Для системи субсидування це означає, що оцінювання витрат домогосподарств на газ має враховувати не лише ціну самого ресурсу, а й плату за його доставку. Однакова ціна газу для більшості споживачів не усуває повністю територіальної диференціації платіжного навантаження, оскільки вартість доставки залежить від регіону та оператора газорозподільної системи.

Ці тенденції відображають поступовий перехід до більш ринкових механізмів формування цін на газ, а також спроби уряду збалансувати економічні реалії з потребою соціального захисту населення.

На відміну від тарифів на газопостачання, тарифи на водопостачання та водовідведення мали більш сталу динаміку до зростання (рис. 2.2) та значну регіональну диференціацію (рис. 2.3 та табл.2.4 і 2.5.).

Рисунок 2.2. Тарифи на послуги з централізованого водопостачання та централізованого водовідведення для населення по областях

*середній сумарний тариф для комунальних підприємств, встановлений НКРЕКП

Джерело: побудовано на основі додатку Е

Рисунок 2.3. Тарифи на водопостачання та водовідведення для населення, встановленні НКРЕКП, (з ПДВ), грн/м³ у 2022-2024 рр.

Джерело: побудовано на основі даних, представлених у додатку Е та [83]. Середнє зважене за періодами дії тарифів.

Середній сумарний тариф на ці послуги збільшився з 12,91 грн/м³ у 2016 р. до 33,77 грн/м³ у 2022–2024 рр., тобто приблизно у 2,6 раза. Таке зростання пов’язане з підвищенням витрат підприємств водопостачання та водовідведення на електроенергію, оплату праці, реагенти, ремонт мереж, амортизацію та інші складові собівартості. Водночас саме водопостачання і водовідведення демонструють помітну регіональну диференціацію. Найвищі тарифи встановлено з послуг централізованого водопостачання у Закарпатській (26,52 грн/м³), Кіровоградській (25,212 грн/м³), Черкаській (24,006 грн/м³) Запорізькій (23,283 грн/м³), а найнижчі – в Івано-Франківській (12,948 грн/м³), Луганській (14,508 грн/м³), Київській (14,865 грн/м³) областях. Така територіальна неоднорідність тарифів свідчить, що фінансове навантаження на домогосподарства формується не лише під впливом загальнонаціональної динаміки цін, а й залежить від локальних умов функціонування підприємств водопровідно-каналізаційного господарства, стану інфраструктури, енергоємності виробничих процесів та рівня інвестиційної потреби в оновленні мереж.

Таблиця 2.4.

Тарифи для населення, встановленні НКРЕКП, на водопостачання та водовідведення у 2016 – 2019 рр

(з ПДВ), грн/м3)

Області	2016			2017			2018			2019		
	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний
Вінницька	6,276	3,9	10,176	7,547	4,597	12,144	7,275	4,354	11,629	9,290	5,623	14,912
Волинська	7,265	5,558	12,099	8,183	7,044	14,642	9,952	8,137	17,505	6,964	7,574	14,538
Дніпропетровська	7,265	5,558	12,099	8,183	7,044	14,642	9,952	8,137	17,505	11,613	9,115	20,482
Донецька	10,322	7,003	17,325	12,048	7,706	19,754	13,679	8,177	21,856	15,767	8,189	23,956
Житомирська	5,268	6,636	11,904	6,075	7,128	13,203	7,123	8,003	15,126	8,466	9,594	18,06
Закарпатська	10,050	5,320	15,370	11,002	5,788	16,790	14,052	7,655	21,707	17,187	9,037	26,224
Запорізька	8,331	7,848	16,179	8,989	8,334	17,323	10,416	10,793	21,210	13,031	12,808	25,839
Івано-Франківська	3,940	5,340	9,280	5,390	7,511	12,901	7,180	9,901	17,081	7,778	9,762	17,540
Київська	5,663	8,198	13,861	7,609	9,499	17,108	8,636	10,119	18,755	10,089	11,381	21,470
Кіровоградська	9,216	7,416	16,632	10,002	8,573	18,575	10,656	9,540	20,196	13,440	11,340	24,780
Луганська	10,689	10,427	21,116	12,592	10,696	23,289	13,697	13,750	27,447	14,041	14,751	28,792
Львівська	6,129	3,762	9,892	8,927	5,584	14,511	8,715	8,266	16,981	12,278	8,507	20,784
Миколаївська	5,808	4,596	10,404	8,677	6,165	14,842	9,036	6,537	15,573	10,904	8,669	19,573
Одеська	7,332	5,652	12,984	8,170	6,137	14,307	10,048	7,974	18,022	11,820	10,128	21,948
Полтавська	6,732	6,486	13,217	6,737	6,492	13,229	7,638	7,025	14,663	10,467	10,291	20,757
Рівненська	7,220	3,623	13,410	7,931	4,100	14,644	8,842	4,596	15,874	11,826	5,764	20,341
Сумська	4,320	4,160	8,480	5,693	4,740	10,433	6,593	5,534	12,126	7,594	7,031	14,625
Тернопільська	3,852	5,724	9,576	4,950	6,757	11,707	5,325	7,259	12,584	7,514	9,698	17,212
Харківська	6,572	3,512	10,084	8,907	4,859	13,766	9,206	4,820	14,026	11,815	6,030	17,844
Херсонська	5,892	5,955	11,847	8,041	5,217	13,258	9,166	8,527	17,693	9,514	9,394	18,908
Хмельницька	7,404	6,552	13,956	9,118	6,114	15,232	9,473	6,784	16,257	10,585	8,845	19,431
Черкаська	8,938	5,100	15,881	10,461	5,461	17,669	12,188	6,697	20,925	14,288	6,965	23,163
Чернівецька	6,861	3,855	10,716	8,606	4,424	13,030	9,057	4,745	13,802	9,792	5,143	14,935
Чернігівська	7,152	6,243	13,394	8,749	7,780	16,529	9,178	9,020	18,198	9,974	10,092	20,067

Щодо послуг з централізованого водовідведення, то один з найвищих тарифів зафіксовано у Запорізькій та Кіровоградській областях – 24,951 грн/м3 та 20,76 грн/м3 відповідно. Найнижчі тарифи на цей вид послуг – у Харківській (8,484 грн/м3) та Чернівецькій (9,996 грн/м3) областях. За сумарним тарифом на вказані вище послуги лідирує Запорізька (48,234 грн/м3), Кіровоградська (45,972 грн/м3), Закарпатська (42,864 грн/м3) та Черкаська (42,576 грн/м3) області. В аутсайдерах – Харківська (24,516 грн/м3), Луганська (25,004 грн/м3) та Вінницька (25,62 грн./м куб).

Таблиця 2.5.

Тарифи для населення, встановленні НКРЕКП, на водопостачання та водовідведення у 2020 – 2024 рр

Області	2020			2021			2022-2024		
	Водо-постачання	Водовід-ведення	Сумарний	Водопо-стачання	Водовід-ведення	Сумарний	Водопо-стачання	Водовід-ведення	Сумарний
Вінницька	14,137	7,353	21,490	15,096	8,568	23,664	15,744	9,876	25,620
Волинська	8,765	11,343	20,108	10,716	13,776	24,492	12,204	16,212	28,416
Дніпропетровська	16,099	11,268	26,308	18,499	11,357	28,568	23,229	14,513	35,883
Донецька	18,487	11,263	29,750	19,218	13,806	33,024	20,427	16,911	37,338
Житомирська	11,502	13,404	24,906	13,764	15,684	29,448	15,22	16,06	31,28
Закарпатська	22,352	10,973	33,325	25,360	13,480	38,840	26,520	16,340	42,860
Запорізька	19,726	19,393	39,119	20,532	22,506	43,038	23,283	24,951	48,234
Івано-Франківська	10,436	11,812	22,248	11,592	13,656	25,248	12,950	15,290	28,240
Київська	11,875	12,924	24,799	13,892	16,256	30,148	14,866	17,626	32,492
Кіровоградська	20,893	16,149	37,042	24,048	20,448	44,496	25,212	20,760	45,972
Луганська	14,196	14,884	29,080	15,192	17,196	32,388	14,508	10,496	25,004
Львівська	16,608	8,208	24,816	19,314	9,138	28,452	22,956	11,664	34,620
Миколаївська	13,715	11,679	25,394	16,788	15,504	32,292	17,532	16,512	34,044
Одеська	14,251	12,075	26,326	14,472	12,252	26,724	17,916	17,244	35,160
Полтавська	12,391	12,627	25,018	14,436	15,486	29,922	15,396	17,388	32,784
Рівненська	12,879	7,373	24,613	14,616	8,592	28,368	16,680	10,416	32,592
Сумська	9,828	10,037	19,865	11,460	11,140	22,600	13,320	13,890	27,210
Тернопільська	12,481	14,093	26,574	13,896	16,128	30,024	17,580	19,116	36,696
Харківська	14,980	8,970	23,950	16,080	8,928	25,008	16,032	8,484	24,516
Херсонська	12,06	12,381	24,441	15,156	14,184	29,34	15,78	14,916	30,696
Хмельницька	12,073	10,574	22,647	14,214	12,744	26,958	20,616	18,738	39,354
Черкаська	18,851	10,684	33,163	21,414	12,436	38,070	24,006	14,164	42,576
Чернівецька	12,585	7,087	19,672	14,616	8,652	23,268	17,916	9,996	27,912
Чернігівська	11,275	12,255	23,530	14,016	14,076	28,092	15,564	15,348	30,912
Середня по Україні	14,269	11,617	26,1	16,183	13,583	30,103	18,144	15,288	33,767

Джерело: [82; 58]

З позицій субсидування це має принципове значення: домогосподарства з однаковим рівнем доходу можуть мати різне фінансове навантаження на оплату ЖКП залежно від регіону проживання. Отже, оцінювання достатності житлової субсидії має враховувати не лише дохід домогосподарства, а й територіальну специфіку вартості послуг.

Тарифи на теплопостачання є одним із найважливіших чинників сезонного навантаження на домогосподарства. Витрати на опалення в холодний період року часто становлять значну частину платежів за ЖКП, особливо для домогосподарств із низькими доходами, пенсіонерів, одиноких осіб, сімей з дітьми та осіб тих домогосподарств, хто проживають у житлі з низькою енергоефективністю.

Подібно до ситуації з водопостачанням, тарифи на теплопостачання також демонструють значну регіональну диференціацію та зазнають змін під впливом різноманітних економічних, політичних та інших факторів. Зокрема, підвищення або зниження цін на газ або електроенергію безпосередньо впливають на кінцевий тариф, як і обсяг витрат на амортизацію обладнання, зарплати працівникам теплопостачальних компаній, утримання теплових мереж та їх модернізацію, оновлення інфраструктури, модернізацію котелень та перехід на більш екологічні технології. Інфляція, загальна економічна та політична стабільність країни, обсяг державної підтримки галузі і населення також впливають на формування тарифу.

Відповідно до вимог законів України «Про ціни та ціноутворення», «Про теплопостачання», «Про житлово-комунальні послуги», «Про державне регулювання у сфері комунальних послуг», тарифи на послуги з централізованого опалення повинні покривати всі економічно обґрунтовані витрати на виробництво, транспортування та постачання теплової енергії. Для суб'єктів природних монополій та суб'єктів господарювання на суміжних ринках у сфері теплопостачання тарифи встановлює НКРЕКП.

Вартість послуг теплопостачання для населення в Україні зросла з 1035 грн/Гкал у 2016 р. до 1425 грн/Гкал у 2024 р. (рис. 2.4), не демонструючи при

цьому сталої тенденції. У 2019 році тарифи на теплопостачання зазнали значного збільшення, у 2020 р. вони були скореговані у бік зменшення, а в наступні роки — знову зростання, але вже поступове.

Збільшення середньозважених тарифів на централізоване теплопостачання для населення під час воєнного стану пояснюється тим, що частка послуг з теплопостачання операторами, де тарифи були дещо вищі збільшилася з одночасним зниженням частки послуг меншої вартості.

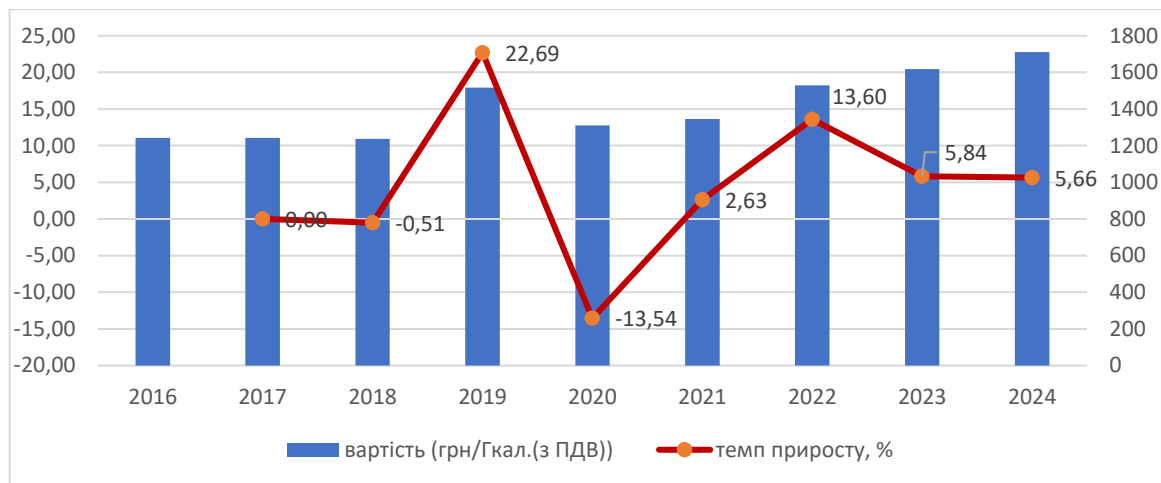

Рисунок 2.4. Динаміка середньозважених тарифів на централізоване теплопостачання для населення (станом на початок року)

Джерело : побудовано на основі [87] та додатку Ж

Водночас, існують значні регіональні відмінності в тарифах, зокрема через різну структуру витрат, джерела енергії та ефективність теплопостачальних підприємств.

Найбільший тариф зафіксовано у Чернігівській (АТ "Обл-теплокомуненерго" (Чернігів) – 2125,18 грн/Гкал та Херсонській областях (АТ "Херсонська теплоелектроцентрально" – 2002,16 грн/Гкал)). Найменший – у Черкаській області (ПрАТ "Черкаське Хімволокно" – 1275,25 грн/Гкал). У Луцьку тарифи на теплопостачання диференційовані залежно від певної частини міста.

Аналіз динаміки тарифів на опалення в Києві за період 2016-2024 років виявляє ряд важливих тенденцій та особливостей, які відображають складний процес реформування сфери централізованого теплопостачання в столиці України (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Динаміка тарифів на централізоване опалення в Києві (2016-2024)

Період	Тариф для будинків з лічильниками (грн/Гкал)	Тариф для будинків без лічильників (грн/м²)
07.2016 - 07.2017	1416,96	32,97
07.2017 - 12.2017	1414,45	32,91
12.2017 - 07.2018	1355,83	31,55
08.2018 - 12.2018	1354,78	31,52
01.2019 - 09.2022	1654,41	38,50
з 10.2022 (плановий)	2716,56	-
з 10.2022 (фактичний*)	1654,41	-

*Діє протягом військового стану та 6 місяців після його завершення

На початку досліджуваного періоду, як і в цілому по Україні, спостерігалася тенденція до незначного зниження тарифів. Однак з 2019 року відбулося суттєве підвищення - на 22% для будинків з лічильниками та на 22,1% для будинків без лічильників.

Важливо відзначити, що з 2022 року було заплановано значне підвищення тарифів - до 2716,56 грн/Гкал, що становить 64,2% зростання порівняно з попереднім періодом. Однак, через введення військового стану і пов'язаного з цим зниження доходів населення в Україні, було прийнято рішення зберегти тарифи на рівні 2019 року.

Ця динаміка відображає складний баланс між необхідністю модернізації інфраструктури теплопостачання, що вимагає значних інвестицій, та соціальною відповідальністю влади, особливо в умовах економічної нестабільності та військового стану.

Окремо слід відзначити диференціацію тарифів для будинків з лічильниками та без них, що стимулює встановлення приладів обліку тепла. Крім

того, з 2022 року було впроваджено більш складну систему тарифікації, яка враховує різні фактори, такі як витрати на утримання теплових пунктів та наявність вузлів комерційного обліку.

Така політика ціноутворення свідчить про намагання створити більш справедливу та економічно обґрунтовану систему тарифів на опалення, яка б враховувала реальні витрати на виробництво та постачання теплової енергії, а також стимулювала б ефективне використання ресурсів.

Необхідність прийняття рішень, керуючись лише падінням доходів та іншими складнощами у всіх сферах життєдіяльності українців, може призвести до фінансових труднощів у підприємств, що їх надають через зростання собівартості. Водночас рішення про заморожування тарифів є виправданим, зважаючи на зниження реальних доходів населення, але при забезпеченні певного рівня рентабельності відповідних підприємств (рис.2.5).

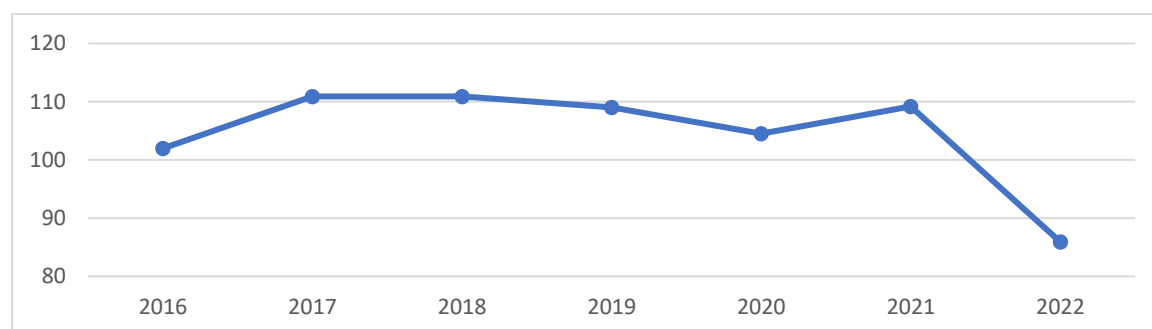

Рисунок 2.5. Динаміка реального наявного доходу населення, у % до попереднього року

Джерело: [79]

Врахування рівня доходів населення при прийнятті рішень щодо зміни тарифів є вкрай важливим, оскільки суттєве підвищення останніх може спричинити не лише додаткове навантаження на бюджет через неспроможність населення сплачувати рахунки за комунальні послуги, але й призвести до соціального вибуху в суспільстві. Для більшості українських домогосподарств основними джерелами доходів залишається заробітна плата, пенсії та інші соціальні трансфери. У контексті житлового субсидування особливе значення

мають регулярні доходи, оскільки саме вони визначають здатність домогосподарства систематично сплачувати за ЖКП.

Протягом 2016 – 2024 років номінальна середня заробітна плата демонструвала сталу тенденцію до зростання (табл. 2.7). За наведеними даними, вона збільшилася з 5183 грн у 2016 р. до 21473 грн у 2024 р., а у 2025 р. орієнтовно становила 25958 грн. Найвищі темпи приросту спостерігалися у 2017, 2018, 2021, 2024 і 2025 рр., хоча вони були нижчими ніж темпи інфляції. Водночас у 2022 р. темп зростання заробітної плати істотно сповільнився, що було пов'язано з повномасштабною війною, релокацією і припиненням діяльності частини бізнесових організацій, руйнуванням виробничих потужностей, ліквідацією багатьох робочих місць і зниженням економічної активності в окремих регіонах

Таблиця 2.7.

Динаміка середньої заробітної плати в Україні (2016-2025 рр.)

Рік	Середня ЗП (грн)	Темп приросту (%)	Середня ЗП за даними ПФУ (грн)	Темп приросту (%)
2016	5183	х	4482,35	х
2017	7104	37,06	6273,45	39,96
2018	8865	24,79	7810,88	24,51
2019	10497	18,41	9205,19	17,85
2020	11591	10,42	10340,35	12,33
2021	14014	20,90	12993,56	25,66
2022	14847	5,94	13376,21	2,94
2023	17442	17,48	14308,46	6,97
2024	21473	23,11	17486,60	22,21
2025	25958*	20,89	20653,55	18,11

Джерело: побудовано на основі [71; 72; 73]

* За даними Державної служби статистики України, середньомісячна заробітна плата в Україні у 2025 р., розрахована як середнє арифметичне помісячних значень

Загалом, ця динаміка відображає вплив значних економічних та геополітичних подій на рівень доходів населення України, демонструючи як періоди зростання, так і спаду, а також ознаки відновлення в останній період.

Разом із тим номінальне зростання заробітної плати не можна автоматично трактувати як посилення платоспроможності всіх домогосподарств. Середній

показник не відображає нерівності доходів, регіональних відмінностей на ринку праці, безробіття, неповної зайнятості, тіньових доходів, втрати заробітку внаслідок війни та інфляційного знецінення доходів. Тому для аналізу субсидування важливішим є не лише середній розмір заробітної плати, а й те, яка частина домогосподарств залишається нижче межі платоспроможності щодо оплати ЖКП.

Після аналізу динаміки середньої заробітної плати важливо розглянути ще один ключовий показник доходів населення – пенсійне забезпечення. Зміни в системі пенсійного забезпечення не лише відображають загальну економічну ситуацію в країні, але й безпосередньо впливають на якість життя значної частини населення України. Аналіз динаміки пенсійного забезпечення в Україні за період 2016-2024 років (табл. 2.8). засвідчив, що пенсійні доходи також зростали в номінальному вимірі.

Таблиця 2.8

Динаміка показників пенсійного забезпечення в Україні (2016-2024)

Рік	Середній розмір пенсії (грн), на початок року	Темп приросту (%)
2016	1699,5	-
2017	1828,3	7,58
2018	2479,15	35,60
2019	2645,66	6,72
2020	3082,98	16,53
2021	3507,51	13,77
2022	3991,53	13,80
2023	4622,59	15,81
2024	5385,25	16,50
2025	5789,05	7,50

Джерело: побудовано на основі [70; 105]

Як видно з таблиці 2.8, протягом 2017-2025 років спостерігається стійка тенденція до зростання середнього розміру пенсії. Найбільш значне підвищення відбулося у 2017 році – на 35,6%. Це пов'язано з необхідністю компенсувати інфляційні втрати та підвищити рівень життя пенсіонерів в умовах економічних викликів. В інші роки приріст становив 13,53 – 16,53%, за винятком 2024 року, що може бути пов'язано з економічними обмеженнями або зміною політики

індексації пенсій. З 2016 по 2025 рік середній розмір пенсії зріс більш як втричі – з 1699,5 грн до 5789,05 грн, проте залишається дуже низьким, враховуючи купівельну спроможність. Про це свідчить фактичний розмір прожиткового мінімуму, який у січні 2025 року становив 9129,05 грн [67]. Саме тому домогосподарства, до складу яких входять пенсіонери, є однією з найбільш вразливих з погляду оплати ЖКП.

Соціальні виплати також формують дохідну базу окремих категорій населення. Допомога сім'ям з дітьми, самотніми матерями, малозабезпеченим сім'ям, особам, які здійснюють догляд, та інші види підтримки мають значення для визначення платоспроможності домогосподарств. Водночас частина соціальних виплат тривалий час не переглядалася або зростала повільніше, ніж фактичні витрати домогосподарств. У таких випадках навіть наявність соціальних трансфертів не усуває ризику житлово-комунальної вразливості. Так, наприклад, допомога при народженні дитини залишається незмінною протягом усього періоду і становить 41280 грн. Ця сума виплачується у вигляді одноразової виплати 10320 грн, а решта - по 860 грн щомісяця протягом 3 років (табл. 2.9).

Таблиця 2.9.

Динаміка основних соціальних виплат в Україні (2019-2024 рр.)

Вид допомоги, грн.	2019	2020	2023	2024
Допомога при народженні дитини	41280	41280	41280	41280
Допомога по вагітності та пологах (мін.)	525,50	525,50	671	757
Допомога самотніми матерями (макс.):				
- діти до 6 років	1779	1779	2271	2563
- діти 6-18 років	2218	2218	2833	3196
Допомога на дітей під опікою:				
- діти до 6 років	3558	3558	5680	6407,50
- діти 6-18 років	4436	4436	7082	7990
Допомога малозабезпеченим сім'ям (макс.):				
- діти до 6 років	-	2730	2953	3331,9
- діти 6-18 років	-	3403,4	3682	4154,8
Мінімальна пенсія за віком	-	1638	2093	2361

Джерело: побудовано на основі офіційних даних Мінсоцполітики

Як видно з таблиці 2.9, найбільше зростання спостерігається у виплатах на дітей під опікою та допомозі малозабезпеченим сім'ям. Мінімальна пенсія за віком також демонструє тенденцію до зростання.

Варто зазначити, що хоча номінальні суми соціальних виплат зростають, реальна купівельна спроможність цих виплат змінюється залежно від рівня інфляції, вартості соціальних послуг та інших економічних факторів. Тому при аналізі ефективності соціальної підтримки важливо враховувати не лише номінальне зростання виплат, але й загальну економічну ситуацію в країні.

Для оцінювання узгодженості зміни тарифів і доходів доцільно використовувати не лише описову динаміку, а й порівняльні індикатори. Одним із них є індекс зростання відповідного показника (табл.2.10), який розраховується за формулою 2.1:

$$I_z = \frac{X_n}{X_b}, \text{ де} \quad (2.1)$$

де X_n – значення показника в кінцевому році аналізу;

X_b – значення показника в базовому році.

Таблиця 2.10

Індекси зростання тарифів на ЖКП та середню заробітну плату і пенсію за період з 2016 по 2024 рр.

Найменування індексу, в середньому по Україні	Значення відповідного індексу за період
Індекс зростання тарифу на електроенергію	7,58
Індекс зростання тарифу на газопостачання	1,41
Індекс зростання сумарного тарифу на водопостачання і водовідведення	2,61
Індекс зростання тарифу на тепlopостачання	1,38
Індекс зростання середньої заробітної плати	4,14
Індекс зростання середньої пенсії	3,17
Індекс зростання загальних доходів (2016-2021)	2,01

Примітка: складено на основі даних таблиць 2.1; 2.3; 2.4; 2.5; 2.7; 2.8

Для зіставлення тарифної та дохідної динаміки пропонуємо використати коефіцієнт тарифно-дохідного співвідношення. Його слід розрахувати за формулою 2.2.

$$Ktd = \frac{It}{Id}, \text{ де} \quad (2.2)$$

де It – індекс зростання тарифу на відповідну житлово-комунальну послугу;

Id – індекс зростання доходу населення.

Якщо $Ktd > 1$, то тариф зростає швидше, ніж відповідний дохідний показник. Якщо $Ktd < 1$, то доходи зростають швидше, ніж тариф. Якщо значення коефіцієнта наближається до 1, темпи зміни тарифу й доходу можна вважати відносно збалансованими.

Для розрахунків із використанням загальних доходів застосовано період 2016–2021 рр., оскільки зіставні дані Державної служби статистики України щодо доходів домогосподарств за 2022–2024 рр. у відкритому доступі не оприлюднені в повному обсязі через обмеження, пов'язані з воєнним станом (табл.2.11)

Таблиця 2.11

Коефіцієнти тарифно-дохідного співвідношення за ЖКП
(середнє по Україні)

Ktd за відповідною послугою	Значення Ktd (з викор. доходу) 2016 -2021 рр	Значення Ktd (з викор. середньої зарплати) 2016 -2024 рр	Значення Ktd (з викор. середньої пенсії) 2016 -2024 рр
Ktd (електропостачання)	1,47	1,83	2,39
Ktd (газопостачання)	0,71	0,34	0,44
Ktd (водопостачання та водовідведення)	1,16	0,63	0,82
Ktd (теплопостачання)	0,54	0,33	0,44

Примітка: розраховано автором на основі даних табл.2.10 та таблиць 2.1; 2.3; 2.4; 2.5; 2.7; 2.8.

Дані табл. 2.11 свідчать, що найбільш виражене випередження зростання тарифів над доходами спостерігається за електропостачанням. Для газопостачання і теплопостачання коефіцієнти є нижчими за одиницю, що є прямим відображенням впливу політики стримування тарифів. За водопостачанням і водовідведенням результати показують менший вплив політичних факторів, оскільки більше залежать від обраного дохідного

індикатора та періоду розрахунку. Так у 2016 – 2021рр. сумарний тариф на ці послуги зростав швидше, ніж загальні доходи населення. Водночас при зіставленні із середньою заробітною платою та середньою пенсією за 2016 – 2024 рр. значення коефіцієнта є нижчим за одиницю – відповідно 0,63 і 0,82. Виходячи з цього можна припустити, що у довшому періоді номінальні зарплати й пенсії зростали швидше, ніж середній тариф на водопостачання та водовідведення. Однак враховуючи значну регіональну тарифну диференціацію та нерівність доходів домогосподарств дане припущення потребує додаткової перевірки після зняття обмеження на публічний доступ до матеріалів статистики.

Також варто зауважити, що середні значення не відображають реальної платоспроможності вразливих домогосподарств, не враховують інфляційного знецінення доходів, територіальних відмінностей у тарифах, сезонності споживання, стану житла та складу сім'ї. Тому потреба в житлових субсидіях не втрачає актуальності навіть тоді, коли окремі тарифи зростали повільніше, ніж середні доходи. Враховуючи це коефіцієнти тарифно-дохідного співвідношення варто розглядати як показники попередньої оцінки ризиків житлово-комунального навантаження, а не як остаточне мірило потреби у субсидіях.

Додатково для оцінювання узгодженості тарифної та дохідної динаміки можна використати коефіцієнт кореляції Пірсона:

$$r = \Sigma(x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y}) / \sqrt{[\Sigma(x_i - \bar{x})^2 \cdot \Sigma(y_i - \bar{y})^2]} \quad (2.3)$$

де x_i — значення дохідного показника у відповідному році;

y_i — значення тарифного показника у відповідному році;

$\bar{x}$, $\bar{y}$ — середні значення відповідних рядів.

Для розрахунку коефіцієнтів кореляції Пірсона за формулою 2.3 використано дев'ятирічний ряд річних спостережень за період 2016–2024 рр. Вибірка охоплює два дохідних показники, що характеризують різні групи отримувачів доходу — економічно активне населення (виходячи із середньої заробітної плати), непрацездатні громадяни (керуючись показником середнього розміру пенсії) та три тарифні показники з тих сегментів ринку ЖКП, динаміка яких має достатньо неперервний характер для коректного застосування лінійної

кореляції. Тариф на електроенергію до основного кореляційного аналізу не включено через ступінчасту адміністративну природу його зміни, що обґрунтовано вище. Вихідні дані для розрахунку зведено в додатку И.

Вибірка з дев'яти спостережень є мінімально достатньою для оцінювання сили лінійного зв'язку між парами рядів. У межах дисертаційного дослідження така кількість спостережень дозволяє виявити загальні тенденції узгодженості тарифної та дохідної динаміки (рис. 2.6), проте отримані значення слід трактувати як індикативні, а не як підставу для суворих статистичних висновків про щільність зв'язку у генеральній сукупності.

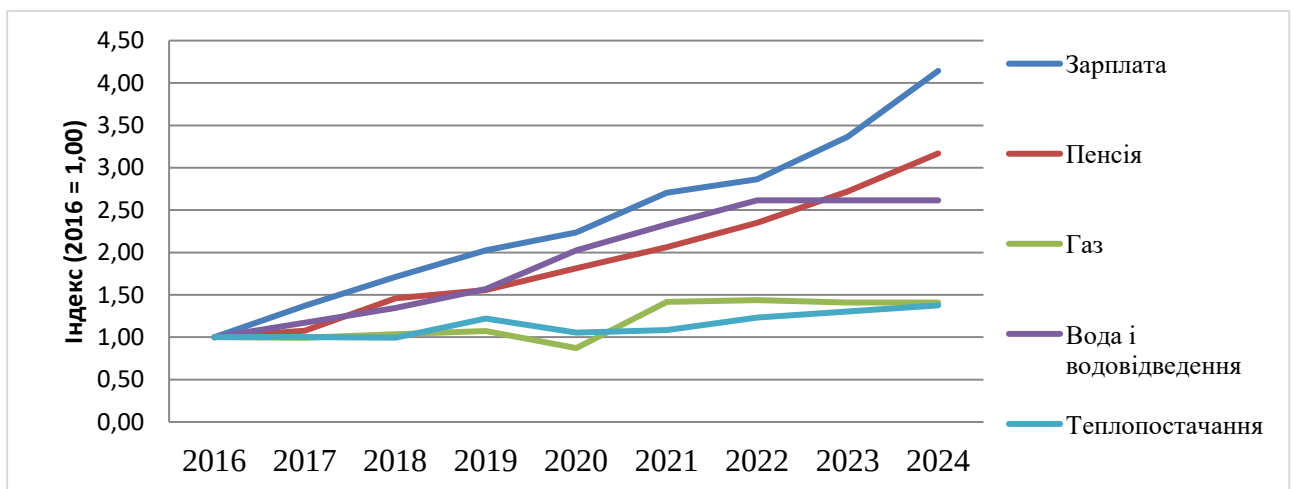

Рисунок 2.6. Нормалізована динаміка основних видів доходу і тарифів (2016 = 1,00)

Джерело: побудовано автором на основі даних додатку И.

Тариф на електроенергію не включено до основного кореляційного аналізу через його ступінчасту адміністративну динаміку: упродовж окремих років він залишався незмінним, а підвищення відбувалося через разові регуляторні рішення. За таких умов коефіцієнт кореляції може мати обмежену аналітичну цінність, оскільки відображатиме не стільки природну узгодженість тарифної та дохідної динаміки, скільки збіг окремих адміністративних підвищень із загальним номінальним зростанням доходів.

На основі даних дод. И розраховано шість коефіцієнтів кореляції Пірсона — для кожного дохідного показника у поєднанні з кожним з трьох тарифних рядів. Результати представлено в табл. 2.12. та рис. 2.7.

Таблиця 2.12

Коефіцієнти кореляції Пірсона між доходами населення та тарифами на ЖКП
(середнє по Україні, 2016–2024 рр.)

Дохідний показник	Тарифний показник	Коефіцієнт кореляції (r)	Сила зв'язку за шкалою Чеддока
Середня заробітна плата	Сумарний тариф на газ і доставку	0,7910	високий
Середня заробітна плата	Сумарний тариф на водопостачання і водовідведення	0,9309	дуже високий
Середня заробітна плата	Середньозважений тариф на теплопостачання	0,8820	високий
Середній розмір пенсії	Сумарний тариф на газ і доставку	0,7970	високий
Середній розмір пенсії	Сумарний тариф на водопостачання і водовідведення	0,9378	дуже високий
Середній розмір пенсії	Середньозважений тариф на теплопостачання	0,8806	високий

Примітка: розраховано автором на основі даних табл. 2.12 за формулою 2.3. Інтерпретація сили зв'язку — за шкалою Чеддока: $|r| < 0,3$ — слабкий; $0,3–0,5$ — помірний; $0,5–0,7$ — помітний; $0,7–0,9$ — високий; $\geq 0,9$ — дуже високий.

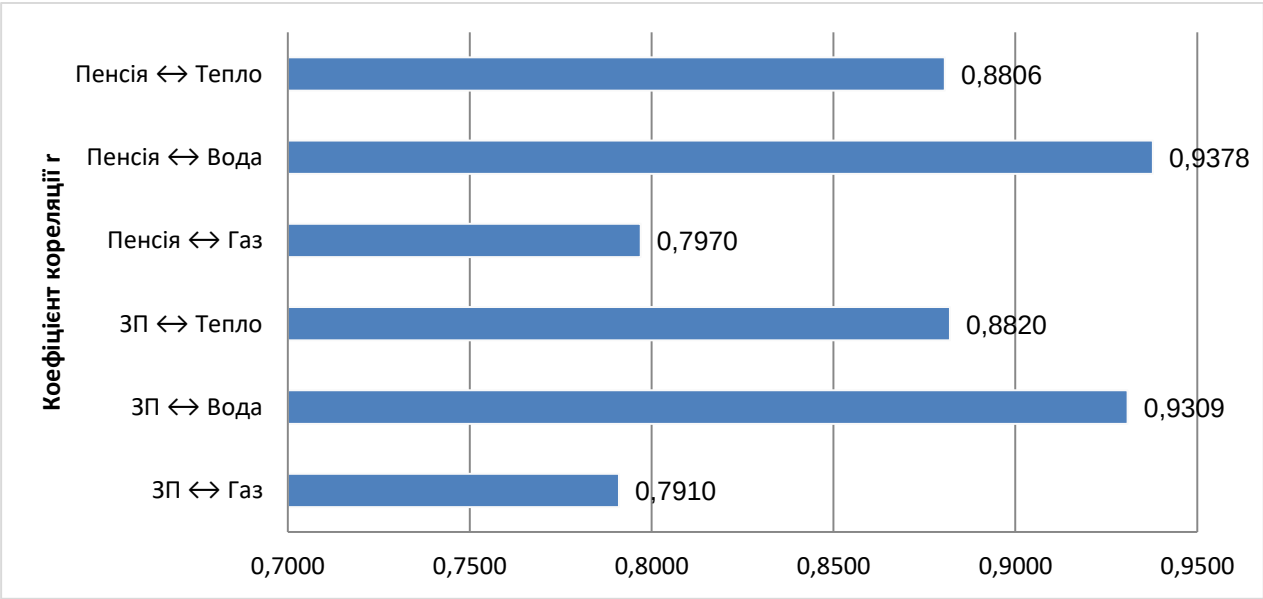

Рисунок 2.7. Сила лінійного зв'язку між основними видами доходів і тарифами

Джерело: побудовано автором на основі даних додатку И

Усі шість розрахованих коефіцієнтів є додатними і розташовуються в діапазоні від 0,79 до 0,94, що за шкалою Чеддока відповідає високому і дуже високому ступеню лінійного зв'язку. Додатний знак коефіцієнтів свідчить про однонаправлений рух обох рядів — зростання номінальних доходів супроводжувалося зростанням номінальних тарифів за всіма трьома комунальними послугами впродовж досліджуваного періоду.

Найвищі значення коефіцієнта кореляції зафіксовано для пар «доходи ↔ тариф на водопостачання і водовідведення» — $r = 0,9309$ за зарплатою і $r = 0,9378$ за пенсією. Тариф на ці послуги протягом 2016–2024 рр. мав стійку тенденцію до зростання і за абсолютним розміром збільшився більш ніж у 2,6 раза (див. табл. 2.10), віддзеркалюючи поступове скасування перехресного субсидіювання та переведення галузі на повну компенсацію експлуатаційних витрат за рахунок споживачів. Дохідні ряди за цей самий період мають аналогічну висхідну форму, що й пояснює максимальну щільність лінійного зв'язку саме для цієї пари показників.

Тариф на теплопостачання демонструє високу кореляцію з обома дохідними показниками — $r = 0,8820$ за зарплатою і $r = 0,8806$ за пенсією. Дещо нижчий, порівняно з водопостачанням, рівень узгодженості пояснюється менш плавною траєкторією тарифного ряду: упродовж 2016–2018 рр. середньозважений тариф залишався фактично незмінним, тоді як його зростання у 2019 р. і у 2022 р. мало стрибкоподібний характер, пов'язаний з рішеннями НКРЕКП щодо перегляду тарифів і з впливом енергетичних потрясінь воєнного періоду.

Найслабшу — хоча все ще високу за шкалою Чеддока — кореляцію зафіксовано для пар «доходи ↔ тариф на газ»: $r = 0,7910$ за зарплатою і $r = 0,7970$ за пенсією. Зниження щільності зв'язку пояснюється епізодом 2020 р., коли в умовах падіння оптових цін на природний газ та політики стримування побутових тарифів сумарний тариф на газ і його доставку зменшився з 7,487 до 6,089 грн/м³, тобто майже на 19 %. Цей розрив із загальною висхідною тенденцією номінальних доходів і створює відхилення від лінійної залежності,

відображене у нижчому значенні r .

Окремої уваги заслуговує симетричність результатів за зарплатою і пенсією: різниця між коефіцієнтами кореляції у межах однієї тарифної категорії не перевищує 0,007. Це означає, що зарплатний і пенсійний ряди мають подібну часову структуру в досліджуваному періоді і однаково тісно пов'язані з тарифною динамікою. Подібна паралельність дохідних рядів зумовлена спільним макроекономічним фоном (інфляційними процесами, девальваційним тиском, індексаційними механізмами), а не самостійною реакцією кожної з груп отримувачів на зміну тарифів.

Водночас отримані значення коефіцієнтів потребують методологічного коментаря. Висока кореляція рівнів сама по собі не доводить функціональної залежності між тарифною та дохідною динамікою. Обидві групи рядів містять виражену висхідну трендову складову, зумовлену спільними чинниками макроекономічного середовища — інфляцією, девальвацією національної валюти, структурними змінами в економіці воєнного періоду. У такій ситуації коефіцієнт Пірсона на рівнях відображає переважно спільність трендових компонент, а не безпосередню узгодженість змін у часі (явище, відоме як спурійна кореляція). Окрім того, коефіцієнти дохідно-тарифного співвідношення (електроенергія ↔ основні види доходів) (див. табл.2.11) свідчать про значне випередження росту тарифів на електроенергію над підвищенням основних видів доходів. Для більш обґрунтованого оцінювання внутрішньорічної узгодженості динаміки цих показників доцільно паралельно розрахувати коефіцієнти кореляції темпів приросту або застосувати методи аналізу різниць рядів, що виходить за межі описової задачі цього підрозділу.

Узагальнюючи результати, можна стверджувати, що в номінальному вираженні зростання тарифів на ЖКП протягом 2016–2024 рр. відбувалося переважно паралельно зі зростанням номінальних доходів населення. Формальна збалансованість тарифно-дохідної динаміки, відображена у високих значеннях коефіцієнтів кореляції, була значною мірою забезпечена адміністративним стримуванням тарифів на газопостачання і теплопостачання, що підтверджує і

нижче за одиницю значення коефіцієнтів K_{td} для цих послуг (див. табл. 2.11). Перенесення тягара недоотриманих доходів постачальників на державний бюджет через механізми пільг, субсидій і компенсаційних виплат означає, що отримана номінальна збалансованість не свідчить про фінансову стійкість сектору ЖКП і не знімає з порядку денного потреби в адресній підтримці вразливих домогосподарств через систему житлових субсидій.

2.2. Стан і тенденції розвитку системи субсидування житлово-комунальних послуг в Україні в контексті міжнародного досвіду

Оцінювання тарифно-дохідної динаміки показало, що потреба в житлових субсидіях пов'язана не лише зі зростанням тарифів, а й з нерівномірністю доходів населення, регіональними відмінностями у вартості послуг, сезонністю споживання та різним рівнем соціальної вразливості домогосподарств. Тому подальший аналіз маємо спрямувати на аналіз фактичних параметрів функціонування системи субсидування ЖКП:

- масштаби охоплення населення;
- бюджетне забезпечення;
- середній розмір допомоги;
- регіональні особливості надання субсидій.

Крім цього, варто звернути увагу і на нормативні зміни, які спричинені повномасштабним вторгненням росії в Україну. Їх можна класифікувати за їхнім стабілізаційним спрямуванням (табл.2.13).

Перший напрям — автоматизація та дебюрократизація. З травня 2024 року житлові субсидії на неопалювальний сезон призначаються більшості отримувачів автоматично, без подання заяви та декларації [14]. З жовтня 2024 року запроваджено автоматизований перерахунок, що скоротив термін розгляду заяв до 10 днів. У 2025 році перерахунок здійснюється автоматично двічі на рік — у березні та серпні. Ці заходи знижують ризик виключення вразливих

домогосподарств із програми через адміністративні бар'єри — ризик, особливо гострий в умовах, коли частина населення переміщена, а комунікаційна інфраструктура пошкоджена.

Таблиця 2.13

Нормативні зміни в системі житлових субсидій України в умовах воєнного стану, 2024–2025 рр.

Нормативний акт / захід	Дата	Зміст	Стабілізаційний ефект
Автоматичне призначення субсидій на неопалювальний сезон (на основі Постанови КМУ від 21.10.1995 №848, зі змінами)	Травень 2024	Субсидії більшості отримувачів призначаються автоматично до 30.04.2025 без подання заяви	Зниження адміністративного навантаження; збереження охоплення програмою
Автоматизований перерахунок субсидій (на основі Постанови КМУ від 29.12.2023 №1404)	Жовтень 2024	Скорочення терміну розгляду заяв до 10 днів; підвищення точності оцінки права на субсидію	Оперативність реагування; зменшення ризиків шахрайства
Постанова КМУ від 08.11.2024 №1285	13.11.2024 (набрання чинності)	Дозвіл на отримання субсидій при купівлі генеруючих установок (сонячні панелі, вітрогенератори) та комплектуючих (разовий платіж до 150 тис. грн)	Стимулювання енергетичної автономності домогосподарств
Постанова КМУ від 20.12.2024 №1467	24.12.2024 (набрання чинності)	Вирахування військового збору з доходу при розрахунку середньомісячного сукупного доходу для призначення субсидії	Розширення кола потенційних отримувачів
Постанова КМУ від 28.02.2025 №222	Лютий 2025	Удосконалення механізму перерахунку субсидій на опалювальний сезон 2024/25; визначення територій бойових дій; спрощення процедур для ВПО: скасовано вимогу підтвердження оплати ЖКП	Забезпечення доступу до програми для найбільш постраждалих категорій
Постанова КМУ від 27.12.2024 №1507	29.01.2025 (набрання чинності)	Новий механізм: субсидія на оплату вартості або частини вартості найму (оренди) житла для ВПО на 6 місяців з можливістю продовження	Підтримка житлової стабільності переміщених осіб
Автоматичний перегляд розмірів субсидій	2025 (березень, серпень)	Перерахунок двічі на рік без звернення громадян на основі оновлених даних про доходи	Адаптація до інфляційних змін без додаткового навантаження на отримувачів

Джерело: систематизовано автором на основі нормативних актів КМУ [64; 53; 54] та даних ПФУ

Другий напрям — адаптація до потреб внутрішньо переміщених осіб. Постанова КМУ від 28.02.2025 №222 [54] суттєво спростила процедури для ВПО: скасовано вимогу підтвердження факту оплати ЖКП, спрощено перевірку майнового стану, запроваджено автоматичне врахування статусу ВПО при розрахунку субсидії. З січня 2025 року діє новий механізм — субсидія на оренду житла для ВПО [56], яка призначається на 6 місяців із можливістю продовження [105]. Ці зміни відповідають спостереженням Дж. Лінд та Р. Сабатес-Вілер [155] про неефективність стандартних моделей адресності в умовах масової мобільності населення та підтверджують, що система потребувала й частково здійснила перехід від стаціонарної до мобільної логіки соціального захисту.

Третій напрям — стимулювання енергетичної автономності. Постанова КМУ від 08.11.2024 №1285 [53] дозволила зберігати право на субсидію при купівлі сонячних панелей, вітрогенераторів та комплектуючих вартістю до 150 тис. грн. Це нововведення виходить за межі традиційної захисної функції субсидій і наближається до стимулюючої моделі, де субсидія слугує не лише компенсатором витрат, а й каталізатором структурних змін у енергоспоживанні. Таке поєднання стабілізаційної та трансформаційної функцій є теоретично значущим і потребує подальшого осмислення.

Попри адаптивність, система зберігає суттєві проблеми. Автоматизація виявила проблему цифрової нерівності: домогосподарства з обмеженим доступом до цифрових технологій — передусім літні люди та мешканці сільської місцевості — стикаються з труднощами при взаємодії з електронними сервісами. Пенсійний фонд частково вирішив це, зберігши можливість паперового подання документів, проте масштаб проблеми залишається невизначеним.

Варто зазначити, що українська система житлових субсидій є однією з найбільших за охопленням у Центральній та Східній Європі. На відміну від більшості європейських країн, де житлові допомоги надаються орендарям і становлять відносно невеликий компонент соціальних витрат, в Україні субсидії адресовані переважно власникам житла та компенсують витрати на комунальні послуги — опалення, газ, електроенергію, водопостачання. Ця модель склалася

у 1990-х роках як відповідь на різке підвищення тарифів у період ринкових реформ і з того часу стала невід'ємним елементом соціального контракту між державою та населенням.

Система житлових субсидій в Україні переходить у стан постійної трансформації, адаптуючись до економічних викликів та соціальних потреб населення. Станом на 2024 рік ця система демонструє комплексний підхід до забезпечення соціального захисту громадян, поєднуючи автоматизацію процесів з індивідуальним підходом до окремих категорій населення.

Ключовою особливістю сучасного стану системи субсидування є впровадження автоматизації призначеної субсидії для багатьох одержувачів на неопалювальний сезон до 30 квітня 2025 року [14]. Це нововведення спрямоване на підвищення ефективності адміністрування соціальних виплат та зменшення бюрократичних бар'єрів. Водночас система зберігає гнучкість, передбачаючи індивідуальний розгляд звернень для певних категорій громадян, таких як орендарі житла, домогосподарства з внутрішньо переміщеними особами, та у випадках розбіжності між кількістю зареєстрованих та фактично проживаючих осіб [14].

Важливою характеристикою сучасної системи субсидування є її здатність враховувати зміну потреб домогосподарств упродовж року. Зокрема, передбачено механізм призначення субсидії особам, яким в опалювальний сезон було визначено так звану «нульову» субсидію, але які можуть потребувати підтримки в неопалювальний період. Це свідчить про поступове посилення орієнтації системи на фактичні життєві обставини отримувачів та необхідність реагування на сезонні зміни у структурі витрат домогосподарств.

Статистичні дані підкреслюють масштабність та значущість програм житлових субсидій. У листопаді 2023 року підтримку отримали понад 1,7 млн домогосподарств із середнім розміром виплати 1 410 грн [105]. Ці показники демонструють важливу роль субсидій як інструменту соціального захисту в умовах економічної нестабільності.

Бюджетне фінансування програми житлових субсидій і пільг в Україні у

2017–2024 рр. зазнало суттєвих змін. У 2017 – 2018 рр воно здійснювалося через дві субвенції з Державного бюджету місцевим. У 2019 р у зв'язку з початком монетизації субсидій було додатково затверджено бюджету програму на ці цілі, яка з 2020 р. повністю замінила механізм субвенцій. Найвищі обсяги видатків на програми житлових субсидій та пільг зафіксовано у 2017–2018 рр. (72,4 млрд грн у 2017 р. та 72,7 млрд грн у 2018 р). У наступні два роки відбулося суттєве скорочення бюджетних видатків до 46,6 млрд грн у 2019 р. та до 25,4 млрд грн у 2020 р., що свідчить про різку зміну масштабів бюджетної підтримки у сфері оплати ЖКП. Починаючи з 2021 р., динаміка фінансування набувала хвилеподібного характеру. У 2021 р. видатки бюджету зросли до 47,2 млрд грн, однак у 2022 р. зменшилися до 33,7 млрд грн. У 2023–2024 рр. простежується поступове відновлення фінансування (35,6 млрд грн у 2023 р. та 39,6 млрд грн у 2024 р.) (ри.2.8) [19]. Така динаміка пов'язана зі зміною кількості отримувачів, переглядом правил призначення допомоги, трансформацією адміністрування програми, а також із бюджетними обмеженнями воєнного періоду.

Рисунок 2.8. Динаміка бюджетного фінансування житлових субсидій та пільг в Україні, 2017–2024 рр.

Джерело: побудовано на основі [15 - 19]

У 2025 р. обсяг бюджетних коштів на фінансування субсидійної підтримки та житлових пільг спочатку було затверджено у сумі 42,3 млрд.грн. Проте у

вересні 2025 року ця програма було скорочена на 2,7 млрд грн – до 39,6 млрд грн. Дане скорочення відбулося на користь пенсійних виплат, що ілюструє фундаментальну дилему воєнного часу: обмежені бюджетні ресурси змушують обирати між різними стабілізаційними інструментами. Це підтверджує тезу Т. Bril-Mascarenhas та А. Е. Post [120] про «пастку політик»: скорочення субсидій навіть у незначних обсягах створює ризик підризу довіри до системи, тоді як їхнє збереження в повному обсязі обмежує фінансовий простір для інших пріоритетів.

На тлі динаміки бюджетного фінансування, кількість отримувачів житлових субсидій скорочувалася значно швидше (з 9,6 млн осіб у 2017 р. до 2,2 млн осіб у 2024 р.). Тобто кількість отримувачів зменшилася більш ніж у чотири рази, тоді як фінансування — приблизно у 1,8 рази. Зазначене свідчить, що звуження кола отримувачів не супроводжувалося пропорційним скороченням видатків, наслідком чого стало зростання середньої вартості підтримки одного отримувача.

Наведені дані засвідчують зміну характеру субсидійної підтримки: програма стала менш масовою за кількістю отримувачів, однак зберегла вагоме місце у структурі бюджетних видатків. Це дає підстави припустити, що допомога дедалі більше концентрується на меншій кількості домогосподарств із вищим рівнем потреби або більшим житлово-комунальним навантаженням. Водночас скорочення кількості отримувачів не слід автоматично ототожнювати зі зменшенням потреби населення в підтримці. Воно може бути пов'язане як зі зростанням доходів частини домогосподарств, так і зі зміною критеріїв призначення, посиленням верифікації, адміністративними бар'єрами чи недоохопленням окремих вразливих груп. Така ситуація потребує подальшого аналізу достатності, адресності та доступності субсидійної підтримки, що ми і будемо розглядати в межах підрозділу 2.3.

Аналіз наявних даних дає змогу окреслити основні взаємозв'язки, що характеризують сучасний стан системи субсидування житлово-комунальних послуг в Україні. Масштабність програми, яка охоплює понад 1,7 млн домогосподарств-отримувачів, свідчить про збереження значної потреби

населення в державній підтримці у сфері оплати ЖКП. Така потреба формується під впливом поєднання кількох чинників: рівня тарифів, нерівномірності доходів населення, сезонності споживання, регіональних відмінностей у вартості послуг та соціальної вразливості окремих груп домогосподарств. Водночас значний масштаб програми обумовлює відповідне навантаження на державний бюджет, що актуалізує питання адресності, достатності та фіскальної стійкості субсидійної підтримки.

Варто відзначити, що процедура призначення житлових субсидій зазнала чисельних змін. Окремим напрямом удосконалення адміністрування, як вже зазначалося вище, є автоматичне визначення права на житлову субсидію після завершення опалювального сезону. З травня 2025 р. більшості домогосподарств, які вже отримували житлову субсидію, її було призначено на неопалювальний сезон без додаткового звернення. Аналогічний підхід застосовується і надалі: після завершення опалювального сезону Пенсійний фонд України визначає право домогосподарств на отримання субсидії на наступний період, а за наявності такого права розмір допомоги розраховується автоматично. Це зменшує адміністративне навантаження на громадян і підвищує безперервність соціальної підтримки, хоча ефективність такого механізму залежить від актуальності реєстрів, якості міжвідомчого обміну даними та доступності консультацій для отримувачів.

Середній розмір субсидії, який у грудні 2025 р. становив 1795 грн, відображає спробу збалансувати потребу домогосподарств у компенсації частини витрат на ЖКП із фінансовими можливостями державного бюджету. Проте цей показник є доволі диференційованим в регіональному розрізі. Його значення коливається від 1057 грн в Одеській до 2118 грн – у Рівненській області, що свідчить про різну структуру житлово-комунального навантаження домогосподарств.

Система підтримки населення у сфері оплати ЖКП в Україні має диференційований характер і поєднує житлові субсидії з категоріально-статусними пільгами. Останні надаються окремим категоріям громадян

відповідно до їхнього соціально-правового статусу та можуть охоплювати оплату житла, управління багатоквартирним будинком, комунальні послуги, придбання твердого палива і скрапленого газу. Розмір таких пільг варіюється від 25 % до 100 % залежно від категорії пільговика [7; 8; 65]. Вони призначаються протягом 12 місяців із місяця визначення відповідного права, але не більше ніж до останнього дня календарного року. Такий порядок забезпечує для отримувачів більшу передбачуваність соціальної підтримки та створює умови для планування витрат домогосподарства, особливо в опалювальний період.

Особливе місце в цій системі посідає соціальний захист учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [65], учасники бойових дій мають право на 75-відсоткову знижку плати за користування житлом, комунальні послуги, скраплений балонний газ і паливо для будинків без центрального опалення в межах установлених норм. Поширення цих пільг на членів сімей, які проживають разом із ними, засвідчує сімейно орієнтований характер державної підтримки.

Для окремих категорій передбачено додаткові гарантії: сім'ям, що складаються лише з непрацездатних осіб, надається 75-відсоткова знижка за користування газом для опалення житла на подвійний розмір нормативної опалювальної площі, а учасникам бойових дій періоду Другої світової війни віком 85 років і більше — 100-відсоткова знижка на оплату ЖКП [65].

Диференційований підхід демонструє прагнення держави забезпечити соціальний захист найбільш вразливих категорій населення, зокрема учасників бойових дій та їхніх сімей і є важливою складовою сучасної системи субсидування ЖКП в Україні, яка спрямована на забезпечення соціальної справедливості та підтримку тих, хто захищає нашу державу.

Система субсидування ЖКП в Україні, попри її важливу роль у соціальному захисті населення, стикається з низкою проблем та викликів. Основні з них представлено в табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Основні проблеми та виклики системи субсидування ЖКП в Україні

Категорія	Проблеми та виклики
Фінансові	Значне навантаження на державний бюджет
	Балансування між соціальними потребами та економічними можливостями
Адміністративні	Адаптація до економічних викликів
	Забезпечення адресності допомоги
	Цифровізація процесів
	Диференціація підходів до різних категорій населення
Операційні	Врахування сезонних коливань потреб
	Адаптація до змін у складі домогосподарств
	Боротьба зі зловживаннями
	Швидке реагування на зміни в тарифній політиці
Інформаційні	Забезпечення актуальної кількості населення
	Роз'яснювальна робота в умовах частих змін
Соціальні	Забезпечення справедливості у розподілі субсидій
	Врахування особливих потреб різних категорій населення
Технологічні	Впровадження та підтримка автоматизованих систем
	Забезпечення захисту персональних даних

Джерело: складено на основі [13; 14; 2; 3; 52]

Таблиця 2.14 узагальнює основні проблеми функціонування системи субсидування житлово-комунальних послуг в Україні. Вони охоплюють як фінансові аспекти, пов'язані з навантаженням на державний бюджет, так і організаційні питання: запобігання необґрунтованому отриманню допомоги, адаптацію до змін у складі домогосподарств, якість адміністрування та доступність інформації для громадян. Особливого значення набувають адміністративні й інформаційні бар'єри, оскільки саме вони можуть обмежувати доступ до підтримки для домогосподарств, які формально мають право на субсидію, але не завжди можуть реалізувати це право на практиці.

Подолання цих проблем потребує поєднання фінансової обґрунтованості програми з її соціальною спрямованістю. Одним із ключових питань у цьому контексті є визначення межі прийнятної житлово-комунального навантаження, після перевищення якої домогосподарство потребує державної підтримки. Для обґрунтування такого підходу звернемося до багаторічної міжнародної практики

оцінювання доступності житлових і комунальних послуг.

Міжнародна практика оперує кількома підходами до визначення порогу доступності ЖКП. Найпоширеніший — «правило 30 %»: домогосподарство вважається обтяженим житловими витратами (cost-burdened), якщо витрачає на житло складають понад 30 % доходу, і критично обтяженим — понад 50 % [112]. Альтернативний підхід — метод залишкового доходу — оцінює доступність не через частку витрат, а через залишковий дохід після оплати житла: чи достатньо його для задоволення інших базових потреб [182]. Цей підхід, як доводить М. Stone [187], є чутливішим до реальної вразливості домогосподарств: однакова частка витрат на ЖКП має принципово різне значення для сім'ї з місячним доходом 6 000 грн і 38 000 грн.

В Україні обов'язковий платіж за ЖКП розраховується за формулою, де базова норма становить 15 % середньомісячного сукупного доходу домогосподарства [62]. Цей показник виглядає ліберальним порівняно з міжнародним стандартом у 30 %, однак слід враховувати суттєву відмінність: у розвинених країнах поріг 30 % охоплює повну вартість житла (оренду або іпотеку), тоді як українські 15 % стосуються лише комунальних платежів. Порівняння міжнародних траєкторій тарифних реформ дозволяє ідентифікувати кілька моделей (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Порівняння траєкторій тарифних реформ і субсидіарних механізмів

Країна	Масштаб тарифної реформи	Субсидіарний механізм	Охоплення, %	Фіскальна вартість, % ВВП	Результат
1	2	3	4	5	6
Україна (2015)	×7 тариф на газ	HUS (income + norms)	40–50	2,5	Паливна бідність ↓ вдвічі; реформа утримана
Україна (2024)	×1,6 тариф на електрику	HUS (автомат. перерахунок)	~10	~1,0	Протестів немає; фіскальний тиск зберігається
Іран (2010)	×3–9 на паливо	Грошові трансферти усім	~95	~4,0	Інфляція ↑; реальна цінність трансфертів ↓
Аргентина (2002–15)	Заморожування тарифів	Цінові субсидії (supply-side)	~100	~5,0	Policy trap; деградація інфраструктури

Продовження табл.2.15.

Єгипет (2014–19)	Поетапне ↑ на паливо	Takaful & Karama (адресні)	~10	~0,7	Реформа утримана; бідність зросла тимчасово
Велика Британія	Ринкові тарифи	Housing Benefit (income-based)	~15	~1,5	Скорочення → overcrowding, борги
Польща	Поетапна лібералізація	Dodatek mieszkaniowy	~3	~0,2	Низьке охоплення; non-take-up

Джерело: систематизовано автором за [120; 119; 138; 170; 141; 186; 179].

Аргентинський досвід після кризи 2001–2002 років демонструє, що тривале утримання штучно знижених тарифів створює самопідтримувану пастку: держава втрачає фіскальний простір, інфраструктура деградує, а споживачі звикають до субсидованих цін і сприймають будь-яке підвищення як несправедливість [120]. Парадоксально, що за такої моделі найбільше від субсидій виграють заможні домогосподарства з вищим обсягом споживання — ефект, який Т. Bril-Mascarenhas та А. Post назвали «policy trap» [120].

Іранська реформа 2010 року є протилежним полюсом — радикальне і швидке підвищення цін на паливо (у 3–9 разів) з одночасною заміною цінових субсидій прямими грошовими трансфертами практично всьому населенню [119].

Масштаб охоплення (~95 % домогосподарств) запобіг соціальному спротиву на етапі запуску, однак інфляційний ефект швидко знецінив реальну купівельну спроможність трансфертів, і вже через рік їхня компенсаційна функція суттєво послабилася [119].

Українська тарифна реформа 2015 року — семиразове підвищення тарифів на газ — за масштабністю порівнянна з іранським прецедентом, однак відрізняється інструментально. Замість універсальних грошових трансфертів Україна обрала модель адресної компенсації через програму HUS, що поєднувала оцінку доходів домогосподарства з нормативами споживання [138]. Ця комбінація виявилася ефективною: програма вдвічі скоротила рівень паливної бідності серед отримувачів при фіскальній вартості 2,5 % ВВП — значно менше, ніж коштували попередні цінові субсидії (7 % ВВП) [138].

Інклюзивний характер програми — охоплення 40–50 % домогосподарств — мав передусім політико-економічне обґрунтування: широке охоплення сформувало суспільну підтримку реформи й запобігло її відкату, що відрізняє Україну від Ірану, Єгипту та Нігерії, де реформи порівнянного масштабу провалилися [138].

На сучасному етапі, що охоплює 2024–2026 рр., тарифна політика функціонує в умовах принципово нових викликів. Якщо реформу 2015 року було проведено в умовах відносної макроекономічної стабілізації та підтримки МВФ, то підвищення тарифу на електроенергію у 2024 році відбулося в умовах повномасштабної війни, систематичного руйнування енергетичної інфраструктури та значно вужчого фіскального простору. Кількість отримувачів субсидій скоротилася до 1,8 мільйона домогосподарств (проти 6–7 мільйонів на піку програми у 2017 році) [41], що може свідчити як про підвищення адресності, так і про масову міграцію отримувачів за кордон та в інші місцевості України, а також про зростання non-take-up — явища, коли домогосподарства, які мають право на допомогу, не звертаються за нею через адміністративні бар'єри, стигматизацію або незнання [196].

Біла книга реформ 2025 фіксує: запланований перехід до ринкових тарифів відкладається — спочатку через пандемію, потім через російсько-українську війну [198]. Тарифний мораторій на газ і теплопостачання, хоча й виконує функцію соціального стабілізатора, підриває фінансову стійкість постачальників та блокує інвестиції в модернізацію інфраструктури. Водночас різке зняття мораторію у воєнний період загрожує соціальним шоком, порівняним із 2015 роком, але за значно більшої вразливості населення — з мільйонами ВПО, зруйнованим житловим фондом і нерівномірним регіональним відновленням [118; 80].

Отже, жоден із «чистих» підходів — ні заморожування тарифів (аргентинська пастка), ні радикальне підвищення з універсальними трансфертами (так званий, «іранський шлях»), ні поступова лібералізація без адекватного субсидіарного механізму (досвід Польщі та країн ЦСЄ) — не може бути механічно перенесений на український контекст. Специфіка полягає в тому,

що Україна одночасно перебуває в ситуації «тарифного боргу» (ціни не покривають витрати), «інфраструктурного боргу» (мережі потребують масштабного відновлення) та «соціального боргу» (вразливість населення зростає через війну). Ця потрібна обумовленість вимагає не просто вибору оптимального тарифу чи параметрів субсидії, а проектування їх як єдиної системи.

Саме в цій логіці доцільно перейти від аналізу окремих національних моделей до ширшої типології інструментів субсидування. Світова практика субсидування ЖКП сформувала дві принципово відмінні групи інструментів: орієнтовані на попит (demand-side) та орієнтовані на пропозицію (supply-side). Їхня порівняльна характеристика (табл. 2.16) дозволяє оцінити місце української моделі в цій типології та ідентифікувати її переваги й системні обмеження.

Таблиця 2.16

Типологія моделей субсидування ЖКП: demand-side vs. supply-side

Параметр	Demand-side: житлові допомоги (housing allowances)	Demand-side: ваучери (housing vouchers)	Supply-side: соціальне житло	Supply-side: цінове регулюван ня	Комбінована модель (Україна HUS)
Принцип дії	Грошова компенсація різниці між вартістю ЖКП і платоспроможністю	Сертифікат на вибір житла на ринку	Надання житла за зниженою вартістю	Утримання тарифів нижче собівартості	Компенсація різниці між нормативною вартістю ЖКП і обов'язковим платежем
Адресність	Висока (income-tested)	Висока (income-tested + вибір)	Середня (черга, критерії)	Відсутня (усі споживачі)	Висока (income + norms)
Гнучкість	Висока	Дуже висока	Низька	Низька	Середня
Стимули до енергозбереження	Помірні	Помірні	Низькі	Відсутні	Низькі (фіксовані нормативи)
Фіскальна вартість	Помірна (1–2 % ВВП)	Помірна (залежить від ринку)	Висока (капітальні витрати)	Дуже висока (приховані субсидії)	Варіативна (1–2,5 % ВВП)
Ризик policy trap	Низький	Низький	Середній	Високий	Середній
Приклади країн	Німеччина, Франція, Скандинавія	США (Section 8), Австралія (CRA)	Нідерланди, Австрія, Велика Британія	Аргентина, Єгипет (до реформи), Іран (до 2010)	Україна

Джерело: систематизовано автором за [120; 141; 187; 124; 123; 152; 116].

Demand-side інструменти — житлові допомоги (housing allowances) і ваучерні програми (housing vouchers) — спрямовують ресурси безпосередньо домогосподарству, залишаючи за ним свободу вибору постачальника послуг. J. Griggs та P. Kemp у порівняльному дослідженні європейських режимів держав загального добробуту (welfare regimes) [141] продемонстрували, що такі програми характеризуються вищою адресністю та гнучкістю, проте їхня ефективність критично залежить від параметрів розрахунку допомоги — зокрема від taper rate (швидкості зменшення допомоги при зростанні доходу) та від того, наскільки формула враховує реальну вартість послуг у конкретному регіоні. Supply-side інструменти — соціальне житло та цінове регулювання — забезпечують доступність через зниження вартості послуги для всіх споживачів, однак страждають від низької адресності: як засвідчив аргентинський досвід [120], цінові субсидії непропорційно вигідні заможнішим домогосподарствам із вищим споживанням.

Українська програма HUS займає унікальне місце у цій типології. На відміну від класичних housing allowances у Німеччині (Wohngeld), Франції (APL/ALS) чи Швеції (Bostadsbidrag), які прив'язані до вартості житла або оренди, HUS поєднує два критерії: оцінку доходів домогосподарства та нормативи споживання комунальних послуг [138]. Розмір субсидії розраховується як різниця між вартістю ЖКП у межах соціальних норм і обов'язковим платежем, який становить 15 % сукупного доходу домогосподарства [41]. Така конструкція є рідкісною у міжнародній практиці — жодна з розглянутих європейських програм не включає нормативи споживання як складову формули розрахунку розміру житлових субсидій (табл. 2.17).

Ця архітектурна особливість має як переваги, так і суттєві обмеження. Перевагою є те, що HUS автоматично реагує на зміну тарифів: при підвищенні цін на електроенергію у червні 2024 року Пенсійний фонд здійснив перерахунок субсидій автоматично, без необхідності повторного звернення домогосподарств [41]. Британська система Housing Benefit, натомість, прив'язана до фіксованих ставок Local Housing Allowance, які переглядаються із запізненням відносно

ринкових змін, що, за даними А. Clair [122], призводить до зростання перенаселеності у приватному орендному секторі.

Таблиця 2.17.

Українська модель HUS у порівнянні з міжнародними аналогами

Параметр	Україна (HUS)	Велика Британія (Housing Benefit)	Німеччина (Wohngeld)	Австралія (CRA)	Швеція (Bostadsbidrag)	Франція (APL/ALS)
Критерій призначення	Дохід + нормативи споживання	Дохід + фактична оренда	Дохід + вартість житла	Дохід + фактична оренда	Дохід + склад сім'ї	Дохід + тип житла
Обов'язковий платіж	15 % доходу (формула)	Taper rate ~65 %	Формула з параметрами	Фіксований поріг	Прогресивна шкала	~33 % доходу
Охоплення домогосподарств	~10 % (2024); до 50 % (2017)	~15 %	~2 %	~25 % орендарів	~10 %	~20 %
Включає нормативи споживання	Так (соц. норми на газ, воду, тепло)	Ні	Ні	Ні	Ні	Ні
Спосіб виплати	Через постачальника ЖКП / на рахунок	Орендодавцю / tenant	На рахунок отримувача	На рахунок отримувача	На рахунок отримувача	Орендодавцю / отримувачу
Стимули до енергозбереження	Слабкі (фіксовані нормативи)	Відсутні (оренда)	Відсутні (житлові витрати)	Відсутні	Відсутні	Відсутні
Автоматичний перерахунок при зміні тарифів	Так (з 2024)	Ні (фіксований LHA)	Ні	Періодично	Ні	Ні

Джерело: систематизовано автором за [138; 141; 186; 124; 152].

Водночас прив'язка до нормативів споживання інколи породжує проблему стимулів. Домогосподарство, яке отримує субсидію у межах соціальних норм, часто не має економічної мотивації скорочувати споживання нижче нормативу — адже будь-яка економія зменшує не його рахунок, а розмір субсидії. І. Sotnyk та ін. [183] на прикладі України підтвердили, що чинна модель HUS не створює достатніх стимулів до енергозбереження і фактично консервує неефективні моделі споживання. Це контрастує з логікою «residual income approach», за якою субсидія прив'язана до залишкового доходу, а не до обсягу спожитих ресурсів, що зберігає стимули до раціоналізації споживання [187]. Окремою проблемою є масштаб охоплення програми та його динаміка (рис. 2.9).

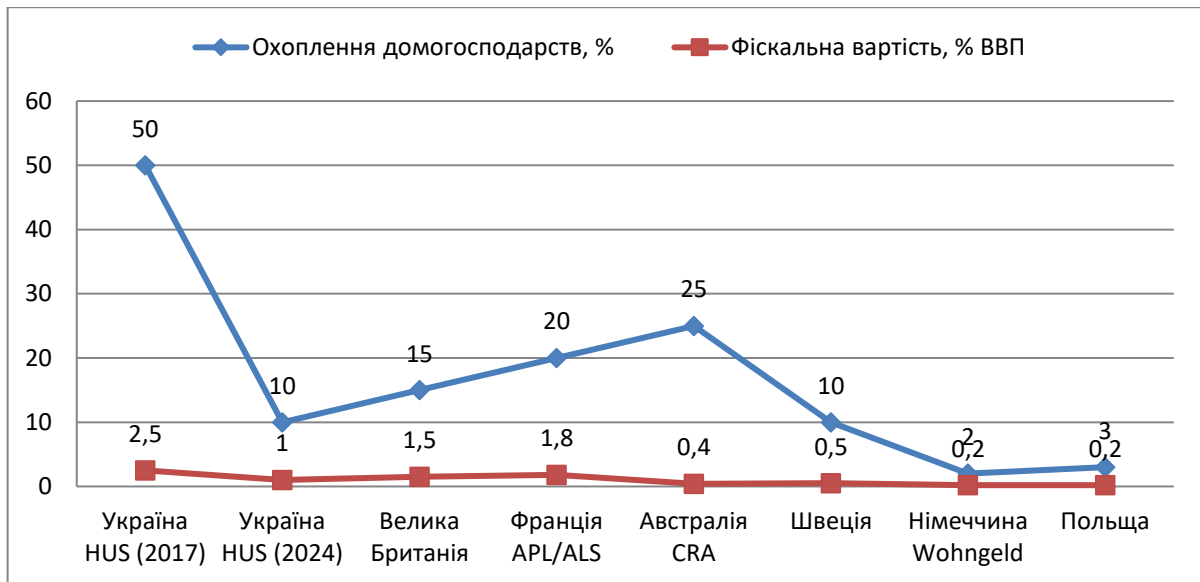

Рисунок 2.9. Охоплення та фіскальна вартість програм житлових субсидій: міжнародне порівняння

Джерело: систематизовано автором за [138; 141; 186; 124].

На піку — у 2017 році — HUS охоплювала до 50 % домогосподарств і коштувала бюджету 2,5 % ВВП [138]. Станом на 2024 рік охоплення скоротилося до приблизно 1,8 мільйона домогосподарств, або на близько 10 % [41]. Таке різке зменшення може мати подвійне пояснення. Оптимістичне: зростання номінальних доходів і стабільність частини тарифів вивели значну кількість домогосподарств за межі критеріїв програми. Тривожне: суттєва частина потенційних отримувачів не звертається за субсидією через адміністративні бар'єри або незнання. Міжнародна література фіксує проблему non-take-up як системну для програм means-tested benefits: W. van Oorschot [196] на європейському матеріалі засвідчив, що рівень non-take-up для житлових допомог коливається від 30 % до 60 % залежно від складності процедури та стигматизації звернення. Для Швеції дослідження P. Engström, E. Forsell, J. Hagen та A. Stefánsson [135] продемонструвало, що навіть спрощення процедури подачі заяви через nudge-інтервенції збільшило кількість звернень пенсіонерів за housing allowance лише на 10 %, що свідчить про глибинний характер бар'єрів.

Для України проблема non-take-up набуває додаткового виміру в умовах воєнного часу. ВПО, які втратили реєстрацію за попереднім місцем проживання

або не мають стабільних доходів, стикаються з інституційними перешкодами при зверненні за субсидією [118]. Дослідження Danish Refugee Council 2025 року зафіксувало, що перехід до цифрового адміністрування субсидій через Пенсійний фонд і портал «Дія», хоча й спростив процедуру для більшості населення, створив додаткові бар'єри для літніх людей, осіб із низькою цифровою грамотністю та мешканців деокупованих територій із обмеженим доступом до інтернету [129].

Порівняння фіскальної вартості програм у різних країнах (див. рис. 2.10) виявляє закономірність: не існує лінійної залежності між обсягом витрат на програму та її ефективністю. Іранські грошові трансферти при охопленні 95 % населення коштували ~ 4 % ВВП, але їхня компенсаційна функція швидко знецінилася через інфляцію [204]. Німецький Wohngeld з охопленням ~ 2 % є найбільш таргетованою програмою з розглянутих, проте його вузьке охоплення означає, що значна частина вразливих домогосподарств залишається поза системою підтримки.

Аналіз поведінкових ефектів субсидій додає ще один рівень складності. Дослідження впливу скорочення Housing Benefit на трудову поведінку населення у Великій Британії [115] засвідчило неоднорідність реакцій: скорочення субсидій стимулювало частину отримувачів до збільшення зайнятості, водночас погіршивши становище найвразливіших — одиноких батьків та осіб з інвалідністю, для яких збільшення трудової активності не було реальною опцією. Американські дані щодо програми Section 8 [123] фіксують аналогічну дилему: ваучерна система надає більшу свободу вибору, однак частина отримувачів стикається з дискримінацією з боку орендодавців, обмеженим часом на пошук житла та «пасткою залежності», коли втрата ваучера при зростанні доходу створює ефект надвисокої маржинальної «ставки оподаткування». Для української HUS ця проблема має специфічний вияв: формула з taper rate, прив'язаним до 15 % доходу, означає, що при зростанні доходу домогосподарства обов'язковий платіж збільшується, а субсидія зменшується, що може знижувати стимули до легалізації доходів.

Узагальнюючи порівняльний аналіз, можна виокремити характеристики, які відрізняють українську модель HUS від міжнародних аналогів і водночас визначають напрями її вдосконалення. Перевагою є поєднання income-testing із нормативами споживання та механізм автоматичного перерахунку при зміні тарифів — жодна з розглянутих європейських програм не має обох цих характеристик одночасно. Системними вадами залишаються: відсутність стимулів до енергозбереження, ризик non-take-up в умовах воєнного конфлікту, нечутливість фіксованих соціальних нормативів до регіональних та кліматичних відмінностей, а також потенційне зниження стимулів до легалізації доходів.

2.3. Моніторинг та оцінювання адресності надання житлових субсидій

Для комплексної оцінки ефективності системи соціального захисту населення України важливо проаналізувати адресність надання соціальної допомоги. Адресність визначає, наскільки точно державна підтримка спрямовується саме тим категоріям населення, які її найбільше потребують. На відміну від загального обсягу фінансування або кількості отримувачів, адресність характеризує якість спрямування допомоги: чи відповідає коло отримувачів фактичній структурі соціальної вразливості, чи не залишаються поза підтримкою домогосподарства з низькою платоспроможністю, а також чи не отримують допомогу ті, хто не має реальної потреби в ній.

Саме тому адресність житлових субсидій доцільно оцінювати не за одним показником, а через кілька взаємопов'язаних вимірів. Передусім це дохідний вимір, оскільки право на субсидію пов'язане із сукупним доходом домогосподарства та його здатністю оплачувати житлово-комунальні послуги в межах установлених соціальних норм.

Важливим є і майновий вимір, який передбачає врахування матеріального стану домогосподарства та має запобігати призначенню допомоги особам, чий ресурси не узгоджуються з потребою в бюджетній підтримці. Соціально-

демографічний вимір охоплює склад домогосподарства, наявність дітей, осіб з інвалідністю, непрацездатних членів сім'ї, пенсіонерів або внутрішньо переміщених осіб, тобто ті характеристики, що впливають і на рівень доходів, і на фактичну потребу в допомозі. Територіальний вимір пов'язаний із регіональними тарифами, типом опалення, станом житлового фонду та доступністю окремих послуг. Окремого значення набуває адміністративний вимір: навіть за наявності формального права на субсидію домогосподарство може не отримати її через складність процедури, недостатню поінформованість або неактуальність даних у реєстрах.

Для оцінювання адресності також важливо розрізнати два типи ризиків. Перший пов'язаний із помилками включення, коли підтримку отримують домогосподарства без достатніх підстав для бюджетної допомоги. Такі випадки знижують ефективність використання коштів і послаблюють довіру до системи соціального захисту. Другий тип становлять помилки виключення, коли домогосподарства з реальною потребою не отримують субсидію через невідповідність формальним критеріям, складність процедури, необізнаність щодо права на допомогу, нестабільність доходів або проблеми з підтвердженням життєвих обставин. У контексті соціальної стабільності ці помилки є особливо чутливими, оскільки посилюють ризики бідності, накопичення заборгованості за ЖКП і соціального невдоволення.

З огляду на це моніторинг адресності не може зводитися лише до підрахунку кількості отримувачів. Скорочення їх чисельності саме по собі не доводить підвищення точності програми. Воно може бути наслідком кращої верифікації, але так само може вказувати на адміністративні бар'єри або недоохоплення вразливих домогосподарств. Так само і зростання середнього розміру субсидії не завжди свідчить про підвищення достатності допомоги, особливо якщо одночасно зростають тарифи, заборгованість за житлово-комунальні послуги або частка витрат на базові потреби. Тому, на нашу думку, адресність варто оцінювати за сукупністю показників: охопленням потенційно вразливих домогосподарств, співвідношенням субсидії з нормативною вартістю

послуг, часткою обов'язкового платежу в доході, регіональною диференціацією середнього розміру допомоги, частотою відмов, повторними зверненнями та доступністю адміністративних процедур.

У чинній українській моделі адресність житлових субсидій забезпечується поєднанням критерію доходу, соціальних нормативів споживання, обов'язкового платежу, майнових обмежень, верифікації даних і процедур адміністрування. Такий механізм дозволяє узгоджувати соціальну спрямованість програми з бюджетними обмеженнями держави. Водночас його результативність залежить від якості інформаційної бази, своєчасного оновлення даних про доходи та здатності системи враховувати різкі зміни життєвих обставин домогосподарств, особливо в умовах воєнного стану.

Саме тому оцінювання адресності потребує не лише аналізу критеріїв призначення субсидій, а й розгляду того, як ці критерії реалізуються в адміністративній практиці. Важливими є не тільки формальні правила визначення права на допомогу, а й інституційна спроможність системи забезпечити своєчасне призначення, перерахунок і виплату субсидій. У цьому контексті особливого значення набувають зміни в адмініструванні програми, зокрема передача відповідних функцій ПФУ та запровадження грошової форми надання підтримки. Відповідні питання врегульовано постановою Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2022 р. № 1041[63], яка визначила механізм надання житлових субсидій і пільг на оплату ЖКП, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу ПФУ. Такий перехід змінив адміністративну логіку програми. ПФУ став ключовим інституційним суб'єктом приймання документів, призначення, перерахунку та виплати відповідної підтримки.

Передача адміністрування Пенсійному фонду України створила передумови для більш упорядкованого обліку отримувачів, ширшого використання реєстрових даних, уніфікації процедур і розвитку електронних сервісів. У контексті адресності це має значення, оскільки точність призначення

субсидій значною мірою залежить від якості даних про доходи, склад домогосподарства, майновий стан і фактичні життєві обставини заявників.

Водночас ефективність такої моделі не є автоматичною: вона потребує актуальних адміністративних реєстрів, належного міжвідомчого обміну інформацією, доступних консультацій для громадян і збереження можливості звернення для осіб, які не користуються цифровими сервісами. В умовах воєнного стану це набуває особливої ваги, оскільки частина домогосподарств змінює місце проживання, втрачає документи, має нерегулярні доходи або проживає в житлі, щодо якого інформація в реєстрах є неповною чи застарілою.

Із питанням адресності пов'язана й грошова форма надання субсидій. Постанова Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 р. № 373 [7] визначає порядок надання житлових субсидій і пільг у грошовій формі. Монетизація посилює персоніфікований характер підтримки, робить бюджетні витрати прозорішими та дає змогу чіткіше пов'язати конкретного отримувача з обсягом наданої допомоги. Водночас грошова форма виплати сама по собі не гарантує адресності. Її результативність залежить від якості перевірки доходів, коректності соціальних нормативів, доступності процедури призначення та здатності системи своєчасно враховувати зміну обставин домогосподарства.

Аналіз динаміки охоплення населення житловими субсидіями (табл.2.18) свідчить про істотне скорочення кількості отримувачів житлових субсидій у 2017–2024 рр., про що вже було зазначено у підрозділі 2.2.

За субсидіями на оплату ЖКП кількість отримувачів зменшилася з 8,8 млн у 2017 р. до 2,0 млн у 2024 р., тобто більш ніж у чотири рази, що певним чином пояснюється зменшенням чисельності населення в останні роки у зв'язку з міграційними процесами, руйнуванням житла окремих громадян. Найбільш різке скорочення відбулося у 2020 р., коли кількість отримувачів становила лише 48,48 % від рівня попереднього року. Зазначене скорочення пояснюється зміною підходів до субсидування ЖКП через посилення верифікації та адресності даної допомоги.

Таблиця 2.18

Динаміка охоплення населення житловими субсидіями в Україні

Рік	Кількість отримувачів субсидій, осіб/домогосподарств		Зміна до попереднього року, %	
	субсидії – 1*	субсидії – 2**	субсидії – 1*	субсидії – 2**
2017	8809359	811550	х	х
2018	6537672	661762	-25,79	-18,46
2019	5487867	439241	-16,06	-33,63
2020	2660659	384674	-51,52	-12,42
2021	1678522	377750	-36,91	-1,80
2022	1818400	363300	8,33	-3,83
2023	2431344	221913	33,71	-38,92
2024	1950568	220304	-19,77	-0,73

* субсидії для відшкодування витрат на оплату ЖКП;

** субсидії готівкою на відшкодування витрат для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива

Джерело: побудовано на основі даних Міністерства соціальної політики та [5]

Динаміка субсидій готівкою на придбання скрапленого газу, твердого і рідкого пічного побутового палива є менш масштабною за абсолютними значеннями, але також демонструє загальну тенденцію до скорочення. Кількість отримувачів цього виду підтримки зменшилася з 811,6 тис. у 2017 р. до 220,3 тис. у 2024 р. Найпомітніше скорочення відбулося у 2019 р. та 2023 р. Водночас у 2024 р. цей показник майже не змінився порівняно з попереднім роком, що може свідчити про відносну стабілізацію кола отримувачів цього виду допомоги.

Одним із чинників скорочення кількості отримувачів у 2018 р. було оновлення правил призначення субсидій у 2018 р.; зокрема, постанова КМУ № 329 [55] внесла зміни до Положення про порядок призначення житлових субсидій, що посилило вимоги до окремих категорій заявників.

У 2019 р. на динаміку вплинуло подальше уточнення правил призначення, перехід до грошової форми надання підтримки та поступова зміна адміністративної моделі субсидування. Постанова КМУ № 373 [7] у 2019 р. врегулювала надання житлових субсидій і пільг у грошовій формі. 2020 р. охарактеризувався найбільшим скороченням кількості отримувачів субсидій на

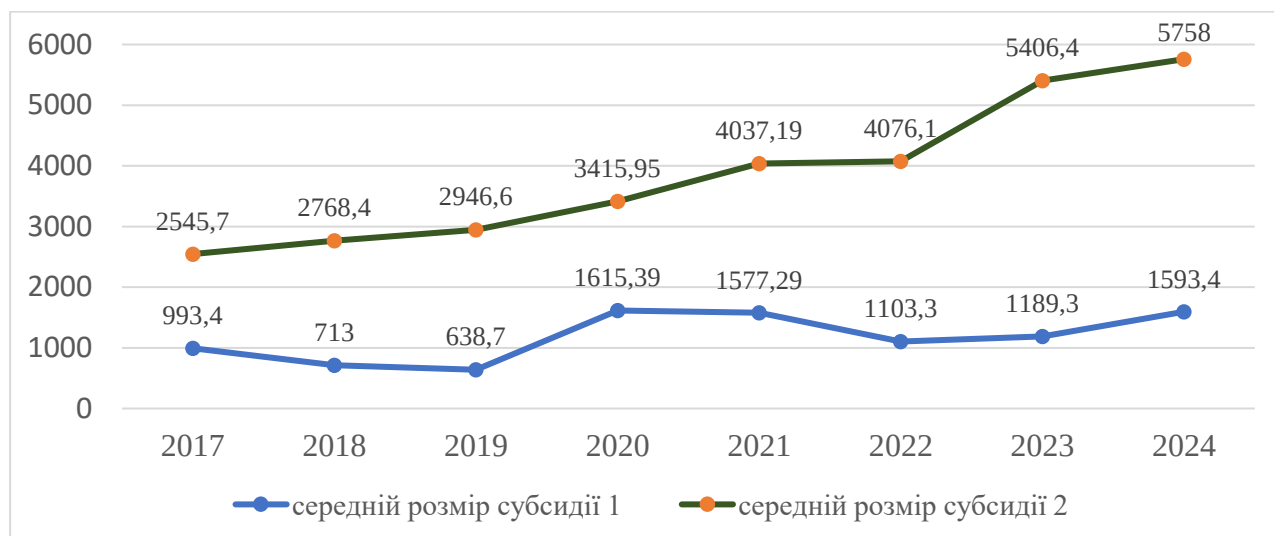
оплату ЖКП — більш ніж удвічі порівняно з 2019 р. Це пов'язано із сукупним впливом перегляду правил призначення, верифікації отримувачів, зміни цінових параметрів окремих послуг і звуження кола домогосподарств, які відповідали критеріям програми. Для субсидій на паливо і скраплений газ скорочення було помірнішим.

Кількість отримувачів субсидій на оплату ЖКП у 2021 р. знову істотно зменшилася — до 63,09 % від рівня попереднього року. Це відображає подальше звуження охоплення програмою. Причиною стало внесення змін до порядку призначення субсидій, зокрема постановою КМУ № 420 “Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України”, що вплинуло на процедури призначення та умови доступу до підтримки. За субсидіями на паливо і скраплений газ кількість отримувачів майже не змінилася.

Особливо показовими є 2022–2023 рр. На тлі повномасштабної війни кількість отримувачів субсидій на оплату ЖКП у 2022 р. зросла на 8,33 %, а у 2023 р. — ще на 33,71 %. Така динаміка пов'язана з погіршенням матеріального становища частини домогосподарств, втратою доходів, переміщенням населення та адаптацією адміністративної системи до нових умов. Водночас уже у 2024 р. кількість отримувачів знову зменшилася через уточнення права на допомогу, автоматичних перерахунків, верифікації даних та зміни складу отримувачів.

Вище наведене дає підстави зробити висновок, що динаміка охоплення населення житловими субсидіями свідчить про посилення селективності програми, але не дає достатніх підстав автоматично стверджувати про підвищення її адресності. Тому подальше оцінювання адресності має спиратися на ширший набір показників, які дозволяють врахувати не лише охоплення, а й достатність, доступність і фактичну соціальну спрямованість субсидійної підтримки.

Допоміжним індикатором достатності адресної підтримки може слугувати середній розмір субсидії (рис. 2.10). Його значення показує не лише обсяг бюджетної допомоги, а й різну інтенсивність житлово-комунального навантаження у регіонах.

Примітка: субсидія 1 - субсидія для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг; субсидія 2 - субсидія готівкою на відшкодування витрат для придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива

Рисунок 2.10. Динаміка середнього розміру субсидій, грн (за грудень поточного року)

Джерело: побудовано на основі даних Міністерства соціальної політики України та ПФУ [5]

Дані рис. 2.10 свідчать про різноспрямовану динаміку середнього розміру двох видів субсидій у 2017–2024 рр. Середній розмір субсидії для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг у 2017 р. становив 993,4 грн, у 2018–2019 рр. зменшився до 713,0 грн та 638,7 грн відповідно, після чого у 2020 р. зріс до 1615,39 грн. У 2021 р. цей показник залишався близьким до рівня попереднього року — 1577,29 грн, у 2022–2023 рр. знизився до 1103,3 грн та 1189,3 грн, а у 2024 р. знову зріс до 1593,4 грн.

Коливання цього показника пов'язані зі змінами тарифів, правилами призначення субсидій, кількістю отримувачів, параметрами соціальних нормативів, а також із впливом воєнного стану на доходи населення та бюджетні можливості держави. Особливо показовим є зростання у 2020 р., коли на тлі скорочення кількості отримувачів середній розмір допомоги зріс, що свідчить про певну концентрацію підтримки домогосподарств із вищим рівнем потреби.

Інша динаміка простежується за субсидіями готівкою на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива. Їх середній

розмір упродовж усього періоду був значно вищим, ніж середній розмір субсидій на оплату ЖКП: від 2545,7 грн у 2017 р. до 5758,0 грн у 2024 р. Найпомітніше зростання відбулося після 2022 р., коли показник підвищився з 4076,1 грн до 5406,4 грн у 2023 р. і 5758,0 грн у 2024 р.

Вищий середній розмір субсидії на паливо і скраплений газ пояснюється її цільовим характером. Даний вид підтримки стосується домогосподарств, які не користуються централізованим опаленням і потребують компенсації витрат на придбання палива. Такі витрати мають більш концентрований сезонний характер і можуть формувати значне одноразове навантаження на бюджет домогосподарства. З позиції адресності це означає, що відповідний вид підтримки орієнтований на специфічну групу домогосподарств, для яких ризик енергетичної вразливості пов'язаний не лише з доходами, а й з типом житла та способом опалення.

Окрім динаміки середнього розміру субсидії у часі, доцільно враховувати її територіальну диференціацію, адже це дає змогу оцінити наскільки система підтримки реагує на регіональні відмінності у потребах домогосподарств. У середньому розмірі призначених субсидій вони можуть відображати неоднакову структуру житлово-комунального навантаження, рівень доходів населення, тип опалення, характеристики житлового фонду та специфіку тарифоутворення в окремих регіонах.

З рисунка 2.11. видно, що середній розмір субсидії суттєво відрізняється між регіонами. У низці областей цей показник є близьким до середнього рівня, тоді як окремі регіони помітно відхиляються як у бік нижчих, так і в бік вищих показників. Найнижчі показники зафіксовано у Запорізькій та Одеській областях, найвищі – у Івано-Франківській, Київській, Рівненській та Харківській.

З погляду адресності така диференціація є закономірною, оскільки потреба в підтримці не є однаковою для всіх регіонів і всіх домогосподарств. Вона залежить від тарифів, типу житла, джерела опалення, доходів, складу домогосподарства та соціальних нормативів.

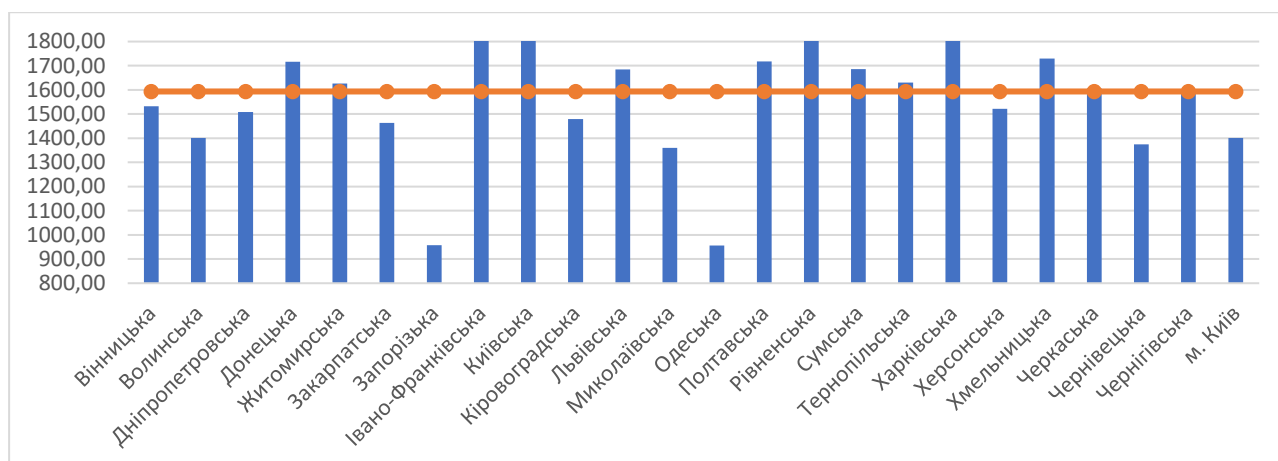

Рисунок 2.11. Середній розмір призначених субсидій для відшкодування витрат на оплату ЖКП за регіонами України, грн (грудень 2024 року)

Джерело: побудовано на основі даних ПФУ [5]

Для поглиблення оцінювання адресності житлових субсидій зіставимо середній розмір допомоги з дохідними характеристиками соціально вразливих груп населення. Оскільки значну частину потенційних і фактичних отримувачів житлових субсидій становлять домогосподарства з фіксованими доходами, зокрема пенсіонери, для зіставлення використано середній розмір пенсії як допоміжний індикатор їхньої платоспроможності (рис.2.12). Таке зіставлення не відображає повної структури доходів домогосподарств, однак дає змогу оцінити, наскільки суттєвою є субсидійна підтримка порівняно з одним із базових джерел доходу вразливих груп населення.

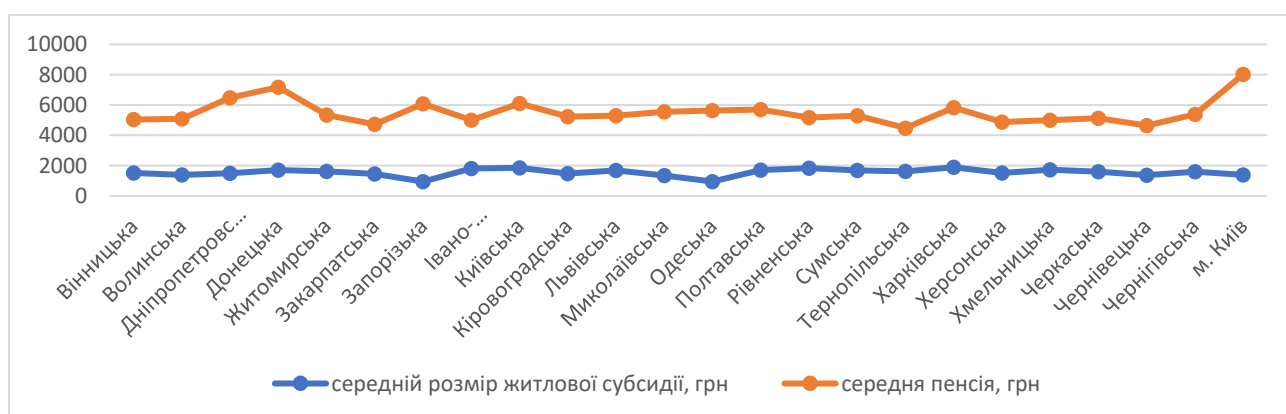

Рисунок 2.12. Співвідношення середнього розміру субсидій та середнього розміру пенсії за регіонами України, грн

Джерело: побудовано на основі [5; 70]

Важливим для даного дослідження є аналіз розподілу потреби в підтримці за дохідними групами домогосподарств, оскільки він дає змогу з'ясувати, чи відповідає субсидійна підтримка фактичному житлово-комунальному навантаженню різних груп населення. З цією метою використано модельний квінтільний аналіз, у межах якого домогосподарства згруповано за рівнем доходів — від I квінтилію, що охоплює найменш забезпечені домогосподарства, до V квінтилію, який репрезентує найзаможнішу групу (рис.2.13).

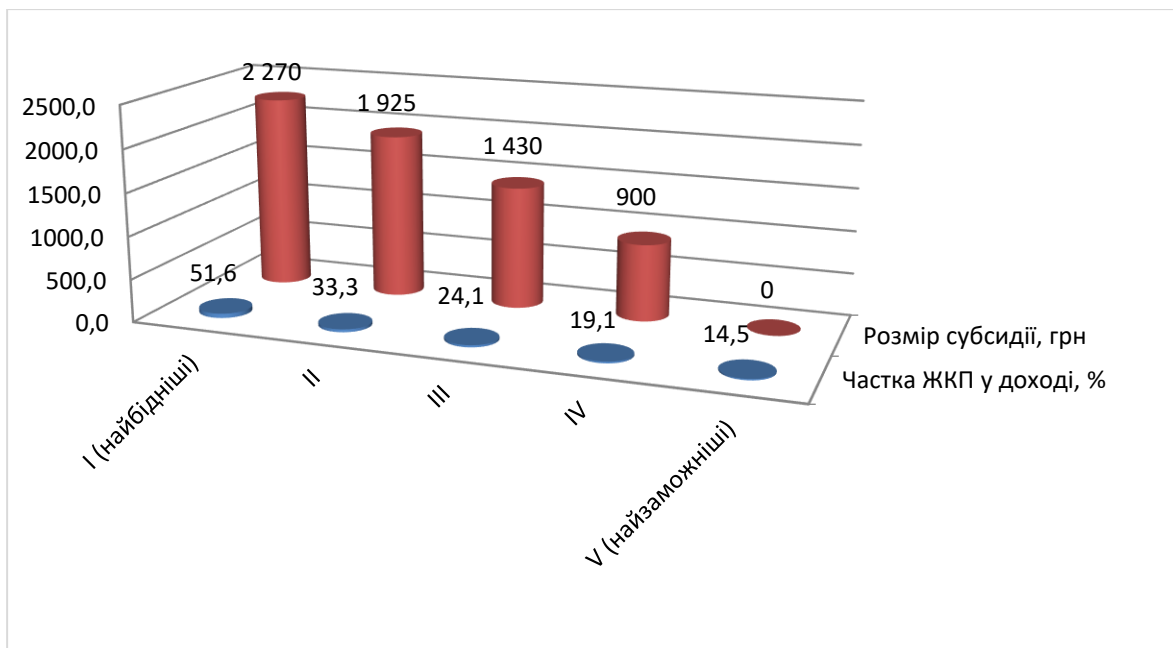

Рисунок 2.13. Частка витрат на житлово-комунальні послуги в доходах домогосподарств за квінтільними групами та модельний розмір субсидії, 2024 рік

Джерело: побудовано на основі [78]

Як видно із даних рис. 2.13, існує виразний зв'язок між рівнем доходів домогосподарств, часткою витрат на ЖКП та модельним розміром субсидії. Найвище житлово-комунальне навантаження припадає на домогосподарства I квінтилію: навіть у межах соціальних нормативів витрати на ЖКП становлять 51,6 % їхнього доходу. За міжнародними підходами до оцінювання доступності житлових витрат такий рівень може розглядатися як критичний, оскільки після оплати послуг у домогосподарства залишається обмежений ресурс для інших базових потреб.

У II квінтілі частка витрат на ЖКП також є високою — 33,3 % доходу. Отже, проблема надмірного житлово-комунального навантаження не обмежується лише найбільш вразливою групою, а охоплює й домогосподарства з дещо вищими, але все ще низькими доходами. У III квінтілі цей показник знижується до 24,1 %, що свідчить про меншу гостроту проблеми, хоча витрати на ЖКП і надалі залишаються відчутною складовою сімейного бюджету.

У IV та V квінтілях частка витрат на ЖКП є нижчою — відповідно 19,1 % і 14,5 %. Відповідно, потреба в субсидійній підтримці зменшується, що відображено у модельному розмірі субсидії: для IV квінтілю вона становить 900 грн, а для V квінтілю не передбачається. Це відповідає логіці поступового зменшення підтримки по мірі зростання доходів домогосподарств.

З погляду адресності така модель має соціально обґрунтовану спрямованість: найбільший розмір субсидії припадає на домогосподарства з найнижчими доходами і найвищою часткою витрат на ЖКП. Для I квінтілю модельна субсидія становить 2270 грн, для II — 1925 грн, для III — 1430 грн, для IV — 900 грн в місяць, а для V квінтілю підтримка не передбачається. Такий розподіл відповідає принципу вертикальної адресності, за яким інтенсивність допомоги має бути вищою для груп із нижчою платоспроможністю та більшим ризиком тарифного обтяження.

Варто звернути увагу, що навіть за умови призначення субсидії домогосподарства I та II квінтілів залишаються найбільш вразливими до зростання тарифів, втрати доходів і сезонного збільшення витрат на опалення.

Через неоприлюднення статистичних даних у період воєнного часу нам не вдалося зіставити модельний розмір субсидії з фактичним обов'язковим платежем, нормативною вартістю ЖКП та залишковим доходом домогосподарств після оплати послуг.

Водночас, нами розраховано й проаналізовано ключові показники адресності на основі даних про житлові субсидії за грудень 2024 року, опублікованих Пенсійним фондом України [5]. Методологія оцінки узгоджується з підходами, що застосовуються Інститутом демографії та

соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України [42].

Для оцінювання адресності надання житлових субсидій у розрізі регіонів використано два кількісних показники — коефіцієнт охоплення домогосподарств субсидійною підтримкою та модельний індекс адресності. Емпіричною базою розрахунків слугували офіційні дані Пенсійного фонду України про нараховані суми пільг та житлових субсидій за грудень 2024 р. (X) [5] у розрізі областей і м. Києва, а також регіональний розподіл домогосподарств за матеріалами вибіркового обстеження умов життя домогосподарств (Y) [75].

Вибір даних про житлові субсидії за грудень 2024 р. обумовлений тим, що це перший повний опалювальний місяць після запровадження з 1 жовтня 2024 року автоматизованого перерахунку житлових субсидій, який змінив адміністративні параметри функціонування програми. Зважаючи на те, що після початку повномасштабної війни офіційні зіставні дані щодо кількості домогосподарств у регіональному розрізі за 2024 р. відсутні, як базу для розрахунку використано останні доступні дані Державної служби статистики України 2022 р. Такий підхід дає змогу здійснити орієнтовну оцінку територіального охоплення субсидійною підтримкою.

Коефіцієнт охоплення розраховано за формулою (2.4):

$$Cov_r = \frac{N_r}{HH_r} \times 100\% \quad (2.4)$$

де Cov_r — коефіцієнт охоплення домогосподарств житловими субсидіями у регіоні r , %;

N_r — кількість отримувачів житлових субсидій у регіоні r за даними ПФУ, осіб;

HH_r — загальна кількість домогосподарств у регіоні r за даними Держстату, осіб.

Показник характеризує частку домогосподарств регіону, охоплених програмою субсидійної підтримки у звітному місяці, і дає змогу оцінити масштаб реалізації програми відносно потенційної цільової аудиторії.

Класичне обчислення індексу адресності передбачає визначення частки субсидій, що спрямовуються до 40 % найменш забезпечених домогосподарств,

із наступним зіставленням цієї частки з вагою відповідної групи в загальній чисельності домогосподарств [124]. Прямий розрахунок за стандартною формулою потребує мікроданих про дохідну належність кожного отримувача субсидії в розрізі регіонів. Дані Пенсійного фонду України містять інформацію про чисельність отримувачів і суми нарахувань, але не про їхній квінтільний розподіл за доходами; мікродані вибіркового обстеження умов життя домогосподарств у регіональному розрізі у відкритому доступі не оприлюднюються, а в умовах воєнного стану їхня повнота додатково обмежена. З урахуванням цього обмеження, обчислення індексу адресності здійснено модельно у два етапи. На першому етапі обчислено загальноукраїнське значення індексу на основі квінтільної моделі субсидійної підтримки, представленої на рис. 2.9. Модельний розмір субсидії для I, II, III, IV та V квінтилів становить відповідно 2 270, 1 925, 1 430, 900 та 0 грн. Розрахунок виконано за формулою (2.5):

$$TI_{UA} = \frac{\frac{S_I + S_{II}}{S_I + S_{II} + S_{III} + S_{IV} + S_V}}{0,4} \quad (2.5)$$

де TI_{UA} — модельний індекс адресності для України в цілому;

S_q — модельний розмір субсидії для квінтиля q ($q = I, II, III, IV, V$) за квінтільною моделлю (рис. 2.9), грн;

0,4 — частка нижніх двох квінтилів у загальній чисельності домогосподарств.

Розрахунок за формулою (2.5):

$$\begin{aligned} TI_{UA} &= (2\,270 + 1\,925) / (2\,270 + 1\,925 + 1\,430 + 900 + 0) / 0,4 = \\ &= 0,6429 / 0,4 = 1,607. \end{aligned}$$

Значення суттєво перевищує одиницю, що вказує на концентрацію модельної допомоги серед нижніх 40 % домогосподарств у більшій частці, ніж їхня вага у загальній чисельності.

На другому етапі регіональні значення індексу адресності обчислено через коректор за середнім розміром нарахованої субсидії за формулою (2.6):

$$TI_r = TI_{UA} \times \frac{s_r}{s_{UA}} \quad (2.6)$$

де TI_r — модельний індекс адресності для регіону r ;

s_r — середній розмір нарахованої субсидії у регіоні r , обчислений як відношення суми нарахованих субсидій до кількості отримувачів, грн;

s_{UA} — середній розмір нарахованої субсидії по Україні в цілому, грн.

Запропонований підхід має модельний характер. Важливою його перевагою в умовах оновлення бази домогосподарств є те, що модельний індекс адресності не залежить від кількості домогосподарств — він визначається загальноукраїнським значенням і коректором за середнім розміром субсидії. Унаслідок цього індекс адресності залишається інваріантним до вибору бази обліку домогосподарств, тоді як коефіцієнт охоплення безпосередньо залежить від цієї бази. Отримані значення індексу адресності слід трактувати як індикативні, що відображають ступінь відповідності фактичного розподілу допомоги модельній структурі потреби. Результати розрахунків за формулами (2.4)–(2.6) представлено в табл. 2.19.

Таблиця 2.19

Показники адресності надання житлових субсидій у розрізі регіонів України

Регіон	Кількість отримувачів, осіб	Кількість домогосподарств, тис.	Сума нарах. субсидій, тис. грн	Середній розмір субсидії, грн	Коефіцієнт охоплення, %	Модельний індекс адресності
1	2	3	4	5	6	7
Вінницька	113 714	609,4	174 214,9	1 532,04	18,66	1,545
Волинська	59 305	331,1	83 092,2	1 401,10	17,91	1,413
Дніпропетровська	135 426	1 316,9	204 207,2	1 507,89	10,28	1,521
Донецька	28 060	893,2	48 163,5	1 716,45	3,14	1,731
Житомирська	72 525	470,9	117 974,2	1 626,67	15,40	1,641
Закарпатська	30 121	350,7	44 069,7	1 463,09	8,59	1,476
Запорізька	48 476	678,0	46 440,5	958,01	7,15	0,966
Івано-Франківська	67 914	442,6	122 909,6	1 809,78	15,34	1,826
Київська	86 386	674,3	160 498,1	1 857,92	12,81	1,874
Кіровоградська	63 301	394,6	93 604,1	1 478,71	16,04	1,492
Луганська	0	340,0	0,0	—	—	—
Львівська	96 701	807,4	162 858,9	1 684,15	11,98	1,699
Миколаївська	52 405	423,6	71 282,8	1 360,23	12,37	1,372
Одеська	61 198	877,4	58 513,9	956,14	6,97	0,964
Полтавська	107 272	567,7	184 333,5	1 718,37	18,90	1,733

Продовження табл.2.19

1	2	3	4	5	6	7
Рівненська	53 495	370,6	98 617,2	1 843,49	14,43	1,860
Сумська	98 675	421,8	166 294,4	1 685,27	23,39	1,700
Тернопільська	66 537	343,5	108 514,9	1 630,90	19,37	1,645
Харківська	123 262	1 076,1	233 771,4	1 896,54	11,45	1,913
Херсонська	11 806	385,4	17 971,9	1 522,27	3,06	1,536
Хмельницька	86 029	458,2	148 849,6	1 730,23	18,78	1,745
Черкаська	108 199	492,2	173 776,4	1 606,08	21,98	1,620
Чернівецька	37 216	302,3	51 171,3	1 374,98	12,31	1,387
Чернігівська	103 803	413,8	165 770,0	1 596,97	25,09	1,611
м. Київ	48 440	1 107,5	67 902,2	1 401,78	4,37	1,414
Всього по Україні	1 760 266	14 549,2	2 804 802,5	1 593,40	12,39	1,607

Примітка: кількість домогосподарств наведено за даними Державної служби статистики України за 2022 рік (за матеріалами вибіркового обстеження умов життя домогосподарств, проведеного у грудні 2021 р.). Кількість отримувачів, суми нарахувань та середній розмір субсидії — за даними Пенсійного фонду України за грудень 2024 р. Коефіцієнт охоплення обчислено як відношення кількості отримувачів до кількості домогосподарств; модельний індекс адресності не залежить від кількості домогосподарств.

Джерело: розраховано автором на основі даних Пенсійного фонду України [5] та Державної служби статистики України [75].

Коефіцієнт охоплення по Україні в цілому у грудні 2024 р. на офіційній базі домогосподарств Держстату становить 12,39 %, що відповідає масштабам програми у середині опалювального сезону 2024/2025 років. Регіональна структура цього показника є виражено неоднорідною — від 3,06 % у Херсонській області до 25,09 % у Чернігівській, тобто більш ніж у вісім разів.

Найвищий рівень охоплення зафіксовано у регіонах північного, центрального та подільського ареалів — Чернігівській (25,09 %), Сумській (23,39 %), Черкаській (21,98 %), Тернопільській (19,37 %), Полтавській (18,90 %), Хмельницькій (18,78 %), Вінницькій (18,66 %) та Волинській (17,91 %) областях. Такий розподіл відображає поєднання нижчого рівня монетарних доходів сільських і малих міських домогосподарств, поширення індивідуальних систем опалення з вищою вартістю споживання за нормативами, наявності значної частки пенсіонерів та одиноких літніх осіб у структурі домогосподарств. Чернігівська область посідає перше місце за охопленням, перевищуючи Сумську, що може бути пов'язано із сезонним фактором та новою процедурою автоматизованого призначення субсидії.

Найнижчі значення коефіцієнта охоплення припадають на регіони, що зазнали безпосереднього впливу повномасштабної війни. Херсонська (3,06 %) і Донецька (3,14 %) області частково перебувають під тимчасовою окупацією, унаслідок чого облік отримувачів охоплює лише підконтрольну територію. Запорізька область (7,15 %) перебуває у схожій ситуації, з вираженою евакуацією населення та руйнуванням інфраструктури. Одеська область (6,97 %) демонструє низьке охоплення з іншої причини: за відносно стабільної довоєнної структури домогосподарств програма не охоплює значну частку населення, частина якого має нерегламентовані доходи від портової логістики, агросектору та внутрішнього туризму. Луганська область за грудень 2024 р. показує нульові нарахування субсидій, що віддзеркалює відсутність виплат на тимчасово окупованій території.

Особливе місце посідає м. Київ з показником охоплення 4,37 % — найнижчий серед регіонів, що не зазнають прямого впливу окупації. На відміну від областей з активними бойовими діями, низьке охоплення столиці пояснюється високою середньою заробітною платою та концентрацією економічної активності, що виводить значну частину домогосподарств за межі дохідних критеріїв призначення субсидії. Аналогічно низьке охоплення (10,28 %) спостерігається у Дніпропетровській області — індустріальному регіоні з вищим за середній рівнем доходів.

Розраховані значення модельного індексу адресності розташовуються в діапазоні від 0,964 в Одеській області до 1,913 у Харківській. У 18 з 24 областей індекс адресності перевищує одиницю, а у 23 з 24 — перевищує порогове значення 0,5, що у літературі асоціюється з прогресивним характером розподілу соціальної допомоги [124]. Це підтверджує загальну прогресивну спрямованість програми житлових субсидій навіть в умовах воєнних потрясінь і реалізації автоматизованого перерахунку.

Найвищі значення модельного індексу зафіксовано у Харківській (1,913), Київській (1,874), Рівненській (1,860), Івано-Франківській (1,826) і Хмельницькій (1,745) областях. Для західних областей характерне поширення

індивідуального опалення на твердому паливі та газі з вищими нормативами споживання, що автоматично формує більший розмір нарахування на одного отримувача. Поява Харківської області на першому місці за модельним індексом адресності відображає високу концентрацію субсидійної підтримки серед домогосподарств із підвищеною потребою на прифронтовій території, де адміністрування субсидії охоплює переважно найбільш вразливі категорії — одиноких пенсіонерів, осіб з обмеженими можливостями, домогосподарства з внутрішньо переміщеними особами.

Найнижчі значення індексу адресності зафіксовано в Одеській (0,964), Запорізькій (0,966), Миколаївській (1,372), Чернівецькій (1,387) областях та м. Києві (1,414). Близькі до одиниці значення для Одеської і Запорізької областей відображають структурний ефект війни та особливостей адміністрування: середній розмір нарахованої субсидії у цих регіонах істотно нижчий за загальноукраїнський (956,14 і 958,01 грн відповідно проти 1 593,40 грн по Україні). Для м. Києва нижче значення індексу пояснюється високою вартістю централізованих комунальних послуг, де нормативи споживання забезпечують відносно меншу частку фактичних витрат домогосподарств.

Графічне зіставлення коефіцієнта охоплення з модельним індексом адресності у розрізі регіонів дає змогу візуалізувати неоднорідність функціонування програми житлових субсидій і виокремити чотири типологічні групи областей (рис. 2.14).

Розміщення регіонів у площині «охоплення — модельний індекс адресності» з опорними лініями за середніми значеннями по Україні ($CovUA = 12,39\%$, $TIUA = 1,607$) дає змогу виокремити чотири типологічні групи.

Перший квадрант — концентрована допомога з обмеженим охопленням — об'єднує регіони з охопленням нижче середнього, проте з індексом адресності вище загальноукраїнського. Сюди потрапляють Донецька ($Cov = 3,14\%$; $TI = 1,731$), Харківська ($11,45\%$; $1,913$) та Львівська ($11,98\%$; $1,699$) області. Для Донецької та Харківської областей обмежене охоплення відображає прямий вплив війни на адміністрування програми — програма досягає переважно

найбільш вразливих категорій. Львівська область представлена в цьому квадранті через структурну особливість: попри значне місто з вищими доходами, регіон зберігає високу частку індивідуального опалення та значну кількість ВПО, що формує підвищений середній розмір субсидії.

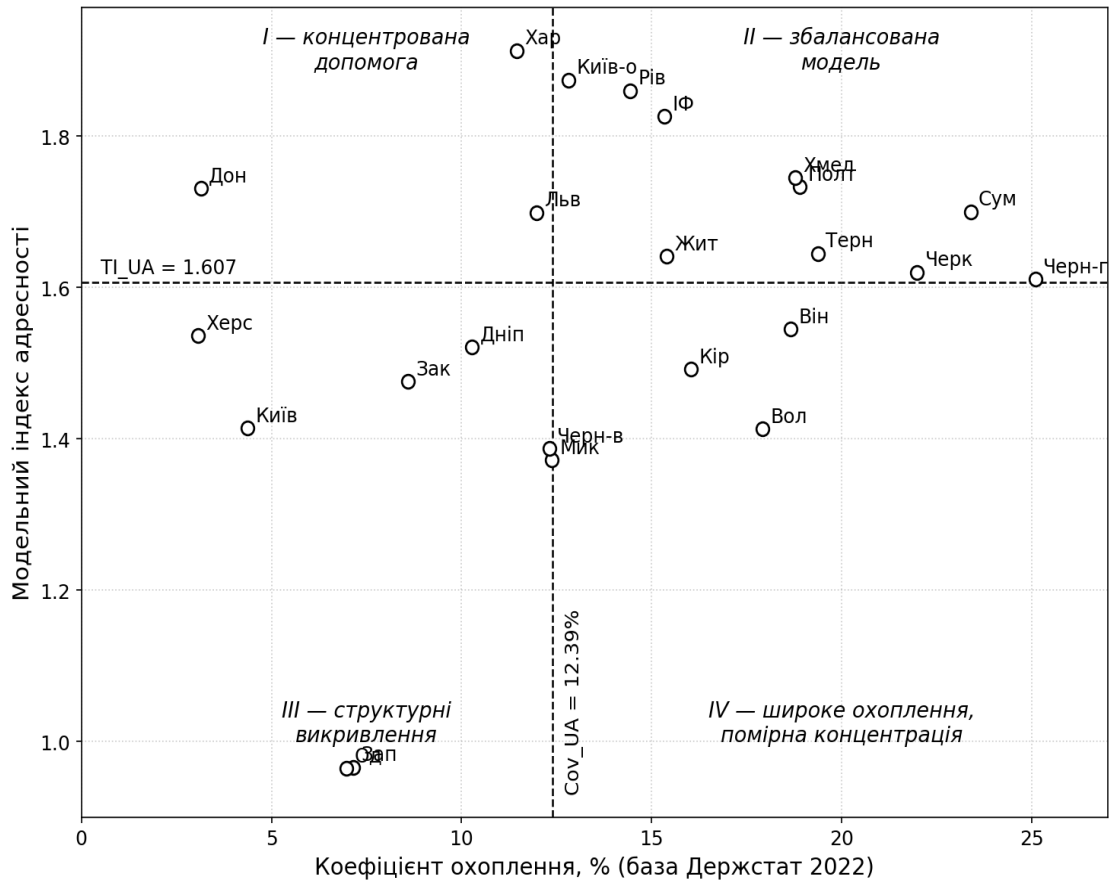

Рисунок 2.14. Адресність житлових субсидій у регіональному вимірі (грудень 2024 р., база домогосподарств — Держстат 2022)

Примітка: скорочення регіонів — Він (Вінницька), Вол (Волинська), Дніп (Дніпропетровська), Дон (Донецька), Жит (Житомирська), Зак (Закарпатська), Зап (Запорізька), ІФ (Івано-Франківська), Київ-о (Київська), Кіп (Кіровоградська), Льв (Львівська), Мик (Миколаївська), Од (Одеська), Полт (Полтавська), Рів (Рівненська), Сум (Сумська), Терн (Тернопільська), Хар (Харківська), Херс (Херсонська), Хмел (Хмельницька), Черк (Черкаська), Черн-в (Чернівецька), Черн-г (Чернігівська), Київ (м. Київ). Луганська область не включена через нульові нарахування.

Джерело: побудовано автором на основі даних табл. 2.19.

Другий квадрант — збалансована модель — є найбільшим за кількістю регіонів. До нього належать Київська, Чернігівська, Сумська, Черкаська, Полтавська, Хмельницька, Тернопільська, Житомирська, Рівненська та Івано-Франківська області. Це регіони з помірним рівнем монетарних доходів, значною часткою сільських домогосподарств і поширеним індивідуальним опаленням, що формує стійку потребу в субсидійній підтримці одночасно з прогресивним

характером її розподілу. Окремої уваги заслуговує Київська область, яка перейшла з четвертого квадранта (станом на лютий 2024 р.) у другий, що свідчить про підвищення концентрації допомоги серед найвразливіших домогосподарств після впровадження автоматизованого перерахунку.

Третій квадрант — структурні викривлення — об'єднує регіони, у яких низьке охоплення поєднується з нижчим за середнє значенням індексу адресності. Це Запорізька (7,15 %; 0,966), Одеська (6,97 %; 0,964), Херсонська (3,06 %; 1,536), Закарпатська (8,59 %; 1,476), Дніпропетровська (10,28 %; 1,521) області та м. Київ (4,37 %; 1,414). Запорізька та Одеська області демонструють крайні значення індексу адресності, близькі до одиниці, що відображає аномалію воєнного періоду: програма надає допомогу домогосподарствам зі значно нижчим за середній розміром нарахування, ніж відповідало б їхній фактичній потребі за нормативами споживання. Для м. Києва і Дніпропетровської області нижчі значення обох показників пояснюються структурою житла з переважанням централізованих послуг та вищим за середній рівнем доходів.

Четвертий квадрант — широке охоплення з помірною концентрацією — представлений Вінницькою (18,66 %; 1,545), Волинською (17,91 %; 1,413) та Кіровоградською (16,04 %; 1,492) областями. Миколаївська (12,37 %; 1,372) та Чернівецька (12,31 %; 1,387) області, які за нижчою опорною лінією охоплення лютого 2024 р. належали до цієї групи, за оновленим середнім значенням (12,39 %) опиняються практично на межі поділу (відхилення лише 0,02–0,08 в.п.) і формально тяжіють до третього квадранта; з огляду на мінімальне відхилення їх доцільно розглядати як пограничні. Високий рівень охоплення у четвертому квадранті досягається переважно за рахунок розширення цільової аудиторії програми, тоді як середній розмір субсидії і відповідно модельний індекс адресності лише незначно перевищують одиницю.

Узагальнюючи типологію, можна стверджувати, що жоден регіон не демонструє ідеального поєднання найвищого охоплення з найвищою концентрацією допомоги: у площині рисунка немає областей у правому верхньому куті з $Cov > 22\%$ і $TI > 1,9$. Це підтверджує наявність системного

компромісу між масштабом програми та її адресною спрямованістю — розширення охоплення зазвичай супроводжується розпорошенням допомоги, тоді як концентрація на найвразливіших домогосподарствах часто пов'язана з обмеженим колом отримувачів.

Для оцінювання впливу тарифних чинників на регіональну варіацію середнього розміру нарахованої субсидії використано класичну лінійну регресійну модель, оцінену методом найменших квадратів. Залежна змінна — середній розмір нарахованої житлової субсидії у регіоні, обчислений за даними Пенсійного фонду України за грудень 2024 р. Оскільки залежна змінна та регресори моделі не пов'язані з кількістю домогосподарств, оновлення бази домогосподарств не впливає на результати регресійного аналізу — вони залишаються незмінними. Регресори представляють тарифну компоненту вартості житлово-комунальних послуг — сумарний тариф на газопостачання та сумарний тариф на централізоване водопостачання і водовідведення, за даними НКРЕКП (див. табл. 2.3 і 2.5).

Вибір регресорів зумовлений двома міркуваннями. Газ і вода представляють найвагомішу частку нормативної вартості житлово-комунальних послуг і безпосередньо впливають на розрахунковий розмір субсидії через соціальні нормативи споживання. Окрім того, ці тарифи демонструють виражену регіональну варіацію — на відміну від тарифу на електроенергію, який в Україні є уніфікованим. Електроенергія та централізоване тепlopостачання до основної моделі не включені — перша через відсутність регіональної варіації тарифу, друге через обмежену зіставність даних. Загальна специфікація моделі має вигляд (2.7):

$$s_r = \beta_0 + \beta_1 \cdot Gas_r + \beta_2 \cdot Water_r + \varepsilon_r \quad (2.7)$$

де s_r — середній розмір нарахованої субсидії у регіоні r , грн;

Gas_r — сумарний тариф на газопостачання, грн/м³;

$Water_r$ — сумарний тариф на водопостачання і водовідведення, грн/м³;

$\beta_0, \beta_1, \beta_2$ — параметри регресії;

ε_r — випадкова похибка.

Вибірка охоплює 23 області (Луганську і м. Київ вилучено). Дескриптивна статистика змінних подана в табл. 2.20.

Таблиця 2.20

Дескриптивна статистика змінних регресійної моделі, грудень 2024 р. (n = 23)

Змінна	Середнє	Станд. відхил.	Мінімум	Максимум
Середній розмір субсидії, грн (s)	1 563,36	244,43	956,14	1 896,54
Тариф на газ, грн/м ³ (Gas)	9,85	0,44	9,04	10,59
Тариф на воду, грн/м ³ (Water)	34,15	6,36	24,52	48,23

Джерело: розраховано автором на основі даних ПФУ та НКРЕКП.

Кореляційний аналіз змінних показує близький до нуля зв'язок між регресорами ($r(\text{Gas}, \text{Water}) = -0,065$), що виключає мультиколінеарність. Кореляція з залежною змінною становить $-0,065$ для тарифу на газ і $-0,396$ для тарифу на воду. Близьке до нуля значення першого коефіцієнта відрізняється від картини лютого 2024 р. (тоді $r(s, \text{Gas}) = +0,419$), що може опосередковано свідчити про вплив автоматизованого перерахунку субсидій на структуру нарахувань. Для перевірки цієї гіпотези оцінено чотири специфікації моделі, результати яких представлено в табл. 2.21.

Таблиця 2.21

Результати оцінювання регресійних моделей середнього розміру субсидії, грудень 2024 р.

Параметр	Модель 1 (базова, OLS)	Модель 2 (без Запорізької)	Модель 3 (без прифронтових)	Модель 4 (без аутласрів Од, Зап)
Константа (β_0)	2 590,07** (1 164,99)	2 524,30** (1 069,86)	2 631,23** (1 115,56)	3 549,26*** (740,97)
Тариф на газ (β_1)	-50,67 (113,25)	-71,30 (104,39)	-78,03 (108,57)	-177,65** (72,66)
Тариф на воду (β_2)	-15,45* (7,86)	-6,88 (8,22)	-8,21 (8,66)	-5,14 (5,48)
R ²	0,166	0,057	0,075	0,277
Скоригований R ²	0,082	-0,042	-0,034	0,196
F-статистика	1,983	0,576	0,692	3,442*
p-значення F	0,164	0,572	0,514	0,054
Тест Бройша-Пагана (p)	0,262	—	—	—
Тест Жарка-Бера (p)	0,062	—	—	0,766
Кількість спостережень	23	22	20	21

Примітка: у дужках — стандартні похибки. Рівень значущості: *** — 1 %, ** — 5 %, * — 10 %. Джерело: розраховано автором за допомогою пакета statsmodels (Python).

Базова модель (Модель 1) демонструє низьку загальну значущість: $F = 1,983$ при $p = 0,164$, що не дозволяє відхилити гіпотезу про спільну незначущість регресорів навіть на 10 %-му рівні. Коефіцієнт детермінації становить лише 0,166. Цей результат принципово відрізняється від картини за лютий 2024 р., коли аналогічна модель була значуща на 1 %-му рівні з $R^2 = 0,387$. Тариф на газ перестав бути значущим предиктором ($\beta_1 = -50,67$; $p = 0,659$), знак коефіцієнта змінився на протилежний, проте ця зміна не є статистично достовірною. Коефіцієнт при тарифі на воду залишається помежно значущим ($\beta_2 = -15,45$; $p = 0,063$), але у моделях 2–4 його значущість зникає.

Найбільш виражена картина — у моделі 4, з якої виключено Одеську і Запорізьку області як аутлаєри. Коефіцієнт при тарифі на газ стає негативним і значущим на 5 %-му рівні ($\beta_1 = -177,65$; $p = 0,025$), R^2 зростає до 0,277. Негативний знак суперечить стандартній логіці; імовірним поясненням є опосередкований вплив структурних чинників: регіони з нижчими тарифами на газ — переважно індустріальні та урбанізовані (Київська, Дніпропетровська) з вищими нормативами споживання за централізованими послугами, тоді як регіони з вищими тарифами на газ — західні і південні області з поширеним індивідуальним опаленням і нижчим нормативним обсягом сезонного споживання.

Перевірка передумов класичної лінійної регресії підтвердила відсутність гетероскедастичності (Бройш-Паган для моделі 1: $LM = 2,68$; $p = 0,262$), однак виявила помежно порушену нормальність залишків (Жарк-Бера: $JB = 5,58$; $p = 0,062$), обумовлену згаданими аутлаєрами. Робастні стандартні похибки НСЗ не змінили висновку про незначущість тарифу на газ ($z = -0,38$; $p = 0,702$). У моделі 4 нормальність залишків відновлюється ($p = 0,766$).

Економічна інтерпретація полягає в наступному. Якщо у лютому 2024 р. тариф на газ мав статистично значущий додатний вплив на середній розмір субсидії, то у грудні 2024 р., після впровадження автоматизованого перерахунку, цей зв'язок не виявляється. Можливими поясненнями є кілька гіпотез: автоматизований перерахунок вирівнює індивідуальні розміри нарахувань у

межах регіонів і послаблює агрегований зв'язок з тарифами; зростання частки внутрішньо переміщених осіб, нарахування яким здійснюються за фактичним місцем проживання; зміна частки індивідуального опалення внаслідок руйнування інфраструктури централізованого теплопостачання.

Виявлене ослаблення тарифної детермінації середнього розміру субсидії доцільно розглядати передусім як наслідок цифровізації адміністрування програми. Автоматизований перерахунок, запроваджений з 1 жовтня 2024 року, є проявом цифрової трансформації системи соціального захисту: він замінив попередню процедуру, що значною мірою спиралася на заявницький принцип і ручне опрацювання, на алгоритмічне нарахування на основі інтегрованих реєстрових даних. Цифровізація має щонайменше три наслідки для структури нарахувань, які узгоджуються з отриманими регресійними результатами. По-перше, автоматичне підтягування даних про доходи, склад домогосподарства та спожиті обсяги послуг з державних реєстрів зменшує варіативність, пов'язану з регіональними особливостями подання заяв, і вирівнює нарахування за єдиним алгоритмом — унаслідок чого регіональні тарифні відмінності перестають бути визначальним джерелом варіації середнього розміру субсидії. По-друге, актуалізація реєстрових даних у режимі, наближеному до реального часу, посилює роль фактичного складу та доходів конкретного домогосподарства порівняно з усередненими регіональними тарифними параметрами. По-третє, інтеграція інформаційних систем різних відомств зміщує детермінанту розміру субсидії з тарифної площини у площину індивідуальних характеристик одержувача, що й проявляється у втраті статистичної значущості тарифних регресорів на агрегованому регіональному рівні.

Водночас цифровізація програми має й зворотний бік, релевантний для оцінювання адресності. Перехід до переважно цифрового адміністрування створює ризик цифрового виключення вразливих категорій — насамперед одиноких літніх осіб, мешканців сільської місцевості з обмеженим доступом до електронних сервісів та осіб з низькою цифровою грамотністю, тобто саме тих груп, на які субсидійна програма має бути спрямована першочергово. Тому

ослаблення зв'язку між тарифами і нарахуваннями, з одного боку, свідчить про підвищення індивідуалізації та потенційної точності адресування завдяки цифровим інструментам, а з іншого — потребує супутнього моніторингу повноти охоплення, щоб цифрова трансформація не призводила до непрямого скорочення кола фактичних одержувачів допомоги.

Коефіцієнт детермінації базової моделі ($R^2 = 0,166$) свідчить, що тарифні чинники у грудні 2024 р. пояснюють лише близько шостої частини регіональної варіації середнього розміру субсидії. Решта варіації пов'язана з неврахованими чинниками: структурою житлового фонду, складом домогосподарств, часткою ВПО, рівнем монетарних доходів, місцевими практиками адміністрування. Обмеження моделі полягають у крос-секційній природі, обмеженому числі спостережень ($n = 23$) та неповному наборі регресорів. Для глибшого оцінювання доцільне розширення моделі змінними структури домогосподарств, доходів і частки ВПО, а також перехід до панельної специфікації з даними за декілька місяців.

Обмеження запропонованої моделі полягають у статичній (крос-секційній) природі специфікації, обмеженому числі спостережень ($n = 23$) та неповному наборі регресорів. Для глибшого оцінювання чинників адресності та для розрізнення ефекту автоматизованого перерахунку від інших структурних впливів доцільне розширення моделі за рахунок змінних, що характеризують структуру домогосподарств, рівень доходів та частку ВПО за регіонами, а також перехід до панельної специфікації з даними за декілька місяців. Така робота виходить за межі обсягу поточного підрозділу і становить окремий напрям подальших досліджень.

Висновки до розділу 2

У другому розділі здійснено аналіз системи субсидування житлово-комунальних послуг в Україні через оцінювання узгодженості динаміки тарифів

і доходів населення, аналіз сучасного стану субсидування та моніторинг адресності надання житлових субсидій. Доведено, що ефективність житлового субсидування безпосередньо залежить від співвідношення між трьома взаємопов'язаними параметрами: рівнем тарифів на житлово-комунальні послуги, платоспроможністю домогосподарств і розміром державної підтримки.

Встановлено, що тарифна політика у сфері ЖКП в Україні упродовж 2016–2024 років характеризувалася неоднорідною динамікою. Найбільш виражене зростання спостерігалось за тарифами на електроенергію, що істотно посилює фінансове навантаження на домогосподарства, особливо на ті, що використовують електроенергію для опалення. Тарифи на природний газ після періодів суттєвих коливань у 2019–2021 роках у воєнний період були відносно стабілізовані, однак регіональна диференціація збереглася через різну вартість доставки газу. Тарифи на централізоване тепlopостачання, водопостачання і водовідведення також демонстрували нерівномірну динаміку, що зумовлено особливостями регулювання, собівартістю послуг, станом інфраструктури, місцевими рішеннями та впливом воєнного стану.

Обґрунтовано, що тарифна політика у сфері житлово-комунальних послуг перебуває між двома суперечливими вимогами. З одного боку, тарифи мають забезпечувати економічно обґрунтоване функціонування підприємств житлово-комунального господарства, покриття витрат, підтримання інфраструктури та її модернізацію. З іншого боку, різке або непропорційне зростання тарифів за умов низьких чи нестабільних доходів населення створює ризики енергетичної бідності, зростання заборгованості, соціальної напруги та посилення нерівності. Саме тому житлові субсидії виконують роль компенсаторного механізму, який має пом'якшувати розрив між економічно обґрунтованою вартістю послуг і фактичною платоспроможністю домогосподарств.

Показано, що динаміка доходів населення не завжди узгоджувалася з динамікою тарифів на ЖКП. Номінальне зростання заробітних плат, пенсій та інших доходів не завжди означало реальне підвищення платоспроможності домогосподарств, оскільки інфляція, зростання цін на споживчі товари, воєнні

ризика, втрата роботи, внутрішнє переміщення та пошкодження житла істотно змінювали реальний фінансовий стан населення. Це підтверджує необхідність оцінювання житлово-комунального навантаження не лише за формальними показниками доходу, а й з урахуванням фактичної спроможності домогосподарства оплачувати послуги після задоволення базових потреб.

Проаналізовано сучасний стан житлового субсидування в Україні та встановлено, що кількість отримувачів субсидій у досліджуваний період змінювалася під впливом тарифної динаміки, зміни правил призначення, верифікації отримувачів, переходу до грошової форми надання підтримки, трансформації адміністративної моделі та впливу воєнного стану. Скорочення кількості субсидіантів не може автоматично трактуватися як підвищення адресності програми. Воно може свідчити про кращу верифікацію та зменшення необґрунтованих виплат, але водночас може вказувати на ризики недоохоплення домогосподарств, які мають реальну потребу, але не звернулися по допомогу або не змогли підтвердити право на неї через адміністративні, інформаційні чи цифрові бар'єри.

Визначено, що грошова форма надання житлових субсидій є важливим етапом трансформації системи, оскільки вона підвищує прозорість бюджетних потоків, посилює відповідальність домогосподарств за оплату житлово-комунальних послуг і створює умови для кращого контролю за використанням коштів. Водночас монетизація сама по собі не гарантує підвищення ефективності програми, якщо не супроводжується достатністю розміру підтримки, регулярним оновленням даних про доходи та склад домогосподарств, належною комунікацією з отримувачами та моніторингом ризиків заборгованості.

Установлено, що адресність житлових субсидій має оцінюватися не лише через обмеження доступу до програми, а насамперед через відповідність підтримки реальній потребі домогосподарств. Надмірна формалізація критеріїв може зменшувати кількість отримувачів, але не обов'язково підвищувати соціальну справедливість програми. Для забезпечення належної адресності необхідно враховувати не лише рівень доходів, а й структуру витрат

домогосподарства, тип опалення, регіональні тарифи, сезонність споживання, статус внутрішньо переміщеної особи, наявність пошкодженого житла, склад сім'ї та інші чинники соціальної вразливості.

Доведено, що українська модель субсидування ЖКП має комбінований характер. Вона поєднує елементи підтримки попиту через компенсацію частини витрат домогосподарств із елементами державного регулювання тарифів. Така модель є соціально виправданою в умовах війни, однак потребує подальшого вдосконалення, оскільки надмірне стримування тарифів може погіршувати фінансовий стан підприємств житлово-комунального господарства, а недостатня субсидійна підтримка — посилювати соціальну вразливість домогосподарств.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [92; 96; 98; 100; 159].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ СУБСИДУВАННЯ ЖКП В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ

3.1. Вектори модернізації технологій субсидування населення у сфері ЖКП

Результати, отримані в попередніх розділах, засвідчують, що житлові субсидії в Україні залишаються одним із основних інструментів пом'якшення тарифно-дохідного навантаження на домогосподарства. У теоретичному вимірі вони розглядаються не лише як форма компенсації частини витрат на ЖКП, а й як інструмент забезпечення соціальної стабільності в умовах економічних, енергетичних і воєнних викликів.

Було обґрунтовано, що ефективність субсидування має оцінюватися не ізольовано за кількістю отримувачів чи обсягом видатків, а через поєднання адресності, достатності, адміністративної доступності, адаптивності до кризових умов і фінансової стійкості.

Емпіричний аналіз показав, що система житлового субсидування функціонує в умовах складного поєднання кількох чинників: зростання вартості окремих ЖКП, нерівномірної динаміки доходів населення, регіональної диференціації тарифів, сезонності споживання, зміни кількості отримувачів і обмеженості бюджетних ресурсів. Особливе значення має обґрунтування положення про те, що скорочення кількості субсидіантів не є безумовним підвищенням адресності. У більшості випадків така ситуація є наслідком кращої верифікації, але водночас може вказувати на ризики недоохоплення частини вразливих домогосподарств. Тому модернізація технологій субсидування має бути спрямована не на механічне звуження програми, а перш за все на підвищення точності (адресності), достатності й доступності підтримки.

Як вже зазначалося у попередніх розділах, нормативну основу чинної системи житлового субсидування становить постанова КМУ від 21.10.1995

№ 848 [64], яка визначає порядок призначення житлових субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива. Саме цей акт формує базову адміністративну рамку призначення допомоги, включаючи умови звернення, порядок подання заяви й декларації та механізм визначення права на підтримку. Водночас сучасні умови потребують не лише збереження цієї нормативної рамки, а й її технологічного оновлення відповідно до нових ризиків: воєнного переміщення населення, втрати доходів, пошкодження житла, цифрової нерівності та необхідності швидкого оновлення даних про домогосподарства.

Модернізація системи субсидування ЖКП в Україні є комплексним завданням, що охоплює різні аспекти її функціонування. Для ефективного вдосконалення системи необхідно використовувати ключові вектори розвитку та конкретні заходи в рамках кожного з них. Нижче представлена узагальнююча таблиця 3.1, в якій систематизовано основні напрями модернізації, запропоновані заходи та очікувані результати їх впровадження.

Як видно з таблиці 3.1, кожен вектор модернізації спрямований на вирішення конкретних проблем та завдань, з якими пов'язана реалізація сучасної системи субсидування ЖКП.

Одним із векторів модернізації має бути подальша цифровізація процесу призначення та адміністрування житлових субсидій. Вона має охоплювати не лише можливість електронного подання заяви, а й перехід до повноцінної реєстрової моделі, у якій право на допомогу визначається на основі актуального обміну даними між державними інформаційними ресурсами.

Це дасть змогу зменшити навантаження на громадян, скоротити строк розгляду заяв, мінімізувати дублювання інформації та підвищити точність визначення права на субсидію. На цьому векторі модернізації наголошує І. Федорович, яка зазначає, що «цифровізація механізмів призначення житлових субсидій створює передумови для підвищення рівня прозорості, автоматизації та адресності державної соціальної підтримки» [90].

Таблиця 3.1

Вектори модернізації системи субсидування ЖКП в Україні

Вектор модернізації	Проблема, на розв'язання якої спрямований вектор	Основні напрями реалізації	Очікуваний результат	Індикатори оцінювання результативності
1	2	3	4	5
Цифровізація та перехід до реєстрової моделі адміністрування субсидій	Складність процедур, тривалість розгляду заяв, дублювання документів, ризик помилок через неактуальні або неповні дані	Розвиток електронних каналів звернення; автоматизований обмін даними між ПФУ, податковими органами, реєстрами майнових прав, реєстрами ВПО, надавачами ЖКП та органами місцевого самоврядування; попереднє заповнення заяв і декларацій на основі наявних даних; збереження альтернативних каналів звернення для осіб із низьким рівнем цифрової доступності	Скорочення адміністративного навантаження на заявника; зменшення строків розгляду звернень; підвищення точності призначення субсидій; зниження ризику необґрунтованих відмов і дублювання даних	Середній строк розгляду заяви; частка заяв, поданих онлайн; частка автоматично перепризначених субсидій; кількість повторних звернень через помилки в даних; частка заявників, які скористалися альтернативними каналами звернення
Удосконалення механізмів адресності субсидійної підтримки	Ризик помилок включення та виключення; недостатня чутливість системи до нестабільних доходів, переміщення, втрати житла або зміни складу домогосподарства	Перехід до ризик-орієнтованої оцінки потреби; регулярне оновлення даних про доходи й склад домогосподарства; урахування статусу ВПО, пошкодження житла, втрати доходів, типу опалення та регіональних тарифних відмінностей; удосконалення майнових критеріїв без надмірної формалізації	Підвищення точності спрямування допомоги домогосподарствам із реальною потребою; зменшення необґрунтованих виплат; обмеження ризику недоохоплення соціально вразливих груп	Частка ДГ, охоплених субсидіями; частота відмов; частка повторних звернень після відмови; модельний індекс адресності; співвідношення середнього розміру субсидії з регіональними дохідними показниками; кількість випадків перегляду рішення після уточнення даних
Поєднання субсидування з політикою енергоефективності житла	Висока енерговитратність житлового фонду; відтворення потреби в субсидіях через неефективне споживання енергоресурсів	Інтеграція житлових субсидій із програмами енергомодернізації; пріоритезація будинків із високим житлово-комунальним навантаженням;	Поступове зменшення потреби в субсидіях у довгостр. перспективі; скорочення витрат ДГ на опалення та енергоресурсів	Кількість ДГ / будинків, залучених до програм енергоефективності; зменш. Споживання енергоресурсів після модернізації; зміна середнього розміру субсидії після

Продовження табл.3.1

1	2	3	4	5
	сурсів; слабкий зв'язок між компенсаційною підтримкою і зменшенням майбутніх витрат	консультаційна підтримка ОСББ і домогосподарств; поєднання субсидійної підтримки з механізмами співфінансування енергоефективних заходів	пси; підвищення якості житлового фонду; зниження енергетичної вразливості населення	впровадження заходів; частка субсидіантів, які проживають у будинках з енергомодернізацією
Інтеграція житлових субсидій з іншими програмами соціальної підтримки	Фрагментованість соціальної допомоги; дублювання виплат; недостатнє врахування комплексної вразливості домогосподарств; складність звернення за кількома видами підтримки	Узгодження житлових субсидій із допомогою малозабезпеченим сім'ям, підтримкою ВПО, пільгами на оплату ЖКП, соціальними послугами та програмами відновлення житла; запровадження принципу «єдиного соціального профілю» домогосподарства; комплексна оцінка потреб	Формування цілісної системи соціальної підтримки; зменшення дублювання виплат; точніше визначення потреби; підвищення доступності допомоги для домогосподарств зі складною структурою соціальної вразливості	Кількість програм, інтегрованих у єдиний соціальний профіль; частка домогосподарств, які отримують комплексну підтримку; кількість випадків дублювання допомоги; частка отримувачів субсидій серед ВПО, пенсіонерів, осіб з інвалідністю та малозабезпечених сімей
Впровадження прозорих механізмів контролю	Недостатня відкритість даних; обмежені можливості оцінювання адресності й достатності; ризик зниження довіри до системи; слабкий зворотний зв'язок від отримувачів	Регулярне оприлюднення узагальнених даних про кількість отримувачів, суми нарахувань, середній розмір субсидії, відмови, повторні звернення та регіональні відмінності; незалежний аудит; механізми зворотного зв'язку; публічний моніторинг ефективності програми	Підвищення довіри до системи субсидування; можливість своєчасно виявляти проблеми адресності, доступності та достатності; підвищення обґрунтованості управлінських рішень	Наявність регулярної публічної статистики; частота оновлення даних; кількість скарг і звернень; частка рішень, переглянутих після звернення; результати аудиту; динаміка регіональних показників адресності

Джерело: побудовано автором на основі проведеного дослідження

Для цього переходу в Україні вже сформовані відповідні передумови. Передача функцій з надання житлових субсидій і пільг Пенсійному фонду України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16.09.2022 № 1041 [8] змінила інституційну логіку адміністрування програми. Пенсійний фонд України став ключовим суб'єктом приймання документів, призначення, перерахунку та виплати житлових субсидій і пільг, що дозволило створити умови для централізації обліку отримувачів, уніфікації процедур і ширшого використання електронних сервісів у процесі надання підтримки.

Практичний прояв цифровізації полягає в тому, що житлову субсидію можна оформити онлайн через кілька каналів: портал «Дія», вебпортал електронних послуг Пенсійного фонду України та мобільний застосунок Пенсійного фонду України. Це важливо не лише з погляду зручності, а й з позиції безперервності соціальної підтримки. Електронний канал звернення зменшує залежність громадянина від фізичного доступу до органу соціального захисту, що особливо актуально для осіб з інвалідністю, людей старшого віку, внутрішньо переміщених осіб, жителів віддалених громад або територій, де ускладнено роботу адміністративних установ.

Водночас, стратегічне значення цифровізації процесів субсидування ЖКП полягає в інтеграції субсидійної системи з ширшою цифровою інфраструктурою соціальної сфери. У цьому контексті ключову роль відіграє ЄІССС. За інформацією Міністерства соціальної політики, на базі ЄІССС уже впроваджено 17 видів допомог [9], а у 2024 р. також було введено в промислову експлуатацію Соціальний веб-портал електронних послуг Мінсоцполітики [77]. Така інфраструктура є важливою передумовою для переходу від фрагментованого адміністрування окремих соціальних виплат до більш цілісної системи соціальної підтримки.

У цьому контексті перспективним напрямом є перехід від моделі, орієнтованої переважно на заявника і подані ним документи, до реєстрової моделі адміністрування. За цієї моделі підтвердження інформації відбувається через автоматизований обмін даними між державними інформаційними

ресурсами, а не шляхом багаторазового подання довідок. Її впровадження дасть змогу зменшити навантаження на громадян, скоротити строк розгляду заяв, мінімізувати дублювання інформації та підвищити точність визначення права на субсидію.

З позиції підвищення адресності реєстрова модель також має низку переваг, а саме:

- підвищення точності перевірки виникнення права на допомогу (прийняття рішень відбувається на основі не лише декларативних відомостей заявника, а й даних державних реєстрів);
- розширення можливостей для швидшого оновлення інформації про зміну доходів, складу домогосподарства, соціального статусу або місця проживання;
- зменшення адміністративних витрат як для держави, так і для громадян, оскільки частина перевірок здійснюється без повторного подання ними документів.

Для України в умовах воєнного стану ці переваги мають особливе значення, адже доходи домогосподарства можуть швидко змінюватися також, як і місце проживання. Окрім того, вони можуть набувати статусу ВПО, втрачати документи або проживати у житлі з нерегульованим чи неповним документальним підтвердженням.

Разом з тим сама по собі цифровізація не є гарантією адресності. За низької якості даних автоматизоване рішення може відтворювати або навіть посилювати помилки. Якщо інформація про склад домогосподарства, доходи, статус ВПО, майно чи місце проживання є неповною або застарілою, система може або необґрунтовано призначити підтримку, або відмовити заявнику з реальною потребою.

Зважаючи на це, цифровізація має супроводжуватися регулярним аудитом якості даних, механізмами виправлення помилок, можливістю швидкого оскарження рішень і збереженням людського супроводу для складних випадків.

Також цифровізація системи субсидування пов'язана з ризиком посилення цифрової нерівності. Частина потенційних отримувачів субсидій (люди старшого віку, особи з інвалідністю, жителі віддалених сільських громад, домогосподарства з низьким рівнем цифрових навичок) можуть мати обмежений доступ до електронних сервісів. Для таких груп перехід на цифрові канали звернення без альтернативи призведе не до підвищення, а до зниження фактичної доступності підтримки. Тому розвиток онлайн-сервісів має поєднуватися з можливістю звернення через сервісні центри Пенсійного фонду України, центри надання адміністративних послуг, уповноважених осіб територіальних громад, поштові канали та консультаційну підтримку.

Відповідно вважаємо, що цифрова модернізація субсидування має бути спрямована як на автоматизацію процедур, так і на збереження фактичної доступності підтримки. Для цього необхідні:

- уніфікація інформаційних потоків між ключовими державними реєстрами та надавачами послуг (між Пенсійним фондом України, Державною податковою службою, реєстрами майнових прав, демографічним реєстром, реєстрами ВПО, надавачами ЖКП та органами місцевого самоврядування);
- автоматичне попереднє заповнення заяв і декларацій на основі вже наявних даних, що може зменшити кількість помилок під час звернення та скоротити адміністративне навантаження на заявника;
- ризик-орієнтована модель верифікації, за якої поглиблена перевірка застосовується насамперед до випадків із підвищеним ризиком недостовірних даних, а не до всіх домогосподарств однаково;
- прозоре інформування заявника про підстави прийнятого рішення та регулярне оприлюднення узагальнених даних про звернення, призначення, відмови, повторні звернення, строки розгляду заяв і регіональні відмінності у доступі до підтримки.

З погляду соціальної стабільності цифровізація має виконувати адміністративну та превентивну функції. Якщо система здатна швидко виявити домогосподарства, у яких зросло житлово-комунальне навантаження

через втрату доходу, переміщення або зміну тарифів, вона може запобігати накопиченню заборгованості, погіршенню матеріального становища та соціальному невдоволенню. У такій логіці цифрові інструменти стають не просто способом оптимізації бюрократичних процедур, а елементом раннього реагування на соціальні ризики.

Другим важливим вектором модернізації системи житлового субсидування є удосконалення механізмів адресності. У чинній українській моделі адресність забезпечується через поєднання кількох інструментів: доходного критерію, майнових обмежень, соціальних нормативів споживання, обов'язкового платежу домогосподарства та процедур верифікації. Така конструкція загалом відповідає логіці селективної соціальної підтримки, за якої бюджетні ресурси мають спрямовуватися передусім тим домогосподарствам, для яких оплата житлово-комунальних послуг створює надмірне фінансове навантаження.

Водночас наявність формальних критеріїв ще не гарантує фактичної адресності. Дослідження соціальної допомоги показують, що будь-яка селективна система стикається з двома групами ризиків: помилками включення та помилками виключення. У першому випадку підтримку отримують домогосподарства без достатньої потреби; у другому — допомога не доходить до тих, хто фактично має право або реальну потребу в ній. У праці Світового банку «Переосмислення таргетування в системі соціальної допомоги» наголошено, що «таргетування соціальної допомоги має як переваги, так і витрати, а вибір конкретного методу повинен враховувати не лише точність відбору, а й адміністративні витрати, доступність, прозорість і ризики виключення вразливих груп» [174].

Для програми житлових субсидій ця проблема є особливо актуальною. З одного боку, посилення верифікації доходів і майнового стану може призвести до зменшення необґрунтованих виплат та підвищення фіскальної дисципліни програми, а з іншого – надмірна складність правил, часті зміни критеріїв або вимога підтвердження нестандартних життєвих обставин – до підвищення

ризика невикористання права на допомогу. У науковій літературі [164] невикористання права на соціальні виплати розглядається як ситуація, за якої особи, що відповідають установленим критеріям отримання допомоги, фактично не користуються нею через інформаційні, адміністративні, психологічні або процедурні бар'єри. Зокрема, Eurofound у дослідженні доступу до соціальних виплат наголошує, що «невикористання соціальних прав є характерною проблемою для грошових допомог, спрямованих на підтримку вразливих груп, зокрема житлових, енергетичних, мінімальних доходних та інших видів підтримки» [110].

Інші дослідження також підтверджують, що висока селективність соціальних програм може мати зворотний ефект, якщо вона ускладнює доступ до підтримки. D. Muñoz-Higuera, аналізуючи невикористання допомоги працюючими домогосподарствами в Ірландії, показує, що невикористання права на допомогу (non-take-up) може становити значну перешкоду для ефективного запобігання бідності. За оцінками автора, рівень невикористання відповідної допомоги сягав 63–76 % [164]. Хоча це дослідження стосується іншого виду соціальної підтримки, його висновок є методично важливим для програми житлових субсидій. Формальна наявність права на допомогу не означає її фактичного отримання, якщо процедура є складною або недостатньо зрозумілою для потенційного отримувача.

Цей висновок важливий і для України. У розділі 2 було обгрунтовано, що скорочення кількості отримувачів житлових субсидій не можна автоматично трактувати як доказ підвищення адресності, оскільки воно може свідчити як про зменшення помилок включення, так і про зростання помилок виключення. Тому модернізація адресності має бути спрямована не лише на посилення контролю, а й на зменшення ризиків недоохоплення.

У Звіті Світового банку «Звіт про стан соціального захисту 2025: виклик для двох мільярдів осіб» підкреслено, що «для подолання розривів у покритті та достатності соціальної підтримки країни мають розвивати системи, здатні поєднувати охоплення бідних і вразливих груп із належною адекватністю

виплат» [184]. Це положення є релевантним і для житлового субсидування, оскільки сама наявність програми не гарантує її стабілізаційного ефекту, якщо допомога є недостатньою або не охоплює домогосподарства з найбільшою потребою.

З урахуванням зазначеного удосконалення адресності житлових субсидій в Україні доцільно здійснювати за кількома напрямками:

- регулярне оновлення даних про доходи, склад домогосподарства, статус зайнятості, статус ВПО, наявність непрацездатних осіб і фактичне місце проживання. Саме ці параметри визначають реальну платоспроможність домогосподарства, а в умовах війни вони можуть змінюватися значно швидше, ніж у мирний період;
- застосування майнових критеріїв із урахуванням фактичної спроможності домогосподарства оплачувати ЖКП, а не лише за формальною наявністю певного майна;
- періодичний перегляд нормативів споживання з огляду на енергетичну ефективність житла, типу опалення, кліматичних умов та регіональних відмінностей у вартості послуг;
- запровадження постійного моніторингу після призначення допомоги з метою визначення відповідності розміру субсидій зміні доходів домогосподарства, упередження виникнення заборгованості за ЖКП та попередження зростання частки обов'язкового платежу до рівня, який фактично нівелює захисну функцію програми;
- запровадження ризик-орієнтованої моделі верифікації, яку ми описували вище в контексті подальшої цифровізації системи субсидування у сфері ЖКП.

Таким чином, удосконалення адресності житлових субсидій має бути направлено на вирішення таких завдань: зменшення необґрунтованих виплат; запобігання недоохопленню домогосподарств із реальною потребою та забезпечення достатності допомоги для зниження житлово-комунального

навантаження. Лише за такого підходу адресність набуває не формального, а соціально змістовного характеру.

Ще одним вектором модернізації системи житлового субсидування є її поєднання з політикою підвищення енергоефективності житла. Така інтеграція має принципове значення, оскільки житлова субсидія компенсує частину поточних витрат домогосподарства, але сама по собі не усуває структурних причин високого житлово-комунального навантаження. Якщо житловий фонд залишається енерговитратним, а інженерні мережі — технічно зношеними, потреба в бюджетній підтримці відтворюється щороку. У такій ситуації субсидування виконує переважно компенсаційну функцію, але не впливає на довгострокове зменшення споживання енергоресурсів.

Сучасні дослідження енергетичної бідності підтверджують, що прямі компенсаційні виплати та заходи з енергоефективності мають різну природу впливу. Компенсаційні інструменти пом'якшують поточний фінансовий тиск, тоді як енергомодернізація житла здатна зменшувати саму потребу в такій підтримці через скорочення споживання енергії. У дослідженні Joint Research Centre щодо поєднання житлової доступності та енергетичної бідності наголошено, що інтеграція політики доступності житла, енергоефективності та кліматичної стійкості є важливою для підтримки вразливих груп населення, зниження енергетичної бідності та забезпечення справедливого енергетичного переходу. Водночас автори застерігають, що «заходи з енергомодернізації можуть мати і побічні соціальні наслідки, зокрема підвищення вартості житла або орендної плати, якщо вони не супроводжуються належними механізмами соціального захисту» [132].

Цей висновок важливий для України, оскільки модернізація житлового субсидування не може обмежуватися лише переглядом критеріїв призначення або розміру допомоги. Йдеться про поступове доповнення компенсаційної логіки інвестиційною: частина інструментів підтримки має стимулювати домогосподарства, ОСББ і органи місцевого самоврядування до зниження енергоспоживання, передусім у будинках із високим рівнем тепловтрат та

енергетичної вразливості. Такий підхід дозволяє не лише зменшити витрати домогосподарств, а й обмежити майбутнє бюджетне навантаження на програму субсидій.

Європейська політика останніх років також рухається в напрямі поєднання соціальної та енергетичної логіки. Оновлена Директива ЄС про енергетичну ефективність будівель передбачає комплекс заходів для підвищення енергоефективності будівельного фонду, зменшення витрат на енергію, скорочення потреби в інвестиціях у мережі та підтримки вразливих громадян у зеленому переході, зокрема через Соціальний кліматичний фонд. Європейська Комісія також пов'язує енергомодернізацію будівель із посиленням енергетичної незалежності та енергетичної безпеки [132].

Для української системи субсидування це означає, що допомога на оплату ЖКП має поступово поєднуватися з інструментами, які сприятимуть зменшенню першопричин надмірних витрат. В Україні відповідна інституційна основа вже частково сформована. Фонд енергоефективності реалізує програму «Енергодім», спрямовану на підтримку енергомодернізації багатоквартирних будинків. Дана програма направлена на часткове відшкодування витрат на енергоефективні заходи. За інформацією Фонду, «комплексна модернізація може знижувати витрати на комунальні платежі до 70 %» [170]. Це створює підстави для посилення зв'язку між політикою житлових субсидій і програмами термомодернізації, особливо для будинків, у яких проживає значна частка отримувачів субсидій або домогосподарств із низькою платоспроможністю.

Водночас сам факт термомодернізації ще не гарантує зменшення соціальної вразливості домогосподарств. Поєднання таких програм із субсидійною політикою має враховувати фінансові можливості малозабезпечених сімей, доступність співфінансування, рівень поінформованості мешканців і складність участі у відповідних програмах. Дослідження R. Woods та співавторів, присвячене впливу політики енергоефективності на малозабезпечені домогосподарства, показує, що

«енергетична політика може як зменшувати, так і посилювати нерівність, якщо не враховує повсякденні практики, обмеження та реальні можливості низькодохідних сімей» [200]. Автори підкреслюють, що для таких домогосподарств важливими є не лише технічні параметри енергоефективних заходів, а й довіра, зрозумілість процедур, доступність фінансування та відсутність додаткового фінансового навантаження. Саме тому поєднання субсидійної підтримки та заходів з термомодернізації має бути побудоване з врахуванням того, щоб домогосподарства з низькими доходами не випадали з енергоефективних програм через неможливість співфінансування або складність участі.

Окремим вектором модернізації є інтеграція житлових субсидій з іншими програмами соціальної підтримки. У попередньому розділі було обґрунтовано, що потреба в субсидіях формується не лише під впливом підвищення тарифів на ЖКП, а й зважаючи на сукупність соціально-економічних характеристик становищем домогосподарства: рівня доходів, складу сім'ї, наявності дітей, осіб з інвалідністю, пенсіонерів, ВПО, умов проживання та доступу до послуг. Тому житлова субсидія не повинна функціонувати як ізольований інструмент, відірваний від інших видів підтримки.

Сучасні підходи до соціального захисту дедалі більше орієнтуються на інтегровані інформаційні системи та соціальні реєстри, які дозволяють бачити не окрему виплату, а соціальний профіль домогосподарства. Світовий банк у матеріалах щодо динамічних соціальних реєстрів зазначає, що «такі реєстри можуть виконувати роль інфраструктурної основи адаптивного соціального захисту, оскільки дають змогу швидше й точніше виявляти зміни у добробуті бідних і вразливих груп, зокрема в умовах кліматичних, економічних, соціальних і воєнних викликів» [130]. Для України це особливо актуально через масштабне внутрішнє переміщення населення, втрату доходів, пошкодження житла та нерівномірність доступу до послуг у різних регіонах.

Інтеграція житлових субсидій з іншими видами соціальної підтримки має практичне значення для підвищення узгодженості всієї системи соціального захисту. Вона дозволяє зменшити ризик дублювання виплат, уникати суперечностей між різними програмами та оцінювати потребу домогосподарства комплексно, враховуючи не лише дохід, а й житлові умови, соціальний статус, склад сім'ї, наявність переміщення, втрату житла або інші обставини, що впливають на платоспроможність і потребу в підтримці. Для громадян це також означає спрощення доступу до допомоги, оскільки одні й ті самі відомості не повинні повторно подаватися для кожної окремої програми.

В Україні цей напрям уже має певне інституційне підґрунтя. Єдина інформаційна система соціальної сфери формується як цифрова інфраструктура для адміністрування соціальних виплат і послуг, а розвиток соціального порталу Мінсоцполітики розширює можливості електронної взаємодії громадян із системою соціальної підтримки. Водночас інтеграція має бути не лише технічною, а й змістовною. Дані про житлові субсидії, пільги, допомогу малозабезпеченим сім'ям, підтримку ВПО, соціальні послуги та програми відновлення житла мають використовуватися не тільки для обліку окремих виплат, а й для кращого розуміння сукупної вразливості домогосподарства.

Ще одним важливим напрямом модернізації є посилення прозорості, підзвітності та моніторингу системи субсидування. Передача адміністрування житлових субсидій і пільг Пенсійному фонду України, врегульована постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.2022 № 1041, створила передумови для централізації обліку, уніфікації процедур і ширшого використання реєстрових даних [8]. Однак сама централізація не гарантує підвищення ефективності. Для цього потрібен регулярний моніторинг не лише кількості отримувачів і сум нарахувань, а й причин відмов, повторних звернень, строків розгляду заяв, регіональної диференціації допомоги, ризиків недоохоплення та достатності підтримки.

У міжнародних дослідженнях цифровізації соціального захисту наголошується, що цифрові інструменти варто оцінювати не за фактом їхнього впровадження, а за тим, наскільки вони поліпшують доступ до допомоги, точність призначення та захист прав отримувачів. У звіті OECD «Модернізація доступу до соціального захисту» (Modernising Access to Social Protection) підкреслено, що «нові технології та джерела даних можуть допомагати виявляти осіб, які потребують підтримки, і покращувати надання соціальних виплат» [163]. Водночас, цифровізація має сприяти не лише спрощенню адміністрування, а й підвищенню фактичного охоплення та зменшенню випадків невикористання права на допомогу.

Цей висновок є важливим і для української системи житлових субсидій. Якщо система стає більш цифровою, але не забезпечує достатньої відкритості даних про призначення, відмови, повторні звернення та строки розгляду, оцінити її реальну адресність складно. За таких умов прозорість має виконувати не лише контрольну функцію. Вона повинна стати складовою якості соціальної політики, оскільки відкриті агреговані дані дають змогу аналізувати, чи не звужується охоплення вразливих груп, чи відповідає середній розмір субсидії регіональним відмінностям і чи не виникають територіальні диспропорції у доступі до підтримки.

Окрему роль у забезпеченні прозорості відіграє грошова форма надання субсидій. Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 373 визначає порядок надання житлових субсидій і пільг у грошовій формі [7]. Такий формат посилює персоніфікований характер допомоги, оскільки і держава, і отримувач чіткіше бачать обсяг наданої підтримки. Водночас монетизація сама по собі не гарантує адресності. Її результативність залежить від якості перевірки доходів, коректності соціальних нормативів, доступності процедури призначення та здатності системи швидко враховувати зміни у становищі домогосподарства.

Узагальнення зазначених напрямів дає підстави розглядати модернізацію субсидування не як сукупність окремих технічних змін, а як

перехід до більш адаптивної моделі соціальної підтримки. Цифровізація дасть змогу: підвищити швидкість і точність адміністрування; удосконалення адресності сприяє раціональнішому використанню бюджетних коштів; інтегрувати з засобами енергоефективності, яка зменшить довгострокову потребу населення в субсидіях; поєднати з іншими соціальними програмами, що дозволить враховувати комплексну вразливість домогосподарства; поліпшити прозорість і моніторинг, які забезпечують підзвітність та довіру до системи.

Водночас модернізація не повинна зводитися лише до цифрових інструментів або посилення перевірок. Надмірна автоматизація за низької якості вихідних даних може не зменшити, а посилити помилки виключення. Так само жорсткі майнові чи формальні критерії можуть підвищити селективність програми, але не обов'язково її адресність. Дослідження та аналітичні документи у сфері соціального захисту вказують, що таргетовані програми потребують балансу між точністю відбору, адміністративною простотою, доступністю та запобіганням невикористанню права на допомогу. Тому ключовим принципом оновлення системи має бути поєднання технологічної ефективності із соціальною чутливістю.

Модернізація технологій субсидування населення у сфері ЖКП має бути спрямована на підвищення адресності, достатності, адміністративної доступності, адаптивності та фінансової стійкості програми. Ці критерії, обґрунтовані в попередніх розділах, можуть стати основою для вибору ефективної моделі надання житлових субсидій. У цьому сенсі підрозділ 3.1 виконує перехідну функцію: він поєднує результати теоретичного й емпіричного аналізу з практичними напрямками модернізації, які надалі мають бути формалізовані в моделі субсидування як інструменту забезпечення соціальної стабільності.

3.2. Удосконалення тарифної політики на ринку житлово-комунальних послуг та політики доходів населення: пошук оптимального співвідношення

Як встановлено у попередніх розділах, ефективність житлового субсидування залежить не лише від параметрів самої програми, а й від тарифної політики та політики доходів. Тарифи на ЖКП формують обсяг витрат домогосподарств, доходи визначають їхню платоспроможність, а субсидії виконують компенсаторну функцію в ситуації, коли ці два параметри не узгоджені між собою.

Проблема тарифно-дохідного балансу особливо загострюється в умовах воєнного стану. З одного боку, сектор ЖКП потребує значних ресурсів для підтримання функціонування, ремонту пошкодженої інфраструктури, модернізації мереж і поступового наближення тарифів до економічно обґрунтованого рівня. З іншого – доходи значної частини домогосподарств залишаються нестабільними або недостатніми для покриття повної вартості послуг. За таких умов різке підвищення тарифів без належної компенсації може поглибити бідність, зростання заборгованості за ЖКП і соціальну напругу. Водночас тривале адміністративне стримування тарифів без модернізації субсидійного механізму консервує фінансові дисбаланси у секторі ЖКП і поглиблює залежність підприємств від бюджетної або квазібюджетної підтримки.

Враховуючи вище наведене, тарифна політика, політика доходів і субсидійний механізм мають розглядатися як взаємопов'язані елементи єдиної системи. Тарифна політика визначає вартісні параметри доступу до ЖКП; політика доходів формує межі платоспроможності населення; житлові субсидії мають компенсувати той розрив, який виникає між нормативною або фактичною вартістю послуг і здатністю домогосподарства їх оплачувати. Якщо ці три блоки розвиваються окремо, виникає ризик неузгоджених рішень: тарифи можуть зростати швидше за доходи, субсидії — не встигати за

реальним навантаженням, а бюджетні витрати — збільшуватися без довгострокового зниження енергетичної вразливості населення.

Проведений аналіз засвідчив, що українська модель житлових субсидій (HUS), попри її значення у пом'якшенні наслідків тарифних «шоків», потребує структурної модернізації. Напрямок цієї модернізації визначається одночасно трьома групами обмежень: фіскальними, інституційними і соціальними. Фіскальні обмеження пов'язані з дефіцитом державного бюджету в умовах війни та пріоритетністю видатків на оборону. Інституційні обмеження зумовлені зобов'язаннями України перед міжнародними партнерами (МВФ та інші) щодо поступового впорядкування тарифної політики та посилення адресності соціальної підтримки. Соціальні обмеження є наслідком зростання вразливості населення, втрати/зменшення доходів, внутрішнього переміщення, руйнування житла та нерівномірного доступу до послуг у різних регіонах.

На нашу думку, центральна проблема чинної моделі HUS полягає в її переважно компенсаційній логіці. Субсидія покриває різницю між нормативною вартістю послуг і обов'язковим платежем домогосподарства, не створюючи достатніх стимулів для зменшення споживання енергоресурсів. Такий підхід виконує важливу соціально-захисну функцію, проте він не усуває причин високого житлово-комунального навантаження. Якщо житло залишається енерговитратним, а домогосподарство не має фінансових можливостей для термомодернізації, потреба в субсидії відтворюється щороку. У цьому сенсі компенсаційна модель зменшує гостроту проблеми, але не змінює її структурної основи.

Цей висновок узгоджується з результатами досліджень І. Sotnyk, О. Kubatko та ін., які зазначають, що «субсидування споживання без паралельних заходів енергоефективності консервує неефективні моделі енергоспоживання і, по суті, субсидує марнотратство» [183]. S. Naumenkova та ін. [165] додають до цього аргументу ще один вимір: без паралельного інвестування в енергоефективність житлового фонду будь-яке підвищення

тарифів лише збільшує потребу в субсидіях, не вирішуючи проблеми доступності. Отже, тарифна реформа без енергомодернізації та адаптивного субсидійного механізму може лише збільшити потребу в бюджетній підтримці.

Враховуючи це, пропонуємо інтеграцію субсидіарного механізму з програмами енергоефективності за принципом «субсидія + стимул». Його сутність полягає в тому, що житлова субсидія має не тільки компенсувати частину витрат, а й формувати зацікавленість домогосподарств у зменшенні енергоспоживання. Один із можливих інструментів — енергозберігальний бонус, за якого домогосподарство, що споживає ресурси нижче соціального нормативу, зберігає частину зекономленої суми як стимул до ощадного споживання. Інший інструмент — розширена або перехідна субсидія для домогосподарств чи будинків, які беруть участь у програмах термомодернізації (утепленні фасадів, заміні вікон, встановленні індивідуальних теплових пунктів, приладів обліку та регулювання споживання тепла).

Елементи такого підходу апробовані в програмах реновації багатоквартирних будинків у Прибалтиці та інших пострадянських країнах, де поєднання субсидій на оплату послуг із грантами на забезпечення енергоефективності знизило споживання тепла на 30–50 % [165; 188]. Водночас для малозабезпечених сімей участь у програмах термомодернізації часто ускладнюється через потребу у співфінансуванні, нестачу інформації або слабку організаційну спроможність співвласників багатоквартирних будинків. Тому її впровадження має передбачати не тільки фінансові заохочення, а й консультаційну підтримку, спрощення доступу до програм енергоефективності, пріоритетність будинків із високою часткою отримувачів субсидій і спеціальні умови для домогосподарств із низькою платоспроможністю.

Важливим елементом удосконалення тарифно-дохідного балансу є модифікація формули розрахунку субсидії. Результати аналізу, представлені у

розділі 2, а також порівняльна характеристика чинної і запропонованої моделей (табл. 3.2) свідчать, що чинна формула HUS, побудована на фіксованому обов'язковому платежі в 15 % доходу та єдиних соціальних нормативах по всій країні, має щонайменше три системні вади: нечутливість до регіональних відмінностей, слабкість стимулів до енергозбереження та ризик помилок виключення для домогосподарств, чий дохід формально перевищує поріг, але залишковий дохід після оплати ЖКП не покриває інших базових потреб.

Таблиця 3.2

Порівняння чинної та запропонованої формули
розрахунку житлової субсидії

Параметр	Чинна модель	Запропонована модель	Очікуваний ефект
Базова формула	$S = \text{Вартість ЖКП (норми)} - 15\% \text{ доходу}$	$S = \text{Вартість ЖКП (факт)} - \text{RI threshold}$	Більша чутливість до реальної вразливості
Критерій адресності	Дохід домогосподарства	Залишковий дохід (residual income)	Захист найвразливіших; зменшення errors of exclusion
Нормативи споживання	Фіксовані соціальні нормативи (єдині по країні)	Регіонально диференційовані; кліматично скориговані	Врахування реальних потреб у різних кліматичних зонах
Стимули до енергозбереження	Відсутні (субсидія покриває норматив)	Бонус за споживання нижче нормативу (energy saving bonus)	Зниження споживання на 10–15 %
Прив'язка до енергоефективності	Відсутня	Розширена субсидія за участі у програмах термомодернізації	Зниження тарифного навантаження через зменшення споживання
Регіональна диференціація	Відсутня (єдина формула)	Коефіцієнти за регіонами (тарифи, клімат, доходи)	Зменшення нерівності доступності ЖКП між регіонами
Адміністрування	Пенсійний фонд + «Дія»	Інтегрована платформа соціального захисту з data-driven targeting	Зниження non-take-up; автоматичне призначення

Джерело: розроблено автором

Саме тому доцільно доповнити чинну логіку розрахунку субсидії підходом залишкового доходу. Його перевага полягає в тому, що він оцінює не лише частку витрат на житло і комунальні послуги в доході, а й те, який ресурс залишається в домогосподарства після оплати необхідних витрат. Тобто, «ключова зміна — перехід від нормативного підходу (субсидія = нормативна вартість ЖКП мінус 15 % доходу) до підходу залишкового доходу (субсидія = фактична вартість ЖКП мінус поріг залишкового доходу, необхідного для задоволення інших базових потреб)» [100].

М. Stone [187] обґрунтував переваги підходу залишкового доходу на прикладі США. Для України це особливо важливо, оскільки значна частина домогосподарств має низькі або нестабільні доходи, а після оплати ЖКП може залишатися сума, недостатня для харчування, лікування, освіти дітей чи інших базових потреб.

У практичному вимірі це означає, що формула субсидії має враховувати не лише обов'язковий платіж як частку доходу, а й мінімально прийнятний залишковий дохід домогосподарства після оплати ЖКП. Наприклад, сім'я з невисоким доходом формально може не відповідати окремим критеріям підтримки, але після сплати рахунків за тепло, електроенергію, воду й управління житлом її фактична платоспроможність різко зменшується. За традиційною формулою така сім'я може не отримати достатньої підтримки; за підходу залишкового доходу її потреба стає більш видимою. *(сім'я з доходом 8 000 грн і рахунком за ЖКП 3 500 грн має залишковий дохід 4 500 грн на чотири особи — 1 125 грн на особу, що менше за прожитковий мінімум (3 028 грн у 2025 році). За чинною формулою така сім'я може не потрапити під критерії програми; за підходу залишкового доходу — гарантовано отримає підтримку).*

Отже, пропонований підхід зменшує ризик недоохоплення домогосподарств, які не є найбільш бідними за номінальним доходом, але є вразливими через високе житлово-комунальне навантаження.

Другий елемент модифікації — регіональна диференціація. Вартість ЖКП суттєво різниться між регіонами через кліматичні умови (тривалість опалювального сезону), стан інфраструктури, структуру житлового фонду, рівень місцевих тарифів і типи опалення. Єдина формула з єдиними нормативами по всій країні неминує породжує або надмірне субсидування в теплих регіонах, або недостатнє — у холодних. Міжнародний досвід засвідчує доцільність запровадження регіональних коефіцієнтів, які коригують параметри формули з урахуванням місцевих тарифів, кліматичних умов і медіанного доходу.

Регіональна диференціація у даному випадку не означає фрагментацію соціальної політики або нерівність прав громадян. Йдеться не про різні соціальні гарантії для різних регіонів, а про коректніше врахування неоднакових умов проживання і споживання. Якщо домогосподарства у двох регіонах мають однаковий дохід, але різну вартість опалення через кліматичні умови чи тип житла, однакова формула підтримки може призводити до різного фактичного рівня захисту. Саме тому регіональні коефіцієнти мають використовуватися як інструмент вирівнювання доступності ЖКП, а не як механізм територіального розмежування соціальних прав.

Окремого значення набуває цифровізація адміністрування та подолання невикористання права на допомогу. Реформа адміністрування субсидій 2024 року — перехід до автоматичного призначення через Пенсійний фонд і портал «Дія» — є значним кроком уперед порівняно з попередньою системою, яка вимагала збору пакета документів і особистого звернення. Проте цифровізація не усуває всі бар'єри автоматично. Вона породжує нові форми виключення: літні люди з низькою цифровою грамотністю, мешканці деокупованих територій з обмеженим доступом до інтернету, ВПО без стабільної реєстрації [118; 125] можуть мати обмежений доступ до цифрових каналів або недостатній рівень цифрових навичок. У таких випадках формальна наявність цифрового сервісу не гарантує фактичної доступності підтримки. Тому подальша модернізація має передбачати перехід від заявницького до

проактивного принципу призначення субсидій. Маємо на увазі те, що система на основі даних Пенсійного фонду України, податкової служби, реєстрів соціальних виплат, інформації про нарахування за ЖКП та складу домогосподарств має ідентифікувати осіб з імовірним правом на підтримку і повідомляти їх про таку можливість. У найпростішому варіанті це може бути персоналізоване повідомлення із попередньо заповненою заявою або запрошенням підтвердити дані.

Міжнародний досвід поведінкових інтервенцій [135] засвідчує, що навіть найпростіші заходи — персональне повідомлення потенційному отримувачу про його право на субсидію з попередньо заповненою заявкою — збільшують рівень звернень. Для України це особливо важливо, оскільки ризик невикористання права на субсидію може зростати саме серед тих груп, які найбільше потребують допомоги.

Воєнний і повоєнний контекст потребує окремого врахування. Повномасштабна російсько-українська війна радикально змінила географію та структуру соціальної вразливості в Україні. S. Devereux та A. Wolkenhauer [128] засвідчили, що класичні моделі соціального захисту, прив'язані до стабільних інституційних умов, виявляють системні обмеження в умовах масового переміщення та розширення кола вразливих груп. Для України це означає необхідність окремого субсидіарного модуля для ВПО, який враховує: специфіку житла (оренда, тимчасове розміщення), нестабільність доходів, подвійне тарифне навантаження (за місцем реєстрації та фактичного проживання), а також потребу у швидкому переоформленні субсидії при зміні місця проживання. Крім того, для прифронтових і деокупованих територій доцільно передбачити спрощені процедури підтвердження обставин, оскільки стандартна документальна верифікація може бути ускладнена або неможлива. V. Vozhko та I. Yurko [118] фіксують, що чинна система не повністю адаптована до цих потреб.

Не менш важливим є питання синхронізації тарифної лібералізації з відбудовою інфраструктури. Поступове наближення тарифів до економічно

обґрунтованого рівня може бути необхідним для відновлення сектору ЖКП, однак його не можна проводити ізольовано від якості послуг і соціального захисту населення. Якщо тарифи зростатимуть швидше, ніж покращується якість послуг і зростає платоспроможність домогосподарств, тарифна реформа може втратити суспільну легітимність. Досвід Аргентини, де споживчі субсидії або стримування тарифів тривалий час використовувалися як політичний компроміс, показує, що несвоєчасне або різке скасування таких механізмів без належної компенсації може призводити до соціального спротиву й підризу легітимності тарифних реформ [120].

З огляду на це, реформування тарифної та субсидійної політики доцільно розглядати як поетапний процес, у межах якого кожний наступний крок має залежати від безпекової ситуації, темпів відновлення інфраструктури, динаміки доходів населення та спроможності системи житлових субсидій компенсувати надмірне житлово-комунальне навантаження. Вважаємо, що подібний підхід дає змогу мінімізувати ризик одночасного посилення кількох чинників вразливості домогосподарств, зокрема зростання тарифного навантаження, нестабільності доходів та невідповідності якості ЖКП їхній вартості. Відповідно, дорожня карта реформування має поєднувати тарифну лібералізацію, трансформацію субсидійного механізму, політику доходів і заходи з підвищення енергоефективності житла.

Зважаючи на це, запропонована дорожня карта (табл. 3.3) передбачає три послідовні етапи: стабілізаційний, трансформаційний і цільовий. Кожен із них має власну логіку, часовий горизонт, інструменти тарифної політики, параметри субсидійного механізму та очікуваний соціально-економічний ефект.

На стабілізаційному етапі, що відповідає умовам воєнного часу та безпекової нестабільності, пріоритетом має бути стримування соціальної напруги, збереження доступу до базових ЖКП і підтримка домогосподарств, які втратили доходи, змінили місце проживання або зазнали інших наслідків

війни. На цьому етапі тарифна політика має залишатися обережною, особливо щодо соціально чутливих послуг. Водночас обережність у перегляді тарифів не повинна означати відмову від підготовки до подальших змін. Уже на цьому етапі необхідно розвивати автоматичний перерахунок субсидій, розширювати канали звернення, проводити аудит невикористання права на допомогу та посилювати інформаційну роботу з потенційними отримувачами.

Таблиця 3.3

Дорожня карта реформування тарифної та субсидіарної політики
у сфері ЖКП

Етап	Часовий горизонт	Тарифна політика	Субсидіарний механізм	Супутні заходи	Очікуваний ефект
I. Стабілізаційний	2024–2026 (воєнний час)	Збереження мораторію на газ і тепло; поетапне ↑ електроенергії до 50 % собівартості	Автоматичний перерахунок HUS; спрощене призначення через «Дію»; розширення охоплення ВПО	Аудит non-take-up; цифровізація реєстрів; інформаційна кампанія	Стимування соціальної напруги; збереження фіскального простору для оборони
II. Трансформаційний	2026–2028 (початок відновлення)	Поетапне зняття мораторію (газ, тепло); диференціація тарифів за обсягом споживання; наближення до 75 % собівартості	Перехід від нормативного до residual income підходу; прив'язка частини субсидії до заходів енергоефективності; регіональна диференціація	Масштабна програма термомодернізації; створення Фонду енергоефективності житла; перепідготовка кадрів	Зниження енергоемності житлового фонду; скорочення обсягу субсидій при збереженні рівня захисту
III. Цільовий	2029–2032 (стале відновлення)	Повна лібералізація тарифів; ринкове ціноутворення з незалежним регулятором	Адресна програма для 10–15 % найвразливіших; інтеграція з єдиною системою соціального захисту; energy vouchers	Конкурентний ринок ЖКП; енергетичні кооперативи; smart metering	Самоокупність сектору ЖКП; інвестиційна привабливість; зниження фіскального навантаження до 0,5–1 % ВВП

Джерело: розроблено автором із урахуванням [138; 198; 170; 165; 183; 128; 188].

Особливого значення набуває виявлення домогосподарств, які мають право на субсидію, але фактично не користуються нею через інформаційні, цифрові або інші процедурні бар'єри. Для стабілізаційного етапу критерієм успішності не може бути просте скорочення кількості отримувачів. Важливішим є збереження доступу до допомоги для тих домогосподарств, для яких оплата ЖКП становить реальний ризик втрати платоспроможності або накопичення заборгованості.

Трансформаційний етап має розпочинатися після стабілізації безпекової та макроекономічної ситуації і бути пов'язаний із початком активного повоєнного відновлення. Його зміст полягає у поступовому переході від адміністративного стримування тарифів до більш економічно обґрунтованої тарифної політики за умови одночасного посилення адресної підтримки домогосподарств.

На цьому етапі тарифна лібералізація має бути синхронізована з підвищенням достатності субсидій, переглядом соціальних нормативів, запровадженням елементів підходу залишкового доходу та регіональною диференціацією окремих параметрів формули.

Трансформаційний етап, по суті, є ключовим для зміни компенсаційної логіки субсидування. Якщо на стабілізаційному етапі субсидія переважно захищає домогосподарство від поточного тарифного навантаження, то на трансформаційному вона має бути пов'язана з довгостроковим зменшенням потреби в підтримці. Тому на цьому етапі вважаємо можливим є поступове зняття тарифних обмежень за умови паралельного посилення адресної компенсації. Також доцільно впроваджувати елементи підходу залишкового доходу, регіональну диференціацію нормативів, енергозберігальні стимули та зв'язок субсидій із програмами термомодернізації. Такий підхід дозволить уникнути різкого зростання навантаження на домогосподарства й водночас створити умови для поступового оздоровлення фінансового стану сектору ЖКП.

Цільовий етап відповідає періоду сталого відновлення, коли тарифна політика має поступово наближатися до економічно обґрунтованого ціноутворення, а субсидійна система — трансформуватися у більш цілеспрямований вузькоадресний, але достатній інструмент підтримки. У такій моделі субсидії мають стати частиною інтегрованої системи соціального захисту, пов'язаної з об'єктивними даними про доходи, склад домогосподарства, житлові умови, соціальний статус, енергетичну ефективність житла та регіональні особливості споживання.

На цільовому етапі важливим є також розвиток конкурентного середовища у сфері ЖКП, посилення ролі незалежного регулятора, розширення індивідуального обліку, використання “розумних” лічильників і підтримка енергетичних кооперативів або локальних ініціатив з енергоефективності. За умови зростання доходів, підвищення енергоефективності житла, розвитку конкурентного ринку послуг і покращення якості інфраструктури потреба в масовому субсидуванні має поступово зменшуватися. Проте навіть за таких умов держава повинна зберегти механізм захисту домогосподарств, для яких витрати на ЖКП залишаються критичними.

Усі етапи реформування тарифно-субсидійної політики доцільно узгоджувати зі змінами у політиці доходів населення. За відсутності такого узгодження навіть економічно обґрунтовані зміни тарифів можуть спричинити зростання витрат домогосподарств на оплату житлово-комунальних послуг, збільшення кількості отримувачів субсидій та посилення соціальної напруги.

У зв'язку з цим політика доходів має не лише виконувати традиційні соціально-економічні функції, а й забезпечувати підтримання платоспроможності населення відповідно до змін тарифів і вартості основних послуг.

На стабілізаційному етапі першочергового значення набуває підтримка доходів найбільш уразливих категорій населення. Насамперед це стосується своєчасної індексації пенсій, соціальних виплат, мінімальної заробітної плати,

прожиткового мінімуму та інших державних гарантій з урахуванням інфляційних процесів і змін вартості життя. Основним завданням на цьому етапі є недопущення суттєвого зниження реальної купівельної спроможності домогосподарств, оскільки саме вона визначає можливість своєчасної оплати житлово-комунальних послуг навіть за наявності субсидійної підтримки.

На трансформаційному етапі, коли відбувається поступове приведення тарифів до економічно обґрунтованого рівня, політика доходів має бути безпосередньо пов'язана з параметрами тарифних змін. Якщо зростання тарифів не супроводжується відповідним підвищенням заробітної плати, пенсій та соціальних виплат, це неминуче збільшує потребу в субсидіях і підсилює навантаження на бюджет. Тому важливими є заходи, спрямовані на підтримку зайнятості, легалізацію доходів населення, підвищення соціальних стандартів, перш за все розміру прожиткового мінімуму, та розвиток адресної допомоги для тих домогосподарств, для яких витрати на оплату ЖКП залишаються надмірними.

На цільовому етапі політика доходів має сприяти формуванню такого рівня добробуту населення, за якого житлові субсидії виконують переважно адресну функцію підтримки соціально вразливих груп, а не компенсують масове поширення низьких доходів. За таких умов скорочення масштабів субсидійної програми відбувається природним шляхом — завдяки зростанню доходів населення, підвищенню енергоефективності житла та більш раціональному використанню ресурсів.

Узгодження тарифних змін із динамікою доходів населення та параметрами субсидійної підтримки робить поетапність реформи принципово важливою. Вона дає змогу не протиставляти фінансове оздоровлення сектору ЖКП соціальному захисту населення, а поєднати ці завдання в межах послідовної тарифно-субсидійної політики.

Тобто політика доходів у запропонованій моделі не є зовнішнім щодо тарифної реформи чинником. Вона визначає межі соціальної прийнятності тарифних змін і впливає на масштаби потреби в житлових субсидіях. Чим

слабше зростання доходів узгоджується з динамікою тарифів, тим ширшим має залишатися субсидійний контур. Навпаки, поступове підвищення платоспроможності населення створює передумови для звуження програми до адресної підтримки тих домогосподарств, які з об'єктивних причин не можуть самостійно покривати витрати на ЖКП.

Для перевірки логіки запропонованої дорожньої карти доцільно зіставити три можливі сценарії тарифно-субсидійної політики: збереження статус-кво, поетапну реформу з адресною компенсацією та радикальну тарифну лібералізацію. Таке зіставлення дає змогу оцінити не лише пряме фінскальне навантаження, а й соціальні ризики кожного варіанта.

Сценарне моделювання фінскального навантаження (рис. 3.1) демонструє, що збереження статус-кво (Сценарій А) — утримання мораторію без реформи субсидій — призводить до зростання сукупних витрат на приховане та явне субсидування до 3,5–4 % ВВП до 2032 року через накопичення боргів енергокомпаній, недоінвестування в інфраструктуру та відтермінування необхідних рішень.

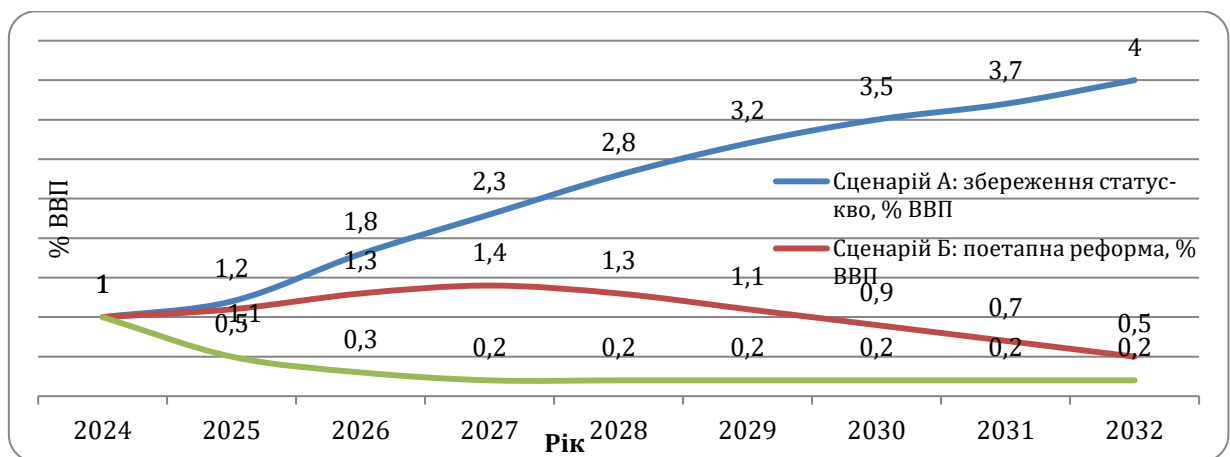

Рисунок 3.1. Сценарії фінскального навантаження субсидіарної політики у сфері ЖКП, % ВВП

Сценарій А — без тарифних змін (приховані субсидії зростають).

Сценарій Б — поетапна реформа з адресною компенсацією.

Сценарій В — одномоментна лібералізація без достатньої компенсації.

Джерело: модельні оцінки автора

Радикальна (одномоментна) лібералізація (Сценарій В), навпаки, різко знижує фіскальне навантаження, але переносить значну частину витрат на населення і зумовлює високу ймовірність появи соціальних ризиків. Досвід Ірану та Єгипту засвідчує, що без адекватної компенсації такий підхід загрожує соціальною дестабілізацією або відкатом реформи [204].

Поетапна реформа з адресною компенсацією (Сценарій Б) передбачає тимчасове зростання витрат на субсидії у перехідний період (2026–2028 рр) до 1,3–1,4 % ВВП. Проте у середньостроковій перспективі дає змогу поступово знизити фіскальний тиск до 0,5 % ВВП завдяки кращій адресності, підвищенню енергоефективності та зростанню платоспроможності населення.

Наведені сценарії мають модельний характер і не є прогнозом фактичних бюджетних видатків. Їх призначення полягає у порівнянні логіки різних підходів до тарифно-субсидійної політики. Сценарій збереження статус-кво демонструє ризик нарощування прихованого субсидування і фінансових дисбалансів у секторі ЖКП. Сценарій радикальної лібералізації швидко знижує пряме фіскальне навантаження, однак може спричинити зростання неплатежів, заборгованості та соціального невдоволення.

Найбільш збалансованим є сценарій поетапної реформи з адресною компенсацією. Його перевага полягає в тому, що в перехідний період він допускає тимчасове збільшення явних видатків на житлові субсидії, але водночас поступово зменшує потребу в прихованому субсидуванні, сприяє підвищенню платіжної дисципліни, скороченню енергоспоживання та зміцненню довіри до тарифної політики. У такій моделі житлова субсидія не обмежується компенсацією частини витрат. Вона виконує стабілізаційну роль, оскільки дає змогу проводити тарифні зміни без різкого погіршення добробуту домогосподарств із низькою платоспроможністю.

Реалізація Сценарію Б відповідає логіці, яку S. Fankhauser та ін. [138] назвали «інклюзивністю з політико-економічним обґрунтуванням»: на перехідному етапі програма зберігає широке охоплення (запобігаючи соціальному спротиву), але поступово трансформується у вузькоадресну —

орієнтовану на 10–15 % найвразливіших домогосподарств. Цей підхід також узгоджується і з вимогами МВФ щодо поступової тарифної лібералізації, і з євроінтеграційними зобов'язаннями України в частині наближення до конкурентного енергетичного ринку ЄС [198].

Таким чином, оптимальне співвідношення тарифної політики, політики доходів населення і житлового субсидування має ґрунтуватися на принципі синхронності. Тарифна лібералізація є соціально прийнятною лише за умови, що вона супроводжується належною якістю послуг, поступовим зростанням платоспроможності населення, адресною компенсацією для вразливих домогосподарств і заходами з підвищення енергоефективності житла. За такої логіки житлова субсидія не підміняє політику доходів і не консервує неефективне споживання, а виконує роль перехідного стабілізаційного інструменту. Вона дає змогу узгодити фінансове оздоровлення сектору ЖКП із захистом населення від надмірного житлово-комунального навантаження. Саме поетапна реформа з адресною компенсацією, регіональною чутливістю, урахуванням залишкового доходу та зв'язком із термомодернізацією житла є найбільш обґрунтованою для умов воєнної та повоєнної трансформації України.

3.3. Розроблення ефективної моделі надання житлових субсидій задля забезпечення соціальної стабільності

Проведений аналіз дає підстави перейти від оцінювання окремих параметрів житлового субсидування до обґрунтування моделі його подальшого розвитку. У цьому підрозділі житлові субсидії розглядаються не лише як механізм компенсації частини витрат домогосподарств на оплату житлово-комунальних послуг, а як інструмент підтримання соціальної стабільності в умовах тарифно-дохідних дисбалансів, воєнних ризиків, регіональної нерівномірності та обмежених бюджетних ресурсів.

Потреба у виборі ефективної моделі зумовлена тим, що чинна система житлових субсидій поєднує елементи адресності, однак залишається чутливою до якості даних, своєчасності оновлення інформації про доходи й склад домогосподарства, регіональних відмінностей у тарифах і житлових умовах, а також до ризику недоохоплення домогосподарств із реальною потребою. Це означає, що подальша модернізація має бути спрямована не на механічне скорочення кількості отримувачів або бюджетних видатків, а на точніше спрямування підтримки, забезпечення її достатності, адміністративної доступності, адаптивності та фінансової стійкості.

З огляду на це для України доцільною є адаптивно-адресна інтегрована модель житлового субсидування. Її сутність полягає в переході від переважно компенсаційної логіки до системи управління соціальним ризиком, за якої держава не лише відшкодовує частину витрат на ЖКП, а й виявляє потребу, оцінює достатність допомоги, запобігає недоохопленню, коригує параметри підтримки у разі зміни життєвих обставин і поступово зменшує довгострокову потребу в субсидіях через підвищення енергоефективності житла.

Запропонована модель не передбачає відмови від чинного порядку призначення житлових субсидій. Її зміст полягає у розширенні управлінської логіки наявної системи. Нормативною основою залишаються положення постанови КМУ № 848, яка визначає базовий порядок призначення житлових субсидій [64], постанови КМУ № 409, що встановлює соціальні норми житла і соціальні нормативи користування житлово-комунальними послугами [57], а також постанова КМУ № 1156, яка закріплює механізм визначення обов'язкового платежу домогосподарства залежно від його доходу [62].

Водночас ці нормативні елементи мають бути доповнені інструментами реєстрової взаємодії, регулярного моніторингу, прогнозування бюджетної потреби, регіонального коригування та оцінювання соціального ефекту.

Адаптивно-адресна інтегрована модель житлового субсидування ґрунтується на таких принципах:

- соціальної пріоритетності;

- достатності;
- адміністративної доступності;
- адаптивності;
- фіскальної стійкості;
- енергоефективної спрямованості.

Принцип соціальної пріоритетності базується на уявленні, що житлова субсидія має передусім захищати домогосподарства, для яких оплата ЖКП створює ризик бідності, енергетичної депривації або накопичення заборгованості. Дослідження Світового банку щодо таргетування соціальної допомоги підкреслює, що вибір методу адресування має враховувати не лише точність відбору отримувачів, а й адміністративні витрати, прозорість, доступність і ризики виключення вразливих груп [142]. Для житлових субсидій це означає, що надмірна селективність не повинна перетворюватися на бар'єр для домогосподарств із реальною потребою.

Для забезпечення принципу достатності підтримки необхідно, щоб субсидія має оцінюватися не лише за фактом призначення, а й за тим, чи знижує вона житлово-комунальне навантаження до соціально прийняттого рівня. Дослідження R. Hick, M. Pomati та M. Stephens щодо житлової доступності і бідності в Європі показує, що домогосподарства в бідності мають вищий тягар житлових витрат, ніж домогосподарства поза бідністю; отже, оцінювання житлової підтримки має враховувати не лише сам факт допомоги, а й її здатність реально зменшувати витратне навантаження [145]. Це положення відповідає результатам розділу 2, де було показано значну диференціацію середнього розміру субсидій та їхньої відносної значущості для домогосподарств із фіксованими доходами.

Принцип адміністративної доступності характеризує фактичну можливість домогосподарства скористатися правом на допомогу без надмірних процедурних, інформаційних або цифрових бар'єрів. Система має бути зрозумілою і реально доступною для різних груп населення. OECD у звіті *Modernising Access to Social Protection* наголошує, що навіть у розвинених

системах соціального захисту зберігається проблема неповного використання соціальних виплат особами, які мають на них право; цифровізація може допомогти виявляти таких осіб і спрощувати доступ, але водночас потребує врахування бар'єрів користування послугами [163]. Для України це означає, що онлайн-сервіси мають поєднуватися з альтернативними каналами звернення через сервісні центри ПФУ, ЦНАП, уповноважених осіб громад, поштові канали та консультаційну підтримку.

Принцип адаптивності відображає здатність системи реагувати на зміну доходів, складу домогосподарства, місця проживання, тарифів, житлових умов або статусу внутрішнього переміщення. В умовах воєнного стану доходи, склад домогосподарства, місце проживання, житлові умови та доступ до ЖКП можуть змінюватися швидше, ніж оновлюються стандартні адміністративні дані. Тому модель має враховувати втрату доходу, внутрішнє переміщення, пошкодження житла, проживання в прифронтових громадах, нерегулярність доходів і сезонність витрат. Саме адаптивність відрізняє запропоновану модель від статичної системи, яка оцінює право на підтримку лише за формальними параметрами минулих періодів.

Принцип фіскальної стійкості передбачає узгодження соціально-захисної функції субсидій із бюджетними можливостями держави. Вона не повинна бути домінантним критерієм, який механічно звужує коло отримувачів, а має розглядатися як умова довготривалого збереження програми. У цьому контексті особливого значення набуває поєднання субсидування з політикою енергоефективності. Оновлена Директива ЄС про енергетичну ефективність будівель передбачає заходи, спрямовані на підвищення енергоефективності будівель, і пов'язує цей напрям із кліматичними та соціальними цілями, зокрема захистом енергетично вразливих домогосподарств [132]. Отже, довгострокова стійкість субсидійної політики можлива не лише через контроль видатків, а й через зменшення самої потреби в субсидіях завдяки енергомодернізації житла.

Енергоефективна спрямованість пов'язує субсидійну політику з довгостроковим зменшенням потреби в бюджетній компенсації через термомодернізацію житла, облік споживання та ощадне використання ресурсів.

На рис. 3.2 подано структурно-логічну схему адаптивно-адресної інтегрованої моделі житлового субсидування. У ній принципи пропонованої моделі визначають загальну логіку функціонування системи, етапи управлінського циклу відображають послідовність практичних дій, а прогнозно-оптимізаційний контур забезпечує середньострокове планування бюджетної потреби та регіонального розподілу коштів. Завершальним блоком схеми є очікуваний соціально-економічний ефект моделі, що охоплює зменшення житлово-комунального навантаження, зниження ризику заборгованості, підтримання платоспроможності домогосподарств і посилення соціальної стабільності. Такий підхід дозволяє показати не лише склад елементів моделі, а й логіку її практичного застосування — від виявлення потреби до коригування параметрів субсидійної програми.

Першим етапом управлінського циклу є формування інформаційної бази про домогосподарство та регіональні умови. Вона має охоплювати дані про доходи, склад домогосподарства, соціальний статус його членів, тип житла, вид опалення, статус ВПО та регіональні тарифи. Якість цієї інформаційної бази визначає точність подальшого оцінювання потреби й обґрунтованість призначення допомоги. Якщо дані є застарілими, неповними або не узгодженими між реєстрами, зростає ризик як необґрунтованого призначення субсидії, так і недоохоплення домогосподарств із реальною потребою.

Наступним етапом є виявлення потреби в субсидійній підтримці. Його зміст полягає у встановленні того, чи створює оплата ЖКП надмірне навантаження на домогосподарство. На цьому етапі важливо враховувати не лише номінальний дохід, а й фактичну платоспроможність після здійснення обов'язкових платежів, сезонність витрат, регіональні відмінності в тарифах і житлових умовах.

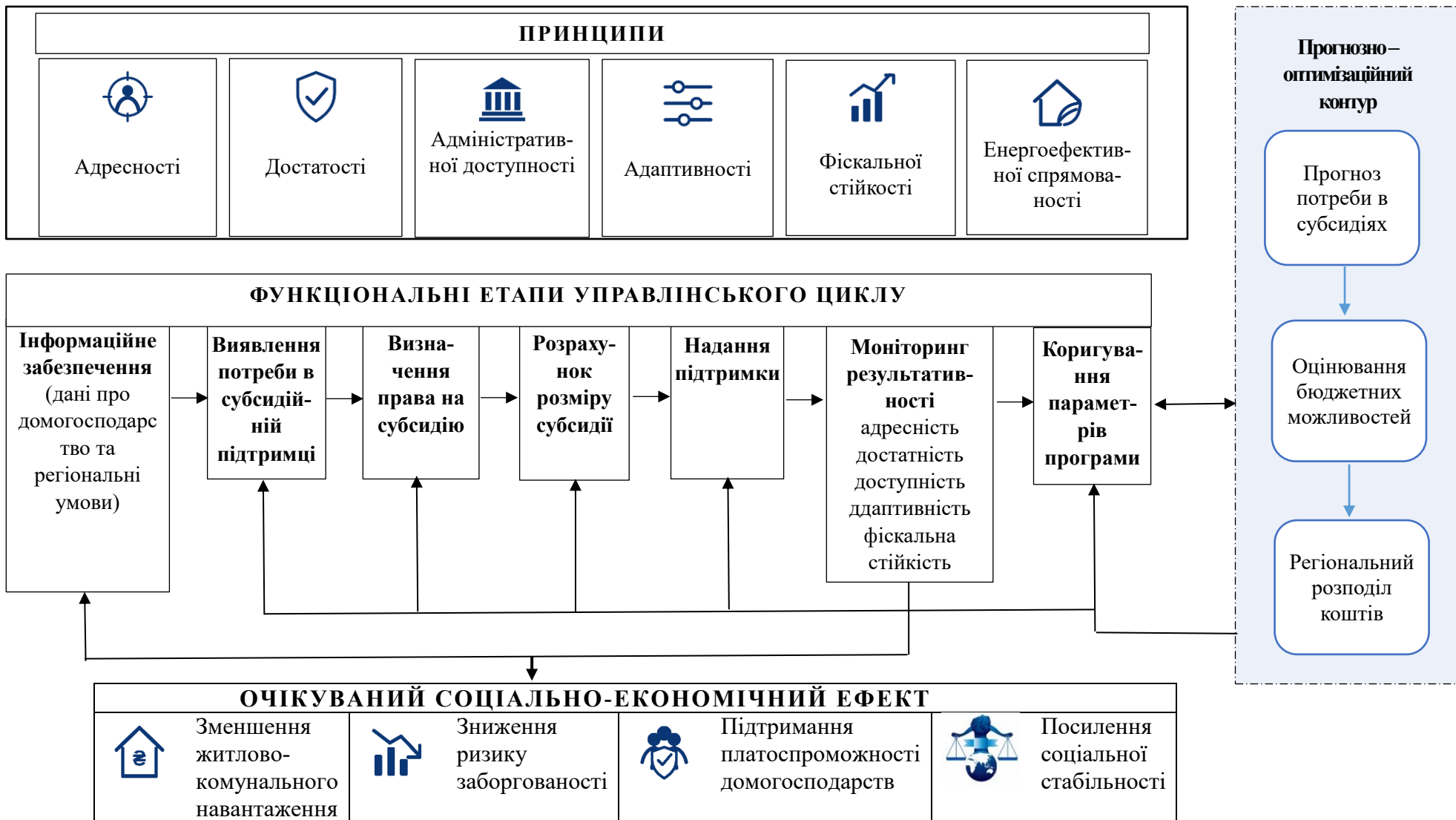

Рисунок 3.2. Структурно-логічна схема адаптивно-адресної інтегрованої моделі житлового субсидування

*побудовано автором на основі результатів дослідження

Для домогосподарств із нерегулярними доходами, ВПО, мешканців прифронтових громад або осіб, які втратили житло, стандартні підходи до оцінювання потреби можуть бути недостатніми.

Далі здійснюється визначення права на субсидію. Цей етап має спиратися на чинні нормативні умови призначення допомоги, але водночас передбачати достатню гнучкість для врахування складних життєвих обставин. В умовах воєнного стану особливого значення набувають механізми, що дозволяють оперативно враховувати зміну місця проживання, втрату доходів, пошкодження житла або неможливість підтвердження окремих документів у звичайному порядку. Саме на цьому етапі важливо уникати двох крайнощів: надмірно широкого охоплення без урахування реальної потреби і надмірного звуження програми, яке може призвести до недоохоплення. Результати дослідження К. Komives, J. Halpern, V. Foster, Q. Wodon та R. Abdullah щодо комунальних субсидій як соціальних трансфертів свідчать, що «результативність адресності залежить від дизайну тарифної політики, охоплення послугами та способу спрямування допомоги, а споживчі субсидії часто можуть приносити непропорційні вигоди не лише бідним домогосподарствам» [154]. Для України це є аргументом на користь не універсального здешевлення тарифів, а персоніфікованої субсидійної підтримки.

Окремим і найважливішим етапом управлінського циклу є розрахунок розміру субсидії. У чинній моделі він базується на соціальних нормативах споживання та обов'язковому платежі домогосподарства. У запропонованій моделі цей розрахунок доцільно доповнювати елементами підходу залишкового доходу, оскільки однакова частка витрат на ЖКП має різне значення для домогосподарств із різним рівнем доходу. Такий підхід дозволяє точніше оцінити, чи залишається після оплати житлово-комунальних послуг достатній ресурс для задоволення інших базових потреб.

Наступним етапом є надання субсидійної підтримки. Найбільш прийнятною залишається грошова персоніфікована форма, оскільки вона

робить бюджетну допомогу видимою для отримувача, підвищує прозорість видатків і дозволяє чіткіше співвідносити конкретне домогосподарство з обсягом наданої підтримки. Постанова Кабінету Міністрів України № 373 визначає порядок надання житлових субсидій і пільг у грошовій формі [7]. Однак монетизація сама по собі не забезпечує адресності. Її результативність залежить від якості перевірки доходів, коректності соціальних нормативів, доступності процедури призначення і здатності системи швидко переглядати рішення у разі зміни обставин.

Важливим етапом є моніторинг результативності житлового субсидування. Його призначення полягає в оцінюванні того, чи досягає субсидія свого соціально-захисного ефекту після призначення. Для цього мають використовуватися показники адресності, достатності, адміністративної доступності, адаптивності та фіскальної стійкості. Частина таких показників уже була апробована в розділі 2: коефіцієнт охоплення, середній розмір субсидії, співвідношення субсидії з доходним показником, регіональна диференціація та модельний індекс адресності. Водночас ці індикатори не дають повної картини без даних про відмови, повторні звернення, строки розгляду заяв, причини непризначення субсидій і соціально-демографічний профіль домогосподарств, які не скористалися правом на допомогу.

Завершальним етапом управлінського циклу є коригування параметрів програми, що забезпечує адаптивність моделі. Якщо моніторинг фіксує зростання ризику недоохоплення, надмірну регіональну диференціацію, недостатність субсидії або збільшення заборгованості за ЖКП, параметри програми мають переглядатися. Це може стосуватися соціальних нормативів, правил урахування доходів, строків перерахунку, спеціальних умов для ВПО, домогосподарств із пошкодженим житлом або мешканців прифронтових територій. Наявність такого зворотного зв'язку відрізняє адаптивну модель від статичної системи призначення допомоги.

Ще одним ключовим елементом цієї моделі є інтегральне оцінювання ефективності системи субсидування, яке дає змогу визначити соціально-економічний ефект від впровадження такої моделі. Методику такого оцінювання було концептуально обґрунтовано в підрозділі 1.3, однак саме в підрозділі 3.3 вона набуває прикладного значення як інструмент вибору та коригування моделі житлових субсидій.

Прогнозно-оптимізаційний контур посідає окреме місце в моделі, оскільки він не належить до поточного адміністрування субсидій, а забезпечує середньострокове планування бюджетної потреби та регіонального розподілу коштів. У цьому контурі перша складова є прогнозною: вона оцінює майбутню потребу в субсидіях за різних сценаріїв зміни тарифів, доходів і кількості потенційних отримувачів. Друга складова є нормативно-розподільчою: вона визначає, як наявний бюджет доцільно розподілити між регіонами з урахуванням обраної мети соціальної політики.

Включення прогнозно-оптимізаційного контуру до моделі є методично виправданим, оскільки результати емпіричного аналізу засвідчили значну регіональну нерівномірність охоплення домогосподарств субсидіями. За таких умов просте продовження фактичного розподілу бюджетних ресурсів може відтворювати наявні диспропорції. Натомість прогнозно-оптимізаційний підхід дозволяє порівнювати регіони за рівнем потреби, визначати потенційно недо- або перефінансовані території та оцінювати наслідки різних сценаріїв тарифно-дохідної динаміки.

Прикладне значення прогнозно-оптимізаційного контуру полягає в тому, що він дозволяє перейти від загального обґрунтування моделі до оцінювання конкретних управлінських рішень щодо розподілу субсидійного бюджету. Якщо структурно-логічна схема показує послідовність функціонування адаптивно-адресної моделі, то прогнозно-оптимізаційний контур дає змогу визначити, як обмежений бюджетний ресурс може бути розподілений між регіонами за різних цілей соціальної політики.

Вихідною передумовою такого підходу є регіональна нерівномірність охоплення домогосподарств житловими субсидіями. За наявності суттєвих відмінностей у кількості отримувачів, середньому розмірі субсидії, тарифному навантаженні та дохідних характеристиках населення просте продовження фактичного розподілу бюджетних коштів може відтворювати і навіть посилювати вже наявні диспропорції. Тому в межах запропонованої моделі доцільно використовувати не лише описовий моніторинг, а й нормативно-розподільчий інструмент, який дозволить порівнювати фактичний розподіл із модельними варіантами.

У загальному вигляді керованою змінною прогнозно-оптимізаційного контуру є кількість домогосподарств-отримувачів субсидії (n_r) в кожному регіоні (r), ($r = 1, 2, \dots, R$).

Для апробації моделі розглядається сукупність із R регіонів (24 області України; Луганську область вилучено через окупацію і, відповідно, відсутність адміністрування субсидій).

Сукупні видатки на регіон визначаються як добуток кількості отримувачів на середній розмір субсидії:

$$Vs = n_r \times s_r, \quad (3.1)$$

де s_r – середній розмір субсидії в регіоні (r).

Бюджетне обмеження передбачає, що загальні видатки за всіма регіонами не можуть перевищувати видатки не можуть перевищувати наявний обсяг фінансування:

$$\sum_{r=1}^R s_r n_r \leq B \quad (3.2)$$

де B – загальний бюджет програми

Обмеження потреби означає, що охоплення в регіоні не може перевищувати оцінену кількість домогосподарств, які потребують підтримки:

$$n_r \leq P_r, \quad r = 1, \dots, R \quad (3.3)$$

де P_r – оцінена потреба в субсидійній підтримці в регіоні (r).

Для збереження мінімального рівня соціального захисту доцільно також запровадити обмеження соціальної гарантії:

$$n_r \geq \gamma \cdot n_r^0, \quad 0 < \gamma \leq 1 \quad (3.4)$$

де n_r^0 – кількість отримувачів субсидії у регіоні r після оптимізаційного розподілу.

n_r^0 – фактична кількість отримувачів субсидії у регіоні r у базовому періоді.

γ – коефіцієнт соціальної гарантії, що визначає мінімально допустиму частку збереження фактичного рівня охоплення.

У межах такого контуру доцільно застосовувати три критерії оптимальності. Перший критерій орієнтований на максимізацію загального охоплення домогосподарств субсидійною підтримкою:

$$F_1 = \sum_{r=1}^R n_r \rightarrow \max \quad (3.5)$$

Його перевага полягає у збільшенні кількості отримувачів за наявного бюджетного ресурсу. Водночас такий підхід може спрямовувати кошти передусім у регіони з нижчим середнім розміром субсидії, що не завжди відповідає завданню підтримки територій із найвищою потребою.

Другий критерій пов'язаний з адресністю розподілу. Він враховує не лише кількість охоплених домогосподарств, а й модельний індекс адресності регіону (TI_r), обчислений у підрозділі 2.3:

$$F_2 = \sum_{r=1}^R TI_r n_r \rightarrow \max \quad (3.6)$$

де TI_r – модельний індекс адресності субсидій в регіоні (r).

Застосування цього критерію дає змогу посилити спрямування ресурсу на ті регіони, де допомога більшою мірою відповідає модельній структурі потреби. Однак сам по собі цей підхід також не гарантує рівномірного мінімального захисту в усіх регіонах.

Третій критерій — критерій справедливості — спрямований на максимізацію мінімального рівня задоволення потреби серед регіонів:

$$F_3 = \min_r \frac{n_r}{P_r} \rightarrow \max \quad (3.7)$$

де n_r / P_r — частка оціненої потреби, яка задовольняється в регіоні r ;

n_r — кількість домогосподарств, які отримують субсидію в регіоні r ;

P_r — оцінена кількість домогосподарств, які потребують субсидійної підтримки в регіоні r .

Його логіка полягає в тому, щоб не допустити критично низького рівня охоплення в окремих регіонах. Для житлового субсидування цей критерій має особливе значення, оскільки соціальна стабільність залежить не лише від загальної кількості отримувачів, а й від того, чи не формуються території з хронічно недостатнім рівнем підтримки.

Максимінний критерій лінеаризується введенням допоміжної змінної τ з обмеженнями $n_r \geq \tau \cdot P_r$ для всіх регіонів і цільовою функцією $\tau \rightarrow \max$, що зводить задачу до лінійного програмування. Усі три моделі є задачами лінійного програмування і розв'язуються симплекс-методом; у дослідженні застосовано реалізацію HiGHS у бібліотеці SciPy (Python).

Оцінку потреби P_r побудовано на основі фактичного охоплення з урахуванням потенціалу його нарощування, диференційованого за типом регіону:

$$P_r = n_r^0 \cdot k_r \quad (3.8)$$

де k_r — коефіцієнт потенціалу нарощування охоплення: для прифронтових регіонів $k = 1,15$ (адміністративні обмеження); для високодохідних регіонів і столиці $k = 1,10$ (низький потенціал через структуру доходів); для регіонів із середнім рівнем доходів $k = 1,25$; для низькодохідних аграрних регіонів $k = 1,40$ (вищий потенціал через адміністративні та цифрові бар'єри в сільській місцевості).

Прив'язка потреби до фактичного охоплення, а не до загальної демографічної чисельності, дає змогу уникнути завищення потреби в заможних регіонах, де низьке охоплення відображає не недофінансування, а високий рівень доходів. Точне оцінювання Pr потребує мікроданих обстеження умов життя домогосподарств; наведені значення kr є апробаційними і підлягають уточненню в межах подальшого моніторингу.

Дану модель апробовано на фактичних даних за грудень 2024 р. Бюджет прийнято на рівні фактичних нарахувань – 2804.8 млн грн; фактичне охоплення становить 1760266 домогосподарств. Соціальну гарантію встановлено на рівні $\gamma = 0,85$. Вихідні параметри моделі за регіонами наведено в табл.2.19.

Результати розв'язання моделі за трьома критеріями, зіставлені з фактичним розподілом, подано в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

**Порівняння розподілів субсидійного бюджету за критеріями
оптимальності**

Варіант розподілу	Сукупне охоплення, осіб	Адресно зважений ефект $\Sigma(TI \cdot n)$	Мін. рівень задоволення потреби
Фактичний розподіл	1 760 266	2 829 154	0,714
K1 — максимізації охоплення ($\max \Sigma n$)	1 794 160	2 829 136	0,607
K2 — адресність ($\max \Sigma TI \cdot n$)	1 754 446	2 829 231	0,607
K3 — справедливість ($\maximin$)	1 756 980	2 829 154	0,766

Джерело: розраховано автором

Апробація прогнозно-оптимізаційного підходу на даних грудня 2024 р. засвідчує наявність компромісу між максимізацією охоплення та вирівнюванням мінімального рівня задоволення потреби. За критерієм максимізації охоплення сукупна кількість отримувачів може зрости на 1,9 %, однак мінімальний рівень задоволення потреби в окремих регіонах знижується з 0,714 до 0,607. Натомість критерій справедливості підвищує мінімальний рівень задоволення потреби з 0,714 до 0,766 за майже незмінного загального

охоплення. Це свідчить про те, що для цілей соціальної стабільності пріоритетним є не механічне збільшення кількості отримувачів, а недопущення регіональних провалів у доступі до підтримки.

Фактичний розподіл субсидійного бюджету не збігається з жодним із модельних оптимумів. Це не означає, що чинний розподіл є неправильним у прямому сенсі, оскільки він формується під впливом адміністративних процедур, фактичних звернень, структури домогосподарств, тарифів і регіональних умов. Водночас порівняння з модельними варіантами дає змогу виявити регіони, де рівень підтримки може бути відносно недостатнім або, навпаки, перевищувати модельну оцінку потреби. Саме в цьому полягає прикладна цінність прогнозно-оптимізаційного контуру: він не замінює чинний механізм призначення субсидій, а створює аналітичну основу для його коригування.

Оскільки метою субсидійної політики в контексті цього дослідження є підтримання соціальної стабільності, пріоритетним визнано критерій справедливості. Регіональний розподіл за критерієм справедливості подано в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Рекомендований перерозподіл охоплення за критерієм справедливості
(відхилення від фактичного)

Регіон	Факт. охоплення, осіб	Оптимум КЗ, осіб	Відхилення, осіб
1	2	3	4
Вінницька	113 714	121 960	+8 246
Черкаська	108 199	116 045	+7 846
Полтавська	107 272	115 051	+7 779
Чернігівська	103 803	111 330	+7 527
Сумська	98 675	105 830	+7 155
Хмельницька	86 029	92 267	+6 238
Житомирська	72 525	77 784	+5 259
Тернопільська	66 537	71 362	+4 825
Кіровоградська	63 301	67 891	+4 590
Волинська	59 305	63 605	+4 300
Рівненська	53 495	57 374	+3 879

Продовження табл. 3.5

1	2	3	4
Закарпатська	30 121	28 844	–1 277
Херсонська	11 806	10 401	–1 405
Чернівецька	37 216	35 638	–1 578
Миколаївська	52 405	50 183	–2 222
Одеська	61 198	58 603	–2 595
Івано-Франківська	67 914	65 034	–2 880
Донецька	28 060	24 721	–3 339
Львівська	96 701	92 601	–4 100
Харківська	123 262	118 036	–5 226
Запорізька	48 476	42 707	–5 769
м. Київ	48 440	41 174	–7 266
Київська	86 386	73 428	–12 958
Дніпропетровська	135 426	115 112	–20 314

Джерело: розраховано автором.

Зв'язок з прогнозним блоком реалізується через використання сценарних оцінок потреби як вхідного параметра оптимізаційної задачі. Для кожного зі сценаріїв тарифно-дохідних шоків регіональні оцінки потреби P_r коригуються за національним коефіцієнтом зростання сукупної потреби $k_{сцен} = M_{сцен} / M_{базовий}$, після чого розв'язується оптимізаційна задача (3.7)–(3.13) за критерієм справедливості (К3). Аналіз виконано у двох варіантах: у першому бюджет фіксовано на рівні фактичних видатків 2024 р. (2 804,8 млн грн місячно); у другому визначається додатковий обсяг фінансування, необхідний для збереження базового рівня соціальної гарантії за кожного сценарію.

Таблиця 3.6

Інтегрований аналіз: чутливість справедливості розподілу до сценарних шоків при фіксованому бюджеті 2024 р.

Сценарій (підрозділ 3.5)	Коеф. потреби $k_{сцен}$	Сукупна потреба ΣP , тис. ДГ	Мін. задоволення $\min(p/P)$	Δ до бази, в.п.
Базовий 2024	1,000	2 291	0,766	—
Інерційний НБУ-2026	1,014	2 323	0,756	–1,1
Тарифна корекція	1,041	2 385	0,736	–3,0
Великий тарифний шок	1,158	2 653	0,662	–10,5
Стабілізаційний	0,992	2 273	0,772	+0,6

Джерело: розраховано автором інтеграцією сценарної моделі (підрозділ 3.5) і оптимізаційної моделі (підрозділ 3.4).

Таблиця 3.7

Додаткова бюджетна потреба для збереження базового рівня соціальної гарантії за сценаріями

Сценарій	Додатковий бюджет, млн грн/міс	Загальний бюджет, млн грн/міс	Приріст до 2024 р., %
Інерційний НБУ-2026	+36	2 841	+1,3 %
Тарифна корекція	+112	2 917	+4,0 %
Великий тарифний шок	+439	3 244	+15,7 %
Стабілізаційний	0	2 805	0 %

Джерело: розраховано автором

Дві таблиці разом дають цілісну картину управлінських опцій. За інерційного сценарію вистачає мінімального технічного коригування бюджету (+1,3 %) для збереження рівня захисту. За тарифної корекції приріст бюджету має становити близько 4 % або, за неможливості бюджетного маневру, доведеться погодитися зі зниженням мінімального захисту з 0,77 до 0,74. За великого тарифного шоку альтернатива стає різкою: або збільшення бюджету на 15,7 % (+439 млн грн місячно, понад 5,3 млрд грн річно), або погодження з істотним зниженням захисту в найвразливіших регіонах. Інтегрований аналіз робить очевидним, що сценарна і оптимізаційна моделі функціонують як взаємодоповнювальні інструменти: сценарна модель формулює середньостроковий бюджетний запит, а оптимізаційна відповідає на питання, як найкраще використати наявні кошти.

Перевірку стійкості розв'язку проведено варіюванням параметра соціальної гарантії γ у межах 0,80–0,90. Зміна γ впливає на амплітуду допустимого перерозподілу: нижчі значення розширюють простір оптимізації, вищі — обмежують його на користь стабільності наявного охоплення. У всьому досліджуваному діапазоні структура висновків зберігається, що свідчить про робастність моделі до вибору цього параметра.

Додатково прогнозно-оптимізаційний контур може використовуватися для сценарного аналізу. За умов тарифно-дохідної невизначеності важливо

оцінювати не лише поточний розподіл субсидійного бюджету, а й те, як змінюватиметься потреба в підтримці за різних сценаріїв. Якщо тарифне навантаження зростає швидше, ніж доходи населення, потреба в субсидіях збільшується, а незмінний бюджет призводить до зниження мінімального рівня задоволення потреби. У такій ситуації система має або потребувати додаткового бюджетного ресурсу, або переглядати параметри розподілу, щоб не допустити погіршення становища найуразливіших регіонів.

Інтегроване сценарне розв'язання показує, що за помірних змін тарифно-дохідної динаміки достатнім може бути незначне коригування бюджету. Натомість за великого тарифного шоку виникає потреба у суттєвішому збільшенні фінансування або визнанні того, що мінімальний рівень захисту в окремих регіонах знизиться. Отже, прогнозно-оптимізаційний контур дозволяє не лише оцінити бюджетну потребу, а й зробити видимою управлінську альтернативу: або збільшення фінансування для збереження базових соціальних гарантій, або зниження рівня захисту в найбільш вразливих територіях.

З погляду запропонованої адаптивно-адресної моделі важливо, що прогнозний і нормативно-розподільчий контури виконують різні, але взаємопов'язані функції. Прогнозний контур формує оцінку майбутньої потреби в субсидіях залежно від тарифно-дохідних сценаріїв. Нормативно-розподільчий контур визначає, як за наявного або прогнозованого бюджету можна забезпечити найбільш прийнятний розподіл підтримки між регіонами. У сукупності вони перетворюють модель житлового субсидування з інструменту поточного адміністрування виплат на інструмент середньострокового соціального планування.

Отже, ефективна модель житлового субсидування має поєднувати поточну компенсацію витрат, моніторинг соціального ефекту, прогнозування майбутньої потреби, оптимізацію регіонального розподілу бюджету та зв'язок із політикою доходів. Саме така модель дозволяє перейти від реактивного субсидування до управління соціальними ризиками у сфері ЖКП. Її перевага

полягає не у формальному ускладненні механізму, а в можливості своєчасно виявляти потребу, коригувати параметри підтримки, враховувати регіональні відмінності та забезпечувати соціально прийнятний рівень доступу домогосподарств до базових житлово-комунальних послуг.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі обґрунтовано напрями вдосконалення системи субсидування житлово-комунальних послуг у контексті забезпечення соціальної стабільності держави. Визначено, що модернізація житлового субсидування має бути спрямована не на механічне звуження кола отримувачів, а на підвищення точності, достатності, доступності та адаптивності підтримки. Такий підхід дає змогу поєднати соціально-захисну функцію субсидій із потребою забезпечення фіскальної стійкості та ефективності державних видатків.

Систематизовано ключові вектори модернізації системи субсидування житлово-комунальних послуг в Україні. До них віднесено цифровізацію та перехід до реєстрової моделі адміністрування, удосконалення механізмів адресності, поєднання субсидування з політикою енергоефективності житла, інтеграцію житлових субсидій з іншими програмами соціальної підтримки, а також запровадження прозорих механізмів контролю, моніторингу та зворотного зв'язку. Доведено, що зазначені напрями мають розглядатися не як окремі управлінські заходи, а як взаємопов'язані складові цілісної модернізації системи.

Обґрунтовано необхідність переходу до реєстрової моделі адміністрування житлових субсидій, яка передбачає автоматизований обмін даними між Пенсійним фондом України, податковими органами, реєстрами майнових прав, реєстрами внутрішньо переміщених осіб, надавачами житлово-комунальних послуг та органами місцевого самоврядування. Така

модель здатна зменшити адміністративне навантаження на заявників, скоротити строки розгляду звернень, підвищити точність визначення права на субсидію та мінімізувати ризики необґрунтованих відмов або дублювання даних. Водночас підкреслено, що цифровізація не повинна перетворюватися на бар'єр для осіб із низьким рівнем цифрової грамотності або обмеженим доступом до електронних сервісів.

Визначено, що удосконалення адресності житлових субсидій має ґрунтуватися на ризик-орієнтованій оцінці потреби домогосподарств. Такий підхід передбачає регулярне оновлення інформації про доходи, склад домогосподарства, місце проживання, статус ВПО, тип опалення, пошкодження житла, регіональні тарифні відмінності та інші чинники, які впливають на реальну платоспроможність. Адресність у такому розумінні означає не лише зменшення необґрунтованих виплат, а й запобігання недоохопленню домогосподарств із реальною потребою у підтримці.

Обґрунтовано доцільність поєднання житлового субсидування з політикою енергоефективності. Доведено, що компенсаційна підтримка, яка не супроводжується зменшенням енерговитратності житла, може відтворювати довгострокову залежність домогосподарств від субсидій. Інтеграція субсидій із програмами енергомодернізації житлового фонду, підтримкою ОСББ, пріоритезацією будинків із високим житлово-комунальним навантаженням і консультативним супроводом домогосподарств створює передумови для поступового зниження потреби у субсидіях у довгостроковій перспективі.

Доведено необхідність інтеграції житлових субсидій з іншими інструментами соціальної підтримки. Фрагментованість соціальних виплат, пільг, допомоги внутрішньо переміщеним особам, програм підтримки малозабезпечених сімей і заходів відновлення житла знижує точність оцінювання комплексної потреби домогосподарств. Запровадження єдиного соціального профілю домогосподарства дозволить підвищити узгодженість

соціальної підтримки, уникнути дублювання виплат, точніше визначати вразливість і формувати більш цілісну систему соціального захисту.

Запропоновано адаптивно-адресну інтегровану модель житлового субсидування, яка ґрунтується на принципах соціальної пріоритетності, достатності, адміністративної доступності, адаптивності, фінансової стійкості та енергоефективної спрямованості. Її особливість полягає у поєднанні адресного визначення права на допомогу, оцінювання достатності підтримки, регіонального коригування, регулярного моніторингу змін у домогосподарстві, прогнозування бюджетної потреби та інтеграції із заходами енергоефективності. Така модель відповідає умовам воєнного та повоєнного періоду, оскільки враховує нестабільність доходів, переміщення населення, пошкодження житла, нерівномірність тарифів і обмеженість бюджетних ресурсів.

Сформульовано практичні рекомендації щодо вдосконалення політики субсидування житлово-комунальних послуг. Вони передбачають регулярний перегляд соціальних нормативів споживання, удосконалення майнових критеріїв з урахуванням фактичної платоспроможності, запровадження постійного моніторингу після призначення допомоги, розвиток альтернативних каналів звернення, підвищення прозорості статистики щодо субсидій, оцінювання ризиків заборгованості та посилення зв'язку між субсидійною підтримкою і політикою енергоефективності.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [35; 100; 93].

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано розв'язання наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних засад і практичних напрямів удосконалення субсидування житлово-комунальних послуг у контексті забезпечення соціальної стабільності держави. Отримані результати дають підстави сформулювати такі висновки.

У результаті узагальнення теоретичних засад субсидування ЖКП доведено, що субсидування житлово-комунальних послуг є важливим інструментом державної соціальної політики, який поєднує компенсаційне, соціально-захисне, перерозподільче, превентивне та стабілізаційне призначення. Систематизовано концептуальні підходи до розуміння житлового субсидування. Встановлено, що неокласичний підхід акцентує увагу на ефективності використання ресурсів та ризиках викривлення стимулів; інституційний — на місці житлових субсидій у моделі держави добробуту; правозахисний — на доступі до житла і житлово-комунальних послуг як елементі соціальних прав. Обґрунтовано доцільність їх інтеграції в межах стабілізаційного підходу, відповідно до якого житлові субсидії розглядаються як інструмент підтримання соціальної стабільності через зменшення надмірного житлово-комунального навантаження на домогосподарства.

Визначено, що житлові субсидії є одним із інструментів соціального захисту населення. Уточнено сутність житлових субсидій як адресного соціального трансферту, спрямованого на домогосподарства, для яких витрати на оплату житлово-комунальних послуг перевищують соціально прийнятний рівень фінансового навантаження. На відміну від універсальних пільг або загального стримування тарифів, житлові субсидії мають забезпечувати персоналізовану підтримку з урахуванням доходів, складу домогосподарства,

соціального статусу, типу житла, регіональних тарифів і сезонності споживання.

В процесі узагальнення методичних засад субсидування ЖКП населенню виділено основні підходи до субсидування ЖКП населенню, а саме: цінове (тарифне), адресне, категоріальне та грошове субсидування, а також нормативно-споживчий підхід і підхід забезпечення енергетичної та житлово-комунальної доступності. Виділено п'ять критеріїв оцінювання ефективності субсидування житлово-комунальних послуг: адресність, достатність, адміністративну доступність, адаптивність та фіскальну стійкість, Обґрунтовано, що оцінювання на основі поєднання цих критеріїв дає змогу уникнути одновимірного оцінювання програми лише за кількістю отримувачів або обсягом видатків і дозволяє оцінити її реальну соціальну результативність.

За результатами аналізу тарифної політики встановлено, що динаміка тарифів на житлово-комунальні послуги в Україні у 2016–2024 роках була нерівномірною за видами послуг і регіонами. Найбільш соціально чутливим було зростання тарифів на електроенергію, тоді як тарифи на природний газ у воєнний період були відносно стабілізовані, але залишалися диференційованими через вартість доставки. Тарифи на теплопостачання, водопостачання і водовідведення залежали від локальних рішень, стану інфраструктури, собівартості послуг і регуляторних обмежень. Це підтверджує необхідність врахування регіонального та послугового виміру при визначенні права на субсидію та її розміру. Доведено, що динаміка доходів населення не завжди забезпечувала належну компенсацію зростання тарифного навантаження. Номінальне зростання доходів не є достатнім індикатором платоспроможності, оскільки реальний фінансовий стан домогосподарств визначається також інфляцією, структурою витрат, складом сім'ї, статусом зайнятості, пенсійним забезпеченням, внутрішнім переміщенням, пошкодженням житла та доступом до послуг. Це зумовлює необхідність переходу від формального обліку доходів до оцінювання реальної спроможності домогосподарства оплачувати ЖКП.

У результаті аналізу сучасного стану субсидування ЖКП в Україні встановлено, що житлові субсидії залишаються важливим інструментом пом'якшення житлово-комунального навантаження на домогосподарства, підтримання їхньої платоспроможності та забезпечення соціальної стабільності. Також виявлено, що українська система субсидування має спільні риси з міжнародними практиками, зокрема орієнтацію на дохід домогосподарства, склад сім'ї, житлові нормативи та обсяг витрат на оплату житла і комунальних послуг. Водночас її особливістю є виразна стабілізаційна функція, оскільки вона спрямована не лише на підтримку малозабезпечених домогосподарств, а й на пом'якшення наслідків тарифних змін, воєнних ризиків, втрати доходів і зростання енергетичної вразливості населення.

Оцінювання адресності житлових субсидій в Україні засвідчило наявність певного адресного ефекту, однак водночас виявило обмеження чинної системи моніторингу. Обґрунтовано, що адресність житлових субсидій доцільно розглядати як багатовимірну характеристику, що охоплює точність визначення отримувачів, достатність допомоги, адміністративну доступність, своєчасність перерахунку та здатність системи реагувати на зміну життєвих обставин домогосподарств. Це підтвердило необхідність переходу від переважно компенсаційної логіки субсидування до адаптивно-адресної моделі, інтегрованої з політикою доходів, тарифною політикою, реєстровою взаємодією та заходами енергоефективності.

Визначено основні вектори модернізації системи житлового субсидування: цифровізація та перехід до реєстрової моделі адміністрування; удосконалення механізмів адресності; поєднання субсидування з політикою енергоефективності; інтеграція житлових субсидій з іншими програмами соціальної підтримки; запровадження прозорих механізмів контролю, моніторингу та оцінювання результативності. Аргументовано, що реалізація цих напрямів здатна підвищити точність призначення допомоги, зменшити необґрунтовані виплати, запобігти недоохопленню вразливих

домогосподарств і забезпечити більш раціональне використання бюджетних ресурсів.

Запропоновано адаптивно-адресну інтегровану модель житлового субсидування, яка передбачає поєднання адресного визначення права на допомогу, оцінювання достатності підтримки, регулярного оновлення даних, регіонального коригування, моніторингу змін у домогосподарствах, прогнозування бюджетної потреби та інтеграції з програмами енергоефективності. Модель орієнтована на умови воєнного та повоєнного періоду, коли доходи, місце проживання, склад домогосподарств, доступ до житла та обсяг споживання послуг можуть швидко змінюватися.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання для вдосконалення державної політики у сфері житлового субсидування, розроблення критеріїв оцінювання її ефективності, модернізації адміністративних процедур, підвищення адресності та достатності підтримки, а також формування більш узгодженої тарифної, соціальної та енергоефективної політики. Запропоновані підходи можуть бути використані органами державної влади, органами місцевого самоврядування, Пенсійним фондом України, надавачами ЖКП та іншими суб'єктами соціальної політики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бізониц Д. В. Удосконалення механізму надання житлових субсидій в сучасній Україні. *Економіка, управління та адміністрування*. 2021. № 2 (96). С. 70–76. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.5.50>
2. Боярчук Т. В Україні запускають Єдину платформу житлово-комунальних послуг [Електронний ресурс]. *LB.ua*. 2024. URL: https://lb.ua/society/2024/09/03/632783_ukraini_zapuskayut_iedinu_platform.html (дата звернення: 23.05.2026).
3. Головне управління Пенсійного фонду України в Донецькій області продовжує фінансування виплат квітня [Електронний ресурс]. *Пенсійний фонд України* : офіц. вебпортал. Київ, 2024. URL: <https://www.pfu.gov.ua/dn/317224-golovne-upravlinnya-pensijnogo-fondu-ukrayiny-v-donetskij-oblasti-prodovzhuye-finansuvannya-vyplat-kvitnya-16/> (дата звернення: 23.05.2025).
4. Данилюк О. І. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.5.50>
5. Дані про нараховані суми пільг та житлових субсидій за грудень 2024 року [Електронний ресурс]. *Пенсійний фонд України* : офіц. вебпортал. Київ, 2024. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2170224-dani-pro-narahovani-sumu-pilg-ta-zhytlovyh-subsydij-za-gruden-2024-roku/> (дата звернення: 27.03.2025).
6. Державна житлова політика в Україні: сучасний стан та перспективи реформування. Київ : Аналіт. центр CEDOS, 2019. 132 с.
7. Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу у грошовій формі [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.04.2019 № 373. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал.

- Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/373-2019-%D0%BF> (дата звернення: 23.05.2025).
8. Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу Пенсійним фондом України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2022 № 1041. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1041-2022-%D0%BF> (дата звернення: 01.02.2026).
 9. Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС) [Електронний ресурс] / М-во соціальної політики, сім'ї та єдності України. Київ. URL: <https://www.msp.gov.ua/e-servisy/yeisss> (дата звернення: 27.01.2026).
 10. Ємельяненко Л. М. Ефективність тарифної політики житлово-комунального господарства України: соціально-економічні аспекти. *Ефективна економіка*. 2026. № 5. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.5.198>
 11. Ємельяненко Л. М. Інструменти узгодження тарифної політики та субсидування у сфері житлово-комунальних послуг в контексті соціальної підтримки населення України. *Грааль науки*. 2026. № 66. С. 121–129. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.01.05.2026.012>
 12. Ємельяненко Л. М., Пантасенко В. В. Інтеграція механізму житлових субсидій в систему соціальних стабілізаторів повоєнного відновлення України. *Вчені записки* : зб. наук. пр. / Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. 2026. № 42 (1). С. 40–54. https://doi.org/10.33111/vz_kneu.42.26.01.04.026.032
 13. Житлова пільга-2024: види, умови та порядок надання [Електронний ресурс]. *NV*. 2024. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/zhitlova-pilga-2024-vidi-umovi-ta-poryadok-nadannya-novini-ukrajini-50412080.html> (дата звернення: 23.05.2026).

- 14.3 травня 2024 року більшості українців, які отримують житлову субсидію, на неопалювальний сезон її буде призначено автоматично [Електронний ресурс]. *Пенсійний фонд України* : офіц. вебпортал. Київ, 2024. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2164505-z-travnya-2024-roku-bilshosti-ukrayintsiv-yaki-otrymuyut-zhytlovu-subsydiyu-na-neopaluyvalnyj-sezon-yiyi-bude-pryznacheno-avtomatychno/> (дата звернення: 23.05.2025).
- 15.Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на надання пільг і житлових субсидій населенню на оплату житлово-комунальних послуг [Електронний ресурс]. *Рахункова палата України*. Київ, 2018. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2018/12-7_2018/zvit_12-7_2018.pdf (дата звернення: 23.05.2025).
- 16.Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на виплату житлових субсидій населенню [Електронний ресурс]. *Рахункова палата України*. Київ, 2021. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2021/15-4_2021/Zvit_15-4_2021.pdf (дата звернення: 23.05.2025).
- 17.Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2022 році [Електронний ресурс]. *Пенсійний фонд України* : офіц. вебпортал. Київ, 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2022/ZVIT%20PFU%202022.pdf> (дата звернення: 23.05.2025).
- 18.Звіт про роботу Пенсійного фонду України у 2023 році [Електронний ресурс]. *Пенсійний фонд України* : офіц. вебпортал. Київ, 2024. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2024/05/Zvit-2023_06052024.pdf (дата звернення: 23.05.2025).
- 19.Звіти про виконання Державного бюджету України за 2017–2024 рр. [Електронний ресурс]. *Державна казначейська служба України*. Київ : ДКСУ, 2025. URL: <https://www.treasury.gov.ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu> (дата звернення: 23.05.2025).

- 20.Ігнатишин М. В., Ковач Я. М. Субсидії як інструмент адресної допомоги населенню [Електронний ресурс]. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 993–997. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/166.pdf (дата звернення: 23.05.2025).
- 21.Інфляційний звіт, січень 2025 року [Електронний ресурс]. *Національний банк України*. Київ, 2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2025-roku> (дата звернення: 27.03.2025).
- 22.Караман О. Л. Соціально-виховна робота з неповнолітніми засудженими : навч.-метод. посіб. Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2014. 378 с.
- 23.Кирилюк В. В., Рябоконь І. О. Житлові субсидії в контексті соціального забезпечення. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 1 (283). С. 44–49. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2025-1-283-44-49>
- 24.Кичко І. І. Субсидування населення як напрям посилення соціальної ефективності тарифної політики в житлово-комунальному господарстві [Електронний ресурс]. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління*. 2024. № 14. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-14-07-03>
- 25.Кичко І. І. Соціальна відповідальність підприємств житлово-комунального господарства України у період дії воєнного стану та післявоєнного функціонування. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 1 (41). С. 136–145. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-1\(41\)-136-145](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-1(41)-136-145)
- 26.Кичко І. І. Стратегічні пріоритети збереження трудового потенціалу України в умовах цифровізації та дії воєнного стану. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2025. № 2 (42). С. 23–37. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-2\(42\)-23-37](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2025-2(42)-23-37)
- 27.Колот А. М., Герасименко О. О. Безумовний базовий дохід у дзеркалі нової соціоекономічної та епідеміологічної реальності. *Демографія та*

- соціальна економіка*. 2022. № 1 (47). С. 103–124.
<https://doi.org/10.15407/dse2022.01.103>
28. Колот А. М., Лопушняк Г. С., Власенко М. П. Соціальна безпека України: ключові ризики та загрози. *Вісник Прикарпатського університету. Серія Економіка*. 2019. Вип. 14. С. 116–125. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/36527/pr_v_14-19.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 27.03.2025).
29. Легейда Н. М. Непрямі субсидії в Україні: оцінка, тенденції та наслідки для економічної політики [Електронний ресурс]. *Наукові матеріали № 10 / Ін-т екон. дослідж. та політ. консультацій в Україні*. Київ, 2001. 40 с. URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/WP/2001/Wp10_ukr.pdf (дата звернення: 27.03.2025).
30. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України : монографія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.
31. Лопушняк Г. С. Інститут соціального захисту в соціально-трудо́вій сфері. *Інституційні засади розвитку ринку праці в Україні* : колект. монографія / за наук. ред. І. Л. Петрової, В. В. Близнюк ; НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». Київ, 2021. С. 99–109.
32. Лопушняк Г. С. Теоретико-методологічні аспекти державної соціальної політики [Електронний ресурс]. *Ефективність державного управління*. 2013. Вип. 35. С. 118–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2013_35_16 (дата звернення: 27.03.2025).
33. Лопушняк Г. С., Шандар А. М. Теорія соціальних ризиків і соціального захисту : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2025. 309 с.
34. Лопушняк Г. С., Кирилюк В. В., Рябоконь І. О. Міжнародний досвід соціальної підтримки ветеранів: порівняльний аналіз моделей та механізмів реінтеграції [Електронний ресурс]. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2026. № 66. С. 117–128. URL:

- <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/4406>
(дата звернення: 27.03.2026).
35. Лопушняк Г. С., Фоменко О. О. Соціальна стабільність vs. тарифна лібералізація: дилеми субсидіарної політики в Україні воєнного часу [Електронний ресурс]. *Політика рівних можливостей, різноманіття та інклюзії в контексті сталого розвитку* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. Всесвітньому дню культурного різноманіття для діалогу та розвитку, 21 трав. 2026 р. / редкол.: Кожура Л. О. та ін. Київ : КНЕУ, 2026. С. 109–117. URL: <https://drive.google.com/file/d/1cAkrSyD53mJyB0ISwQmh6O-4dcnVbonR/view> (дата звернення: 27.03.2025).
 36. Лопушняк Г. С., Фоменко О. О. Субсидування житлово-комунальних послуг: теоретичні аспекти та зарубіжні практики. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. № 5 (251). С. 43–55. <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2022-1-251-43-55>
 37. Макарова О. В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки : монографія. Київ : Ліра-К, 2004. 328 с.
 38. Мащенко М. А. Пивавар І. В. Державне регулювання соціального захисту населення. *Інноваційна економіка*. 2013. № 2. С. 177–182.
 39. Методика формування тарифів на житлово-комунальні послуги [Електронний ресурс]. *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг* : офіц. вебпортал. Київ, 2024. URL: <https://www.nerc.gov.ua/?id=19490> (дата звернення: 27.03.2025).
 40. Методичні рекомендації щодо розрахунків економічно обґрунтованих тарифів на житлово-комунальні послуги від 29 березня 1999 року № 78 [Електронний ресурс]. *LIGA360*. Київ. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FIN8513> (дата звернення: 27.03.2025).
 41. Мінсоцполітики: У зв'язку з підвищенням тарифів на електроенергію, розмір житлово-комунальних субсидій і пільг буде перераховано

- автоматично [Електронний ресурс]. *Урядовий портал*. Київ, 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsotspolityky-u-zviazku-z-pidvyshchenniam-taryfiv-na-elektroenerhiiu-rozmir-zhytlovo-komunalnykh-subsydii-i-pilh-bude-pererakhovano-avtomatychno> (дата звернення: 25.03.2026).
42. Нерівність в Україні: масштаби та можливості впливу : монографія / за ред. Е. М. Лібанової. Київ : Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи НАН України, 2012. 404 с.
43. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. *Економіка та держава*. 2018. № 4. С. 131–136. <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2018.4.131>
44. Олійник С. Житлово-комунальні послуги під час війни: хто і скільки платитиме [Електронний ресурс]. *Українська енергетика*. 2022. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/zhytlovo-komunalni-posluhy-pid-chas-viiny-khto-i-skilky-platyty> (дата звернення: 27.05.2026).
45. Олійник С. Субсидії: розворот до ефективності [Електронний ресурс]. *Українська енергетика*. 2020. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/subsydii-rozvorot-do-efektyvnosti> (дата звернення: 27.05.2026).
46. Оплата населенням житлово-комунальних послуг [Електронний ресурс]. *Державна служба статистики України*. Київ. URL: <https://stat.gov.ua/uk/explorer?md5=e85bca4dc1e62591932d3bd08ea882f8> (дата звернення: 27.05.2026).
47. Панасюк В. М., Федорович І. М. Соціальне забезпечення і економічна стійкість у добу турбулентності. *Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій*. 2025. № 3 (17). С. 626–638. <http://doi.org/10.32750/2025-0355>
48. Поплавська О. М. Соціальна безпека: нові виміри в сучасному глобальному середовищі. *Галицький економічний вісник*. 2022. Т. 75, № 2. С. 21–29. https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2022.02.021

49. Поплавська О. М. Соціальний захист в системі забезпечення соціальної безпеки людини. *Український економічний часопис*. 2025. № 8. С. 102–107. <https://doi.org/10.32782/2786-8273/2025-8-18>
50. Поплавська О. М., Кіндій А. С. Роль житлового будівництва в забезпеченні соціальної безпеки. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2025. № 1. С. 30–37. <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2025-89-4>
51. Поплавська О. М., Ярош В. В. Інструментарій забезпечення соціальної безпеки на різних рівнях прийняття рішень. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія: економічна, юридична*. 2025. № 44. С. 222–229. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15094758>
52. Призначення субсидій у 2024 році [Електронний ресурс]. *Профспілка працівників освіти і науки України*. 2024. URL: <https://pon.org.ua/novyny/10846-pryznachennia-subsydii-u-2024-roci.html> (дата звернення: 23.05.2025).
53. Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін щодо особливостей врахування доходів отримувачів житлових субсидій і пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива і скрапленого газу, які використовують альтернативні джерела енергії [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2024 р. № 1285. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1285-2024-%D0%BF> (дата звернення: 21.05.2025).
54. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань надання субсидій [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2025 р. № 222. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.05.2025).

55. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України та визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. № 1022 [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2018 № 329. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/329-2018-%D0%BF> (дата звернення: 25.05.2025).
56. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2024 р. № 1507. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1507-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.05.2025).
57. Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 409. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/409-2014-%D0%BF> (дата звернення: 05.05.2025).
58. Про встановлення тарифів на централізоване водопостачання та водовідведення [Електронний ресурс] : Постанова Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг № 1141 від 16.06.2016 р. із змінами. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0995-16#Text> (дата звернення: 05.05.2025).
59. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України від 05.10.2000 № 2017-III. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2017-14> (дата звернення: 19.05.2025).

60. Про деякі питання оплати житлово-комунальних послуг в період воєнного стану [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України № 206 від 5 березня 2022 р. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/206-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.05.2025).
61. Про житлово-комунальні послуги [Електронний ресурс] : Закон України від 09.11.2017 № 2189-VIII. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2189-19> (дата звернення: 14.06.2026).
62. Про новий розмір витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у разі надання житлової субсидії [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.1998 № 1156. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1156-98-%D0%BF> (дата звернення: 23.02.2026).
63. Про реалізацію експериментального проекту щодо надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу Пенсійним фондом України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.09.2022 № 1041. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1041-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.05.2025).
64. Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.10.1995 № 848. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/848-95-%D0%BF> (дата звернення: 06.05.2025).

- 65.Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту [Електронний ресурс] : Закон України від 22.10.1993 № 3551-XII. *Верховна Рада України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3551-12> (дата звернення: 23.05.2025).
- 66.Проведення обстеження домогосподарств щодо доступності субсидій на оплату житлово-комунальних послуг в Україні : звіт за результатами дослідження, проведеного на замовлення Програми розвитку ООН в рамках проекту «Підтримка реформи соціального сектора в Україні». Київ, 2014. 104 с.
- 67.Розрахунок прожиткового мінімуму у розрахунку на місяць на одну особу та для осіб, які відносяться до основних соціальних і демографічних груп населення (в цінах січня 2025 р.) [Електронний ресурс]. URL: http://pmguinfo.dp.ua/images/photo-news/03_2025/03_02.pdf (дата звернення: 23.05.2025).
- 68.Рябоконт І. О., Кирилюк В. В. Проблеми і перспективи оптимізації тарифної політики та системи субсидування у контексті забезпечення соціальної стабільності. *Соціально-трудова відносини: теорія та практика*. 2025. № 14 (2). С. 28–37. [https://doi.org/10.21511/slrrp.14\(2\).2024.03](https://doi.org/10.21511/slrrp.14(2).2024.03)
- 69.Рябоконт І. О., Кирилюк В. В. Субсидування та енергоефективність: шлях до екологічної стійкості. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2025. № 45. С. 11–17. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15271656>
- 70.Середній розмір призначеної пенсійної виплати та питома вага пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності станом на 01.01.2025 [Електронний ресурс]. *Пенсійний фонд України* : офіц. вебпортал. Київ, 2025. URL: https://www.pfu.gov.ua/content/uploads/2025/01/Slajdy-5-pf-01_01_2025.pdf (дата звернення: 27.05.2026).

71. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2024 році [Електронний ресурс]. URL: https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.ukrstat.gov.ua%2Foperativ%2Foperativ2022%2Fgdn%2FZarp%2FZarp_ek_p2024_ue.xlsx&wdOrigin=BROWSELINK (дата звернення: 27.05.2026).
72. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року [Електронний ресурс]. Київ : Держстат України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.05.2026).
73. Середня заробітна плата за даними ПФУ [Електронний ресурс]. *Мінфін*. Київ, 2026. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/average/pfu/> (дата звернення: 27.05.2026).
74. Синчук С., Малюга Л. Право вразливих груп населення на соціальні пільги: проблеми реалізації. *Університетські наукові записки*. 2024. № 6 (102). С. 13–26. <https://doi.org/10.37491/UNZ.102.2>
75. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2021 році : стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ : Держстат України, 2021.
76. Смирнова К. В. Поняття державної допомоги та її роль у правовому конкурентному середовищі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2017. Вип. 44, т. 2. С. 155–159.
77. Соціальний портал Мінсоцполітики [Електронний ресурс] / М-во соц. політики, сім'ї та єдності України. Київ, 2026. URL: <https://www.msp.gov.ua/e-servisy/soc-portal> (дата звернення: 27.01.2026).
78. Соціально-економічний стан домогосподарств України : за результатами загальнодержавного вибіркового обстеження соціально-економічного стану домогосподарств, проведеного у грудні 2023 року–лютому 2024 року [Електронний ресурс]. *UNICEF Україна*. 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/social-economical-state-2023-24> (дата звернення: 28.02.2026).

79. Статистична інформація. Доходи та умови життя населення [Електронний ресурс]. Київ : Держстат України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
80. Стуга Р. Регіональні аспекти нерівності доходів в Україні та механізми інклюзивного розвитку. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. № 2 (78). С. 132–141. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-78-132-141>
81. Сущенко Р., Танасійчук О., Лавренюк А., Банахевич Ю., Кудрін О., Болотская Р. Субсидії на комуналку: світовий досвід [Електронний ресурс]. *Укрінформ*. Київ, 2016. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2089029-subsidiina-komunalku-svitovij-dosvid.html>
82. Тарифи на водопостачання і водовідведення в інших містах України [Електронний ресурс]. *Комунальне підприємство «Тернопільводоканал»*. URL: <http://www.vodokanal.te.ua/spozhivacham-global-menu/taryfy/arkhiv-taryfiv/itemlist/category/316>
83. Тарифи на водопостачання та водовідведення [Електронний ресурс]. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/water/>
84. Тарифи на газ для населення [Електронний ресурс]. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/gas/>
85. Тарифи середньозважені на газопостачання. 2016–2025 [Електронний ресурс]. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/electric/>
86. Тарифи на електроенергію. 2016–2025. 2025 [Електронний ресурс]. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/electric/>
87. Тарифи на теплову енергію для населення [Електронний ресурс]. *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг* : офіц. вебпортал. Київ : НКРЕКП. URL: <https://www.nerc.gov.ua/sferi-diyalnosti/teplo/naselennya/teplova-energiya/tarifi-na-teplovu-energiyu-dlya-naselennya>
88. Татаренко Г. В., Стороженко О. О., Татаренко Д. В. Проблемні питання призначення житлових субсидій. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2019. № 2 (38). С. 138–145.

89. Федорович І., Шевчук Я. Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: сучасний стан та перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 4. С. 161–167. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.4.161>
90. Федорович І. М. Інноваційні підходи до субсидування житлово-комунальних послуг у контексті цифрової трансформації соціальної сфери. *Актуальні проблеми економіки*. 2026. № 4 (298). С. 262–271. <http://doi.org/10.32752/1993-6788-2026-1-298-262-271>
91. Фігурка М. В. Формування тарифів на житлово-комунальні послуги для населення України. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 1 (26). С. 21–26.
92. Фоменко О. Моніторинг та оцінювання адресності надання житлових субсидій. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-37>
93. Фоменко О. О. Вектори модернізації технологій субсидування житлово-комунальних послуг населенню. *Трансформаційна економіка*. 2025. № 4 (09). С. 83–90. <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-9-13>
94. Фоменко О. О. Субсидування житлово-комунальних послуг і соціальна стабільність держави: теоретико-проблемні аспекти. *Бізнес Інформ*. 2024. № 7. С. 335–341. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-335-341>
95. Фоменко О. О. Субсидування житлово-комунальних послуг населенню: теоретико-методичні аспекти. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3 (50). С. 427–431. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-64>
96. Фоменко О. О. Житлова субсидія як інструмент адресної фінансової допомоги населенню. *Економіка і регіони*. 2022. № 4 (87). С. 77–85. [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2785](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2785)
97. Фоменко О. О. Житлові субсидії як інструмент адресної допомоги населенню [Електронний ресурс]. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку соціально-трудових відносин в умовах змін* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 верес. 2022 р., Полтава / за заг. ред. Т.

- А. Костишиної, Л. В. Степанової. Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 109–113.
URL: <https://surl.li/abbubl>
98. Фоменко О. О. Субсидування житлово-комунальних послуг: огляд зарубіжних практик [Електронний ресурс]. *Соціоекономіка та менеджмент: стан, тенденції, управлінські рішення* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених, 11 трав. 2022 р : у 2 ч. Ч. 2. Київ : КНЕУ, 2022. С. 220–223. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/80deaf74-f13f-4057-ae81-c9d446f67908/content>
99. Фоменко О. О. Субсидування житлово-комунальних послуг: сучасні виклики [Електронний ресурс]. *Теорія і практика розбудови екосистеми соціальної сфери в умовах повоєнного відродження України* : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., 17–18 квіт. 2024 р. Київ : КНЕУ. 2024. С. 359–361. URL: https://www.bsu.ge/text_files/ge_file_16506_2.pdf
100. Фоменко О. О. Тарифна політика та житлові субсидії: пошук оптимального балансу між доступністю та соціальною стабільністю. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2026. № 34. С. 267–292. <https://doi.org/10.33813/2224-1213.34.2026.23>
101. Хомич І. Ю. Особливості соціальної допомоги як форми соціального забезпечення населення України. *Форум права*. 2013. № 3. С. 717–724.
102. Хренова Т. Ю. Житлова субсидія як організаційно-правова форма соціального забезпечення населення : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 218 с.
103. Хренова Т. Ю. Житлові субсидії як особливий різновид соціальних пільг. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2018. Вип. 53, т. 1. С. 152–155.
104. Хренова Т. Ю. Теоретико-правові підходи щодо розуміння сутності житлової субсидії. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6, т. 4. С. 78–89.

105. Чисельність отримувачів пенсій, житлових субсидій та пільг [Електронний ресурс]. *Пенсійний фонд України* : офіц. вебпортал. URL: <https://www.pfu.gov.ua/statystyka/chyselnist-otrymuвачiv-pensij-cherez-banky-ta-poshtu/>
106. Чому вигідно об'єднати житлові субсидії і програму допомоги малозабезпечених? [Електронний ресурс]. *Ціна держави*. 2019. URL: <https://cost.ua/699-chomu-vyhidno-obyednaty-zhytlovi-subsydiy-i-prohramu-dopomohy-malozabezpechenykh/>
107. Шинкарьук О. В., Кушлак О. І. Оцінки міжнародного досвіду формування та використання міжбюджетних трансфертів (у контексті побудови системи державного управління регіональним людським розвитком). *Управління економікою: теорія та практика* : зб. наук. пр. Київ : ІЕП НАНУ, 2014. С. 141–156.
108. Що таке обов'язковий відсоток платежу при призначенні субсидії? Як він визначається? [Електронний ресурс]. *Пенсійний фонд України* : офіц. вебпортал. Київ, 2026. URL: <https://www.pfu.gov.ua/2159171-shho-take-obov-yazkovyj-vidsotok-platezhu-pry-pryznachenni-subsydiy-yak-vin-vyznachayetsya/> (дата звернення: 01.04.2026).
109. Як обчислити розмір житлової субсидії? [Електронний ресурс]. *Пенсійний фонд України* : офіц. вебпортал. Київ, 2026. URL: <https://www.pfu.gov.ua/tr/293710-yak-obchyslyty-rozmir-zhytlovoyi-subsydiy/> (дата звернення: 01.03.2026).
110. Access to social benefits: Reducing non-take-up / Eurofound. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. 78 p. URL: <https://assets.eurofound.europa.eu/f/279033/5e6a6282c7/ef1536en.pdf> (date of access: 27.01.2026).
111. Alberini A., Umapathi N. What Are the Benefits of Government Assistance with Household Energy Bills? Evidence from Ukraine / World Bank, Policy Research Working Paper 9669. Washington, DC : World Bank, 2021. 54 p. <https://doi.org/10.1596/1813-9450-9669>

112. Balashov E. Mechanisms and instruments of mutual integration of municipalities in the field of municipal infrastructure. *E3S Web of Conferences*. 2023. Vol. 403, art. 05008. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202340305008>
113. Benedict J. Clements, David Coady, Stefania Fabrizio, Sanjeev Gupta, Trevor Serge Coleridge Alleyne, Carlo A Sdrilevich. *Energy Subsidy Reform: Lessons and Implications*. USA : International Monetary Fund, 2013. <https://doi.org/10.5089/9781475558111.071>
114. Boardman B. Fuel Poverty: From Cold Homes to Affordable Warmth. London : Belhaven Press, 1991. 267p.
115. Borbely D. The impact of housing subsidy cuts on the labour market outcomes of claimants: Evidence from England. *Journal of Housing Economics*. 2022. Vol. 58, art. 101859. <https://doi.org/10.1016/j.jhe.2022.101859>
116. Bouzarovski S., Petrova S. A global perspective on domestic energy deprivation: Overcoming the energy poverty-fuel poverty binary. *Energy Research & Social Science*. 2015. Vol. 10. P. 31–40. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.06.007>
- Bouzarovski S., Thomson H., Cornelis M. Confronting energy poverty in Europe: A research and policy agenda. *Energies*. 2021. Vol. 14, no. 4, art. 858. <https://doi.org/10.3390/en14040858>
118. Bozhko V., Yurko I. Legal mechanism for local authorities to influence the implementation of internally displaced persons' right to housing. *Problems of Legality*. 2026. No. 171. P. 6–38. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.171.346529>
119. Breisinger C., Mukashov A., Raouf M., Wiebelt M. Energy subsidy reform for growth and equity in Egypt: The approach matters. *Energy Policy*. 2019. Vol. 129. P. 661–671. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2019.02.059>
120. Bril-Mascarenhas T., Post A. E. Policy traps: Consumer subsidies in post-crisis Argentina. *Studies in Comparative International Development*. 2015. Vol. 50 (1). P. 98–120. <https://doi.org/10.1007/s12116-014-9158-y>

121. Cherenko L. Targeting of Social Programs at Vulnerable Groups: Sustainable Trends and Post-War Prospects. *Demography and Social Economy*. 2023. Vol. 51, № 1. P. 73–95. <https://doi.org/10.15407/dse2023.01.073>
122. Clair A. The effect of local housing allowance reductions on overcrowding in the private rented sector in England. *International Journal of Housing Policy*. 2022. Vol. 22, no. 1. P. 119–137. <https://doi.org/10.1080/19491247.2021.1964253>
123. Collinson R., Ellen I. G., Ludwig J. Low-income housing policy. Economics of Means-Tested Transfer Programs in the United States / ed. R. Moffitt. Chicago : University of Chicago Press, 2016. Vol. 2. P. 59–126. <https://doi.org/10.7208/9780226392523-003>
124. Daniel C., Chowdhury R. M. M. I., Gentina E. Mindfulness, spiritual well-being, and sustainable consumer behavior. *Journal of Cleaner Production*. 2024. Vol. 455, art. 142293. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2024.142293>
125. Danish Refugee Council. DRC's legal analysis of housing and utilities subsidies and privileges in Ukraine [Electronic resource]. 2025. URL: <https://drc.ngo/media/ka2bzt1s/drc-legal-analysis-on-hus-and-hup-april-2025.pdf>
126. David Coady, Ian W. H. Parry, Louis Sears, Baoping Shang. How Large Are Global Energy Subsidies? *IMF Working Papers*. Vol. 2015, iss. 105. <https://doi.org/10.5089/9781513532196.001>
127. Dawkins C. Realizing housing justice through comprehensive housing policy reform. *International Journal of Urban Sciences*. 2021. Vol. 25, no. 1. P. 82–104. <https://doi.org/10.1080/12265934.2020.1772099>
128. Devereux S., Wolkenhauer A. Social protection: Aspirations and limitations of an expanding agenda. *IDS Bulletin*. 2024. Vol. 55 (2). <https://doi.org/10.19088/1968-2024.118>
129. DRC's Legal Analysis of Housing and Utilities Subsidies and Privileges in Ukraine [Electronic resource] / Danish Refugee Council. 2025. URL:

- <https://drc.ngo/media/ka2bzt1s/drc-legal-analysis-on-hus-and-hup-april-2025.pdf> (date of access: 27.01.2026).
130. Dynamic Social Registries in Social Protection [Electronic resource] / World Bank. Washington, DC : World Bank, 2024. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099810103242514178/pdf/IDU-fcba7ec9-1f3b-47c1-8de4-2114d0310e3f.pdf> (date of access: 27.01.2026).
 131. Elston T., Bel G., Wang H. The effect of inter-municipal cooperation on social assistance programs: Evidence from housing allowances in England. *Journal of Policy Analysis and Management*. 2025. Vol. 44. P. 1060–1088. <https://doi.org/10.1002/pam.22664>
 132. Energy Performance of Buildings Directive [Electronic resource]. *European Commission*. 2026. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-efficiency/energy-performance-buildings/energy-performance-buildings-directive_en (date of access: 27.01.2026).
 133. Energy poverty [Electronic resource]. *European Commission*. 2026. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/energy-consumers-and-prosumers/energy-poverty_en (date of access: 06.05.2026).
 134. Energy Poverty Advisory Hub. About Energy Poverty Advisory Hub [Electronic resource]. *European Commission*. 2026. URL: <https://energy-poverty.ec.europa.eu/about> (date of access: 05.02.2026).
 135. Engström P., Forsell E., Hagen J., Stefánsson A. Increasing the take-up of the housing allowance among Swedish pensioners: a field experiment. *International Tax and Public Finance*. 2019. Vol. 26, no. 6. P. 1353–1382. <https://doi.org/10.1007/s10797-019-09538-9>
 136. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. Cambridge : Polity Press, 1990. 248 p.
 137. Eurostat. Living conditions in Europe – housing. Statistics Explained [Electronic resource]. 2025. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics->

- explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_housing (date of access: 05.02.2026).
138. Fankhauser S., Kazaglis A., Srivastav S. What Are the Benefits of Government Assistance with Household Energy Bills? Evidence from Ukraine [Electronic resource]. *Brookings*. 2022. URL: <https://www.brookings.edu/articles/government-assistance-when-household-energy-bills-are-high-lessons-from-ukraine/> (date of access: 25.03.2026).
 139. Flambard V. Housing allowances: Still struggling to make ends meet. *Housing Studies*. 2019. Vol. 34, no. 10. P. 1720–1741. <https://doi.org/10.1080/02673037.2018.1468420>
 140. Fuente A., Gakii Gatua J., Ikiara M., Kabubo-Mariara J., Mwaura M., Whittington D. A Diagnostic Tool for Estimating the Incidence of Subsidies Delivered by Water Utilities in Low- and Medium-Income Countries, with Illustrative Simulations. *Utilities Policy*. 2015. Vol. 34. P. 70–81.
 141. Griggs J., Kemp P. A. Housing allowances as income support: Comparing European welfare regimes. *International Journal of Housing Policy*. 2012. Vol. 12, no. 4. P. 391–412. <https://doi.org/10.1080/14616718.2012.711987>
 142. Grosh M., Leite P., Wai-Poi M., Tesliuc E. Revisiting Targeting in Social Assistance: A New Look at Old Dilemmas. *Global Social Policy*. Washington, DC : World Bank, 2022. <https://doi.org/10.1177/14680181221121442>
 143. Haffner M. E. A., Boelhouwer P. J. Housing allowances and economic efficiency. *International Journal of Urban and Regional Research*. 2006. Vol. 30, no. 4. P. 944–959. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2006.00699.x>
 144. Hegedüs J. Social Housing in Post-crisis Hungary: A Reshaping of the Housing Regime under ‘Unorthodox’ Economic and Social Policy. *Critical housing analysis*. 2017. Vol. 4, iss. 1. P. 90–101.
 145. Hick R., Pomati M., Stephens M. Housing affordability and poverty in Europe: On the deteriorating position of market renters. *Journal of Social Policy*. 2025. Vol. 54, iss. 4. P. 1072–1095. <https://doi.org/10.1017/S0047279423000703>

146. Hick R., Stephens M. Housing, the welfare state and poverty: On the financialization of housing and the dependent variable problem. *Housing, Theory and Society*. 2023. Vol. 40, iss. 1. P. 78–95. <https://doi.org/10.1080/14036096.2022.2095438>
147. Hills J. Getting the Measure of Fuel Poverty: Final Report of the Fuel Poverty Review [Electronic resource] / Centre for Analysis of Social Exclusion, London School of Economics and Political Science. London, 2012. 237 p. URL: <https://sticerd.lse.ac.uk/dps/case/cr/casereport72.pdf>
148. Horoshkova L., Khlobystov I. Inequality in the distribution of income as a threat to the sustainable development of united territorial communities in Ukraine. *International Journal of Global Environmental Issues*. 2021. Vol. 20, no. 2–4. P. 109–122. <https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2021.121010>
149. Janda K., Turdaliev S. Increasing Block Tariff Electricity Pricing and Propensity to Purchase Dirty Fuels: Empirical Evidence from a Natural Experiment. *Eastern European Economics*. 2024. Vol. 62, iss. 4. P. 315–339. <https://doi.org/10.1080/00128775.2023.2165948>
150. Kemeny J. From public housing to the social market: Rental policy strategies in comparative perspective. London : Routledge, 1995. 194 p. <https://doi.org/10.4324/9780203308554>
151. Kemp P. A. Housing allowances in comparative perspective. *Housing Allowances in Comparative Perspective* / ed. by P. A. Kemp. Bristol : Policy Press, 2007. P. 1–14.
152. Kerimray A., De Miglio R., Rojas-Solórzano L., Ó Gallachóir B. P. Causes of energy poverty in a cold and resource-rich country: evidence from Kazakhstan. *Local Environment*. 2018. Vol. 23, iss. 2. P. 178–197. <https://doi.org/10.1080/13549839.2017.1397613>
153. Komives K., Foster V., Halpern J., Wodon Q. Water, Electricity, and the Poor: Who Benefits from Utility Subsidies? [Electronic resource]. Washington, DC : World Bank, 2005. 306 p. URL:

- <https://documents1.worldbank.org/curated/en/606521468136796984/pdf/343340REPLACEM10082136342501PUBLIC1.pdf>
154. Komives K., Halpern J., Foster V., Wodon Q., Abdullah R. Utility subsidies as social transfers: An empirical evaluation of targeting performance. *Development Policy Review*. 2007. Vol. 25, iss. 6. P. 659–679. <https://doi.org/10.1111/j.1467-7679.2007.00391.x>
 155. Lind J., Sabates-Wheeler R. Social protection in conflict and conflict-related displacement crises. *IDS Bulletin*. 2024. Vol. 55, no. 2. <https://doi.org/10.19088/1968-2024.122>
 156. Lindert K., George T., Leite P., Rodriguez Caillava I. Sourcebook on the Foundations of Social Protection Delivery Systems [Electronic resource]. Washington, DC : World Bank, 2020. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/519831596182628993/pdf/Sourcebook-on-the-Foundations-of-Social-Protection-Delivery-Systems.pdf> (date of access: 06.05.2026).
 157. Lipton D. Energy Subsidy Reform: The Way Forward. [Electronic resource]. *International Monetary Fund*. 2013. URL: <https://www.imf.org/en/news/articles/2015/09/28/04/53/sp032713>
 158. Lopushniak H., Verkhovod I., Oleksenko R., Vonberg, T. Evaluación de la reforma del sistema de protección social en el contexto de la consecución de los Objetivos de Desarrollo Sostenible. *Interacción Y Perspectiva*. 2024. № 14 (1). P. 26–42. <https://doi.org/10.5281/zenodo.8319394>
 159. Lopushnyak G., Poliakova S., Kohatko Y., Ryabokon I., Fomenko O., Mylyanyk R. Consumer behaviour of Ukrainian households: factors, strategies, changes under the influence of war. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. Vol. 1 (60). P. 522–542. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4645>
 160. Lukin S., Meliakov A., Sadauskis A. Specific features of social development of territorial communities in Ukraine under martial law.

- Business: Theory and Practice*. 2025. Vol. 26, no. 2. P. 411–421.
<https://doi.org/10.3846/btp.2025.23262>
161. Lux M., Sunega P. The effectiveness of selected housing subsidies in the Czech Republic. *Journal of Housing and the Built Environment*. 2009. Vol. 24, no. 3. P. 249–273. <https://doi.org/10.1007/s10901-009-9153-1>
 162. Midões C. The Ukrainian Housing and Utilities Subsidy (HUS): Targeting and Coverage [Electronic resource] : Policy Evaluation PE/03/2021. Berlin : Berlin Economics GmbH, 2021. 9 p. URL: <https://www.lowcarbonukraine.com/wp-content/uploads/The-Ukrainian-Housing-and-Utilities-Subsidy-HUS-1.pdf>
 163. Modernising Access to Social Protection [Electronic resource] / OECD. Paris : OECD Publishing, 2024. 128 p. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/05/modernising-access-to-social-protection_e97dce5c/af31746d-en.pdf (date of access: 01.02.2026).
 164. Muñoz-Higueras D. Non-take-up of in-work benefits: determinants, benefit erosion and policy implications. *Journal for Labour Market Research*. 2024. Vol. 58, art. 12. <https://doi.org/10.1186/s12651-024-00385-8>
 165. Naumenkova S., Tishchenko I., Mishchenko V., Mishchenko S. Rethinking energy poverty alleviation through energy efficiency: Evidence from Ukraine. *Environmental Economics*. 2024. Vol. 15, iss. 2. P. 198–214. [https://doi.org/10.21511/ee.15\(2\).2024.14](https://doi.org/10.21511/ee.15(2).2024.14)
 166. Nelson K., Borg I., Nieuwenhuis R., Alm S. The political determinants of housing benefits. *European Sociological Review*. 2023. Vol. 39, no. 1. P. 104–117. <https://doi.org/10.1093/esr/jcac042>
 167. OECD Affordable Housing Database. HC1.5. Overview of Affordable Housing Indicators [Electronic resource]. Paris : OECD, 2025. URL: https://webfs.oecd.org/Els-com/Affordable_Housing_Database/HC1-5-Overview-of-affordable-housing-indicators.pdf (date of access: 19.03.2026).

168. OECD Energy Prices and Subsidies in the Western Balkans: Reforms for a Fair and Green Future. Paris : OECD, Paris, 2025. <https://doi.org/10.1787/082ea26a-en>
169. Ong ViforJ R., Pawson H., Singh R., Martin C. Analysing the effectiveness of demand-side rental subsidies: The case of Australia's Commonwealth Rent Assistance scheme. *International Journal of Housing Policy*. 2024. Vol. 24, iss. 1. P. 75–97. <https://doi.org/10.1080/19491247.2022.2123268>
170. Ozdemir E., Ward T. Addressing Housing Affordability and Energy Poverty [Electronic resource] / European Commission, Joint Research Centre. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2025. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC140895/JRC140895_01.pdf (date of access: 27.01.2026).
171. Prokip A. How energy misregulation threatens Ukraine's electricity sector [Electronic resource]. *Wilson Center*. 2023. URL: <https://www.wilsoncenter.org/blog-post/how-energy-misregulation-threatens-ukraines-electricity-sector>
172. Raya J. M., Torres-Pruñonosa J. The importance of administrative data in the evaluation of the incidence of social housing allowance programmes. *Evaluation and Program Planning*. 2022. Vol. 94, art. 102117. <https://doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2022.102117>
173. Review of Energy Subsidies in the Context of Energy Sector Reforms in Ukraine [Electronic resource]. Paris : OECD Publishing, 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/review-of-energy-subsidies-in-the-context-of-energy-sector-reforms-in-ukraine_0fdb33b3-en.html (date of access: 02.02.2026).
174. Revisiting Targeting in Social Assistance [Electronic resource] / ed. by M. Grosh, P. Leite, M. Wai-Poi, E. Tesliuc. Washington, DC : World Bank, 2022. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/a6b0063a-4805-5542-89a9-f6da877b5e37> (date of access: 27.01.2026).

175. Saal D., Parker D. The impact of privatisation on the English and Welsh water and sewerage industry. *Paper presented at CESifo Conference on Privatisation Experiences in the EU*. Munich, 2003. P. 5.
176. Saal D. S., Parker D. Productivity and price performance in the privatized water and sewerage companies of England and Wales. *Journal of Regulatory Economics*. 2001. Vol. 20. P. 61–90. <https://doi.org/10.1023/A:1011162214995>
177. Sahoo P., Dash R. K. Infrastructure development and economic growth in China. *Journal of the Asia Pacific Economy*. 2009. Vol. 14, iss. 4. P. 351–365. <https://doi.org/10.1080/13547860903169340>
178. Schnabel J., Souris A. Exploring affordable housing policy in federal states: Social housing and housing allowances in Australia, Austria, Canada, and Germany. *Regional and Federal Studies*. 2025. Vol. 35. P. 887–905. <https://doi.org/10.1080/13597566.2024.2398426>
179. Shevyakova A., Petrenko Y., Koshebayeva G., Ulybyshev D. Peculiarities of Housing and Communal Services and the Difficulties of Implementing Energy-Saving Technologies: The Case of Kazakhstan. *Energies*. 2022. Vol. 15 (20), art. 7576. <https://doi.org/10.3390/en15207576>
180. Simshauser P. The 2022 energy crisis: Fuel poverty and the impact of policy interventions in Australia's National Electricity Market. *Energy Economics*. 2023. Vol. 121, art. 106660. <https://doi.org/10.1016/j.eneco.2023.106660>
181. Simcock N., Thomson H., Petrova S., Bouzarovski S. Energy poverty and vulnerability: A global perspective. London : Routledge, 2017. 263 p. <https://doi.org/10.4324/9781315231518>
182. Sivaev S. B., Smirnov O. O., Abdullaev A. M. Connection fee as a factor to ensure financial affordability of utility services for consumers. *Voprosy Ekonomiki*. 2024. № 5. P. 38–54. <https://doi.org/10.32609/0042-8736-2024-5-38-54>

183. Sotnyk I., Kubatko O., Kurbatova T., Almashaqbeh I. Y. A. et al. Impact of subsidies on social equality and energy efficiency development: The case of Ukraine. *Social inequality as a global challenge*. 2022. 39 p. <https://doi.org/10.1201/9781003339571-7>
184. State of Social Protection Report 2025: The 2-Billion-Person Challenge [Electronic resource] / World Bank. Washington, DC : World Bank, 2025. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection/publication/state-of-social-protection-2025-2-billion-person-challenge> (date of access: 07.03.2026).
185. Stephens M. How housing systems are changing and why: A critique of Kemeny's theory of housing regimes. *Housing, Theory and Society*. 2020. Vol. 37, iss. 5. P. 521–547. <https://doi.org/10.1080/14036096.2020.1814404>
186. Stephens M., Whitehead C. Rental housing policy in England: Post crisis adjustment or long term trend? *Journal of Housing and the Built Environment*. 2014. Vol. 29. P. 201–220. <https://doi.org/10.1007/s10901-013-9386-x>
187. Stone M. E. What is housing affordability? The case for the residual income approach. *Housing Policy Debate*. 2006. Vol. 17, iss. 1. P. 151–184. <https://doi.org/10.1080/10511482.2006.9521564>
188. Streimikiene D., Balezentis T. Innovative policy schemes to promote renovation of multi-flat residential buildings and address the problems of energy poverty of aging societies in former socialist countries. *Sustainability*. 2019. Vol. 11(7). <https://doi.org/10.3390/su11072015>
189. Struyk R., Kolodeznikova A. Needs-based targeting without knowing household incomes: How would it work in Russia? *Urban Studies*. 1999. Vol. 36, iss. 11. P. 1875–1889. <https://doi.org/10.1080/0042098992656>
190. Szczygieł O., Harbiankova A., Manso M. Where Does Energy Poverty End and Where Does It Begin? A Review of Dimensions, Determinants and Impacts on Households. *Energies*. 2024. Vol. 17 (24), art. 6429. <https://doi.org/10.3390/en17246429>

191. Thomson H., Bouzarovski S., Snell C. Rethinking the measurement of energy poverty in Europe: A critical analysis of indicators and data. *Indoor and Built Environment*. 2017. Vol. 26, iss. 7. P. 879–901. <https://doi.org/10.1177/1420326X17699260>
192. Thomson H., Bouzarovski S. Addressing energy poverty in the European Union: State of play and action [Electronic resource] / EU Energy Poverty Observatory. 2019. 54 p. URL: https://energy-poverty.ec.europa.eu/system/files/2024-05/paneureport2018_updated2019.pdf
193. Tonelli S., Harris E., Deeg F. Cross-class solidarity in times of crisis: The economic impact of the COVID-19 pandemic on support for redistribution. *Journal of European Social Policy*. 2024. Vol. 34, iss. 5. P. 562–578. <https://doi.org/10.1177/09589287241271037>
194. Torgersen U. Housing: The wobbly pillar of the welfare state. Between State and Market: Housing in the Post-Industrial Era / ed. by B. Turner, J. Kemeny, L. J. Lundqvist. *Scandinavian Housing and Planning Research*. 1987. Vol. 4. P. 116–126.
195. Ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o dodatkach mieszkaniowych. Dz.U. 2001 Nr 71 poz. 734 [Electronic resource]. *Internetowy System Aktów Prawnych*. 2001. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010710734>
196. Van Oorschot W. Failing selectivity: On the extent and causes of non-take-up of social security benefits [Electronic resource]. *Empirical Poverty Research in a Comparative Perspective* / ed. by H.-J. Andreß. Aldershot : Ashgate, 1998. P. 101–132. URL: <https://research.tilburguniversity.edu/en/publications/failing-selectivity-on-the-extent-and-causes-of-non-take-up-of-so/> (date of access: 25.03.2026).
197. Verbist G., Grabka M. M. Distributive and poverty-reducing effects of in-kind housing benefits in Europe: With a case study for Germany. *Journal of*

- Housing and the Built Environment*. 2017. Vol. 32, no. 2. P. 289–312.
<https://doi.org/10.1007/s10901-016-9514-5>
198. White Book of Reforms 2025. Chapter 7. Energy sector reforms in Ukraine [Electronic resource]. *VoxUkraine*. 2025. URL: <https://voxukraine.org/en/white-book-of-reforms-2025-energy-sector-reforms-in-ukraine> (date of access: 25.03.2026).
199. Willner J., Parker D. The relative performance of public and private enterprise under conditions of active and passive ownership. *Working or Discussion Paper* / Institute for Development Policy and Management. 2002. № 22. 34 p. <https://doi.org/10.22004/ag.econ.30591>
200. Woods R., Heidenreich S., Korsnes M., Solbu G. Energy-efficiency policies reinforce energy injustices: The caring energy practices of low-income households in Norway. *Energy Research & Social Science*. 2024. Vol. 116. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2024.103663>
201. World Bank. What have we learned from real-world experiences with energy subsidy reforms and cash transfers? [Electronic resource]. *World Bank Blogs*. 2023. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/energy/what-have-we-learned-real-world-experiences-energy-subsidy-reforms-and-cash-transfers>
202. Yaroshenko O. M., Konopeltseva O. O., Vetukhova I. A., Koliesnik T. V., Klemparskyi M. M. Social Protection of Internally Displaced Persons: Problematic Issues of Practical Implementation and Solutions. *Revista de Derecho de la Seguridad Social. Laborum*. 2023. Iss. 37. P. 157–167.
203. Yurkevich O. Socio-Economic Consequences of Changes in the Tariff Policy of the Electric Power Industry. *E3S Web of Conferences*. 2023. Vol. 470, art. 01042. <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202347001042>
204. Zarepour Z., Wagner N. Cash instead of subsidy: Assessing the impact of the Iranian energy subsidy reform on households. *Energy Policy*. 2022. Vol. 168, art. 113145. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113145>

Додаток А

Таблиця А.1

Види житлових субсидій в Україні та їх характеристики

Вид субсидії	Призначення	Форма надання	Особливості	Нормативно-правове регулювання	Середній розмір (лютий 2024)
Субсидія на оплату житлово-комунальних послуг Щомісячно	Відшкодування витрат на оплату централізованого постачання води, електроенергії, газу, опалення, вивезення відходів, управління багатоквартирним будинком	Грошова (безготівкова або готівкова)	Призначається на опалювальний (з 1 жовтня по 30 квітня) та неопалювальний (з 1 травня по 30 вересня) сезони	Постанова КМУ від 17.04.2019 № 373	1 523,46 грн
Субсидія на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива Один раз на рік	Відшкодування витрат на придбання палива для домогосподарств без централізованого опалення	Грошова (готівкова)	Виплачується одноразово на банківський рахунок або через поштове відділення. Розраховується відповідно до встановлених мінімальних норм забезпечення паливом	Постанова КМУ від 23.04.2012 № 356	4 782,31 грн
Комбінована субсидія Комбінована (щомісячно та раз на рік)	Відшкодування витрат на оплату послуг та придбання палива	Грошова (комбінована)	Для домогосподарств, які використовують різні види палива та комунальних послуг. Розрахунок здійснюється окремо для кожного виду допомоги	Постанова КМУ від 21.10.1995 № 848	Комбінація вищезазначених розмірів
Субсидія для внутрішньо переміщених осіб Щомісячно	Відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг для ВПО	Грошова (безготівкова або готівкова)	Спрощений порядок оформлення, відсутність вимоги про підтвердження факту оплати ЖКП, пільгові умови перевірки майнового стану	Постанова КМУ від 28.02.2025 № 222	1 687,24 грн

Джерело: складено автором на основі нормативно-правових актів та даних Пенсійного фонду України станом на лютий 2024 року

Додаток Б

Таблиця Б.1

Основні нормативно-правові акти, що регулюють систему житлових
субсидій в Україні

Назва нормативно-правового акту	Рік прийняття / набуття чинності	Ключові аспекти регулювання
1	2	3
Бюджетний Кодекс України	2010	Визначає правові засади фінансування програм соціального захисту, в тому числі житлових субсидій, через державний та місцеві бюджети
Закон України "Про житлово-комунальні послуги"	2017	Визначає основні засади організації та функціонування ринку житлово-комунальних послуг
Постанова КМУ від 21.10.1995 № 848 «Про спрощення порядку надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива»	1995 (з численними змінами)	Базовий нормативний акт, що встановлює порядок призначення та надання житлових субсидій; визначає умови призначення, категорії отримувачів, процедуру подання заяв
Постанова КМУ № 373 "Деякі питання надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг у грошовій формі"	2019	Встановлює порядок надання житлових субсидій у грошовій формі; визначає критерії та умови отримання субсидій
Постанова КМУ від 06.08.2014 № 409 «Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування»	2014	Встановлює соціальні нормативи користування житлово-комунальними послугами, які застосовуються при розрахунку субсидій
Постанова КМУ від 27.07.1998 № 1156 «Про новий розмір витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива у разі надання житлової субсидії»	1998	Визначає обов'язкову частку платежу домогосподарства за послуги при призначенні субсидії
Постанова КМУ від 23.04.2012 № 356 «Про встановлення мінімальних норм забезпечення населення твердим та рідким пічним побутовим паливом і скрапленим газом та граничних показників їх вартості для надання пільг і житлових субсидій»	2012	Регулює надання субсидій на придбання палива для домогосподарств без централізованого опалення

Продовження табл.Б.1

1	2	3
Постанова КМУ № 878 "Про внесення змін до Постанови КМУ № 373 щодо механізму надання субсидій"	2019	Вносить зміни до порядку призначення субсидій, уточнює умови та критерії
Постанова КМУ № 420 "Про внесення змін до порядку призначення субсидій і пільг"	2021	Вносить зміни до порядку призначення субсидій, уточнює критерії
Постанова КМУ № 505 "Деякі питання призначення житлових субсидій, умовна процедура"	2021	Деталізує питання призначення житлових субсидій, уточнює процедури
Постанова КМУ від 22.07.2020 № 632 «Деякі питання виплати державної соціальної допомоги»	2020	Затверджує порядок обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї для призначення субсидій
Порядок обчислення середньомісячного сукупного доходу сім'ї (домогосподарства) для усіх видів державної соціальної допомоги, затверджений постановою КМУ від 22.07.2020 № 632	2020	Встановлює методику розрахунку доходів домогосподарства, визначає які доходи враховуються при призначенні субсидії, регламентує процедуру обміну інформацією між органами, відповідальними за призначення субсидій
Нормативний акт щодо передачі адміністрування субсидій до ПФУ	2022	Регламентує передачу повноважень від органів соціального захисту населення до Пенсійного фонду України
Постанова КМУ від 25.03.2020 № 247 «Про особливості надання житлових субсидій»	2020	Встановлює особливості надання житлових субсидій в умовах карантину та надзвичайних ситуацій
Постанова КМУ від 11.08.2021 № 842 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України»	2021	Вносить зміни до механізмів надання субсидій в умовах COVID-19
Нормативні акти щодо автоматизації перерахунку субсидій	2024	Регламентують процедуру автоматизованого перерахунку та призначення субсидій
Постанова КМУ від 28.02.2025 № 222 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань надання субсидій»	2025	Забезпечення перерахунку розмірів житлових субсидій на опалювальний сезон 2024/25 року; уточнення механізмів надання субсидій для внутрішньо переміщених осіб; внесення змін щодо визначення територій активних бойових дій або тимчасово окупованих територій; оновлення положень щодо врахування майнового стану при призначенні субсидій

Джерело: авторське узагальнення на основі Баз даних «Законодавство України». UR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>

Додаток В

Таблиця В.1

Соціальні нормативи для розрахунку розміру субсидій

Тип послуги	Соціальний норматив	Примітки
Опалення		
Газ для опалення	4,0 куб. м на 1 кв. м опалювальної площі	В опалювальний період
Опалення (централізоване)	0,0431 Гкал на 1 кв. м опалювальної площі	В опалювальний період
Електроопалення	30 кВт·год на 1 кв. м опалювальної площі	В опалювальний період
Водопостачання та водовідведення		
Холодна вода	2,0 куб. м на одну особу в місяць	При наявності централізованого постачання гарячої води
	3,5 куб. м на одну особу в місяць	За відсутності централізованого постачання гарячої води
Гаряча вода	1,6 куб. м на одну особу в місяць	При наявності централізованого постачання гарячої води
Водовідведення	3,6 куб. м на одну особу в місяць	При наявності централізованого постачання гарячої води
	3,5 куб. м на одну особу в місяць	За відсутності централізованого постачання гарячої води
Електроенергія		
Для житлових приміщень (крім опалення)	70 кВт·год на домогосподарство з однієї особи + 30 кВт·год на кожного наступного члена	Не більше 190 кВт·год на місяць
Для житлових приміщень з електроплитами	110 кВт·год на домогосподарство з однієї особи + 30 кВт·год на кожного наступного члена	Не більше 230 кВт·год на місяць
Газопостачання		
Для приготування їжі та підігріву води	3,3 куб. м на одну особу в місяць	При наявності газової плити та централізованого гарячого водопостачання
	5,4 куб. м на одну особу в місяць	При наявності газової плити та за відсутності централізованого гарячого водопостачання
	10,5 куб. м на одну особу в місяць	При наявності газової плити та газового водонагрівача
Управління багатоквартирним будинком	17,95 грн за 1 кв. м загальної площі	-
Вивезення побутових відходів	0,4167 куб. м на одну особу	Тверді відходи на рік
	0,76 куб. м на одну особу	Рідкі відходи на рік

Джерело: складено на основі Постанови КМУ від 06.08.2014 № 409 "Про встановлення державних соціальних стандартів у сфері житлово-комунального обслуговування" із змінами, внесеними згідно з останніми оновленнями

Додаток Г

Тарифи на газ для населення

Таблиця Г.1.

Тарифи на газ для населення (з ПДВ, за 1 м³) у 2016-2019 рр.

Місяць/рік	2016	2017	2018	2019
1	7,188	6,879	6,9579	8,54892
2	7,188	6,879	6,9579	8,54892
3	7,188	6,879	6,9579	8,54892
4	7,188	6,9579	6,9579	8,54892
5	6,879	6,9579	6,9579	7,73765 - 8,42525
6	6,879	6,9579	6,9579	7,20124 - 7,89220
7	6,879	6,9579	6,9579	6,40393 - 7,09489
8	6,879	6,9579	6,9579	6,09381 - 6,78477
9	6,879	6,9579	6,9579	5,89712 - 6,59240
10	6,879	6,9579	6,9579	5,62544 - 6,32072
11	6,879	6,9579	8,54892	6,46868 - 7,09100
12	6,879	6,9579	8,54892	5,70324 - 6,32556

*побудовано на основі: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/electric/>

Таблиця Г.2.

Тарифи на газ для населення (з ПДВ, за 1 м³) у 2020-2021 рр.

Місяць/ рік	2020		2021	
	Основний тариф	Транспорту- вання	Основний тариф	Транспорту- вання
1	5,868492	0,336 - 2,388	6,86 - 10,80	0,372 - 3,060
2	5,00503	0,336 - 2,388	6,79 - 6,99	0,372 - 2,148
3	4,32607	0,336 - 2,388	6,70 - 6,99	0,372 - 2,148
4	3,7123	0,336 - 2,388	6,75 - 8,30	0,372 - 2,148
5	2,94813	0,336 - 2,388	7,96 - 13,50	0,372 - 2,148
6	2,784	0,336 - 2,388	7,96 - 13,50	0,372 - 2,148
7	2,97495	0,336 - 2,304	7,96 - 13,50	0,372 - 2,148
8	2,67 - 4,49999	0,336 - 3,276	7,96 - 13,50	0,372 - 2,148
9	4,20 - 5,499998	0,336 - 3,276	7,96 - 13,50	0,372 - 2,148
10	5,376 - 6,85000	0,336 - 3,276	7,96 - 13,50	0,372 - 2,148
11	6,22 - 8,96076	0,336 - 3,276	7,96 - 13,50	0,372 - 2,148
12	5,95 - 9,05000	0,336 - 3,276	7,96 - 13,50	0,372 - 2,148

*побудовано на основі: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/gas/>

Продовження додатку Г

Таблиця Г.3.

Тарифи на газ для населення (з ПДВ, за 1 м³) у 2022-2025 рр.

Місяць/ рік	2022		2023		2024	
	Основний тариф	Транспор- тування	Основний тариф	Транспор- тування	Основний тариф	Транспор- тування
1	7,96 - 11,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
2	7,96 - 11,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
3	7,96 - 11,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
4	7,96 - 11,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
5	7,96 - 29,95	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
6	7,96 - 40,00	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
7	7,96 - 40,00	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
8	7,96 - 40,00	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
9	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
10	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
11	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
12	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952	7,96 - 9,99	0,384 - 2,952
З 1 січня 2025 року та з 1 січня 2026 року тарифи не змінилися						

*побудовано на основі: <https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/gas/>

Примітка: у травні – червні 2022 р. - ТОВ "Асканія Енерджи" (Київська область) – річний тариф : 29,95 грн м³ ; у червні – серпні 2022 р. ТОВ "ТАС Енергія"(Київська область) – річний тариф: 40,00 грн м³. У подальших розрахунках ці постачальники виключені, оскільки дуже мала кількість споживачів.

Додаток Д

Тарифи на газ для населення

Таблиця Д.1.

Тарифи на газ для населення (з ПДВ, за 1 м³) у 2019 р за регіонами

області	2019									
	січень- квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень	середня за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Вінницька	8,54892	8,4011	7,86469	7,06738	6,75726	6,56057	6,28889	7,05917	6,29373	7,5407
ПАТ "Вінницягаз"		8,37845	7,84204	7,04473	6,73461	6,53792	6,26624	7,03652	6,27108	
ТОВ "Газовик"		8,42861	7,8922	7,09489	6,78477	6,58808	6,3164	7,08668	6,32124	
ДП "Монтажник"		8,42513	7,88872	7,09141	6,78129	6,5846	6,31292	7,0832	6,31776	
ТОВ "Газпостачсервіс"		8,37221	7,8358	7,03849	6,72837	6,53168	6,26	7,03028	6,26484	
Волинська	8,54892	8,54892	8,54892	8,54892	8,54892	8,54892	8,54892	8,54892	8,54892	8,5489
ПАТ "Волиньгаз"		8,41253	7,87612	7,07881	6,76869	6,572	6,30032	7,0706	6,30516	
Дніпропетровська	8,54892	8,09337	7,55696	6,75965	6,44953	6,25284	5,98116	6,75144	5,986	7,3356
ПАТ "Дніпрогаз"		8,11577	7,57936	6,78205	6,47193	6,27524	6,00356	6,77384	6,0084	
ПАТ "Криворіжгаз"		7,91129	7,37488	6,57757	6,26745	6,07076	5,79908	6,56936	5,80392	
ПАТ "Дніпропетровськгаз"		8,25305	7,71664	6,91933	6,60921	6,41252	6,14084	6,91112	6,14568	
Донецька	8,54892	8,21285	7,67644	6,87913	6,56901	6,37232	6,10064	6,87092	6,10548	7,4152
ПАТ "Маріупольгаз"		8,24225	7,70584	6,90853	6,59841	6,40172	6,13004	6,84152	6,07608	
ПАТ "Донецькоблгаз"		8,18345	7,64704	6,84973	6,53961	6,34292	6,07124	6,90032	6,13488	
Житомирська	8,54892	8,13455	7,59814	6,80083	6,49071	6,29402	6,02234	6,79262	6,02718	7,3630
ПАТ "Житомиргаз"		8,31821	7,7818	6,98449	6,67437	6,47768	6,206	6,97628	6,21084	
ПАТ "Коростишівгаз"		7,95089	7,41448	6,61717	6,30705	6,11036	5,83868	6,60896	5,84352	
Закарпатська	8,54892	8,41013	7,87372	7,07641	6,76629	6,5696	6,29792	7,0682	6,30276	7,5467
ПАТ "Закарпатгаз"		8,41013	7,87372	7,07641	6,76629	6,5696	6,29792	7,0682	6,30276	
Запорізька	8,54892	8,21597	7,67956	6,88225	6,57213	6,37544	6,10376	6,87404	6,1086	7,4173
ПАТ "Запоріжгаз"		8,07257	7,53616	6,73885	6,42873	6,23204	5,96036	6,73064	5,9652	

Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ПАТ "Мелітопольгаз"		8,35937	7,82296	7,02565	6,71553	6,51884	6,24716	7,01744	6,252	
Івано-Франківська	8,54892	8,41049	7,87408	7,07677	6,76665	6,56996	6,29828	6,87404	6,30312	7,5308
ПАТ "Івано-Франківськгаз"		8,41205	7,87564	7,07833	6,76821	6,57152	6,29984	6,73064	6,30468	
ПАТ "Тисменицягаз"		8,40893	7,87252	7,07521	6,76509	6,5684	6,29672	7,01744	6,30156	
Київська	8,54892	8,02379	7,48738	6,69007	6,37995	6,18326	5,91158	6,68186	5,91642	7,2892
ПАТ "Київгаз"		7,81061	7,2742	6,47689	6,16677	5,97008	5,6984	6,46868	5,70324	
ПАТ "Київоблгаз"		8,23697	7,70056	6,90325	6,59313	6,39644	6,12476	6,89504	6,1296	
Кіровоградська	8,54892	8,29229	7,75588	6,95857	6,64845	6,45176	6,18008	6,95036	6,18492	7,4682
ВАТ "Кіровоградгаз"		8,29229	7,75588	6,95857	6,64845	6,45176	6,18008	6,95036	6,18492	
Луганська	8,54892	8,42285	7,88644	7,08913	6,77901	6,58232	6,31064	7,08092	6,31548	7,5552
ПАТ "Луганськгаз"		8,42285	7,88644	7,08913	6,77901	6,58232	6,31064	7,08092	6,31548	
Львівська	8,54892	8,18801	7,6516	6,85429	6,54417	6,34748	6,0758	7,06412	6,29868	7,4350
ПАТ "Львівгаз"		8,40605	7,86964	7,07233	6,76221	6,56552	6,29384	7,06412	6,29868	
ДГХП "Сірка"		8,42033	7,88392	7,08661	6,77649	6,5798	6,30812			
ТОВ "Спектргаз"		7,73765	7,20124	6,40393	6,09381	5,89712	5,62544			
Миколаївська	8,54892	8,43293	7,89652	7,09921	6,78909	6,5924	6,32072	7,091	6,32556	7,5619
ПАТ "Миколаївгаз"		8,43293	7,89652	7,09921	6,78909	6,5924	6,32072	7,091	6,32556	
Одеська	8,54892	7,99925	7,46284	6,66553	6,35541	6,15872	5,88704	6,65732	5,89188	7,2728
ПАТ "Одесагаз"		7,99925	7,46284	6,66553	6,35541	6,15872	5,88704	6,65732	5,89188	
Полтавська	8,54892	8,19695	7,66054	6,86323	6,55311	6,35642	6,08474	6,85502	6,08958	7,4046
ПАТ "Гадячгаз"		8,20625	7,66984	6,87253	6,56241	6,36572	6,09404	6,86432	6,09888	
ПАТ "Кременчукгаз"		7,82057	7,28416	6,48685	6,17673	5,98004	5,70836	6,47864	5,7132	
ПАТ "Лубнигаз"		8,39537	7,85896	7,06165	6,75153	6,55484	6,28316	7,05344	6,288	
ПАТ "Полтавагаз"		8,36561	7,8292	7,03189	6,72177	6,52508	6,2534	7,02368	6,25824	
Рівненська	8,54892	8,42693	7,89052	7,09321	6,78309	6,5864	6,31472	7,085	6,31956	7,5579
ПАТ "Рівнегаз"		8,42693	7,89052	7,09321	6,78309	6,5864	6,31472	7,085	6,31956	
Сумська	8,54892	8,20505	7,66864	6,87133	6,56121	6,36452	6,09284	6,86312	6,09768	7,4100
ПАТ "Сумигаз"		8,20505	7,66864	6,87133	6,56121	6,36452	6,09284	6,86312	6,09768	

Продовження табл. Д.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Тернопільська	8,54892	8,24105	7,70464	6,90733	6,59721	6,40052	6,12884	6,89912	6,13368	7,4340
Кременецьке УПРГ		8,42525	7,88884	7,09153	6,78141	6,58472	6,31304	7,08332	6,31788	
ПАТ "Тернопільміськгаз"		7,98329	7,44688	6,64957	6,33945	6,14276	5,87108	6,64136	5,87592	
ПАТ "Тернопільгаз"		8,31461	7,7782	6,98089	6,67077	6,47408	6,2024	6,97268	6,20724	
Харківська	8,54892	8,15045	7,61404	6,81673	6,50661	6,30992	6,03824	6,80852	6,04308	7,3736
ПАТ "Харківміськгаз"		7,87925	7,34284	6,54553	6,23541	6,03872	5,76704	6,53732	5,77188	
ПАТ "Харківгаз"		8,42165	7,88524	7,08793	6,77781	6,58112	6,30944	7,07972	6,31428	
Херсонська	8,54892	8,27657	7,74016	6,94285	6,63273	6,43604	6,16436	6,93464	6,1692	7,4577
ПАТ "Херсонгаз"		8,27657	7,74016	6,94285	6,63273	6,43604	6,16436	6,93464	6,1692	
Хмельницька	8,54892	8,18921	7,6528	6,85549	6,54537	6,34868	6,077	6,84728	6,08184	7,3994
ПАТ "Хмельницькгаз"		8,27057	7,73416	6,93685	6,62673	6,43004	6,15836	6,92864	6,1632	
ПАТ "Шепетівкагаз"		8,10785	7,57144	6,77413	6,46401	6,26732	5,99564	6,76592	6,00048	
Черкаська	8,54892	8,08133	7,54492	6,74761	6,43749	6,2408	5,96912	6,7394	5,97396	7,3275
ПАТ "Уманьгаз"		8,22653	7,69012	6,89281	6,58269	6,386	6,11432	6,8846	6,11916	
ПАТ "Черкасигаз"		7,93613	7,39972	6,60241	6,29229	6,0956	5,82392	6,5942	5,82876	
Чернівецька	8,54892	8,42477	7,88836	7,09105	6,78093	6,58424	6,31256	7,08284	6,3174	7,5565
ПАТ "Чернівцігаз"		8,42477	7,88836	7,09105	6,78093	6,58424	6,31256	7,08284	6,3174	
Чернігівська	8,54892	8,30933	7,77292	6,97561	6,66549	6,4688	6,19712	6,9674	6,20196	7,4795
ПАТ "Чернігівгаз"		8,30933	7,77292	6,97561	6,66549	6,4688	6,19712	6,9674	6,20196	

Таблиця Д.2.

Тарифи на природний газ для населення (з ПДВ, за 1 м³) у 2020 р за регіонами(грн. за 1 м³, з ПДВ)

області	2020												
	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад	грудень	середня за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Україна	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495						4,98717
ТОВ ГК "Нафтогаз України"											6,33	6,33	6,33
Вінницька	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,599995	5,62533	6,04426	7,92339	8,11614	4,99401
ТОВ "Вінницягаз збут"								4,49999	5,5	6,68277	8,85455	8,85455	
ТОВ "Газовик"								4,7	5,376	5,75	7,59	8,85	
ТОВ "Газпостачсервіс"									6	5,7	7,209	7,5	
ТОВ "Енера Вінниця"											8,04	7,26	
Волинська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,49999	5,5	6,70026	8,54303	8,26753	5,09415
ТОВ "Волиньгаз збут"								4,49999	5,5	6,70026	8,83605	8,83605	
ТОВ "Волиньелектрозбут"											8,25	7,699	
Дніпропетровська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,49999	5,5	6,77272	8,88873	8,88873	5,18076
ТОВ "Дніпропетровськгаз збут"								4,49999	5,5	6,77272	8,88873	8,88873	
Донецька	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,238145	5,99921	6,774	7,565	7,24	4,95294
ТОВ "Азовгаз"								4,4	5,45	6,774	8,64	7,99	
ТОВ "Донецькі енергетичні послуги" (Yasno)								4,07629	6,54841		6,49	6,49	
Житомирська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,664995	5,49983	6,80309	8,92493	8,59328	5,17542
ТОВ "Житомиргаз збут"								4,49999	5,5	6,80619	8,89785	8,89785	

Продовження табл. Д.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Кіровоградська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,19589	6,362	6,362	6,362	6,362	4,77191
ТОВ "Кіровоградська обласна енергопостачальна компанія"								4,19589	6,362	6,362	6,362	6,362	
Луганська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,19589	5,37189	6,76269	8,2896	7,7748	5,00115
ТОВ "Енера Схід"												7,26	
ТОВ "Луганськгаз збут"								4,19589	5,37189	6,76269	8,2896	8,2896	
Львівська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495						2,30158
ТОВ "Львівгаз збут"								4,49999	5,5	6,6765	8,80787	8,80787	
ТОВ "Львівенергозбут"								4,6	7		6,62	9,05	
Миколаївська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,49999	5,5	6,81146	8,94351	8,94351	5,19312
ТОВ "Миколаївгаз збут"								4,49999	5,5	6,81146	8,94351	8,94351	
Одеська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,47484	5,49999	6,85	8,7	8,7	5,15365
ТОВ "Одесагаз-постачання"								4,47484	5,49999	6,85	8,7	8,7	
Полтавська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,399963	5,31995	6,29782	7,48634	7,665	4,899
ТОВ "Кременчукгаз Трейдінг"											6,73034	6,9	
ТОВ "Кременчукгаз-постачання"								4,2	4,96	5,39	6,905	7,05	
ТОВ "Полтавагаз збут"								4,49999	5,49996	6,75345	7,92	7,92	
ТОВ "Торговий дім "Лубнигаз"								4,4999	5,4999	6,75	8,39	8,79	
Рівненська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,49999	5,5	6,77656	8,87207	8,87207	5,17831
ТОВ "Рівнегаз збут"								4,49999	5,5	6,77656	8,87207	8,87207	
ТОВ "Рівненська обласна енергопостачальна компанія"												8,74786	
Сумська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,449995	5,35	6,61827	8,45791	8,06791	5,04692
ТОВ "Енера Суми"								4,4	5,2	6,5	8,04	7,26	
ТОВ "Сумигаз збут"								4,49999	5,5	6,73654	8,87582	8,87582	
Тернопільська	5,86849	5,00503	4,32607	3,7123	2,9481	2,784	2,97495	4,376327	5,42	5,77433	8,19667	8,04333	4,95247

Таблиця Д.3.

Тарифи на природний газ для населення (з ПДВ, за 1 м³) у 2021 р за регіонами(грн. за 1 м³, з ПДВ)

області	2021										
	січень	лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень- жовтень	листопад	грудень	середня за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Україна, середнє											8,17341
ТОВ ГК "Нафтогаз України"	6,86	6,86	6,86	6,86	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,62861
Вінницька	8,41	6,99	6,99	7,4947	9,1196	9,1196	9,11963	8,5863	8,38333	8,38333	8,28132
ТОВ "Вінницягаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Газовик"	9,9	6,99	6,99		10,8	10,8	10,8	9,2	9,2	9,2	
ТОВ "Газпостачсервіс"	7,93			7,9994	8,5689	8,5689	8,5689	8,5689	7,96	7,96	
ТОВ "Енера Вінниця"	8,82										
Волинська	6,98	6,94667	6,94667	6,94667	7,95	7,95	7,95	7,95	7,95	7,95	7,62167
ТОВ "Волиньгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Волиньелектрозбут"	6,97	6,97	6,97	6,97	7,98	7,98	7,98	7,98	7,98	7,98	
ДП "Евода Трейд" КП "Луцькводоканал"		6,88	6,88	6,88	7,88	7,88	7,88	7,88	7,88	7,88	
Дніпропетровська	6,99	6,99	6,99	7,4405	8,735	8,465	8,465	8,465	8,225	8,225	8,01296
ТОВ "Дніпровські енергетичні послуги" (Yasno)				7,891	9,48	8,94	8,94	8,94	8,46	8,46	
ТОВ "Дніпропетровськгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
Донецька	7,76333	6,99	6,99	7,995	10,13	9,995	9,995	9,995	9,875	9,67	8,30986
ТОВ "Азовгаз"	8,92	6,99	6,99	8,85	10,49	10,49	10,49	10,49	10,49		
ТОВ "Донецькі енергетичні послуги" (Yasno)	6,99	6,99	6,99	6,99	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8	
ТОВ "Закарпатгаз збут"	7,38	6,99	6,99	7,89	9,48	8,94	8,94	8,94	8,46	8,46	

Продовження табл. Д.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ТОВ "Маргаз"		6,99	6,99	8,25	9,75	9,75	9,75	9,75	9,75	9,75	
Житомирська	7,30333	6,99	6,99	7,32	10,666	10,666	10,7495	10,745	10,745	7,99	9,30463
ТОВ "Житомиргаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,999	7,999	7,999	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Житомирська обласна енергопостачальна компанія"	7,93	6,99	6,99	7,98	13,5	13,5	13,5	13,5	13,5		
ТОВ "Поліссягаз"	6,99	6,99	6,99	6,99	10,5	10,5					
Закарпатська	6,99	6,99	6,98	6,98	7,985	7,985	7,99	7,99	7,99	7,945	7,64667
ТОВ "Закарпатгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,9	
ТОВ "Закарпаттяенергозбут"			6,97	6,97	7,98	7,98	7,99	7,99	7,99	7,99	
Запорізька	7,185	6,99	6,94667	6,97667	9,2	9,2	9,2	9,2	5,29667	7,945	8,04125
ТОВ "БЕК "ПалівЕнерго"	7,38	6,99	6,86	6,95	10,41	10,41	10,41	10,41	7,9	7,9	
ДП "Газ Мелітополя" ПАТ "Мелітопольгаз"		6,99	6,99	6,99							
ТОВ "Запоріжгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
Івано-Франківська	7,86	6,99	6,99	6,99	9,5267	9,5267	9,52667	9,52667	9,52667	9,32	8,62556
ТОВ "Івано-Франківськгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Прикарпатенерготрейд"	8,73	6,99	6,99	6,99	8,6	8,6	8,6	8,6	8,6	7,98	
ТОВ "Стрийнафтогаз"					11,99	11,99	11,99	11,99	11,99	11,99	
Київська	7,60773	6,95154	6,92308	6,98231	9,4989	9,4383	9,43833	9,488947	9,43295	9,35545	8,545
ТОВ "Агросинтез Трейдінг" (Neogas)		6,88	6,75	6,75	7,8	7,8	7,8	7,8	7,8	7,8	
ТОВ "Асканія Енерджи"	7,2	6,99	6,99	6,99	9,95	9,95	9,95	9,95	9,95	9,95	
ТОВ "ВКФ Теплобуд"	7,22	6,99	6,99	6,9							
ТОВ "Газпромстач"		6,9	6,9	6,86	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8	
ТОВ "Галнафтогаз"	7,5	6,99	6,99	6,98	10,99	10,99	10,99	10,99	10,99	10,99	
ТОВ "ГПК "Геліос"					11	11	11				
ТОВ "Енергогарантія"					9,5	9,5	9,5	9,5	9,5	7,95	
ТОВ "Енерджі Трейд Груп" (ETG)	9,605	6,98	6,98	6,75	9,49	8,94	8,94	8,94	7,799	7,799	
ТОВ "ЕРУ Людям"					8,1	8,1	8,1	8,1	8,1	8,1	

Продовження табл. Д.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ТОВ "ЕРУ Трейдинг"	6,8	6,9	6,75	6,99	8,9	8,9	8,9	8,9	8,9	8,9	
ТОВ "ІЕ Енергія"					7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ДП "КиївгазЕнерджи" ПАТ "Київгаз"	6,99	6,99	6,99	6,99	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	8,7	
ТОВ "Київоблгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Київські енергетичні послуги" (Yasno)	6,99	6,99	6,99	7,89	9,48	8,94	8,94	8,94	8,46	8,46	
ТОВ "ЛТК Електрум"					10	10	10	10	10	10	
ТОВ "М Газ Трейдинг"					10,18	10,18	10,18	10,18	10,18	10,18	
ТОВ "Мегаватт Енерго"	6,79	6,79	6,7	6,7	8,09	8,09	8,09	8,09	8,09	8,09	
ТОВ "Рітейл Сервіс" (СвітлоГаз)									9,99	9,99	
ТОВ "Свій"								10	10	10	
ТОВ "ТАС Енергія"	7,8	6,99	6,99	6,99	11,22	11,22	11,22	11,22	11,22	11,22	
ТОВ "Юніверс газ"							11,4	11,4	11,4	11,4	
ТОВ "Торгова електрична компанія"	9,8	6,99	6,99	6,99	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8	10,8	
Кіровоградська	7,2	6,99	6,86	8,27	8,27	8,27	8,27	8,27	8,27	6,362	7,79767
ТОВ "Кіровоградська обласна енергопостачальна компанія"	7,2	6,99	6,86	8,27	8,27	8,27	8,27	8,27	8,27	6,362	
Луганська	7,905	6,99	6,99	7,99	8,99	8,99	8,99	8,99	8,99	8,99	7,73375
ТОВ "Енера Схід"	8,82										
ТОВ "Луганськгаз збут"	6,99	6,99	6,99	7,99	8,99	8,99	8,99	8,99	8,99	8,99	
Львівська	8,895	6,99	6,99	6,99	8,095	8,095	8,095	8,095	8,095	8,095	7,87667
ТОВ "Львівгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Львівенергозбут"	10,8	6,99	6,99	6,99	8,2	8,2	8,2	8,2	8,2	8,2	
Миколаївська	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,65667
ТОВ "Миколаївгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
Одеська	6,99	6,99	6,99	6,99	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	8,46333
ТОВ "Одесагаз-постачання"	6,99	6,99	6,99	6,99	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	9,2	
Полтавська	6,99	6,99	6,98	6,9675	9,99	9,99	9,99	9,99	8,99	8,49	8,90396

Продовження табл. Д.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ТОВ "Кременчукгаз Трейдінг"	6,99	6,99	6,95	6,9	9,99	9,99	9,99	9,99	9,99	9,99	
ТОВ "Кременчукгаз-постачання"	6,99	6,99	6,99	6,99	9,99	9,99	9,99	9,99	9,99	7,99	
ТОВ "Полтавагаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	9,99	9,99	9,99	9,99	7,99	7,99	
ТОВ "Торговий дім "Лубнигаз"	6,99	6,99	6,99	6,99	9,99	9,99	9,99	9,99	7,99	7,99	
Рівненська	8,38275	6,99	6,99	7,515	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,81648
ТОВ "Рівнегаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Рівненська обласна енергопостачальна компанія"	9,7755	6,99	6,99	8,04							
Сумська	7,905	7,905	7,905	6,92	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,21375
ТОВ "Енера Суми"	8,82	8,82	8,82	6,85							
ТОВ ГП "Промсервіс"						7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Сумигаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
Тернопільська	7,81	6,99	6,99	7,32333	8,99	8,99	8,99	8,99	8,49	7,98	8,29444
ДП "Газпостач" ПАТ "Тернопільміськгаз"	6,99	6,99	6,99	6,99	8,99	8,99	8,99	8,99	7,99	7,99	
ДП "Кременецьке управління постачання газу"	9,45	6,99	6,99	6,99							
ТОВ "Тернопільоблгаз"	6,99	6,99	6,99	7,99	8,99	8,99	8,99	8,99	8,99	7,99	
ТОВ "Тернопільоблгаз збут"										7,96	
Харківська	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,65667
ТОВ "Харківгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
Херсонська	8,58	6,965	6,965	7,95	11,745	11,745	13,5	14,2	14,2	14,2	10,3542
ТОВ "Газ АП"		6,94	6,94	7,6	9,99	9,99					
ТОВ "Херсонрегіонгаз"								14,9	14,9	14,9	
ТОВ "Херсонська обласна енергопостачальна компанія"	8,58	6,99	6,99	8,3	13,5	13,5	13,5	13,5	13,5	13,5	
Хмельницька	6,99	6,99	6,99	7,5786	9,73	9,73	9,73	9,73	9,73	9,73	8,72072
ТОВ "Хмельницькгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Хмельницькенергозбут"					11	11	11	11	11	11	

Продовження табл. Д.3

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ДП "Шепетівкагаз" ПАТ "Шепетівкагаз"	6,99	6,99	6,99	8,1672	10,2	10,2	10,2	10,2	10,2	10,2	
Черкаська	6,99	6,99	6,99	6,99	7,89	7,89	7,89	7,89	7,89	7,89	7,59
ТОВ "Уманьгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,89	7,89	7,89	7,89	7,89	7,89	
ТОВ "Черкасигаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,89	7,89	7,89	7,89	7,89	7,89	
Чернівецька	7,995	6,99	6,99	7,645	10,745	10,745	10,745	10,745	7,99	7,99	8,50667
ТОВ "Чернівецька обласна енергопостачальна компанія"	9	6,99	6,99	8,3	13,5	13,5	13,5	13,5			
ТОВ "Чернівцігаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
Чернігівська	7,905	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,73292
ТОВ "Енера Чернігів"	8,82	6,99	6,99	6,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	7,99	
ТОВ "Чернігівгаз збут"	6,99	6,99	6,99	6,99							

Таблиця Д.4.

Тарифи на природний газ для населення (з ПДВ, за 1 м³) у 2022 рр за регіонами(грн. за 1 м³, з ПДВ)

області	2022						2023				2024		
	січень- квітень	травень	червень	липень- серпень	вересень- грудень	середня за рік	січень- квітень	травень	червень- грудень	середня за рік	січень- вересень	жовтень- грудень	середня за рік
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Україна, середнє						8,214				8,018			8,021
ТОВ ГК "Нафтогаз України"	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Твій Газзбут"	7,99					7,99							
Вінницька	8,3833	7,96	7,96	7,96	7,96	8,1011	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Вінницягаз збут"	7,99												
ТОВ "Газовик"	9,2												
ТОВ "Газпостачсервіс"	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
Волинська	7,985	7,96	7,98	7,98	7,98	7,98	7,98	7,96	7,96	7,9667	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Волиньгаз збут"	7,99												
ТОВ "Волиньелектрозбут"	7,98	7,96	7,98	7,98	7,98		7,96	7,96	7,96		7,96	7,98	
ДП "Евода Трейд" КП "Луцькводоканал"	7,88												
Дніпропетровська	8,225	8,46	8,46	8,46	8,46	8,3817	8,46	8,46	8,46	8,46	8,46	8,46	8,46
ТОВ "Дніпровські енергетичні послуги" (Уаспо)	8,46	8,46	8,46	8,46	8,46		8,46	8,46	8,46		8,46	8,46	
ТОВ "Дніпропетровськгаз збут"	7,99												
Донецька	10,275	7,96	7,96	7,96	7,96	8,7317	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Азовгаз"	10,8												
ТОВ "Маргаз"	9,75												
Житомирська	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96	7,97	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Житомиргаз збут"	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
Закарпатська	7,985	7,98	7,98	7,98	7,98	7,9817	7,98	7,98	7,96	7,9683	7,96	7,96	7,96

Продовження табл. Д.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ТОВ "Закарпатгаз збут"	7,99												
ТОВ "Закарпаттяенергозбут"	7,98	7,98	7,98	7,98	7,98		7,98	7,98	7,96		7,96	7,96	
Запорізька	7,945	7,96	7,96	7,96	7,96	7,955	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "ВЕК "ПалівЕнерго"	7,9												
ТОВ "Запоріжгаз збут"	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
Івано-Франківська	7,985	7,98	7,98	7,98	7,98	7,9817	7,98	7,98	7,98	7,98	7,98	7,98	7,98
ТОВ "Івано-Франківськгаз збут"	7,99												
ТОВ "Прикарпатенерготрейд"	7,98	7,98	7,98	7,98	7,98		7,98	7,98	7,98		7,98	7,98	
ТОВ "Стрийнафтогаз"	11,99												
Київська	9,3355	11,4	15	11,997	8,4961	10,143	8,4961	8,6482	8,6482	8,5975	8,6482	8,8378	8,696
ТОВ "Агросинтез Трейдинг" (Neogas)	7,8												
ТОВ "Асканія Енерджи"	9,95	29,95	29,95	9,95	9,95		9,95	9,95	9,95		9,95	9,95	
ТОВ "Газпромпостач"	10,8												
ТОВ "Галнафтогаз"	10,99			7,99	7,99		7,99	7,99	7,99		7,99	7,99	
ТОВ "Енергогарантія"	7,95												
ТОВ "Енерджі Трейд Груп" (ETG)	7,799	7,799	7,799	7,799	7,799		7,799	7,799	7,799		7,799	7,799	
ТОВ "ЕРУ Людям"	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7		7,7	7,7	7,7		7,7		
ТОВ "ЕРУ Трейдинг"	8,9												
ТОВ "ІЕ Енергія"	7,99												
ДП "КиївгазЕнерджи" ПАТ "Київгаз"	8,7												
ТОВ "Київоблгаз збут"	7,99												
ТОВ "Київські енергетичні послуги" (Yasno)	8,46	8,46	8,46	8,46	8,46		8,46	8,46	8,46		8,46	8,46	
ТОВ "ЛІТК Електрум"	10												
ТОВ "М Газ Трейдинг"	10,18												
ТОВ "Мегаватт Енерго"	8,09	8,08	8,08	8,08	8,08		8,08						

Продовження табл. Д.4

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ТОВ "Сумигаз збут"	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
Тернопільська	7,98	7,96	7,96	7,96	7,96	7,9667	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ДП "Газпостач" ПАТ "Тернопільміськгаз"	7,99												
ТОВ "Тернопільоблгаз"	7,99												
ТОВ "Тернопільоблгаз збут"	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
Харківська	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96	7,97	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Харківгаз збут"	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
Херсонська	9,98	7,96	7,96	7,96	7,96	8,6333	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Херсонська обласна енергопостачальна компанія"	9,98	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
Хмельницька	9,095	7,96	7,96	7,96	7,96	8,3383	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Хмельницькгаз збут"	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
ТОВ "Хмельницькенергозбут"	11												
ДП "Шепетівкагаз" ПАТ "Шепетівкагаз"	10,2												
Черкаська	7,89	7,96	7,96	7,96	7,96	7,9367	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Уманьгаз збут"	7,89	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
ТОВ "Черкасигаз збут"	7,89	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
Чернівецька	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96	7,97	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Чернівцігаз збут"	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	
Чернігівська	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96	7,97	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96	7,96
ТОВ "Чернігівгаз збут"	7,99	7,96	7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	7,96		7,96	7,96	

Таблиця Д.5.

Вартість доставки газу для населення операторами (з ПДВ, за 1 м³) у 2020-2024
рр (за регіонами)

(грн. за 1 м³, з ПДВ)

області	2020			2021		2022-2024	
	січень- червень	липень - грудень	середня за рік	січень- грудень	середня за рік	січень- грудень	середня за рік
1	2	3	4	5	6	7	8
Вінницька	1,677	1,983	1,8300	2,082	2,0820	2,404	2,404
ПАТ "Вінницягаз"	1,068	1,164		2,016		2,112	
ТОВ "Газовик"	1,704	1,908		2,148		2,148	
ДП "Монтажник"	1,632	1,908					
ТОВ "Газпостачсервіс"	2,304	2,952				2,952	
Волинська	1,092	1,176	1,1340	1,884	1,8840	1,884	1,884
ПАТ "Волиньгаз"	1,092	1,176		1,884		1,884	
Дніпропетровська	0,776	0,844	0,8100	1,044	1,0440	1,076	1,076
ПАТ "Дніпрогаз"	0,66	0,708		1,116		1,08	
ПАТ "Криворіжгаз"	0,42	0,456		1,404		1,512	
ПАТ "Дніпропетровськгаз"	1,248	1,368		0,612		0,636	
Донецька	0,99	1,074	1,0320	1,53	1,5300	1,578	1,578
ПАТ "Маріупольгаз"	0,84	0,84		1,224		1,416	
ПАТ "Донецькоблгаз"	1,14	1,308		1,836		1,74	
Житомирська	1,044	1,104	1,0740	2,058	2,0580	2,112	2,112
ПАТ "Житомиргаз"	1,068	1,188		2,016		2,04	
ПАТ "Коростишівгаз"	1,02	1,02		2,1		2,184	
Закарпатська	1,248	1,368	1,3080	2,136	2,1360	2,388	2,388
ПАТ "Закарпатгаз"	1,248	1,368		2,136		2,388	
Запорізька	0,966	1,17	1,0680	1,626	1,6260	1,656	1,656
ПАТ "Запоріжгаз"	0,66	0,768		1,104		1,104	
ПАТ "Мелітопольгаз"	1,272	1,572		2,148		2,208	
Івано-Франківська	1,218	1,38	1,2990	2,148	2,1480	2,31	2,31
ПАТ "Івано-Франківськгаз"	1,2	1,38		2,148		2,232	
ПАТ "Тисменицягаз"	1,236	1,38		2,148		2,388	
Київська	0,636	0,654	0,6450	1,056	1,0560	1,086	1,086
ПАТ "Київгаз"	0,336	0,336		0,372		0,384	
ПАТ "Київоблгаз"	0,936	0,972		1,74		1,788	
Кіровоградська	1,02	1,044	1,0320	1,92	1,9200	1,788	1,788
ВАТ "Кіровоградгаз"	1,02	1,044		1,92		1,788	
Луганська	1,02	1,104	1,0620	1,86	1,8600	1,884	1,884
ПАТ "Луганськгаз"	1,02	1,104		1,86		1,884	
Львівська	1,58	2,096	1,8380	1,692	1,6920	2,1	2,1
ПАТ "Львівгаз"	1,08	1,188		2,016		2,028	
ДГХП "Сірка"	1,272	1,824		1,368		1,452	
ТОВ "Спектргаз"	2,388	3,276				2,82	
Миколаївська	1,308	1,464	1,3860	2,148	2,1480	2,388	2,388
ПАТ "Миколаївгаз"	1,308	1,464		2,148		2,388	

Продовження табл. Д.5

1	2	3	4	5	6	7	8
Одеська	0,78	0,948	0,8640	1,008	1,0080	1,308	1,308
ПАТ "Одесагаз"	0,78	0,948		1,008		1,308	
Полтавська	0,957	1,098	1,0275	1,686	1,6860	1,86	1,86
ПАТ "Гадячгаз"	1,08	1,272		1,992		2,388	
ПАТ "Кременчукгаз"	0,348	0,348		0,468		0,552	
ПАТ "Лубнигаз"	1,26	1,464		2,148		2,388	
ПАТ "Полтавагаз"	1,14	1,308		2,136		2,112	
Рівненська	1,2	1,236	1,2180	2,016	2,0160	1,848	1,848
ПАТ "Рівнегаз"	1,2	1,236		2,016		1,848	
Сумська	0,912	1,032	0,9720	1,536	1,5360	1,608	1,608
ПАТ "Сумигаз"	0,912	1,032		1,536		1,608	
Тернопільська	0,788	0,844	0,8160	1,588	1,5880	1,564	1,564
Кременецьке УПРГ	0,9	0,9		1,56		1,632	
ПАТ "Тернопільміськгаз"	0,396	0,396		2,148		2,1	
ПАТ "Тернопільгаз"	1,068	1,236		1,056		0,96	
Харківська	0,798	0,858	0,8280	1,284	1,2840	1,452	1,452
ПАТ "Харківміськгаз"	0,36	0,36		2,148		2,388	
ПАТ "Харківгаз"	1,236	1,356		0,42		0,516	
Херсонська	0,984	1,128	1,0560	2,016	2,0160	1,944	1,944
ПАТ "Херсонгаз"	0,984	1,128		2,016		1,944	
Хмельницька	0,858	0,894	0,8760	1,65	1,6500	1,566	1,566
ПАТ "Хмельницькгаз"	1,044	1,104		1,992		1,848	
ПАТ "Шепетівкагаз"	0,672	0,684		1,308		1,284	
Черкаська	0,756	0,888	0,8220	1,392	1,3920	1,512	1,512
ПАТ "Уманьгаз"	1,008	1,2		2,136		2,34	
ПАТ "Черкасигаз"	0,504	0,576		0,648		0,684	
Чернівецька	1,26	1,44	1,3500	2,136	2,1360	2,388	2,388
ПАТ "Чернівцігаз"	1,26	1,44		2,136		2,388	
Чернігівська	1,068	1,128	1,0980	1,944	1,9440	2,112	2,112
ПАТ "Чернігівгаз"	1,068	1,128		1,944		2,112	
Україна (середнє)	1,039		1,1019		1,72667		1,8257

Додаток Е

Тарифи для населення, встановленні НКРЕКП, на водопостачання та водовідведення (з ПДВ), грн/м³

Таблиця Е.1.

Тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення (для колективних споживачів та мешканців приватного сектору) 2016 – 2017 рр

Постачальник	2016			2017		
	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний

1	2	3	4	5	6	7
Вінницька обл.						
КП "Вінниця обл-водоканал"	6,276	3,9	10,176	7,547167	4,596708	12,14388
Волинська обл.						
КП "Луцьк-водоканал"	4,632	4,767	9,399	5,3815	5,4015	10,783
Дніпропетровська обл.						
КП "Аульський водовід"	3,3575	3,6775	7,035	3,849167	4,55875	8,407917
КП "Дніпро-водоканал"	5,399583	4,8695	10,26908	6,484125	6,0225	12,50663
КП "Кам'янський водоканал" ДОР	5,384	5,682	11,066	5,886	5,9775	11,8635
КП "Кривбас-водоканал"	4,614667	4,900833	9,5155	5,318667	5,859833	11,1785
КП "Нікопольське ВУВКГ"	4,807633	7,22386	12,03149	6,3845	9,647333	16,03183
КП "Новомосковськ водоканал"	8,616	4,776	13,392	10,7635	8,572583	19,33608
КП "Павлоградське ВУВКГ"	13,608	7,776	21,384	14,49806	8,66892	23,16698
ПРАТ "Енергоресурси"	10,326	x	x	10,326	x	x
ДМП ВКГ "Дніпро-Західний Донбас"	9,276	x	x	10,13583	x	x
Донецька обл.						
КП "Бахмут-Вода"	12,672	7,992	20,664	12,7375	7,9835	20,721
КП "Краматорський водоканал"	8,895	4,69475	13,58975	9,88225	6,160667	16,04292
КП "Маріупольське ВУВКГ"	7,44881	4,02622	11,47503	13,908	4,98	18,888
КП "Вода Донбасу"	9,816	8,628	18,444	10,932	9,732	20,664
КП "Словміськ-водоканал"	12,78	9,672	22,452	12,78	9,672	22,452
Житомирська обл.						
КП "Житомир-водоканал"	5,268	6,636	11,904	6,075	7,128	13,203
Закарпатська обл.						
КП "ВУВКГ Ужгорода"	10,05	5,32	15,37	11,00167	5,787917	16,78958
Запорізька обл.						
КП "Бердянськ-водоканал"	9,1695	5,27375	14,44325	9,88225	6,160667	16,04292
КП "Водоканал" Запоріжжя	6,576	4,636	11,212	6,93	4,8395	11,7695
КП "Обл-водоканал" Запорізька	9,588	12,756	22,344	9,588	12,756	22,344
КП "Водоканал" Мелітопольської міської ради	7,989	8,727	16,716	9,5575	9,58	19,1375
Івано-Франківська обл.						
КП "Івано-Франківськ-водокотехпром"	3,94	5,34	9,28	5,389827	7,511293	12,90112
Київська обл.						
ТОВ "Білоцерківвода"	7,788	10,74	18,528	7,859	10,78	18,639
КП "Броваритепловодо-енергія"	6,468	6,492	12,96	6,5216	6,54	13,0616
КП "Ірпінь-водоканал"	5,235	10,00958	15,24458	8,618917	13,85463	22,47354
ПАТ АК "Київ-водоканал"	3,161667	5,550417	8,712083	7,435083	6,823292	14,25838

Продовження табл.Е.1

1	2	3	4	5	6	7
Кіровоградська обл.						
ОКВП "Дніпро-Кіровоград"	9,216	7,416	16,632	10,002	8,5725	18,5745
Луганська обл.						
КСП "Лисичанськ-водоканал"	12,06335	6,59581	18,65916	17,20034	6,80612	24,00646
РКП «Старобільськвода»	13,716	18,828	32,544	13,716	18,828	32,544
ТОВ "Таун сервіс"	6,288	5,856	12,144	6,86068	6,45536	13,31604

Львівська обл.						
КП "Дрогобич-водоканал"	8,404	4,614667	13,01867	10,80818	5,96074	16,76892
«Енергія-Новий Розділ»	7,608	6,048	13,656	9,696	7,572	17,268
КП "Львів-водоканал"	2,376	0,624	3	6,276	3,219	9,495
Миколаївська обл.						
КП "Миколаїв-водоканал"	5,808	4,596	10,404	8,677	6,1645	14,8415
Одеська обл.						
ТОВ "Інфокс" ("Інфокс-водоканал")	7,332	5,652	12,984	8,17	6,1365	14,3065
Полтавська обл.						
КП "Кременчук-водоканал"	5,712	6,924	12,636	5,7235	6,9355	12,659
КП "Полтава-водоканал"	7,751	6,0475	13,7985	7,751	6,0475	13,7985
Рівненська обл.						
ПРАТ "Рівнеазот"	х	1,056	х	х	1,488	х
ВКП ВКГ "Рівнеобл-водоканал"	7,22	6,19	13,41	7,931167	6,712833	14,644
Сумська обл.						
КП "Міськ-водоканал" Суми	4,32	4,16	8,48	5,693	4,740	10,433
Тернопільська обл.						
КП "Тернопіль-водоканал"	3,852	5,724	9,576	4,95	6,7565	11,7065
Харківська обл.						
КП "Харків-водоканал"	6,572	3,512	10,084	8,9065	4,859	13,7655
Херсонська обл.						
КП "ВУВКГ Херсона"	6,572	3,512	10,084	8,041	5,217	13,258
Хмельницька обл.						
КП "Міськтепловод-енергія" (Кам'янець-Подільський)	9,612	7,452	17,064	9,6196	7,452	17,0716
КП "Хмельницьк-водоканал"	5,196	5,652	10,848	8,616	4,776	13,392
Черкаська обл.						
КП "Умань-водоканал"	13,86	10,32	24,18	13,892	10,337	24,229
ПАТ "АЗОТ" (Черкаси)	х	1,416	х	х	1,96878	х
КП "Черкаси-водоканал"	4,0168	3,5644	7,5812	7,03056	4,0778	11,10836
Чернівецька обл.						
КП "Чернівці-водоканал"	6,861	3,855	10,716	8,606	4,424	13,03
Чернігівська обл.						
КП "Чернігівводоканал"	7,151667	6,2425	13,39417	8,7493	7,7797	16,529

Примітка: тарифи подано як середня зважена за рік за періодом дії тарифу

Таблиця Е.2.

Тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення (для колективних споживачів та мешканців приватного сектору) 2018 – 2019 рр

Постачальник	2018	2019
--------------	------	------

	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний
1	2	3	4	5	6	7
Вінницька обл.						
КП "Вінниця обл-водоканал"	7,275	4,3535	11,6285	9,28974	5,62251	14,91225
Волинська обл.						
КП "Луцьк-водоканал"	5,979	5,9645	11,9435	6,964	7,574	14,538
Дніпропетровська обл.						
КП "Аульський водовід"	4,992083	5,368333	10,36042	5,949	6,1055	12,0545
КП "Дніпро-водоканал"	6,845	6,679	13,524	9,178	7,23725	16,41525
КП "Кам'янський водоканал" ДОР	8,010547	6,842553	14,8531	9,35096	7,91227	17,26323
КП "Кривбас-водоканал"	5,3845	6,0165	11,401	8,596	11,058	19,654
КП "Нікопольське ВУВКГ"	7,792	8,50275	16,29475	7,562595	12,21517	19,77776
КП "Новомосковськ водоканал"	12,77961	13,83992	26,61953	14,13528	16,53986	30,67514
КП "Павлоградське ВУВКГ"	19,77337	9,70779	29,48116	21,64798	9,87134	31,51932
ПРАТ "Енергоресурси"	12,154	х	х	14,51664	1,98	16,49664
ДМП ВКГ "Дніпро-Західний Донбас"	11,84	х	х	13,578	х	х
Донецька обл.						
КП "Бахмут-Вода"	14,8712	8,74	23,6112	16,28921	9,51907	25,80828
КП "Краматорський водоканал"	11,34125	6,29175	17,633	14,9055	6,6025	21,508
КП "Маріупольське ВУВКГ"	14,168	5,348	19,516	14,941	6,1806	21,1216
КП "Вода Донбасу"	13,164	11,94	25,104	х	х	х
КП "Словміськ-водоканал"	14,852	8,5632	23,4152	16,9322	10,45449	27,38669
Житомирська обл.						
КП "Житомир-водоканал"	7,123	8,003	15,126	8,466	9,594	18,06
Закарпатська обл.						
КП "ВУВКГ Ужгорода"	14,05167	7,655417	21,70708	17,18667	9,037083	26,22375
Запорізька обл.						
КП "Бердянськ-водоканал"	11,34125	6,29175	17,633	14,9055	6,6025	21,508
КП "Водоканал" Запоріжжя	8,4415	5,3565	13,798	10,042	5,5605	15,6025
КП "Обл-водоканал" Запорізька	11,0104	20,0696	31,08	14,162	25,001	39,163
КП "Водоканал" Мелітопольської міської ради	10,8715	11,456	22,3275	13,013	14,0696	27,0826
Івано-Франківська обл.						
КП "Івано-Франківськ- водокотехпром"	7,1796	9,9014	17,081	7,778	9,762	17,54
Київська обл.						
ТОВ "Білоцерківвода"	10,24236	12,45517	22,69753	11,6155	12,8112	24,4267
КП "Броваритепловодо-енергія"	8,9808	9,0084	17,9892	10,4616	10,1958	20,6574
КП "Ірпінь-водоканал"	7,0045	11,64	18,6445	7,4675	13,0345	20,502
ПАТ АК "Київ-водоканал"	8,317917	7,372708	15,69063	10,812	9,4815	20,2935

Продовження табл.Е.2

1	2	3	4	5	6	7
---	---	---	---	---	---	---

Кіровоградська обл.						
ОКВП "Дніпро-Кіровоград"	10,656	9,54	20,196	13,4398	11,34	24,7798
Луганська обл.						
КСП "Лисичанськ-водоканал"	18,396	7,296	25,692	18,396	7,296	25,692
РКП «Старобільськвода»	14,9064	27,3096	42,216	15,252	29,772	45,024
ТОВ "Таун сервіс"	7,7888	6,6432	14,432	8,475	7,184	15,659
Львівська обл.						
КП "Дрогобич-водоканал"	11,41799	6,12529	17,54328	15,04108	7,618933	22,66002
КП "Львів-водоканал"	6,01224	10,40592	16,41816	9,51441	9,39449	18,9089
Миколаївська обл.						
КП "Миколаїв-водоканал"	9,036	6,537	15,573	10,9038	8,6693	19,5731
Одеська обл.						
ТОВ "Інфокс" ("Інфокс-водоканал")	10,048	7,974	18,022	11,82	10,128	21,948
Полтавська обл.						
КП "Кременчук-водоканал"	7,2016	7,652	14,8536	8,817	9,6186	18,4356
КП "Полтава-водоканал"	8,075	6,397	14,472	12,116	10,963	23,079
Рівненська обл.						
ПРАТ "Рівнеазот"	х	2,16	х	х	3,012	х
ВКП ВКГ "Рівнеобл-водоканал"	8,8415	7,032	15,8735	11,826	8,515	20,341
Сумська обл.						
КП "Міськ-водоканал" Суми	6,5925	5,53375	12,12625	7,59375	7,030833	14,62458
Тернопільська обл.						
КП "Тернопіль-водоканал"	5,325	7,259	12,584	7,514	9,698	17,212
Харківська обл.						
КП "Харків-водоканал"	9,206	4,82	14,026	11,8145	6,0295	17,844
Херсонська обл.						
КП "ВУВКГ Херсона"	9,166	8,527	17,693	9,51441	9,39449	18,9089
Хмельницька обл.						
КП "Міськтепловод-енергія" (Кам'янець-Подільський)	10,4864	8,068	18,5544	10,888	8,962	19,85
КП "Хмельницьк-водоканал"	8,4595	5,4995	13,959	10,28227	8,728733	19,011
Черкаська обл.						
КП "Умань-водоканал"	16,80006	12,18012	28,98018	19,5263	12,6006	32,1269
ПАТ "АЗОТ" (Черкаси)	х	2,616	х	х	3,1452	х
КП "Черкаси-водоканал"	7,575	5,295433	12,87043	9,0492	5,1493	14,1985
Чернівецька обл.						
КП "Чернівці-водоканал"	9,0565	4,745	13,8015	9,7915	5,143	14,9345
Чернігівська обл.						
КП "Чернігів-водоканал"	9,1784	9,02	18,1984	9,9742	10,0923	20,0665

Примітка: тарифи подано як середня зважена за рік за періодом дії тарифу

Таблиця Е.3.

Тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення (для колективних споживачів та мешканців приватного сектору) 2020 – 2021 рр

Постачальник	2020			2021		
	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумар- ний
1	2	3	4	5	6	7
Вінницька обл.						
КП "Вінниця обл-водоканал"	14,137	7,353	21,49	15,096	8,568	23,664
Волинська обл.						
КП "Луцьк-водоканал"	8,765	11,343	20,108	10,716	13,776	24,492
Дніпропетровська обл.						
КП "Аульський водовід"	7,391	9,223	16,614	8,4	8,376	16,776
КП "Дніпро-водоканал"	12,632	12,632	25,264	14,928	10,356	25,284
КП "Кам'янський водоканал" ДОР	12,01	9,02	21,03	13,092	10,296	23,388
КП "Кривбас-водоканал"	13,32	11,904	25,224	13,464	7,32	20,784
КП "Нікопольське ВУВКГ"	10,788	14,1	24,888	12,048	16,656	28,704
КП "Новомосковськ водоканал"	18,171	19,709	37,88	20,82	22,164	42,984
КП "Павлоградське ВУВКГ"	28,601	11,271	39,872	33,84	13,152	46,992
ПРАТ "Енергоресурси"	17,401	2,288	19,689	21,096	2,532	23,628
ДМП ВКГ "Дніпро-Західний Донбас"	24,578	х	х	28,8	х	х
Донецька обл.						
КП "Бахмут-Вода"	21,377	16,354	37,731	18,348	14,82	33,168
КП "Краматорський водоканал"	17,89	9,385	27,275	19,848	10,788	30,636
КП "Маріупольське ВУВКГ"	16,008	6,588	22,596	19,176	8,844	28,02
КП "Словмиськ-водоканал"	18,674	12,723	31,397	19,5	20,772	40,272
Житомирська обл.						
КП "Житомир-водоканал"	11,502	13,404	24,906	13,764	15,684	29,448
Закарпатська обл.						
КП "ВУВКГ Ужгорода"	22,35208	10,97333	33,32542	25,36	13,48	38,84
Запорізька обл.						
КП "Бердянськ-водоканал"	28,123	19,21	47,333	25,572	20,832	46,404
КП "Водоканал" Запоріжжя	14,172	6,263	20,435	15,312	8,856	24,168
КП "Обл-водоканал" Запорізька	21,188	32,891	54,079	25,764	40,824	66,588
КП "Водоканал" Мелітопольської міської ради	15,422	19,207	34,629	15,48	19,512	34,992
Івано-Франківська обл.						
КП "Івано-Франківськ- водокотехпром"	10,436	11,812	22,248	11,592	13,656	25,248
Київська обл.						
ТОВ "Білоцерківвода"	12,54	13,728	26,268	15,168	19,08	34,248
КП "Броваритепловодо-енергія"	11,616	11,1	22,716	15,32	14,48	29,8
КП "Ірпінь-водоканал"	10,036	17,363	27,399	11,736	19,428	31,164
ПАТ АК "Київ-водоканал"	13,306	9,505	22,811	13,344	12,036	25,38

Продовження табл.Е.3

1	2	3	4	5	6	7
Кіровоградська обл.						
ОКВП "Дніпро-Кіровоград"	20,893	16,149	37,042	24,048	20,448	44,496
Луганська обл.						
КСП "Лисичанськ-водоканал"	18,396	7,296	25,692	20,664	13,056	33,72
КП "Сєвєродонецьк-водоканал"				9,66	8,76	18,42
РКП «Старобільськвода»	15,252	29,772	45,024	15,252	29,772	45,024
ТОВ "Таун сервіс"	8,94	7,584	16,524	х	х	х
Львівська обл.						
КП "Дрогобич-водоканал"	19,494	9,694	29,188	23,376	10,86	34,236
КП "Львів-водоканал"	13,721	6,722	20,443	15,252	7,416	22,668
Миколаївська обл.						
КП "Миколаїв-водоканал"	13,715	11,679	25,394	16,788	15,504	32,292
Одеська обл.						
ТОВ "Інфокс"("Інфокс-водоканал")	14,251	12,075	26,326	14,472	12,252	26,724
Полтавська обл.						
КП "Кременчук-водоканал"	11,483	12,018	23,501	12,996	14,244	27,24
КП "Полтава-водоканал"	13,299	13,236	26,535	15,876	16,728	32,604
Рівненська обл.						
ПРАТ "Рівнеазот"	х	3,012	х	х	3,432	х
ВКП ВКГ "Рівнеобл-водоканал"	12,879	11,734	24,613	14,616	13,752	28,368
Сумська обл.						
КП "Міськ-водоканал" Суми	9,828333	10,03667	19,865	11,46	11,14	22,6
Тернопільська обл.						
КП "Тернопіль-водоканал"	12,481	14,093	26,574	13,896	16,128	30,024
Харківська обл.						
КП "Харків-водоканал"	14,98	8,97	23,95	16,08	8,928	25,008
Херсонська обл.						
КП "ВУВКГ Херсона"	12,06	12,381	24,441	15,156	14,184	29,34
Хмельницька обл.						
КП "Міськтепловод-енергія" (Кам'янець-Подільський)	12,903	10,98	23,883	14,256	12,264	26,52
КП "Хмельницьк-водоканал"	11,243	10,168	21,411	14,172	13,224	27,396
Черкаська обл.						
КП "Умань-водоканал"	25,343	18,739	44,082	29,1	21,612	50,712
ПАТ "АЗОТ" (Черкаси)	х	3,428	х	х	3,996	х
КП "Черкаси-водоканал"	12,358	9,885	22,243	13,728	11,7	25,428
Чернівецька обл.						
КП "Чернівці-водоканал"	12,585	7,087	19,672	14,616	8,652	23,268
Чернігівська обл.						
КП "Чернігів-водоканал"	11,275	12,255	23,53	14,016	14,076	28,092

Примітка: тарифи подано як середня зважена за рік за періодом дії тарифу

Таблиця Е.4.

Тарифи на централізоване водопостачання та водовідведення (для колективних споживачів та мешканців приватного сектору) 2022 – 2024 рр

Постачальник	2022 - 2024		
	Водопо- стачання	Водовід- ведення	Сумарний
1	2	3	4
Вінницька обл.			
КП "Вінниця обл-водоканал"	15,744	9,876	25,62
Волинська обл.			
КП "Луцьк-водоканал"	12,204	16,212	28,416
Дніпропетровська обл.			
КП "Аульський водовід"	13,416	12,696	26,112
КП "Дніпро-водоканал"	18,156	13,2	31,356
КП "Кривбас-водоканал"	15,972	15,396	31,368
КП "Нікопольське ВУВКГ"	13,86	19,764	33,624
КП "Новомосковськ водоканал"	21,612	23,232	44,844
КП "Павлоградське ВУВКГ"	39,42	14,244	53,664
ПРАТ "Енергоресурси"	27,156	3,06	30,216
ДМП ВКГ "Дніпро-Західний Донбас"	36,24	x	x
Донецька обл.			
КП "Бахмут-Вода"	22,728	18,636	41,364
КП "Краматорський водоканал"	19,548	13,908	33,456
КП "Маріупольське ВУВКГ"	19,212	9,9	29,112
КП "Словміськ-водоканал"	20,22	25,2	45,42
Житомирська обл.			
КП "Житомир-водоканал"	15,22	16,06	31,28
Закарпатська обл.			
КП "ВУВКГ Ужгорода"	26,52	16,34	42,86
Запорізька обл.			
КП "Бердянськ-водоканал"	30,876	26,196	57,072
КП "Водоканал" Запоріжжя	17,808	10,56	28,368
КП "Обл-водоканал" Запорізька	25,044	40,512	65,556
КП "Водоканал" Мелітопольської міської ради	19,404	22,536	41,94
Івано-Франківська обл.			
КП "Івано-Франківськ-водокотехпром"	12,95	15,29	28,24
Київська обл.			
ТОВ "Білоцерківвода"	15,48	21,72	37,2
КП "Броваритепловодо-енергія"	15,41	14,86	30,27
КП "Ірпінь-водоканал"	12,408	19,704	32,112
ПАТ АК "Київ-водоканал"	16,164	14,22	30,384
Кіровоградська обл.			
ОКВП "Дніпро-Кіровоград"	25,212	20,76	45,972
Луганська обл.			
КСП "Лисичанськ-водоканал"	24,924	15,264	40,188
КП "Сєвєродонецьк-водоканал"	9,66	8,64	18,3

РКП «Старобільськвода»	8,94	7,584	16,524
------------------------	------	-------	--------

Продовження табл.Е.4

1	2	3	4
Львівська обл.			
КП "Дрогобич-водоканал"	28,62	14,736	43,356
КП "Львів-водоканал"	17,292	8,592	25,884
Миколаївська обл.			
КП "Миколаїв-водоканал"	17,532	16,512	34,044
Одеська обл.			
ТОВ "Інфокс" ("Інфокс-водоканал")	17,916	17,244	35,16
Полтавська обл.			
КП "Кременчук-водоканал"	14,304	17,496	31,8
КП "Полтава-водоканал"	16,488	17,28	33,768
Рівненська обл.			
ПРАТ "Рівнеазот"	х	4,92	х
ВКП ВКГ "Рівнеобл-водоканал"	16,68	15,912	32,592
Сумська обл.			
КП "Міськ-водоканал" Суми	13,32	13,89	27,21
Тернопільська обл.			
КП "Тернопіль-водоканал"	17,292	8,592	25,884
Харківська обл.			
КП "Харків-водоканал"	16,032	8,484	24,516
Херсонська обл.			
КП "ВУВКГ Херсона"	15,78	14,916	30,696
Хмельницька обл.			
КП "Міськтепловод-енергія" (Кам'янець-Подільський)	17,892	14,904	32,796
КП "Хмельницьк-водоканал"	23,34	22,572	45,912
Черкаська обл.			
КП "Умань-водоканал"	34,164	23,34	57,504
ПАТ "АЗОТ" (Черкаси)	х	5,352	х
КП "Черкаси-водоканал"	13,848	13,8	27,648
Чернівецька обл.			
КП "Чернівці-водоканал"	17,916	9,996	27,912
Чернігівська обл.			
КП "Чернігів-водоканал"	15,564	15,348	30,912

Примітка: тарифи подано як середня зважена за рік за періодом дії тарифу

Додаток Ж

Середньозважені тарифи на теплову енергію серед ліцензіатів НКРЕКП для потреб населення

Таблиця Ж.1.

Середньозважені тарифи на теплову енергію у 2017 – 2020 рр за регіонами

(грн/Гкал, з ПДВ)

зміна тарифу	25.09.17	22.12.17	26.03.18	25.06.18	25.09.18	26.12.18	25.03.19	25.06.19	25.09.19	26.12.19	25.03.20	25.06.20	25.09.20	24.12.20	25.03.21	25.06.21	24.09.21	24.12.21
Вінницька	1329,17	1385,89	1385,89	1385,89	1385,89	1385,89	1693,06	1694,52	1694,52	1694,52	1905,25	1905,25	1905,25	1200,60	1338,26	1338,26	1338,26	1973,03
Волинська	1338,59	1465,04	1488,04	1488,04	1499,75	1791,60	1832,62	1832,62	1832,62	1832,23	1832,23	1832,21	1832,21	1750,33	1895,63	1895,96	1895,96	2181,35
Дніпропетровська	1293,89	1321,56	1326,77	1413,89	1393,06	1435,18	1654,70	1655,58	1655,58	1642,10	1633,76	1571,94	1561,07	1745,93	1841,82	1841,22	1841,22	2213,47
Донецька	1351,27	1348,94	1367,06	1410,88	1410,88	1416,96	1438,21	1438,46	1438,46	1438,27	1438,16	1438,16	1438,16	1801,97	1837,24	1665,02	1665,02	1977,20
Житомирська	1210,55	1208,02	1234,21	1234,22	1234,22	1416,97	1618,88	1627,54	1627,54	1626,88	1559,65	1559,65	1559,65	1598,16	1770,56	1769,56	1780,78	2076,20
Запорізька	1294,62	1298,47	1281,60	1272,52	1272,52	1334,34	1468,12	1491,34	1491,34	1482,13	1382,35	1262,54	1263,25	1425,80	**	**	**	**
Івано-Франківська	1268,98	1271,21	1408,66	1410,80	1410,80	1654,16	1662,00	1662,00	1662,00	1563,17	1832,81	1826,34	1822,96	1835,82	1736,26	1703,24	1703,24	2092,58
Київська	1323,14	1404,72	1414,31	1419,64	1419,64	1436,62	1663,64	1667,78	1667,78	1680,88	1738,99	1711,62	1709,06	1699,30	1837,45	1831,81	1831,81	2541,08
Кіровоградська	1324,04	1423,64	1465,51	1465,51	1471,38	1635,16	1842,17	1842,17	1842,17	1692,49	1693,18	1693,18	1667,53	1681,97	1699,88	1695,32	1765,40	2390,58
Луганська	1329,25	1322,14	1322,14	1322,14	1322,14	1377,90	1570,37	1724,62	1724,62	1724,62	1724,62	1724,62	1724,62	1818,96	1624,09	1624,09	1624,09	2114,21
Львівська	1382,16	1406,02	1449,24	1448,54	1448,54	1507,48	1710,61	1712,17	1712,17	1712,17	1842,54	1765,08	1765,08	1953,49	1814,84	1814,84	1814,84	2040,78
Миколаївська	1289,22	1227,89	1629,44	1629,44	1629,44	1270,67	1748,05	1748,05	1673,63	1392,26	1469,09	1469,09	1469,09	1408,31	2022,80	2106,11	2050,90	2230,82
Одеська	1221,44	1221,22	1222,78	1196,92	1198,06	1216,82	1339,26	1401,46	1401,46	1411,73	1429,58	1417,45	1208,70	1772,86	1460,36	1486,92	1486,92	2041,22
Полтавська	1333,92	1367,87	1368,62	1349,65	1349,65	1394,65	1635,18	1581,35	1615,90	1615,90	1902,61	1902,61	1806,36	1815,58	1788,77	1762,52	1762,52	1865,16
Рівненська	1432,94	1566,42	1577,44	1609,87	1609,87	1786,46	1961,33	1969,63	1969,63	2002,52	2002,52	2003,32	2003,50	2002,92	1971,40	1971,35	1973,16	2420,06
Сумська	1274,33	1320,77	1339,43	1381,03	1381,03	1532,27	1597,58	1710,36	1710,36	1719,28	1668,06	1668,06	1664,02	1591,43	2146,92	2070,46	2186,89	2688,29
Тернопільська	1318,85	1318,85	1318,85	1318,85	1318,85	1318,85	1318,85	1318,85	1318,85	1690,27	1690,27	1690,27	1690,27	1719,02	1674,07	1674,07	1675,12	2232,41
Харківська	1351,99	1624,31	1444,28	1463,14	1463,14	1543,01	1700,80	1818,42	1818,42	1860,76	1864,09	1797,24	1785,60	1712,18	1728,44	1728,44	1728,44	1728,44
Херсонська	1349,03	1355,41	1342,50	1363,98	1363,98	1366,80	2026,57	2026,57	2026,57	2026,57	1648,00	1648,00	1648,00	1644,01	1728,72	1739,40	1742,47	2048,90
Хмельницька	1238,92	1231,81	1391,98	1407,29	1407,29	1713,71	1702,69	1758,36	1758,36	1679,56	1737,41	1737,41	1591,32	1636,50	1644,01	1644,01	1644,01	2338,57
Черкаська	1332,90	1390,94	1492,10	1500,29	1522,56	1739,21	1972,64	1972,66	1972,66	2001,67	2001,67	2001,67	2001,67	1811,11	1748,41	1748,41	1748,41	2205,83
Чернівецька	1172,89	1172,89	1173,79	1190,22	1190,22	1190,22	1192,69	1192,69	1192,69	1192,69	1192,69	1192,69	1192,69	1192,69	1881,74	1881,76	2309,95	2373,53
Чернігівська	1257,66	1494,92	1492,67	1494,06	1494,06	1496,32	1767,16	1767,12	1766,23	1766,23	1919,15	1919,15	1919,15	1815,79	1192,69	1192,69	2020,31	1987,70
Київ	1184,03	1276,80	1247,21	1275,34	1276,32	1276,88	1332,12	1437,54	1385,16	1378,09	1378,09	1377,06	1377,06	1323,55	1956,85	1956,85	1956,85	2532,22
	1362,85		1382,53				1614,62				1667,12				1736,66			

Таблиця Ж.2.

Середньозважені тарифи на теплову енергію у 2022 – 2024 рр за регіонами

(грн/Гкал, з ПДВ)

зміна тарифу	25.03.22	24.06.22	23.09.22	23.12.22	24.03.23	23.06.23	25.09.23	25.12.23	25.03.24	25.06.24	25.09.24	20.12.24
Вінницька	1973,03	1973,03	1973,03	1973,03	1917,17	1917,17	1917,17	2014,73	1917,17	1917,17	1917,17	2014,73
Волинська	2187,14	2187,14	2187,18	2187,18	2254,51	2254,51	2254,51	2464,28	2254,51	2254,51	2254,51	2464,28
Дніпропетровська	2274,23	2209,39	2210,77	2215,16	2406,82	2406,82	2406,82	2540,03	2406,82	2406,82	2406,82	2540,03
Донецька	2186,86	1973,59	2107,80	1937,02	2573,89	2573,89	2573,89	2739,46	2573,89	2573,89	2573,89	2739,46
Житомирська	1950,10	2038,92	2038,92	2169,40	2218,09	2222,76	2223,59	2403,19	2218,09	2222,76	2223,59	2403,19
Закарпатська	**	**	**	**	**	**	**	**	0,00	0,00	0,00	0,00
Запорізька	1814,23	1756,45	1816,34	1816,31	2371,74	2371,74	2371,74	2562,36	2371,74	2371,74	2371,74	2562,36
Івано-Франківська	1946,23	2548,16	2548,16	2737,52	2564,46	2564,46	2564,46	2799,60	2564,46	2564,46	2564,46	2799,60
Київська	2340,32	2347,45	2347,45	2479,27	2623,99	2632,81	2634,60	2823,97	2623,99	2632,81	2634,60	2823,97
Кіровоградська	2616,59	2613,58	2616,59	2784,05	2869,00	2869,00	2869,00	3315,44	2869,00	2869,00	2869,00	3315,44
Луганська	2047,45	*	*	1873,01	*	*	*	*	0,00	0,00	0,00	0,00
Львівська	2216,38	2274,72	2274,72	2354,29	2592,10	3052,38	3052,38	3077,99	2592,10	3052,38	3052,38	3077,99
Миколаївська	*	0,00	2113,28	2113,28	2514,42	2514,42	2514,42	2565,54	2514,42	2514,42	2514,42	2565,54
Одеська	2068,62	2081,20	2081,20	2130,34	2338,66	2338,66	2338,66	2401,20	2338,66	2338,66	2338,66	2401,20
Полтавська	2428,12	2426,71	2426,71	2423,89	2503,67	2503,67	2503,67	2532,04	2503,67	2503,67	2503,67	2532,04
Рівненська	2758,80	2746,82	2745,91	2762,51	3314,88	3314,88	3316,81	3668,54	3314,88	3314,88	3316,81	3668,54
Сумська	2397,94	2394,44	2410,60	2467,20	2721,95	2728,08	2728,40	2823,78	2721,95	2728,08	2728,40	2823,78
Тернопільська	2136,07	2136,07	2136,07	2136,07	2454,66	2454,66	2454,66	2589,47	2454,66	2454,66	2454,66	2589,47
Харківська	2237,96	2054,53	2067,94	2058,23	2370,00	2370,00	2366,36	2483,72	2370,00	2370,00	2366,36	2483,72
Херсонська	*	*	2338,57	*	2513,59	2513,59	2513,59	2526,31	2513,59	2513,59	2513,59	2526,31
Хмельницька	2019,58	2156,29	2156,29	2154,00	3062,69	3163,37	3163,37	3404,60	3062,69	3163,37	3163,37	3404,60
Черкаська	2283,65	2382,92	2381,66	2325,14	2690,58	2690,58	2690,58	3256,40	2690,58	2690,58	2690,58	3256,40
Чернівецька	2099,02	2099,02	2099,02	1204,62	1207,57	1207,72	1207,62	2663,50	1207,57	1207,72	1207,62	2663,50
Чернігівська	2645,57	2530,58	2530,58	2499,83	2553,74	2553,74	2553,74	2580,43	2553,74	2553,74	2553,74	2580,43
Київ	1516,38	1529,09	1529,09	1521,86	1655,94	1655,94	1655,94	1760,65	1655,94	1655,94	1655,94	1760,65
	2194,80				2324,67				2463,08			

* середньозважений тариф не розраховується, у зв'язку з відсутністю тарифів на теплову енергію, які виробляються на установках з використанням природного газу

**середньозважені тарифи на теплову енергію, вироблену з природного газу, не розраховані, у зв'язку з неможливістю надати ОМС області, відповідної інформації

Додаток И

Взаємозв'язок між доходами та тарифами

Таблиця И.1

Вихідні дані для розрахунку коефіцієнтів кореляції Пірсона між доходами населення та тарифами на ЖКП (середнє по Україні, 2016–2024 рр.)

Рік	Середня заробітна плата, грн	Середній розмір пенсії, грн	Сумарний тариф на газ і доставку, грн/м³	Сумарний тариф на водопостачання і водовідведення, грн/м³	Середньозважений тариф на теплопостачання, грн/Гкал
2016	5 183	1 699,50	6,982	12,912	1 242,82
2017	7 104	1 828,30	6,938	15,147	1 242,82
2018	8 865	2 479,15	7,223	17,364	1 236,48
2019	10 497	2 645,66	7,487	20,258	1 517,06
2020	11 591	3 082,98	6,089	26,174	1 311,60
2021	14 014	3 507,51	9,900	30,103	1 346,05
2022	14 847	3 991,53	10,040	33,767	1 529,09
2023	17 442	4 622,59	9,844	33,767	1 618,37
2024	21 473	5 385,25	9,844	33,767	1 710,00

Примітка: складено на основі даних табл. 2.1; 2.3; 2.4; 2.5; 2.7; 2.8.

Таблиця И.2

Динаміка доходів і тарифів на ЖКП (2016 – 2024 рр.)
Нормалізовані індекси (база 2016 р. = 1,00)

Рік	Зарплата	Пенсія	Газ	Вода і водовідведення	Теплопостачання
2016	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
2017	1,37	1,08	0,99	1,17	1,00
2018	1,71	1,46	1,03	1,34	0,99
2019	2,03	1,56	1,07	1,57	1,22
2020	2,24	1,81	0,87	2,03	1,06
2021	2,70	2,06	1,42	2,33	1,08
2022	2,86	2,35	1,44	2,62	1,23
2023	3,37	2,72	1,41	2,62	1,30
2024	4,14	3,17	1,41	2,62	1,38

Додаток К

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**У періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus**

1. Lopushnyak G., Poliakova S., Kohatko Y., Ryabokon I., Fomenko O., Mylyanyk R. Consumer behaviour of Ukrainian households: factors, strategies, changes under the influence of war. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. № 1(60). P. 522–542. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.60.2025.4645> (2,07 д.а., особисто автору – 0,34 д.а.: обґрунтовано зв'язок між доходами домогосподарств, ціновим навантаженням, зміною споживчих стратегій в умовах війни та якістю життя. Розкрито значення дохідних і поведінкових чинників для оцінювання платоспроможності домогосподарств і визначення їхньої потреби в соціальній підтримці, зокрема у сфері оплати житлово-комунальних послуг. Отримані результати використано в дисертації для обґрунтування критеріїв адресності й достатності житлових субсидій.

У наукових фахових виданнях України

2. Лопушняк Г.С., Фоменко О.О. Субсидування житлово-комунальних послуг: теоретичні аспекти та зарубіжні практики. *Актуальні проблеми економіки*. 2022. №5 (251). С. 43–55. DOI: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2022-1-251-43-55> (1,04 д.а., особисто автору – 0,52 д.а.: особистий внесок здобувача полягає в систематизації теоретичних підходів до сутності субсидії, обґрунтуванні актуальності субсидування житлово-комунальних послуг в Україні та визначенні можливостей використання зарубіжного досвіду для підвищення дієвості цієї форми соціального захисту. Автором також розкрито

зв'язок між ефективністю субсидування та моделлю фінансування житлово-комунального господарства).

3. Фоменко О.О. Житлова субсидія як інструмент адресної фінансової допомоги населенню. *Економіка і регіони*. 2022. №4 (87). С. 77-85. DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4\(87\).2785](https://doi.org/10.26906/EiR.2022.4(87).2785) (0,67 д.а.)

4. Фоменко О. Субсидування житлово-комунальних послуг населенню: теоретико-методичні аспекти. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3(50). С. 427–431. DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-64> (0,51 д.а.)

5. Фоменко О. О. Субсидування житлово-комунальних послуг і соціальна стабільність держави: теоретико-проблемні аспекти. *Бізнес Інформ*. 2024. №7. С. 335–341. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-7-335-341> (0,57 д.а.)

6. Фоменко О. Моніторинг та оцінювання адресності надання житлових субсидій. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-37> (0,99 д.а.)

7. Фоменко О. О. Вектори модернізації технологій субсидування житлово-комунальних послуг населенню. *Трансформаційна економіка*. 2025. № 4(09). С. 83-90. DOI: <https://doi.org/10.32782/2786-8141/2024-9-13> (1,19 д.а.)

8. Фоменко О.О. Тарифна політика та житлові субсидії: пошук оптимального балансу між доступністю та соціальною стабільністю. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2026. №34. С. 267–292. DOI: <https://doi.org/10.33813/2224-1213.34.2026.23> (0,72 д.а.)

В інших наукових виданнях

9. Фоменко О.О. Субсидування житлово-комунальних послуг: огляд зарубіжних практик. *Соціоекономіка та менеджмент: стан, тенденції, управлінські рішення* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених у 2-х частинах. Частина 2, 11 травня 2022 р. Київ : КНЕУ, 2022. С. 220–223. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/browse/author?scope=239ab65f-9813-4085-88f4->

399027d423e8&value=%D0%A4%D0%BE%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9E.%20%D0%9E.&bbm.return=1 (0,18 д.а.) (форма участі – заочна).

10. Фоменко О.О. Житлові субсидії як інструмент адресної допомоги населенню. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку соціально-трудова відносин в умовах змін* : матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., 9–10 вересня 2022 р. Полтава / за заг. ред. Т. А. Костишиної, Л. В. Степанової. Полтава : ПУЕТ, 2022. С. 109–113. URL: <https://surl.li/abbubl> (0,19 д.а.) (форма участі – заочна).

11. Фоменко О.О. Субсидування житлово-комунальних послуг: сучасні виклики. *Теорія і практика розбудови екосистеми соціальної сфери в умовах повоєнного відродження України*: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф., 17-18 квітня 2024 р. Київ : КНЕУ. 2024. С. 359–361. URL: https://www.bsu.ge/text_files/ge_file_16506_2.pdf (0,11 д.а.). (форма участі – очна).

12. Лопушняк Г.С., Фоменко О.О. Соціальна стабільність vs. тарифна лібералізація: дилеми субсидіарної політики в Україні воєнного часу. Політика рівних можливостей, різноманіття та інклюзії в контексті сталого розвитку: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої Всесвітньому дню культурного різноманіття для діалогу та розвитку, 21 травня 2026 р. [Електронний ресурс] / ред. кол.: Кожура Л. О., Рижук Ю. М., Богданець А. В. К.: КНЕУ, 2026. С. 109–117. URL: <https://drive.google.com/file/d/1cAkrSyD53mjyB0ISwQmh6O-4dcnVbonR/view>.

(0,18 д.а., особисто автору – 0,9 д.а. (форма участі – заочна). Особистий внесок здобувача полягає в обґрунтуванні суперечності між необхідністю тарифної лібералізації та потребою збереження соціальної стабільності в Україні воєнного часу; визначенні ризиків посилення житлово-комунального навантаження на домогосподарства; уточненні ролі житлових субсидій як інструменту пом'якшення наслідків тарифних змін і підтримання платоспроможності населення.

УКРАЇНА

**НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ДЕРЖАВНЕ
РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРАХ ЕНЕРГЕТИКИ
ТА КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ
(НКРЕКП)**

вул. Сім'ї Бродських, 19, м. Київ, 03057, тел.: (044) 204-48-27, (044) 204-70-27
e-mail: box@nerc.gov.ua, вебсайт: www.nerc.gov.ua

14.06.2026 № 12672/20.3/8-23
на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Фоменка Олексія Олександровича
на тему «Субсидування житлово-комунальних послуг в контексті
забезпечення соціальної стабільності держави»

Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг розглянула результати дисертаційного дослідження Фоменка Олексія Олександровича на тему «Субсидування житлово-комунальних послуг в контексті забезпечення соціальної стабільності держави» в цілому та в частині пропозицій щодо потреби вдосконалення алгоритму адресної підтримки населення з метою підвищення прозорості обліку, ефективності і гнучкості управління адресною підтримкою.

Порушена дисертантом тема є актуальною, особливо у світлі сучасних умов функціонування та реформування країни. Заслужують на увагу рекомендації, що стосуються збільшення механізмів державного фінансування в енергоефективність житлового сектора. Викликає інтерес можливість застосування краудфандингу, як фінансового інструменту залучення коштів.

На підставі ознайомлення із методичними рекомендаціями та теоретичними положеннями дисертаційного дослідження Фоменка О.О. «Субсидування житлово-комунальних послуг в контексті забезпечення соціальної стабільності держави» вважаємо, що отримані результати мають практичну цінність та були використані під час розробки проекту пропозицій до Плану вдосконалення роботи роздрібного ринку електричної енергії.

Член НКРЕКП

Олексій МАГДА

**МІНІСТЕРСТВО ЕКОНОМІКИ,
ДОВКІЛЛЯ ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
Мінекономіки**

вул. М. Грушевського, 12/2, м. Київ, 01008, тел. (044) 200-47-53, факс (044) 253-63-71,
e-mail: meconomy@me.gov.ua, сайт: www.me.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 37508596

від _____ 20__ р. № _____

На № 01/13-732 від 18.06.2026 р.

Проректору з науково-педагогічної роботи
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана,
доктору економічних наук, професору
Колоту А. М.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри
соціоекономіки та управління персоналом Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана
Олексія Олександровича Фоменко на тему:
«Субсидування житлово-комунальних послуг в контексті забезпечення соціальної
стабільності держави»

Розроблені Фоменко О. О. у рамках дисертаційного дослідження методичні засади та пропозиції щодо оцінювання результативності субсидування житлово-комунальних послуг населенню становлять вагомий науковий і практичний інтерес. Запропонований автором інтегральний підхід передбачає комплексне поєднання критеріїв адресності, достатності, адміністративної доступності, адаптивності та фінансової стійкості, що дає змогу оцінювати результативність програм житлових субсидій з точки зору їх впливу на рівень соціальної захищеності населення, фінансову стійкість домогосподарств та збалансованість державних фінансів.

Представлена автором методика оцінювання результативності субсидування житлово-комунальних послуг населенню може бути використана департаментом стратегічного планування та макроекономічного прогнозування Мінекономіки під час підготовки аналітичних матеріалів з питань оцінки стану економічної безпеки України, моніторингу соціальної складової економічної безпеки, виявлення ризиків зниження платоспроможності населення та зростання соціально-економічної вразливості домогосподарств.

Директор департаменту стратегічного планування
та макроекономічного прогнозування

Наталя ГОРШКОВА

ДОКУМЕНТ СЕД Мінекономіки АСКОД

Підписувач **Горшкова Наталя Іванівна**

Сертифікат **6FA97849F1B2570D0400000030C70000C9140900**

Дійсний з **13.10.2025 11:53:00** по **13.10.2027 11:53:00**

Мінекономіки

3021-06/57620-07 від 22.06.2026

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор з наукової роботи
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

д.е.н., проф. Лариса АНТОНЮК

«27» травня 2026 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор з науково-педагогічної роботи
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

д.е.н., проф. Анатолій КОЛОТ

«27» травня 2026 р.

ДОВІДКА

про впровадження наукових результатів дисертаційного дослідження
Фоменка Олексія Олександровича
на тему «Субсидування житлово-комунальних послуг в контексті
забезпечення соціальної стабільності держави»

Дисертаційна робота аспіранта Фоменка Олексія Олександровича виконана на тему «Субсидування житлово-комунальних послуг в контексті забезпечення соціальної стабільності держави» має теоретичний та прикладний характер. Результати, отримані в ході дослідження застосовуються в освітньому процесі кафедри соціоекономіки та управління персоналом під час викладання таких дисциплін «Теорія соціальних ризиків і соціального захисту», «Менеджмент соціальної сфери», «Соціальна політика» (протокол №13 від 26.05.2026).

Наповнення навчальних дисциплін відбулося в частині менеджменту організації житлово-комунального господарства як одного із основних компонентів соціальної сфери, а також в частині соціального захисту вразливих верств населення. Зокрема доповнено навчальний матеріал щодо житлових субсидій як інструменту соціального захисту населення.

Завідувач кафедри соціоекономіки
та управління персоналом,
д.е.н., професор

Галина ЛОПУШНЯК

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор з наукової роботи
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

д.е.н., проф. Лариса АНТОНЮК

2026 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Проректор з науково-педагогічної роботи
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

д.е.н., проф. Анатолій КОЛОТ

2026 р.

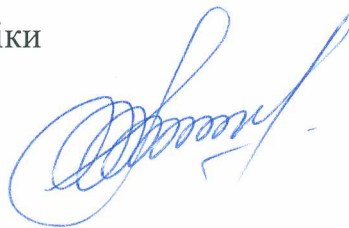
ДОВІДКА

про участь у науково-дослідній роботі

Підтверджуємо, що Фоменко Олексій Олександрович, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри соціоекономіки та управління персоналом дійсно брав участь у виконанні науково-дослідної теми «Соціально-трудова сфера в координатах нової економіки та глобальної соціоекономічної реальності: виклики, шляхи розвитку», яка завершена у 2025 р. (державний обліковий номер: 0225U005263; державний реєстраційний номер: 01215U100166).

У межах науково-дослідної теми Фоменком Олексієм Олександровичем надані рекомендації щодо вдосконалення політики субсидування житлово-комунальних послуг, а також запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності субсидування житлово-комунальних послуг.

Завідувач кафедри соціоекономіки
та управління персоналом,
д.е.н., професор

Галина ЛОПУШНЯК